N. IORGA

ROMÂNIA

CUM ERA PÂNĂ LA 1918

I.

ROMÂNIA „MUNTEANĂ"

ILUSTRAȚII
DE
LILIANA IORGA

BUCUREȘTI
1939

www.dacoromanica.ro

ILUSTRAȚIILE SÂNT MAI ALES DUPĂ FOTOGRAFII
ALE COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

www.dacoromanica.ro

N. IORGA

ROMÂNIA
MAMĂ
A UNITĂȚII NAȚIONALE

CUM ERA PÂNĂ LA 1918

I.

ROMÂNIA „MUNTEANĂ"

ILUSTRAȚII
— DUPĂ FOTOGRAFII —
DE
LILIANA IORGA

BUCUREȘTI
1939

www.dacoromanica.ro

PREFAŢĂ LA EDIŢIA I
DIN „DRUMURI ŞI ORAŞE"

Sântem un popor care nu se cunoaşte pe sine şi nu-şi cunoaşte ţara. Dacă le-ar cunoaşte, le-ar preţui şi ar căpăta o încredere în viitor care, de fapt, îi lipseşte.

Oricine e dator să înlăture pe cât poate această neştiinţă plină de urmări rele. Am crezut deci că folosesc celor din ţara mea şi din neamul mieu, vorbindu-li despre Români şi pământul românesc, liber sau supus altora.

Voiu da întâiu pentru fiecare provincie a Românimii o descripţie, *o reproducere a întipăririlor ce mi-a lăsat. Întâiu se vor zugrăvi „drumurile şi oraşele", apoi „satele şi mănăstirile". Mi se va ierta dacă amintiri ale mele, nouă sau vechi, multe-puţine, vor rămânea împletite cu vederea lucrurilor. Dacă am făcut cartea pentru alţii, am făcut-o, aşa, puţin, şi pentru mine.*

Mai ştiinţific se vor înfăţişa: partea a doua, care va da o privire geografică populară asupra fiecărui Ţinut românesc, şi partea a treia, consacrată Trecutului, care, pe lângă datoria de pietate faţă de dânsul, — nu e mort, ci trăieşte în alcătuirea sufletelor noastre, căci viaţa unui popor, schimbându-se, se continuă[1].

---

[1] Nu le-am mai dat. Dar nici nu mi le-a cerut nimeni ed. a 2-a) !

N. I.

www.dacoromanica.ro

Încep cu România; celelalte provincii ale neamului vor fi tratate pe rând, după însemnătatea lor.

Încheiu dorind ca această cărticică să nu se împărtășească de indiferența ce a primit și a omorît pe altele, ci să răsbată. Nu pentru mine însumi, ci pentru binele pe care sânt sigur că, oricum, îl poate face.

Octombre 1903.

---

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ LA EDIȚIA I
DIN „SATE ȘI MĂNĂSTIRI"

Acesta e al doilea[1] *volum din lucrarea ce am plănuit asupra Românilor și țării lor întregi, libere și supuse.*

Prin el vreau să fac cunoscut Ținuturile României supt o îndoită înfățișare: aceia a satelor de astăzi și a naturii de care sânt încunjurate, și aceia a frumuseții istorice, întrupată în mănăstiri și biserici, cea mai scumpă și rară, cea mai adevărată și originală a lor podoabă.

Pentru aceasta am călătorit trei luni de zile, aproape neîntrerupt, cheltuind pretutindeni banii miei și fără nădejdea unei despăgubiri bănești din partea publicului, care nu va crede poate că mi se cuvine măcar o despăgubire morală.

M'am întors cu această carte și cu un sentiment mai puternic despre însușirile alese ale țării și poporului nostru. Amintirile mele despre oameni sânt mai toate bune, și, dacă am întâmpinat neplăceri, aceasta a fost totdeauna la târgoveți, la fruntașii lor, și nu la săteni. Intre țărani m'am simțit oricând ca între oamenii cei mai vrednici, mai de omenie și mai gata de ajutor.

Cartea de față ar trebui să îndemne la călătorii în România pe mulți dintre aceia cari cred că numai

[1] Cel d'întâiu e *Drumuri și orașe din România*, ediția a 2-a, București, Suru, 1916. V. mai sus.

www.dacoromanica.ro

frumusețile străinătății sânt vrednice de văzut. Cei ce vor fi ispitiți să străbata țara, vor fi mulțămiți. Traiul și drumul sânt ieftene. Dacă se cetesc atâtea plângeri prin ziare, motivul e numai înfumurarea celor mai mulți călători, cari socot că niciun pat, nicio mâncare, nicio trăsură nu sânt vrednice de niște oameni așa cum sânt ei. Nicăiri poate nu sânt atâția snobi *(adecă oameni cu mofturi) ca la noi. și, dacă snobul supără pe alții, el își strică totdeauna și lui plăcerea. Fireşte că acel care vine cu gura mare, fornăind cuvinte și batjocurind orice e mai prejos decât în București, va fi rău primit și ușile se vor închide înaintea nasului prea mare și prea supțire. Dar oricine va veni cu cuviință în orice colț al țării nu va avea să se plângă de ce va întâmpina. Poporul nostru e bun.*

Am scris mai mult pentru acel public care prețuiește și folosește scrierile mele. El nu e strălucit, în el nu se întâmpină oameni bogați și de neam mare, cari n'au nevoie nici de ceia ce spun eu, nici de limba în care spun; în el nu se întâmpină intelectuali *fini, cari caută sentimente prefăcute, idei de o falsă originalitate și cuvinte abătute de la înțelesul lor obișnuit, cum se află în bătrânele literaturi europene: acești intelectuali și oameni învățați nici nu înțeleg felul mieu de a scrie, care e acela în care s'a scris până la introducerea modelor apusene, felul de a scrie al cronicarilor și tălmăcitorilor bisericești, care corespunde felului de a vorbi al poporului. Mă îndrept către cei mulți, umili și săraci: către învățătorul și preotul din sate, către cetitorul de peste munți, om cu inima curată, către tinerii din școlile înalte și către acei ce le-au părăsit de puțină vreme pentru a întra în viață. Sânt încredințat că aceia ce spun aice e pe înțelesul și pe inima lor.*

www.dacoromanica.ro

În anul viitor li voiu înfăţişa, urmând desfăşurarea planului mieu, descrierea Ardealului, a părţilor ungureşti locuite de Români şi chiar a Bucovinei şi Basarabiei. [Vor fi retipărite tot de editorul mieu, căruia îi mulţămesc în deosebi pentru îngrijirea sa prietenească (1916.)[1]*]*

O lucrare de total asupra Ţării-Româneşti şi poporului românesc va veni la sfârşit. [O voiţi? (1916.)]

Inscripţiile de la bisericile şi mănăstirile descrise aici se dau în cartea mea Inscripţii din bisericile României (Bucureşti 1905).

---

[1] V. mai departe.

www.dacoromanica.ro

Tovarăşei mele de drum

www.dacoromanica.ro

OLTENIA

www.dacoromanica.ro

I.

MEHEDINŢI

1. Din josul Dunării spre Severin.

Vidinul corespunde Silistrei, la celalt capăt al Dunării bulgăreşti, ca bulevard de supraveghere şi apărare al râului. Silistra şi Vidinul am căutat să le luăm noi, în marea împărţire de pământuri turceşti la 1878. Dar n'am putut căpăta nici una, nici altul de la dărnicia aliaţilor ruşi, cu toate că Europa ni-ar fi lăsat măcar pe cea d'intăiu. Cu ce ochi am fost priviţi dincolo, când am fi smuls şi oprit aceste Gibraltaruri dunărene, se poate înţelege, dar vedem iarăşi prea bine cu ce ochi sântem priviţi astăzi, fără să le fi luat.

În dimineaţa zilei de toamnă cu cerul jos, plumburiu, Vidinul întinde îndoitul său cheiu alb, dincolo de care Bulgarii au clădit sau reparat câteva oficii greoaie, văpsite în colori triste. Pe lângă dânsele se desfac strade, printre case mici. Ceva mai departe, în sus, o ciudată biserică, galbenă şi roşie, înfăţişează, isolată, turnuri multe şi mici pe un părete înalt. Iar, în alt masiv, cel din urmă, stă, ca un leu adormit, marea cetate a Vidinului, unde au domnit Ţari separatişti ai vechii Bulgarii, pe unde au trecut Francesi, Germani veniţi în numele Crucii ca să scape Răsăritul de năvălirea, pe atunci nouă, a Turcilor şi pe care au fost înfipte pe rând, de la 1365 la 1369, steagurile cu flori de crin ale regelui Ludo-

www.dacoromanica.ro

vic Ungurul şi bandierele lui Vladislav-Vodă Munteanul. Ce frământări de pofte cuceritoare au strâns cu patimă aceste ziduri, înaintea cărora s'a hotărît de atâtea ori soarta întregii acestei părţi din malul drept! La 1877, aproape patru sute de ani în capăt de la cucerirea îndrăzneţului Voevod din veacul al XIV-lea, tunuri româneşti au fulgerat de pe ţermul stâng spre Vidinul atâta vreme stăpânitor, spre cuibul de unde purceseră, cu mai puţin de un secol în urmă, jafurile fără număr ale răsculaţilor turci călăuziţi de Pasvantoglu, stăpânul, împotriva voinţii împărăteşti, al Vidinului! O oaste românească s'a apropiat peste câteva luni de cetatea răufăcătoare, dar n'a putut să ducă a doua oară steagul nostru până sus pe ziduri. După războiu, Vidinul, râvnit şi mai mult de Sârbi, a rămas al Bulgarilor, cari, în loc să dărâme vechea primejdie a Dunării, cum îi lega tratatul ce i-a înfiinţat din nou ca Stat, au reparat zidurile, au acoperit cele trei turnuri şi au clădit alături căsărmile de la care se văd coperemintele roşii de tablă.

Ca un semn al celor din urmă lupte ale noastre aici, malul românesc înalţă ceva mai în susul apei un monument. El domină, căci aici malul ne ajută pe noi: pentru întâia oară în acest unghiu oltean al Dunării noi avem înălţimile.

Dar şi aici rămânem cu livezile noastre, ai căror arbori, frumoşi încă, împodobesc dealul scorburos şi tăiat de dungi. De la aceste două daruri ale naturii, Calafatul, care e vechiu numai ca şchele şi nu ca oraş, îşi capătă o parte din frumuseţa prietenoasă. Iar altă parte i-a dat-o gustul nostru pentru ceia ce e elegant, drăguţ. Cele două biserici sânt frumoase, şi pe malul apărat de cheiuri de piatră se văd case plăcute, vesele, primitoare. Printr'o tăie-

www.dacoromanica.ro

tură adâncă a dealului, înaintează o frumoasă stradă plantată cu arbori. Și din mijlocul unei dumbrăvi privește o căsuță țărănească încăpătoare și curată, ca o afirmare a vieții de sate, stăpână, de unde pornesc Oltenii zdraveni, cu figura nobilă, cari așteaptă la ponton sau păzesc mândri pe mal, în uniforma oștirii noastre.

Mai încolo numai îmbrăcămintea verde a copacilor face o deosebire între cele două maluri joase, prin care peste puțin râul sosește, în linie aproape dreaptă, de la Severin.

Cetate. „Cetatea" va fi fost altă dată. Acum e numai un sat, destul de departe de țerm, un mare sat cu o mare biserică. Dar vaporul austriac se oprește aici și, lângă pontonul lui, înaintează pontonul rival al Rușilor, cari fac pe Dunăre negoțul ce nu se vede, ci se simte. Pe mal e o învălmășeală de cară, a căror încărcătură de saci cu grâu o strămută țăranii noștri pe șlepurile grecești, italiene, ungurești, ce se țin încă lanț de-a lungul malului jos. În toiul transporturilor, moșiile vecine ale Doljului, Gorjului și Mehedinților ar trimete la această mare șchele de grâne, cea mai mare, mi se spune, pe toată Dunărea, cât să încarce până la o mie de șlepuri ale tuturor neamurilor.

De la Cetate încolo, — pe malul drept se văd bărci și o casă cu mai multe rânduri, — țermul bulgăresc se suie în dealuri de lut goale, care privesc linia șeasă a României, mărgenită de păduri sau de grupuri răzlețe de arbori.

Acest țerm drept, pe lângă care trece vaporul, e de o mare frumuseță. Din dealuri țișnesc pe alocurea stânci goale asupra apei. Lanuri vinete, fânețe

www.dacoromanica.ro

verzi, şiruri măiestrite de copaci se tot schimbă. În mijlocul arborilor plini încă de toată frunza lor, gospodăriile îngrămădite, casele de zid cu coperemînte de ţigle fac pe călător să se gândească la Apusul liber de tiranii rurale. Căci aici exploatatorul, *ciocoiul,* a fost străinul, Turcul, begul, şi prin învierea naţională, care a fost şi o revoluţie socială, a fost adesea dat peste graniţă. Aceasta s'a întâmplat mai mult, şi de mai multă vreme, în Serbia vecină. Păcat numai că aici aceşti harnici gospodari de ţară n'au putut da în o sută de ani altă clasă conducătoare decât nişte incapabili fără inteligenţă şi cinste, fără idei conducătoare şi fără niciun simţ de răspundere[1].

Pe malul nostru, largi întinderi se desfăşoară libere, cu lanuri nemărgenite şi parageni, ceia ce arată marea proprietate, care a dat şi satele mai rare şi mai puţin frumoase ale şerbilor de odinioară.

De o parte şi de alta, plutesc mori de lemn pe vase.

După un lung şir de frumoase păduri, pe un mal ridicat, staţia vamală Gruia, lângă un sat mărunţel, presintă într'un singur front magaziile ei şi vama. Între şlepuri văd unul rusesc, cu numele Chiliei pe dânsul, şi, pe bord, un Calmuc urît, cu degetul în nasul său borchinos.

În faţă, câteva case de piatră înseamnă pe mal Raduievaţul sârbesc. Doi soldaţi, unul în uniformă de infanterist german, celalt în costumul obişnuit, albastru, cu bonetă cilindrică de aceiaşi coloare, păzesc la ponton. După ce ai văzut pe învingătorii lor, Bulgarii, aceşti soldaţi par frumoşi şi bine îm-

[1] Aşa era în ultimii ani ai Obrenovicilor. Ce s'a întâmplat pe urmă, ştim cu toţii 1916.

www.dacoromanica.ro

brăcați. Mai în sus se văd însă alte tipuri, care pot da o părere mult mai joasă'.

Printre păduri, mai dese pe malul nostru, păduri de toamnă cu verdele stropit de aur și sânge, printre coaste de arătură proaspătă și de imașuri veștede, pe lângă ostroave părăsite, — spre Severin. Casele sânt rare: dincolo albe supt coperișul roșu, dincoace ascunse supt căciulile de stuh ale sărăciei. Drumuri se înfundă înlăuntrul țării, spre culmile ce se văd în fund, ca un zid cu vârful mușcat, de un albastru bătut de brumă. Apa se face de-odată îngustă, și nisipul ce-i zăcuse în fund, prelungește acuma țermul. Carpații se apropie de Dunăre, s'o stângă, și valurile-i strâmtorate se vor lovi dincolo, îndată, în straja Balcanilor. Mântuirea e numai în săparea adâncului, unde, și acolo, se împotrivesc stânci ascuțite.

Mai nerăbdători sânt deocamdată Carpații. Ei scot mai înainte stâncile lor, învelite cu iarbă uscată, cu arburi și tufișuri, verzi, roșcate. Ele se dau însă în lături, și un cerc se deschide într'un mal mai jos. Pe acesta e prins Severinul, cu nenumăratele-i case în colori vesele, cu grădina-i străbătută de „turnul" vechiu, — cel mai frumos din orașele acestei regiuni a Dunării.

2 De la Severin spre hotarul vechiu.

Ceva mai departe, dincolo de Cladova sârbească, cu case albe risipite, pe când malul românesc, mărginit de linia trenului, stă în față înalt, gol, sânt Porțile de Fier. Totuși malurile nu se strâng aici pentru o încleștare, nu aruncă râul înfuriat în adâncimi care trebuie să-i încapă restriștea, ci, de o parte și de alta, ele au înfățișarea lor de mai înainte.

www.dacoromanica.ro

Numai cât apa nu mai are acelaşi curs paşnic de puternic drumeţ fără pripă, ci ea se mânie pe alocurea, se rupe în fâşii spumegate, se învârte în rotocoale. Căci stânca din fund înalţă colţuri ascuţite care chiamă apa la luptă, iar corăbiile la peire. Şi, pe când micile luntri ale oamenilor dibaci cari locuiesc malurile, bine cunoscute, ale Dunării îşi găsesc drumul printre degetele de piatră ale mânii răpareţe, civilisaţia, represintată prin Austro-Ungaria, a deschis un larg canal singur, cu adâncul supus, pentru marile corăbii care duc bogăţiile.

Când părăseşti apa disciplinată a canalului, între malul sârbesc şi cel românesc, liber întâiu, apoi cel românesc de supt Unguri, un ostrov îşi înalţă din valuri spinarea mâloasă. Ostroave mai sânt pe Dunăre, dar ca acesta niciunul. În celelalte sânt oameni, pe acesta rătăcesc stafiile unui trecut îngropat pentru totdeauna. În Ada-Calè păzesc catanele Împăratului din Viena, Craiu în Buda, dar peste căsuţele vechi, peste grădini şi străduţe înguste, stăpâneşte vârful minaretului. La marile împărţiri de pământuri, mai dăunăzi, acest colţ de mal dunărean a fost uitat în mânile Sultanului îndepărtat, care nu poate face alta decât să-şi trimeată în fiecare an pomana pentru tovarăşii săi de lege rămaşi între străini. Cealaltă hrană o dă contrabanda.

Vârciorova a rămas în urmă, pe malul nostru, şi acum Orşova Ungurilor îşi oglindeşte casele albe în apele râului. Pe stânca din dosul ei, ca o ultimă salutare sau ca un cuvânt de bună venire, o mână pioasă a scris cuvântul de legătură: „România".

www.dacoromanica.ro

3. Turnul-Severin.

Severin se chema locul: satul lui Severin, — un nume foarte obişnuit în aceste părţi; Turnu e o amintire a turnului presupus roman pe care-l cuprinde acum o frumoasă grădină publică, ce se coboară spre Dunăre, cu alei, poduri, inscripţii încadrate şi rămăşiţe, solid prinse cu ciment ca piatra, ale unor ziduri încunjurătoare din bolovani neregulaţi şi din bucăţi de cărămidă, — lucru vădit medieval —, din care face parte şi turnul.

Oraşul e unul din cele mai tinere ale noastre: frate cu Alexandria, cu Giurgiul şi Brăila, fiu al Regulamentului Organic şi al gospodăriei bune a celor trei Domni munteni de după 1829. El s'a desvoltat pe acest teren unde odată, în vecinătatea imediată a primejdiosului mal turcesc, nu mai rămăsese nimic decât înalta stâncă goală a malurilor. Ingineri au desemnat piaţa largă, încunjurată de mari clădiri ale Statului, de oteluri moderne şi cafenele pentru înfrăţirea neamurilor, ei au făcut să radieze stradele, care n'au înaintat, deci, de-a lungul anilor după sporirea gospodăriilor şi iniţiativa capricioasă a fiecăruia, — ca aiurea. Modelul clădirilor l-a dat iarăşi Statul, cu oficiile sale administrative, şi coloniştii străini, Nemţii, „Şvabii" din Banat, cari au creat în acest unghiu românesc o colonie mărunţică a lor, paşnică şi zimbitoare, cu sfioasa ei biserică luterană, lângă care se ridică acum, din subscripţii private, o frumoasă biserică catolică. Boierii de prin prejur şi-au făcut şi ei case în oraşul nou, de care i-a legat ceva mai târziu politica unui nou regim de lupte interne. Primblări bogate în arbori, o grădină care stăpâneşte priveliştea măreaţă a Dunării călătoare, albă, albastră, trandafirie, sură, după cerurile nestatornice, au crescut pe urmă podoaba. Mahalalele nu există, se poate zice, mahalalele

www.dacoromanica.ro

strâmbe, scunde, rău legate, — sat degenerat şi oraş decăzut, — care sânt caracteristice pentru întregul Orient şi pentru o mare parte din ţara noastră. Oamenii săraci sânt ţărani rătăciţi, cari şi-au schimbat pentru zdrenţe frumosul lor port. Sârbi trecuţi de peste larga apă de hotar, Ţigani cu picioarele goale, negre mai-mai ca o cizmă rău văcsuită.

Un liceu impunător, bine îngrijit, în mijlocul unui parc curat. În el, statuia Regelui, cu epigrafe mai mult comice, prin care judeţul asigură pe Măria Sa de „devotamentul" său („primiţi, vă rog, încredinţarea consideraţiei mele deosebite"), sau aşa ceva. În cancelarie, se poate vedea principele Carol în costum naţional, intitulat „Carol al II-lea" şi, — ceia ce e mai interesant —, *imperator Daciae*. O! veche şcoală de copilării trufaşe, — decât care ar fi mai bună puţină muncă onestă. Elevii în uniforme, cu grade la mâneci, fac bună impresie, dar prea par mândri de dânsa şi ar putea crede că vin la şcoală pentru şapcă şi lampasuri. Li place a vorbi prea mult de Tudor Vladimirescu, în privinţa căruia toată lumea are câte o legendă, — firește inedită, şi... neadevărată.

Biblioteca e mărişoară. O compun însă mai mult cărţi franţuzeşti, une ori nefolositoare, ba chiar vătămătoare. Literatura românească e mai în coadă. Ştiinţa, — ca vai de capul său. Gustul de cetit pare destul de puţin răspândit chiar între profesori, cari ar trebui să dea exemplul.

Ici şi colo câte un Evreu, ca un simptom de boală. Mulţi Greci, Sârbi în negoţ. Dacă nu lipsesc clădiri frumoase, chiar ale particularilor, praful aşteaptă prea de mult timp o ploaie binefăcătoare. Dacă de la Dunăre oraşul se vede foarte frumos, cu turnurile celor câteva biserici, cu şantierele care clădesc şi dreg vapoare şi luntri, cu debarcaderul bine pietruit, curat şi plin de viaţă, — dealul ce suie de pe

www.dacoromanica.ro

mai spre oraş e încă sălbatec şi ar trebui înlocuit printr'o privelişte mai potrivită cu însemnătatea oraşului şi cu faptul că e graniţă, o îndoită graniţă, spre Sârbi şi Unguri, şi recomandă, prin urmare, ţara.

4. Cerneţul. Topolniţa.

La vre-o jumătate de ceas de la Severin, peste un şes sămănat rar cu căsărmi şi fabrici, e Cerneţul, răspândit în neorânduială supt dealuri de lut gârbove. Azi nu se văd acolo decât căsuţe scunde, câte o tainiţă de Ţigani potcovari, locuri îngrădite, dar goale, şi trei biserici, dintre care una, cea mai mare, a fost făcută de Grigore Ghica în veacul al XVII-lea şi, ca şi aceia din Dragoslave, înfăţişează în mai mic turnul mănăstirii din Câmpulung. Pe când se cosiau bălării pe malul unde „turnul“ răsăria de-asupra Dunării măreţe, Cerneţul era o capitală de judeţ. Negustorii ţineau prăvăliile în vale; mai sus, drumul spart, cu fărâme de caldarâm între curţi pustii, era cuprins de case, „de amândouă laturile, ca la Diiu (Vidin)“, spune un bătrân care a mai apucat vremile acelea. Unde e culmea aceia desgolită, se înălţau Curţi boiereşti, căci aici era oraşul pentru boierinaşii şi boierii mehedinţeni, Glogovenii, Miculeştii şi atâţia alţii, între cari Tudor însuşi.

Dar Alexandru-Vodă Ghica porunci să se zidească Severinul. Cerneţul nu mai putu sta alături, cum, prin Evrei, Hârlăul, vechea capitală de judeţ, mai stă pe lângă Botoşanii cari i-au luat cârmuirea şi bogăţia. Boierii plecară după reşedinţă, negustorii după câştigul portului. Casele se înroşiră, se înegriră, apoi căzură în grămezi de cărămidă, care se vândură pentru cele ce se clădiau în Severin. Azi Cerneţul e o mahalà răzleaţă a acestuia, locuitorii n'au pământ ca sătenii, şi, dacă n'ar fi munca la boierul de aproape şi scutirea de lucrul şoselelor, ciobanul ar

www.dacoromanica.ro

trece cu oile acolo de unde s'a stăpânit trei veacuri unul din judeţele ţării.

În Cerneţ răsună un cântec ciudat. Flăcăii, în haine care nu erau de serbătoare, mergeau câte doi, cu cimpoiul la gură sau bătând din tobă, ca să cheme la nuntă. Ei se chiamă *cumnaţi de mână* şi poftesc necurmat, des de dimineaţă, din casă în casă, la serbătoarea care se face abia după amiazi.

Nici într'un alt judeţ nu se păstrează atâta ca în Mehedinţi viaţa veche cu toate formele şi datinele ei. El mi s'a şi părut cel mai la o parte de cursul schimbărilor şi înoirilor.

Pe valea Topolniţii, care nu se vede, printre pajişti şi lanuri de porumb. Înălţimi golaşe, dealuri împădurite mărginesc şoseaua. De-asupra unei culmi, chemaţi de vre-o pradă, vultani plutesc rotindu-se.

Din loc în loc se văd conace urîte; conac se chiamă şi aici, după cuvântul turcesc, trecut poate prin sârbeşte, locul unde stă domnul pământului, Curtea din Moldova; în Gorj se întrebuinţează alt cuvânt turcesc: *culă,* turn.

Satul Halânga are case bune, printre care se văd unele coperite cu ţigle şi zidite foarte îngrijit, din cărămidă. Hanuri cu şoproane şi cu trupuri, cu piei de oaie spânzurate. Aici şi mai departe sânt multe chipuri puternice, cu faţa mare, având profilul foarte curat, ochii bine deschişi, nasul drept, mic, buzele fine, bărbia hotărîtă şi mântuită cu o uşoară gușă. ca în unele profiluri din monedele greceşti.

Drumul apucă pe coasta dealului Gradeţ, al cărui nume înseamnă în graiul Slavilor ce au fost prin aceste părţi şi cari au rămas în Serbia: Cetăţuie. El duce la satul Balta. Coborîndu-te însă în vale, întâlneşti îndată cursul limpede, veşnic şopotitor al Topolniţii, care zoreşte pe un pat de prundiş, şi schitul însuşi nu e departe.

www.dacoromanica.ro

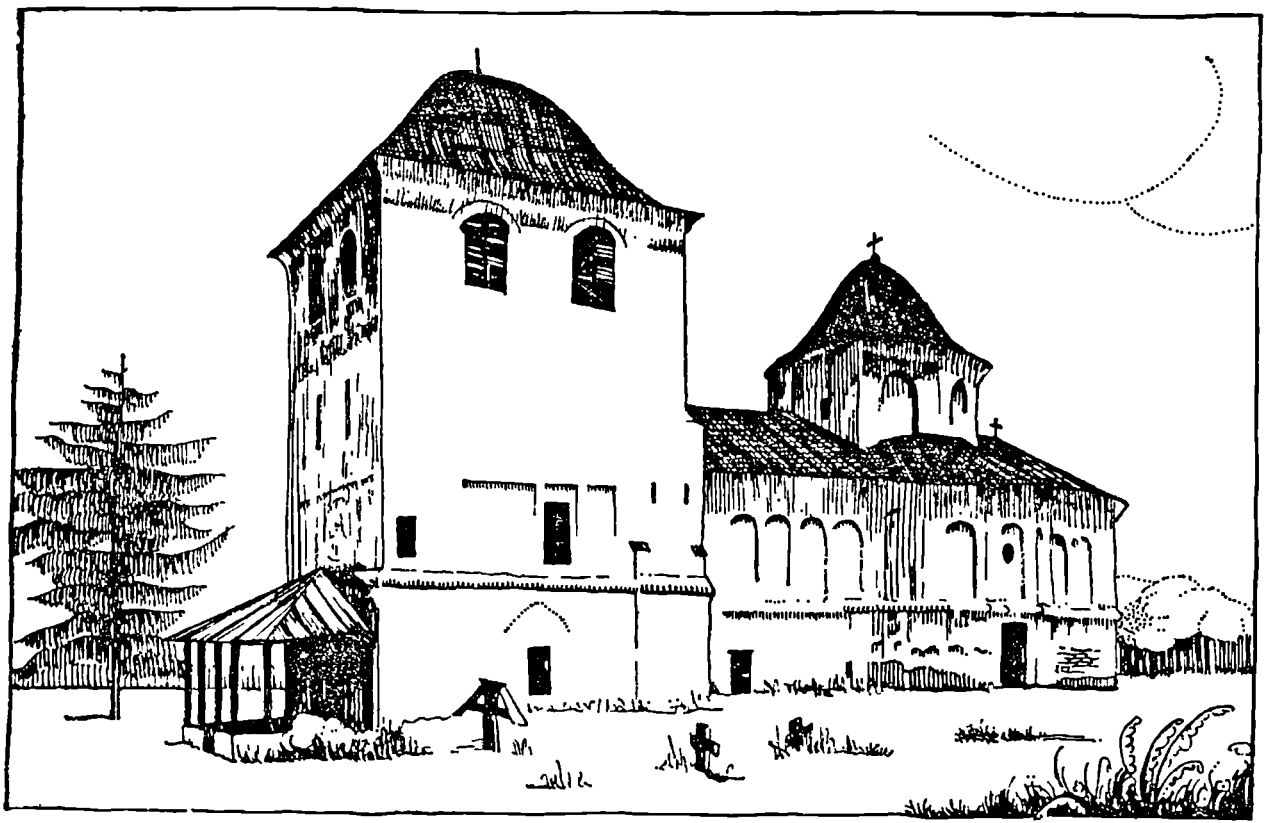

Biserica Sf. Treime din Cerneți.

www.dacoromanica.ro

Mergi spre el, pe pripoare de piatră, pe poteci catifelate de iarbă, și nu-l vezi. În dreapta ai dealul împădurit, unde ar fi „Cetatea lui Mircea-Vodă", după spusa locuitorilor, cari știu de scările și de poarta ei, ascunse între arborii de sus. O femeie ne lămurește în această privință, și vorba ei e plină de particularități dialectale și de cuvinte nouă, cum e a tuturora de aici. Ei zic, — ca în Banatul vecin, — *carce, parce*, pentru „carte", „parte", *binie* pentru *bine*. Femeia arată pe înălțime o *padină* (rostit: pagină), un *ruf* (plaiou). Un moșneag care aleargă de departe ca să ni mărturisească ce viață grea duce, ca om fără pământ, supus la dijmă, *îndoire* și *întreire* (adecă să dea jumătate sau a treia parte din rodul pământului ce i s'a încredințat ca să-l lucreze), se mai plânge că, pe lângă zile de lucru, atâtea „la pogon" (pentru fiecare pogon încredințat lui), mai dă și zile *de ciubote* (zile pe de-asupra). Același bătrân rostește: *vorbește, socotește*. Birjarul, un Severinean, spune că în anume locuri nu e nicio *țipătă* (țipenie) de om. Din acest graiu, ca și din îmbrăcăminte și din clădirea caselor, se desface impresia că aici ești într'un loc deosebit de cele multe care sânt aproape de o potrivă.

Între un deal portocaliu, desgolit și cu fața năruită, și între altul se zărește un turn alb. Peste puțin ai înainte-ți schitul.

E zidit de Căpitanul, apoi Aga Buliga, mort în biruința de la Finta a lui Matei-Vodă asupra Cazacilor și Moldovenilor, la 1653. Stilul e acela de la la Arnota: turn cu zimți, pridvor, ocnițe pe laturi; dar trei muchi răsar din umflătura altarului. Zugrăveala, bună, e făcută de doi meșteri, cari arată ei înșii că au fost unul Grec, altul „Vlah". Buliga și soția, apoi o fiică a lui, dorm în pronaos, care e despărțit de naos printr'un zid străbătut de o ușă

www.dacoromanica.ro

joasă. Ca în de obşte înaintea lui Brâncoveanu, podoabele în piatră săpată lipsesc cu totul.

De jur împrejurul schitului alb sânt răspândite ca florile de primăvară multe oi albe, al căror cioban nu se vede. Supt dealurile verzi şi roşii, alba Topolniţă fuge, în şopote, la vale.

5. Spre Vârciorova. Ruinele Vodiţei.

Pe şoseaua, când ruptă pe margeni, când însemnată cu stâlpi, care merge de la Severin spre Apus pe malul Dunării.

Apa nu pare a curge, ci a luneca dintr'o singură mişcare, a înainta într'o singură pornire lină, puternică. În fâşâitura ce întovărăşeşte această mişcare, se amestecă un surd răsunet al adâncurilor.

Dincolo, se văd pe rând biserica şi casele Cladovei, turnurile vechilor ei întărituri. Apoi, aproape unele de altele, sate frumoase, întinse, înfipte chiar pe mal, între livezi. Locuitorii lor sânt tot Români, trecuţi peste Dunăre în vremuri de restrişte. Până la Negotin, unde se vorbeşte şi limba noastră, şi pe valea Timocului se află încă de aceşti copii răzleţi ai neamului nostru.

Dincoace se înalţă sure, într'un şir necurmat, stânci golaşe. Creasta lor e zimţuită în forme neobişnuite: colo unde se pare că un om gârbov vine spre o bătrână aşezată pe pământ, locuitorii recunosc pe Moşul şi Baba. Alţi „moşi" şi alte „babe" au fost lângă dânşii, dar cu vremea piatra s'a măcinat şi a căzut la vale în aşchii şi fărâmături. Tot acolo stă crucea Sfântului Petru, pe care sătenii au furat-o înapoi acum câţiva ani, de la protopopul care o adusese la Severin şi lăsase astfel, după părerea lor, ca seceta să cadă asupra Ţinutului. E o cruce-pomelnic: altele ca dânsa nu se mai află însă în Mehedinţi, unde numai în părţile de sus vezi câte o cruce de

www.dacoromanica.ro

lemn nevăpsită, sprijinind două cruciliţe supt un coperiş de şindilă.

Satele, Şchela Cladovei, — adecă portul care răspunde acelui oraş, — şi Gura Văii —, locul unde o vale, un râu, iese din munte, — sânt bogate în gospodării bune, întemeiate şi cu binefacerile contrabandei. Mai departe, Vârciorova întinde strada ei cu clădiri destul de îngrijite. Vechiul sat fusese mai departe spre Orşova, iar cel de astăzi s'a înjghebat în epoca Regulamentului Organic prin sosirea de oaspeţi din multe locuri vecine, şi chiar din ostrovul turcesc Ada-Calè, chiar în faţă. Frumoasa gară[1] nu e însă potrivită cu acele căsuţe, în cea mai mare parte puţine şi mărunte.

Un cor de glasuri copilăreşti, care înalţă o rugăciune, chiamă la o clădire care e şcoala. Se începe anul şcolar, şi băncile sânt iarăşi pline de fetiţe şi băieţi, mai curaţi şi mai murdari, mai bine şi mai rău îmbrăcaţi, dar toţi vioi şi foarte bucuroşi că încep din nou lucrul pentru luminarea minţii. Dirigintele, un preot bătrân, care e născut aici şi conduce de treizeci de ani şcoala, pe care el a întemeiat-o, ţine o scurtă cuvântare, şi la sfârşit imnul regal zboară de pe buzele fragede cu un avânt şi o mândrie care-ţi umplu ochii de lacrămi.

O stradă de sat, apoi o potecă prin pietriş duce la o ruină de biserică. Zidurile grosolane, de bolovani printre cari se amestecă rânduri de cărămidă, făcând şi bolţile, stau pe un tăpşan, de-asupra râuleţului limpede, o şuviţă de apă sură. În dreapta, în stânga, în fund sânt munţi acoperiţi cu păduri. Iar, în faţă, malul sârbesc ridică Gevrinul, care se mântuie cu un ascuţiş de piatră.

[1] Astăzi sălbatec ruptă în două, pentru a procura câştig unui antreprenor (1939).

www.dacoromanica.ro

Biserica dărâmată e cea d'intâiu ctitorie făcută de Sf. Nicodim pe pământul românesc, şi deci cea d'întâiu dintre mănăstirile noastre, Vodiţa. Întemeietorul alese bine acest loc ascuns şi îmbielşugat în frumuseţă, de unde avea în orice clipă înaintea sa ţara de naştere. Clădirea a avut nouăsprezece metri în lung, iar în lat opt alţii. Fără pridvor, ea cuprindea un pronaos, despărţit de naos printr'un părete cu uşă înaltă la mijloc, o absidă şi un altar, a cărui temelie se mai vede. Vor mai fi fost adaose şi lucrări în piatră, care s'au furat sau zac încă acoperite de pământ.

Vodiţa n'a avut norocul Tismanei. Încă în cea d'intâiu jumătate a veacului al XV-lea, Domnii munteni pierdură Ţinutul Banatului, în care ea fusese aşezată. Ungurii din Severin nu mai avură grijă de biserica ortodoxă. La începutul secolului următor, Turcii smulseră cetatea, şi poate tot atunci ei făcură un sfârşit şi Vodiţei, aşa de apropiate. Când Radu Paisie înoi Tismana şi Cozia, din Vodiţa nu mai era, poate, decât cam ce se vede şi astăzi. Cea mai veche mănăstire a Românilor îşi încheiase viaţa. Totuşi vedem călugări aici destul de târziu în veacul al XVII-lea.

Poporul n'a uitat însă pe Nicodim. La Ialoviţa se arată în altă ruină iarăşi o ctitorie a lui. Iar la Ponoare, pe acelaşi drum al Băii-de-Aramă, se povesteşte că locuitorii n'au vrut să-l lase a clădi, de frică să nu li iea Domnul moşiile spre a le dărui mănăstirii celei nouă. El porni blăstămându-i ca nimic să nu li rodească şi să fie siliţi a-şi câştiga viaţa în rost de cimpoieri, cum s'a şi întâmplat. La plecare, ei ar fi pus chiar o găină în desagii sfântului şi, făcându-se a-l prinde cu furt, l-ar fi şi lovit într'un sat al cărui nume aminteşte această întâmplare[1]. Aşa ar fi trecut Nicodim în Ardeal, unde

[1] După spusa păr. protopop Golici.

www.dacoromanica.ro

i se pune în samă zidirea mănăstirii Prislopului. Nicodim şi Mircea n'au perit din conştiinţa Mehedinţenilor.

6. Mănăstirea Strehaia.

Calea ferată spre Strehaia merge întâiu pe priporul Dunării, într'un vălmăşag de dealuri. Ea se înfundă apoi într'o vale, mărginită de înălţimi care peste puţin se îmbracă într'un veşmânt de pădure ţesută des. Strehaia se află aproape de locul unde această vale întâlneşte cursul, crescut acum, al Motrului, pe care l-am lăsat la coborîrea de pe culmile gorjene.

Marele sat e la vre-un şfert de ceas de la gară. Îl alcătuieşte un şirag de case, dintre care unele au tipul gorjean; se văd şi de acelea al căror părete din faţă înaintează pe o lature, mântuindu-se cu o fereastă.

Mănăstirea de odinioară e acum biserica din mijlocul Strehaii, biserică foarte bine păstrată şi îngrijită. Pe acest loc, supt dealuri, în mijlocul unor păduri din care au rămas numai pâlcuri, un întâiu lăcaş de rugăciune fu întemeiat de aceiaşi boieri cari sânt ctitorii Bistriţii: Craioveştii de pe la 1500. Chipurile lor se văd pe pereţii bisericii celei nouă: întâiu, Banul Barbu, de la care se şi chiamă Livada Banului unul din pământurile încunjurătoare, care a fost în zestrea veche a mănăstirii, apoi fraţii lui, Vornicii-Mari Pârvu şi Danciu. Dar, peste vre-o sută cincizeci de ani, la 1645, Matei Basarab a făcut o nouă zidire, înlăturând şi temeliile celeilalte, care va fi fost cu totul dărâmată.

El a pus să se înalţe turnuri ca acela, străvechiu şi neobişnuit de mare şi puternic, pe care-l dresese la întrarea mănăstirii din Câmpulung. Unul din ele stă şi aici de-asupra întrării, celalt e turnul bisericii,

www.dacoromanica.ro

așezat de-asupra pronaosului și făcând astfel parte din fațadă. Această fațadă a fost apoi tencuită și netezită, puindu-i-se înainte, la 1826 poate, când cu noua zugrăveală, un pridvor deschis, cu arcadele răzimate pe zece stâlpi în cinci colțuri. Dar pe laturi se recunosc încă aceleași podoabe de zimți, de ciubuce simple, de ocnițe în două caturi, — cele de sus rotunde, celelalte, pătrate — care se desfac și pe turnuri.

În naos se vede, ca la singura Biserică Domnească din Târgoviște, un cafas pentru Doamnă, care asculta de la această înălțime slujba. Casele lui Matei erau lipite pe latura cu biserica: cum vor fi fost însă, nu se mai poate ști, căci dăunăzi s'au ras și cele din urmă frânturi de zid, rămâind numai beciul și o fântână stricată, unde fusese mai înainte un foișor. Dar puternicul zid împrejmuitor cu multe ferești de strajă stă încă și astăzi în ființă, neclintit. Jos o apușoară, Strehăița, se scurge în râușorul înalt și înverzit de mucegaiu care se chiamă Uznița sau Puturoasa.

Azi, e Ziua Crucii, și, când treci de ușa frumos săpată în lemn de un „Ghiura Meșterul", care și-a însemnat numele pe dânsa, te găsești ca într'o zgomotoasă piață de târg. Femei în cele mai scumpe cămăși și opreguri și zăvelce ale lor stau lângă grămăgioara de struguri, mere, pere, nuci, pânișoare în chip de cruce, lângă sticluțele de vin, între care stă înfiptă o lumânărică de ceară. Preotul binecuvintează grăbit aceste daruri ale toamnei și-și ia partea, iar biserica întreagă răsună de desbaterile nevestelor ce-și împart acum prinosul blagoslovit.

În sus, drumul duce spre Baia-de-Aramă (căreia i se zice aici numai Baia), spre Târgul-Jiiului și Severin. Dealurile printre care trece sânt acoperite

www.dacoromanica.ro

cu păduri muşcate, zdrenţuite, foarte îngustate, sau se înalţă despoiate. În şesul larg se întind lanuri lungi de porumb, care arată că aici stăpâneşte proprietarul mare. În dreapta şi în stânga, nu în gropi sau în ascunzători, ci pe muchi de dealuri, în vileag, se desfăşură sate, care n'au nimic deosebit decât coperişurile de stuh ale unor case. Biserica din Jirov, de la 1833-5, pomeneşte pe „Împăratul Nicolae Pavlovici", cea din Covrigi are un pridvor cu stâlpi frumoşi, cea din Corcova, zidită în veacul al XVIII-lea de Constantin Strâmbeanu, imitează ciubucele rupte de la Stelea din Târgovişte, are ocniţe asemenea întru câtva cu ale Strehaii, zimţi şi cadre de piatră sculptată la fereşti.

La Tarniţa, unde ne aşteaptă prieteneşte familiile Hârgotă şi Popescu, sântem, ni se spune, în locul celor mai vechi exploatări de aramă: s'ar cunoaşte săpăturile de atunci, şi, de-o parte şi de alta a şoselei, se răsfiră praful pietrei cotlite.

Ar fi fost cândva aici o mai însemnată aşezare. Ziduri de biserică ni se arată în curtea unui sătean, şi casmaua lui răscoleşte scăfârlii galbene, rotunde. Azi însă casele sânt puţine, destul de gospodăreşti însă, dar sărace, cu vetre primitive de lut în odăile fără gătează; ceia ce interesează mai mult în acest tip de clădiri din lemn întreţesute şi muruite cu lut, cu acoperişul triunghiular ca o glugă, de şindilă sau de laţi, e scara piezişă, care străbate interiorul, ducând la rândul de sus, scara visibilă din afară, cu margenea ei împodobită. Bisericuţa de pe muncel e tot ce poate fi mai smerit, cu înjghebarea-i de lemn abia uns, cu „tâmpa" ei de lemn şi rândul de icoane al meşterului rural de la 1799.

Aici e satul românesc. La Baia-de-Aramă, alături, vezi altceva. Lângă aceiaşi iute, veselă, limpede apă

www.dacoromanica.ro

a Bulbei, care o năpusteşte adesea de la un capăt la altul, căsuţele stau îngrămădite între înălţimile pe care le domină, departe, piscurile mari ale Carpaţilor, cu „piatra" Cloşanilor şi Oslea de Mehedinţi, care nu întâmplător samănă la nume cu Ossa antichităţii traco-elenice. Şi aici cele două rânduri, cel de jos mai solid, din piatră, celălalt înseilat din lemn, şi aici lipsa cerdacului, şi aici gluga coperişului. Dar prăvălia sămănată printre case are adesea ceva provisoriu, în neisprăvirea şi neîngrijirea ei. Se vede omul venit de aiurea, după câştig, locuitorul neînrădăcinat.

Şi, în adevăr, chiar dacă această Baie, pe lângă a Moldovei, a Maramurăşului (Baia-Mare), a Crişului, este foarte veche, de şi la început se va fi lucrat şi mai încolo, către Tarniţa, chiar dacă de aici se va fi scos arama pentru grosolanii bani dacici, imitând pe ai regilor macedoneni şi dacă Romanii au lucrat aici pentru armele lor de bronz, dacă Mircea I-iu se înţelegea cu un Sas pentru exploatarea gropilor, dacă, în sfârşit, într'o vreme mai nouă, supt Matei Basarab, se scotea de aici minereul pentru a-l arde, cum spune călătorul sirian Pavel de Alep, cârciumarii, negustorii, meşterii par a fi venit de peste Dunăre, din Sârbime, încetăţenindu-se apoi în acest colţ muntean de Oltenie. De aici aspectul târgului balcanic, care se menţine.

Supt Brâncoveanu, un „Băiaş" de aici, Milco, ajutat şi de Banul Cornea Brăiloiu, care a făcut danii şi la Tismana, a ridicat, în mulţi ani, cu trudă, de la 1699 la 1703, biserica, a cării aleasă zugrăveală, în care se deosebeşte mai ales Cina cea de Taină, se datoreşte unui călugăr de la Tismana, Partenie. Icoanele de pe catapiteasmă sânt strălucite, vrednice de a fi puse alături cu acelea din vestita mănăstire vecină; uşiţa din mijloc, dusă de d. profesor Bărcă-

www.dacoromanica.ro

cilă la Museul din Severin, trebuie neapărat restituită și pusă la locul ei.

Ce e mai frumos însă decât tot ce a putut da vechea artă, decât chiar cadrul de natură, așa de impunător totuși, e portul sătenilor muntelui. Văzut în oraș chiar sau în alaiul coborît de către Tismana ori lângă izvoarele ce se joacă pe pietre în Valea Găinii, el dă, în neasămănata varietate a florilor și liniilor de pe oprige, în nesfârșitele variante ale râurilor de la gât, de pe mâneci, de pe piept, o privelişte neuitată.

Regalele cusături se leagănă ritmic, maramele ca spuma joacă în vânt, fluturi și salbe își schimbă jocurile, și de-asupra mulțimii ciobanul cu căciula înaltă ori cu pălăriuța rotundă ardelenească, bătrânul preot de sat cu barba încâlcită, călări, domină vuietul, strălucirile și scânteierile.

Acești oameni, frământați cu Mocani de dincolo,— dintre cari sânt ctitorii de la Tarnița, — au în ei posibilități nesfârșite de mai înaltă civilisație. În margenea târgului, fără învățător și sfătuitor, fără îndemn și fără carte, meșterul Ioan Tortoreanu și-a așezat atelierul, cu imensa roată, lucrată de el, care-l pune în mișcare. E carătaș, cu tot ce se cere de la breasla lui, e morar, e tot ce vreți și mai ales tot ce vrea el. Spune cu mândrie că are douăsprezece meserii. Și bunul Stat român îl încurajează punându-l la bir pentru fiecare din ele....

Spre Severin, lângă apa neastâmpărată, curgând spre Motru, între sate mai bine înjghebate, dar în care iarăși arta nu e în locuință, ci în veșmânt, Nedanova are un sunet slavon arhaic, care miră, alături de Gheorghieni, de Baloteşti și Călinești, de poeticul „izvor al Berzei".

De-odată în stânga, supt înălțimi se ridică ziduri înalte, ca de cetate spartă și lângă ele, de-asupra

www.dacoromanica.ro

căsuţelor satului, un lăcaş bisericesc care te chiamă din drum prin simplicitatea liniilor sale aşa de bine chibzuite, ca şi prin covorul viu al zugrăvelilor. E bisericuţa cu hramul Vovideniei, al „Ovideniei", pe care a ridicat-o la 1818, a împodobit-o prin talentul lui Matei, lui Fotache şi lui Constantin zugravii, în 1837, Ion şi fiul său Costache, — pe olteneşte: Costaiche —, Burnaz. Aceşti Sârbi de neam întraseră cu totul în viaţa ţării: îmbrăcaţi în haine de tăietură veche, Ion şi Ana, Costache şi Ruxandra au lângă ei copii cari poartă cu mândrie uniformele celei d'intâiu şcoli militare în principatul muntean. Unul dintre meşteri a înfăţişat „lenea femeilor" în faţă cu chipul cumplit al Samodivei legendare.

Din Severin apucăm către satul din care d. Gomoiu vrea să facă pentru ai săi ceia ce-i doreşte inima. Drumul aleargă pe culme de-asupra Dunării, care se încolăceşte la vale, strălucitor de albă în răsfrângerile luminii tari. Ţinut de hrană cu aşezări trainice. Numele arată vechimea, nume din familia celor terminate în *-ova,* care merg de la Orşova până la aceste Hinova, Rogova şi se întind într'o mare parte a Serbiei de Nord; gândindu-te la Berzava dacică, e o întrebare dacă sufixul slav nu s'a aşternut asupra unuia dacic, mai vechiu.

Vânjul-Mare, unde sântem aşteptaţi, Vânjuleţul sânt dincolo de hotarul mândrelor oprege şi al cămăşilor înflorite. Aici, casa a biruit. Şi tot ea domină aspectul satelor, cu stâlpii de zid solizi, la Viaşu, la Pătulele, unde sufletele bune n'au ştiut ce să mai facă pentru a ne întâmpina. Sufletele bune şi viteze, în osebirile politice de azi ca şi în luptele eroice din alte timpuri, — căci vecinele sate Roşiori şi Vânători par a fi vechi[1].

[1] Nume interesante: la Dârvari („lemnari"), la Plopşor, la Terpeziţa („Mesuţa").

www.dacoromanica.ro

La Viașu sau Mărdășteț, Fratoștițenii au făcut biserica, de cel mai frumos tip, și zugravul Petru din Craiova, cu „calfa“ sa, Ilie, ni-a păstrat, cu fața și haina lor, tot neamul, îmbielșugat, al polcovnicului Răduțu, plus un logofăt, un abagiu, un boiangiu, câte un preot cu o preoteasă lângă dânsul. Duioasă întovărășire a unui sat întreg, cu boierinașul în frunte!

Tot drumul până la Oltenița e pe lângă case de proprietari expropriați, unele pe calea ruinei, îndată după plecarea stăpânului, pe lângă bogate ogoare de grâu și porumb. Bogăția aceasta o căra la Dunăre o linie îngustă făcută de Nemți: acuma, — rușine și scandal!, — cine vrea își iea vergi de fier din șine și micuțele vagoane ruginesc. Ai impresia că treci printr'o țară total neadministrată. La Plenița, foarte mare sat, s'a dat de curând dreptul de comună urbană: atâtea altele se așteaptă aici ca și aiurea! Va veni vremea gospodăriei, prin politică sau și în ciuda politicei? Aceste locuri, ca pământ și ca oameni, sânt vrednice de toate îngrijirile.

7. Pe Dunăre spre granița sârbească.

Dincolo de Porțile-de-Fier, Dunărea curge între munții închiși ai Serbiei și între înaltul mal bănățean, pe care liliecii din dumbravă, persicii și caișii din grădini desfășură ninsoarea lor albă, rosă. Valuri de miresme plutesc o clipă de-asupra apelor line și se împrăștie iute, ca o ilusie.

În stânga, după ce s'a închis păretele de stâncă îmbrăcat cu arbori rari, nicio țipenie de om nu se zărește; doar câteva capre se cațără, lunecă, se prind din nou: conducătorul lor rămâne nevăzut. Înlăuntru, e mișcare și viață brută, în minele de aramă de la Maidanpec; aici, spre apele ce-și însoțesc alergarea spre strâmtori nimic decât calmul maiestos și trist

www.dacoromanica.ro

al coastelor sure, scrijelate, goale. În dreapta până sus pe deal se dischide ogorul, în mersul lin al boulenilor suri. Dar şi în această parte, ca o amintire dăinuitoare a vechilor vremi cumplite, când sânge vrâstà apele cu luciu de oţel, casa se fereşte a ieşi la iveală, parcă ar sta să răsară de dincolo, din ascunzători tâlharul, piratul de Dunăre. O străveche stare de veşnic război pare să apese încă, după atâtea schimbări şi prefaceri, aceste ape despărţitoare de ţări şi neamuri.

Doar dacă Roma şi aici a făcut, pe vremile ei, pace, buna pace de muncă roditoare. Tablele cu inscripţiile Împăraţilor în clare şi supţiri caractere latine sânt încă legate de scheletul stâncilor. Şoselele de azi, de-o parte şi de alta, sânt în legătură cu drumurile pe care casmaua romană în mâni voinice de soldaţi le-a deschis întâia oară. Se văd încă găurile săpate în piatră de uneltele lor. Amintiri care au chemat şi chiamă la refacerea creaţiunilor dispărute.

Într'un târziu, la locul unde râul se despică pentru a încunjura un ostrov în care se deşteaptă verdeaţa sălciilor cu crăcile moi, ziduri se înfruntă de-o parte şi de alta. Marea operă a Romei a fost ruptă, — pentru totdeauna ruptă, — şi în locul Imperiului singur sânt acum, în evul mediu, regate care se pândesc şi se înfruntă, lăsând, în rivalitatea lor lacomă, fără stăpân şi fără folos, imensul, măreţul drum de apă.

De-o parte, suit cu zidurile-i tari pe trepte coroiate de stânca tare, Golubaţul, „cetatea porumbeilor", Columbaciul îşi ridică turnurile acum deşerte între pietrele cărora păsări de altă speţă decât blândul „hulub" îşi strecoară trupul către nevăzute cuiburi. Zidirea se ţine încă solid pe malul îngust de-asupra căruia poteci încalecă muşuroiul pietros. Aici

www.dacoromanica.ro

odată, acum cinci sute de ani în capăt, Unguri, dar și Polonii lui Zawissa cel Negru, ostași ai lui Vodă-Dan Munteanul au încercat în zădar să oprească mersul înainte al trupelor otomane zburând din găoacea de piatră pentru mai marea glorie a lui Dumnezeu proslăvit simplu în religia Islamului.

În față, din cetatea lui „Laioș-Craiu" a rămas un dinte știrb de granit, și din ape se ridică altul, ca și cum l-ar fi pierdut în cale un uriaș clăditor de palate.

Mergând către acest loc al încleștării oștilor, Dunărea freamătă. Un vânt iute o biciuiește în lung, și valurile se întrec, se ciocnesc, se amestecă, se înghit, zvârlind spume, ca în Mare. E o subită mânie care învălmășește totul, de și din cerul primăvăratec se coboară raze de lumină proaspătă.

Puțin mai departe, malul nostru se umple de clădiri și lume se vede îngrămădită la ponton.

Sântem la Moldova Veche.

---

www.dacoromanica.ro

II.

GORJUL

1. Târgul-Jiiului.

De la Severin linia drumului de fier urmează aproape linia despărţitoare între vii, al căror timp de roadă se apropie, şi între şesul, sămănat cu dumbrăvi şi sate, care duce până la Dunăre, din ce în ce mai depărtată în povârnişul ei spre Miazăzi şi Răsărit. La Filiaş, două linii laterale se desfac, în sus şi în jos, căutând munţii şi fluviul, între cari se răsfaţă Oltenia.

Cea d'întâiu se va opri la Târgul-Jiiului, fără să-şi ajungă ţinta, pasul Vulcanului, dincolo de care se întinde ţara Haţegului, inima vechii Dacii, a barbarilor lui Decebal şi a Romanilor lui Traian. Pe şoseaua ce caută gura de întrare a Jiiului, în pasul îngust al Carpaţilor celor mai încleştaţi, trece numai diligenţa cu puţine scrisori şi puţini drumeţi, mai mult de prin satele munţilor.

Trenul, care nu e de loc grăbit, înaintează printre lanuri de aur, ce se scaldă în lumină, cresc de dânsa şi încep a peri de dânsa, şi supt dunga verde, bine acoperită cu arbori, a dealurilor. Cerul e desăvârşit de albastru, aierul limpede-limpede: toate parcă se confundă într'o largă fericire luminoasă. Târzia vară, obosită, doarme în mijlocul bogăţiilor ce a cucerit de la soare.

Oamenii sânt vrednici de această ţară şi de trecutul ale cărui urme le acopăr lanurile de porumb, înoite an de an timp de douăzeci de veacuri. Sânt

www.dacoromanica.ro

mândri, puternici, înfăşuraţi împărăteşte în zeghile lor albe de „Munteni": văd câţiva ţărani graşi, roşcovani, cum nu se întâlnesc pe aiurea, bătrâni cu chimirul plin şi bogăţia întinsă, cari, din porcii ce nu se mai primesc acum la veşnica graniţă de ură şi din prunele livezilor au făcut banii ce pot sprijini noua viaţă a satelor. Şi portul e mai frumos decât acela ce îmbracă pe Mehedinţenii de spre Dunăre. În zare se văd biserici de zid, trainice şi frumoase, ca un semn statornic al hărniciei răsplătite a satelor.

După Cărbuneştii, cari înlocuiesc vechiul târg al Gilortului, ce se mai chema şi al Bengăi, pe timpul când era stăpânit de boierii Bengeşti, iată târgul celeilalte ape, al Jiiului.

Timpurile nouă au adus strade drepte, piaţa, podul de fier, care uneşte acum bietele şuviţe de apă săracă ale Jiiului împuţinat de arşiţă. Ele au mai dat frumosul gimnasiu, în odăile căruia se adăposteşte o bună şcoală de ceramică şi bogata colecţie de pergamente, hârtii, monede şi pietre însemnate cu vechi scrisuri romane şi româneşti, pe care a strâns-o la un loc un om bun, muncitor şi priceput, institutorul Ştefulescu. Tot aceste vremi de prefacere au sămănat ici şi colo câte un palat al administraţiei sau oştirii, sau vre-un luxos otel care nu-şi găseşte antreprenorul în viaţa liniştită şi retrasă a celei mai mici capitale de judeţ din România.

Dar din cel mai nou trecut, al boierimii Jiiului-de-sus, se mai ţin în picioare, în curţi largi sau după grădini mirositoare, case cu pridvoare şi lungi streşini, care-şi încălzesc la lumină oasele de piatră, de atâtea ori plouate şi ninse, şi ascund în cutare colţuri nelocuite amintiri sfioase. Şi, oricât s'ar fi clădit şi împodobit, vechiul Târg e încă tot al acestor vechi

www.dacoromanica.ro

case, care fac să nu poată uita până şi aceia cari nu-şi îmbogăţesc sufletul prin întrebarea cărţilor.

În mijlocul oraşului, statuia lui Tudor Vladimirescu. Monumentul şi exproprierile locului ar fi costat mai multe zeci de mii de lei. Nu prea face, cu toate gândurile bune. Tudor se razimă pe o grămadă de bolovani, sprijinită şi ea de o coloană. Un leu straşnic, cu trupul mic şi capul mare, — faţă de Tudor însuşi el pare un *chien-lion,* — se învârte jos, cu gura deschisă spre ragăt. Eroul, fără asămănare, e lipsit cu totul de mişcare. Sabia şi-o ţine ca un beţişor. Teaca e şi ea desfăcută de trup. Dintr'un oarecare punct de vedere, luptătorul apare ca străbătut de o curioasă armă lungă, cu două tăişuri.

Represintaţii teatrale ale unei trupe din Iaşi, care răspândeşte gustul de teatru şi... dialectul. Reţeta mi se spune că e bună, şi chiar jocul satisface. „Aristocraţia" locală (este, şi are trăsuri pentru un orăşel cât o batistă) se ţine însă de-o parte. Chiar când au rămas în oraşele noastre de provincie, boierii nu mai represintă un element de iniţiativă, de cultură şi de viaţă.

Foarte frumoasă grădina publică, vechiul zăvoiu. Viind însă lume puţină ca să se primble (fireşte clasele sociale, într'un orăşel de 6.000 de oameni, ţin să nu se amestece), nisipul şi prundul grămădit se înalţă ca şi cenuşa pe coastele Vesuviului. Unii vechi copaci sânt minunaţi. În adâncurile, nestrăbătute încă de cărări pentru primblare, se ţin chiar cerbi şi ciute.

În faţa luxoasei Primării şi de jur împrejurul bisericii Sfinţilor Apostoli, — frumoasă, bine îngrijită, cu turnuri înălţate însă prea mult; înlăuntru,

www.dacoromanica.ro

picturi ale unui meşter braşovean de pe la 1830, — se ţine târgul. Vânzătorii şi vânzătoarele stau aşezaţi pe margenea trotuarului. Tipurile sânt energice, figurile pline, arse de soare; ochii privesc drept, fără sfială. Bărbaţii poartă pânzeturi albe sau lungi mantale de postav. Fotele, cămăşile cusute ale femeilor sânt dovezi de îngrijire şi de un gust ales. Toţi par mai puternici, mai mulţămiţi, — cum am zis, — decât vecinii lor, Mehedinţenii. Aceştia din urmă au şi altă înfăţişare fisică: blonzi, figuri neregulate, curioase; de sigur că în ei trăieşte alcătuirea vechiului Dac, pe când dincoace, pe acest pământ, care, zgâriat la întâmplare, dă lagăre, marmure, vase şi monede romane, romanitatea biruitoare se menţine şi în chipuri.

Între aceste femei frumoase, între aceşti voinici bărbaţi, păzesc o ordine care nu se prea tulbură gardiştii, foarte curat ţinuţi în uniformele lor împodobite cu roşu. Nici ei nu par frumoşi însă, pe lângă măiestria măsurată a îmbrăcăminţii ţăranului. Dar mai ales ce sânt pe lângă dânsa costumele de oraş, rochiile europene şi pălărioarele sau pălăriuţile represintantelor culturii!

În oraş e o colonie mică germană. Ea îşi deschide acum şcoala ei germană, la care şi ţăranii noştri îşi înscriu copiii. Dacă Romanii au avut mai mult ca oricine organisarea de Stat, Germanii sânt neîntrecuţi în organisarea lor naţională.

2. Tismana.

Şesul oltean pe care-l străbate acceleratul nu samănă cu şesul, revărsat ca o apă, al Ţării-Româneşti. Simţi că mergi pe o înălţime mai mare, şi necontenit, de amândouă părţile, pământul se înalţă

www.dacoromanica.ro

încă. Lăicerele, scoarţele arăturilor proaspete, ale fâneţelor verzi, ale puţinelor lanuri de porumb chircit şi uscat se cufundă şi se ridică în linii blânde. Privirea prinde astfel mai bine satele mari, strâns alcătuite.

Şi rasa e alta, mai bună, mai mândră. Faţa, albă, e uşor ovală; fruntea dreaptă, dar nu largă, ochii mici cu liniile ascuţite, nasul puţin coroiat, gura şi bărbia frumos croite tivesc în profil obrazul mare, întins, nu bosumflat, nici osos ca al Bulgarilor, cu urechea fin desemnată; mustaţa e mică, supţire: un „spic al grâului", cum zice în cântece. Când merg călări cu căciulile înalte, tot una de late la bază şi la vârf, cu mantiile de abà albe plutind în vânt şi acoperind ca un valtrap spinarea cailor mărunţi, ţi se pare în adevăr că vezi ostaşi de lupte sau de răscoală, dintre cei ce au făcut vestite aceste plaiuri. Icoana de căpetenie tăcută, cu fruntea încreţită şi buzele strânse, a lui Tudor răsare înainte-ţi, şi pare că-l vezi pornind în ziua de Februar, cu un cer de plumb, greu ca acesta de astăzi, cu văzduhul tot aşa rece, — cer şi văzduh ca şi cugetul lui de om cu sufletul închis, care grămădeşte ura şi-şi hrăneşte dintr'însa setea de răsbunare —, parcă-l vezi pornind, cu cetele norodului, în largi mantale de abà albă, pentru a-şi înfrunta ursita.

Numai portul femeilor e mai urît decât în dealurile şi în munţii Vâlcii: supt ploaie trec ca nişte călugăriţe catolice feţele înfăşurate în broboade, trupurile învălătucite în mantii albe, şnuruite.

Valea Jiiului vine din sus, cu apa largă, ca de argint topit, şerpuind încet, în falduri grele. E, neapărat, mult mai îngustă decât valea Oltului, dar pare mai lată, cu dealurile mai joase şi arborii mai rari, grămădiţi numai în unele părţi. Porumbul s'a cules,

www.dacoromanica.ro

şi lunca pare pustie supt ploaia care a gonit ciobanii; înălţimile sânt mai mult goale, cu pădurile de mult rase. În această jalnică zi de Sântămărie, scăldată în apele reci, numai unele staţii mai adună pentru privelişte mulţimi înfăşurate în mantii şi zgribulite. Nu înţeleg cum s'au putut aprinde, cu oricâtă ţuică, cei ce s'au luat la bătaie în margenea unei gări, şi-au spart capetele şi strigă cu injurături răguşite: „la Primărie, la Primărie!".

Cu toate ceasurile de noapte înaintată şi posomorîrea cerului foarte negru, Târgul-Jiiului apare şi acum vesel, bine clădit, gospodăreşte îngrijit, clădit strâns şi cu rânduială, luminos.

Spre ziuă, coviltirul norilor se rupe în şiroaie, care duduie ca nişte mulţimi sălbatece alergând spre pradă, şi dimineaţa înfăşurată în neguri se înalţă cu un zimbet de ghiaţă.

Drumul de la Târgu-Jiiului la Tismana se desface îndată din largă şosea care duce la Severin. E tot o şosea, mai îngustă şi mult mai rău îngrijită: ploile au căptuşit-o cu un strat de noroiu apos.

De o parte şi de alta, se văd uşoare înălţimi depărtate; în mijloc, porumbiştea cu foile îngălbenite. Îndată însă linii de dealuri se ridică 'n cale, şi pădurea începe, ca să nu se mai oprească până la zidurile Tismanei, care e însăşi mai înecată în păduri uriaşe decât orice altă mănăstire a noastră.

Deocamdată, stejari tineri se înşiră deşi, cu înaltele trunchiuri supţiri. Vechea pădure e sfârşită, şi pe o culme goală, plină de scânduri clădite, fierăstrăul taie scârşnind trunchiurile mari jupuite. Apoi vin ochiuri de lumină, perdele uşoare de aburi. Până ce, la urmă, stejarii bătrâni te înfăşură, două ceasuri întregi, cu taina lor umedă. Unii au trunchiuri şi

www.dacoromanica.ro

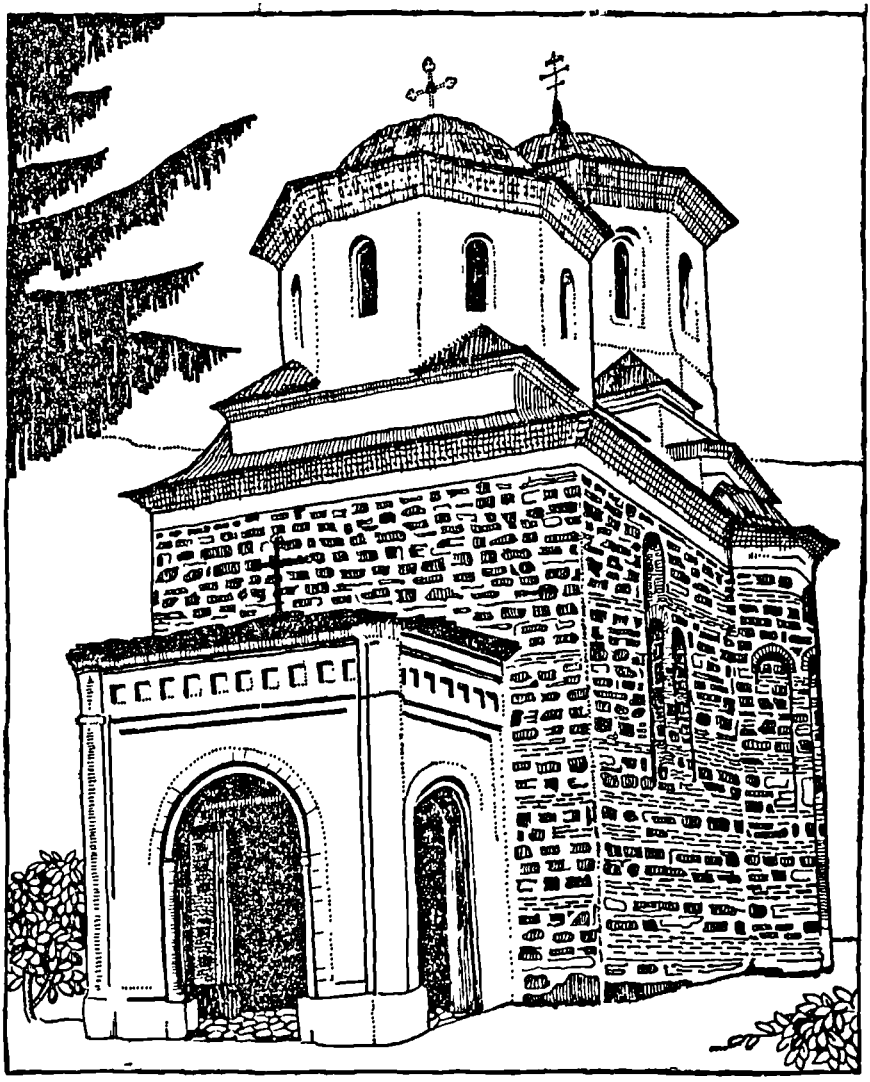

Mănăstirea Tismana.

www.dacoromanica.ro

crengi tot aşa de copleşite de muşchiu verde crescut ca o catifea, şi dungi albe arată pe aceia dintre stâlpii codrului cari vor încheia în curând supt securea lucrătorilor lunga şi mândra lor viaţă, lăsând vlăstarelor loc şi lumină.

Prin pădurea bătută de ploaie trec numai puţini drumeţi, supt glugi, cu umbrèle, călări, — şi ţăranii călări au adesea umbrelă, — sau în căruţe şi trăsuri. Lipseşte mai cu totul scârţâitura înceată a carelor cu boi. În luminişuri şi prin curături pasc oi albe, înaintând cu un clătinat uşor al micilor trupuri rotunde, şi vite răzleţe. Jaleşul, care a numit odată un judeţ, se răpède, râuleţ limpede, supt podişca drumului. Încolo, numai pâcea întunecoasă a soborului de stejari. Pare că eşti prin codrii Neamţului.

Un singur sat până la Tismana, Peştişanii. Cele mai multe case sânt încheiate, ca în munţii Moldovei, şi mai ales acolo, la Neamţ, din bârne grele de lemn aspru cioplit. Cerdacul se razimă pe stâlpi tot de lemn. Două odăi alăturate au fiecare câte-o fereastră şi câte-o uşă în faţă. Adesea ori o garnitură cu zimţi împodobeşte spinarea coperişului şi stă şi de-asupra porţii mari, une ori săpată. Încolo, nici zugrăveli pe păreţi, nici forme de lut în chenare la colţuri sau în jurul păreţilor, nici flori pe poliţe, ca în alte părţi de muncele şi munte. Biserica din acest sat e de lemn negru, şi nici într'o parte întinderea verde nu e sămănată cu turnuri de zid, ca la alte biserici. Mulţi ţărani au faţa tristă, nemulţămită; de alminterea şi tipul nu mai e acel de jos din margene: vezi obrazuri boţite lângă capete rotunde, cu părul şi ochii negri ca în Muscel. Zăvelcile sânt lucrate mai mult în roşu dungat, însă cea din faţă e scurtă şi îngustă ca o pestelcă.

Laşi calea spre Baia-de-Aramă, vechiul târguşor mehedinţean, şi apuci la dreapta printr'o porumbişte întinsă,

www.dacoromanica.ro

De la o vreme, înălțimi mari, păduroase, se văd în fund. Doi zmei par că se pândesc înainte de a se înșfăca în ghiarele lor de stâncă. Drumul duce spre dânșii, trecând prin satul româno-țigănesc Tismana, și te cufunzi iarăși în pădure, care aleargă pe coaste, încunună culmile și pare că vrea să-ți taie cărarea, pe când crengi se ating de-asupra în arcuri de triumf mai frumoase decât acelea ce au rămas de la o primire oficială în tot lungul șoselei. Această pădure cățărată și coborîtă în adâncuri, acest vălmășag de trunchiuri și de frunziș bogat nu se poate asămăna cu nimic din ce am văzut până acum. Apa Tismanei, negrie, fuge în necontenite vârtejuri albe de spumă.

Printre ramurile ce închid zarea privește un turn, cercetând cărarea, apoi el se ascunde iarăși, și numai iată că la o cotitură Tismana toată: turnurile amândouă, o poartă de întrare, zidurile nouă, galbene se văd, înjghebând o cetate puternică. La picioarele ei, pornind din jghiaburi ascunse, o trâmbă de apă cristalină țișnește și, arcuindu-se, lovește un colț de stâncă învelită cu mușchiu, pentru a se coborî apoi prăpăstuit, ca un sul de argint, spre Tismana în vale, unde zac ruine roșii, nouă. La dreapta, verdeața se rupe, și un înalt părete de piatră sură face căpătăiu tuturor clădirilor.

În stânca aceasta se arată, tocmai sus, poarta neagră a sihăstriei Sfântului Nicodim, acel evlavios călugăr sârbesc care a venit la noi pe la 1370 ca să întemeieze după normele cu bună rânduială din Atos viața călugărească a Românilor. Cu cheltuiala sa, din banii strânși de la bunii creștini, și cu cheltuiala Domnului din Scaun, Vladislav-Vodă, bunicul lui Mircea, el clădi în acest colț de raiu, unde vara e strălucită și iarna foarte blândă, cea d'intâiu mă-

www.dacoromanica.ro

năstire mare pe pământ românesc, cea d'intăiu durată din zid: Tismana.

Ea trebuie să fi fost mică, dar armonioasă, în felul cum arta bizantină s'a înpământenit la Sârbi, sau chiar în felul lavrelor Sfântului Munte. Aici se îngropă sfântul, — pe care-l aminteşte astăzi o urîtă lespede de pe la 1840 într'un meschin grilaj, lângă biserica nouă, — şi tot aici şi celalt ctitor, Vladislav-Vodă. Din pietrele lor de mormânt, din odoarele dăruite de dânşii, din clădirea însăşi n'a mai rămas însă nimic. Dar la 1541, mântuind în ziua de 14 Septembre, Radu Paisie, care a clădit bolniţa Coziei, făcu din nou, în acelaşi stil, Tismana, cu o uşă încadrată în flori de crin sculptate şi cu păreţi foarte înalţi, de tot sus boltiţi pentru îngustimea basei. Se poate spune că turnurile de acum, două mărunte zidiri octogonale, nu sânt ale lui Radu, ci au înlocuit pe acestea, care se vor fi dărâmat. Roatele săpate din ocniţe, cadrele fereştilor cu flori cunoscute ar dovedi că şi Tismana a primit o nouă prefacere, dar numai în amănunte, pe vremea lui Brâncoveanu. Glogovenii au făcut apoi, în veacul al XVIII-lea, încă o reparaţie, care li-a dat dreptul, — credeau ei —, de a-şi zugrăvi chipurile de familie, uitând pe vechii ctitori, şi să-şi îngroape morţii în pronaos. Un pridvor s'a adaus, în sfârşit, la reparaţia din zilele lui Ştirbei. O nouă reparaţie pentru clădirile încunjurătoare s'a făcut dăunăzi, nu pentru cei câţiva călugări cari au mai rămas, ci pentru un sanatoriu care nu-şi poate găsi ocupanţii din causa umezelii şi rămâne să fie camere de închiriat pentru vară.

Astfel, pe locul celei mai vechi mănăstiri româneşti se înalţă astăzi o clădire cam deşănţată pe din afară, într'un cerc de case fără arhitectură. Lipseşte verdeaţa, florile, arborii, mişcarea unei mănăs-

www.dacoromanica.ro

tiri. Pe pajiştea săracă zac trupuri mărunte de rândunele fulgerate de frigul timpuriu, pe când una din ele se zbate flămândă în bolţile bisericii, unde şi-a căutat un adăpost care-i va întârzia moartea. Pare sufletul nemângâiat al bătrânului ctitor....

3. Pe valea Jiiului spre hotar.

Cerul e cu totul acoperit când pornim pe valea Jiiului spre graniţă. În lumina tristă a dimineţii reci, umede se vede lungul şir al caselor din satul Vădeni, în care întri îndată ce ai ieşit din Târgul-Jiiului. Tot clădiri de bârne încheiate, copereminte mari de şindilă, zimţi de lemn înegrit de-asupra casei şi a porţii de întrare, înalte pătule de vergi împletite, movile de fân, coceni şi frunzare străbătute de prăjini.

Apoi, cale de două ceasuri, între dealurile mari din stânga şi cele, mai mici, din dreapta, se întinde lunca şeasă, aproape cu totul curăţită de arbori, mai mult goală de case şi sămănată cu pâlcuri de porumb.

De-odată un vântişor se ridică, şi săpături albastre se fac răpede ca prin minune în pânza lăptoasă a norilor. Soarele nu se vede încă, dar spre Răsărit e un frământat pripit al negurilor de-asupra dealurilor. Departe, tocmai în cellalt capăt al bolţii, costişe, văi se auresc uşor de raze al căror drum nu-l înţelegi; chiar în şes, de tot aproape, vârfuri de arbori se luminează puţin.

În sfârşit, un zimbet sfios pătrunde prin norii pe cari vântul i-a supţiat pe încetul. Soarele însuşi se iveşte, întâiu ca un şters disc de lună, apoi stăpân pe întreaga lui strălucire. O mângâiere caldă atinge obrazul, şi în aceiaşi clipă câmpul şi zările s'au preschimbat. Porumbul zdrenţos pare înfăşurat în scutece de aur, focuri roşii, galbene, albastre să-

www.dacoromanica.ro

getează din roua luminoasă, depărtările se vădesc ca la ridicarea unei perdele, şi tocmai în fund apar înălţimile albastre, pe care călătoreşte o scamă de nori desţesuţi. Câte un cioban tânăr stă răzimat în bâtă şi se închină puterii de lumină, căldură şi viaţă, care a biruit şi-şi urmăreşte duşmanii pentru a-i nimici.

Jiiul nu s'a văzut încă, de şi e foarte aproape, căci curge colo, la stânga, supt acea perdea de sălcii, sarbede, buhoase. Odată el scânteie în frânturi ale panglicii sale de argint. Apoi iarăşi sălciile-l ascund cu totul.

Acum, în stânga coasta se vede bine, acoperită cu păduri şi casele satului Porcenii. În dreapta, Bumbeştii se deşiră în şes, cu case bune nouă şi o frumoasă biserică de zid. În faţă, munţi mari, prăvăliţi în neorânduială, par că închid drumul, cu zăgazul lor bogat împădurit.

Trăsura găseşte însă necontenit înaintea ei aceiaşi şosea bună, care se face din ce în ce mai sigură, mai netedă, mai *tare,* „ca ţimentul" zice bătrânul Geană, care mână gârbovit, cu un lung ţuguiu de căciulă ciudoasă pe cap. Când s'ar crede că va atinge muntele, ea lunecă pe priporul lui şi stăpâneşte Jiiul. Am întrat „în munte".

De-asupra noastră e un puternic povârniş drept, pe care pădurea de fagi, plantaţiile de nuci au rămas numai sus, pe alocurea, pe când jos se rostogolesc bolovani, se scurge praf de piatră negrie, galbenă, roşie ca sângele uscat, se înfăţişează lespezi mari în colori întunecate sau aprinse. În faţă, din potrivă, stânca sură, care răsbate numai ici şi colo, e înveşmântată într'o strălucită mantie de păduri şi tufişuri.

Până la vamă, drum de trei ceasuri, e aceiaşi

www.dacoromanica.ro

strâmtoare, cu un părete rupt de dinamită şi de cazmale, spintecat în răni de rugină şi de arsuri, care s'a revărsat pe margenea apei în clădării sălbatece, şi cu celalt părete drept, nalt, trist, singuratec, cuprins de sus până jos în zalea pădurii.

Între cele două creştete înalte, e prins un petec de cer, pe care norii s'au prefăcut acum în destrămături uşoare, lânoase, care se pierd pe încetul în albastru. Soarele ţâşneşte de-odată rotund pe culmea din dreapta. Sânt unsprezece ceasuri, şi la trei el se va coborî, tot aşa de-odată, fără să lase niciun joc de lumină în urma cufundării sale liniştite.

Jiiul nu mai este aici senina panglică de argint din vale. Umbra pădurilor l-a prefăcut într'un şivoiu verde-uleios, care-şi schimbă la fiecare cotitură, la fiecare pas înfăţişarea, după toanele patului său pietros. Aici el înaintează iute pe un prăvăliş domol, mai departe e tăiat de dungi de spumă ca nişte coame albe ce fâlfâie; îndată el se rupe turbat în şuviţe ce clocotesc nerăbdătoare, cu un fâşâit de răscoală, apoi el lunecă răpede printre marii bolovani ce-l strâng de aproape, se roteşte în vâltori, aruncă nisipuri colţurate, prelinge apoi liniştit păreţii unei pietre ce nu se poate mişca din loc, şi, în clipa următoare, el se va întinde, aproape încremenit în luciul său verde, ca o icoană a apelor fără curs din umbroasa, recea ţară a morţilor.

Şoseaua frumoasă e mai mult pustie, căci drumul acesta de stâncă, de şi leagă două ţări, cu multe greutăţi şi uriaşe jertfe, mai ales din partea noastră, nu schimbă între ele mărfurile lor. Abia a trecut mamina greoaie, umflată, strâmbă, a diligenţii, cu conductorul ei galonat, călătorii de toate treptele, bagaje în toate colţurile şi un tânăr de la oraş cocoţat în coadă de-asupra sacilor cu ovăs. Rare ori mai vezi câte o căruţă cu drumeţi ce merg *dincolo*, gră-

www.dacoromanica.ro

mădiți cu lăzi, pachete, boccelc și burdufurî supt coviltirele gârbovite. Vre-un țăran călare, vre-un biet călător sărac, ce urcă pe jos. Încolo, numai lucrătorii de la șosea: Români, Italieni și Nemți, cari dreg în mai multe locuri drumul prăbușit sau mușcat de ruină, cu șinele de fier, roabele, fierăriile și întunecoasele căsuțe de adăpost ce și-au durat, țărănește, din lemne grosolane.

Odată, șoseaua trece pe malul drept al râului și se înfundă în pădurea unde vite pasc risipite supt paza unui moș zdrențos. Schitul Lainici, o clădire făcută din bani boierești amestecați în veacul al XIX-lea, supt Vodă-Carageà, se ascunde aici: și la dus și la întors am văzut în acest ungher tăinuit de lume mai multe neveste decât monahi.

De la vamă până la graniță, cale de vre-o jumătate de ceas, munții, Jiiul și șoseaua, de o potrivă de pustii, se prefac întru câtva. Spinările stâncoase cresc, lespezile spârcuite la deschiderea drumului sânt mai greoaie și amenințătoare; mesteacănul iea locul fagului, fiind sămănat mai rar decât acesta, și la sfârșit se adauge și bradul întunecat, care pătează însă numai une ori. Jiiul se zbuciumă acum tot mai în fund, și, strâns mai de aproape între pereții de piatră cari-l călăuzesc, el nu mai știe de odihna verzilor ochiuri de liniște. Iar șoseaua, cu podurile ei de piatră bine netezită și cu cantoanele roșii ca niște castele, e o scumpă podoabă pentru o țară al cării ban s'a risipit fără cruțare.

După câteva rătăciri, ea a ajuns pe malul stâng. Un munte înalt, gol, cu fruntea ascuțită, răsare înainte. Jos, o gheretă și o pârghie tricoloră stau în fața unui stâlp de hotar văpsit în colorile Ungariei, lângă care păzește un funcționar cu chipiul înalt. De acolo înainte, prin munți și vale, neamul românesc nu mai stăpânește țara sa.

www.dacoromanica.ro

La întors, apusul strălucitor de aur şters, de ruginiu uşor, se desfăşură când ieşim din strâmtoare. Şi, în acelaşi timp, în răsăritul siniliu înfloreşte faţa galbenă a lunei. Lunca întreagă, cu umbre mari negre, pare înălţată în lumi de taină.

4. Între Târgul Jiiului şi Severin: două drumuri.

Târgul-Jiiului e legat printr'o şosea cu capitala judeţului vecin, cu Severinul. Urmăm această şosea într'o zi de o tristeţă blândă, cu puţină lumină rece strecurată prin pânza, aşternută de la un capăt până la altul, a depărtaţilor nori albi.

După podul peste Jiiu, la capătul zăvoiului, care e grădina oraşului, şoseaua înaintează fără şerpuituri, supt dealuri împădurite, dincolo de care se văd munţii înguraţi; de ceialaltă parte, alte şiruri de înălţimi se înşiră învălurate.

Bălţi de ploaie, heleşteie în care femei îşi curăţă pânzeturile, un petec de pădure rărită. Încolo, drum aproape pustiu, îndată ce te-ai depărtat de oraş, porumbişti ce se culeg, arături proaspete înseilate ici şi colo.

Satele nu sânt rare. Pe coastele înălţimilor se ivesc adesea mari biserici nouă, frumos înălbite, biserici de zid cu câte două turnuri. Dar casele de bârne sânt foarte proaste şi stau mai prejos decât cele mai rele din Vâlcea. La multe lipseşte şi varul şi lutul; fereştile sânt abia căscate şi le acopere câte o fărâmă de geam ceţos. Rare ori vre-o poartă săpată; niciodată o podoabă, o floare. Unele sânt adevărate poieţi goale, şi pe d'inuntru şi pe din afară.

Dar casa e mai săracă, mai nenorocită şi tristă decât locuitorul ei. Pătulele sânt mari, foarte binc împletite, nutreţul de iarnă al vitelor, coceni şi fân, stă înfipt în prăjini. Copiii zdrenţuiţi merg „la boi", şi cirezile, turmele de oi şi de capre pasc în jurul

www.dacoromanica.ro

caselor. Dintr'o bojdeucă neagră, răsare o femeie bine îmbrăcată, care desfăşură spre vederea unei vecine o frumoasă zavelcă nouă. Portul e bun, şi numai copiii sânt lăsaţi în cămeşuici negre sau zac în casă ca Ţiganii. Aici trebuie, nu pământ, cât învăţătură, lumină, simţ de ce este viaţa şi cum trebuie trăită. Până şi hanurile, ţinute pe aici de ţărani, şi nu de Evrei ca în Moldova sau de Greci ca în multe părţi muntene, samănă cu nişte spelunce nelocuite. Ţuicarii îşi beau prea mult ţuica, şi d. Geană, care ne conduce, e de părere că aşa fac şi învăţătorii, cari ar trebui să stârpească deprinderile rele.

Un deal de lut acoperit cu pădure desparte Gorjul de Mehedinţi, şi de pe vârful lui se desfăşură tot ţinutul de coaste şi văi, cu poteci de verdeaţă, cu cărări şi case ce se ivesc departe. Despărţirea aceasta a judeţelor prin spinări de dealuri arată caracterul lor neatârnat din vremuri, fiecare având judele său, abia supus Voevodului. Astfel aici se hotăra pământul lui Litovoiu de pe Jiiuri de stăpânirea Mehedinţilor, a oamenilor cetăţii Mehadia (*h* e ca în Hamaradia un adaus oltean). De cealaltă parte, e Roşiuţa, numită aşa după coloarea cărămizie a lutului pe care e întemeiată. Satul e mai bun decât Vârtopul, cel din urmă sat al Gorjului. Se văd şi case cu două rânduri, păreţi mai mari cu obloane, boltiri de zid în cerdace; câteva sânt zidite din cărămidă. Întâlneşti feţe frumoase, rotunde, cu ochii mari. Dar lungul şir de case pe costişa dealului lasă o întipărire neprietenoasă şi tristă, prin murdăria copiilor cu obrajii galbeni, prin puţina îngrijire a hainelor şi a caselor, prin mirosul greoiu de băligar ce se ridică din curţile mocirloase. Aşteptăm să se dea hrană cailor, înaintea unui han cu geamuri sparte, clădit ţărăneşte, şi supt un coperiş înalt, unde duhleşte de o parte grajdul,

www.dacoromanica.ro

iar de alta uriaşe căzi în care fierbe ţuica. O nevastă cinchită pe un scăunel toacă varză cu toporul în piuitul puilor de găină şi grohăitul purceilor, pe când în crâşmă rătăceşte 'n papuci hangiţa, care se chiamă Alexandrina şi are faţa slabă, palidă a unei mari boieroaice între movilele de băligar. Un nebun ni tot înşiră de la capăt câţi copii are şi cu cine este în legătură. „Moş Udrea a murit", încheie el; „dac'aş muri şi eu după dânsul!" Iar câţi vin la han, chemaţi de o femeie grasă cu picioarele goale, au ţuică în cap, zbiară, cântă şi chiuie.

Motrul curge liniştit în vale printre sălcii, lat ca Ialomiţa lângă Târgovişte. Îl trecem într'o împroşcătură de stropi, şi apucăm la stânga printr'un ţinut verde, cu porumburi şi case albe presărate de-a lungul drumului.

Apoi începe un şir de suişuri şi coborîşuri prin păduri şi văi, tăind de-a curmezişul înălţimile ce tot răsar în zare, albastre. Până într'un târziu nu se mai văd sate. Dar şoseaua e foarte mult străbătută; ea nu ni aduce numai cârduri de vite albe, pâlcuri de oi blajine ce fug speriate drept înainte, păstori şi păstoriţe, unii numai în cămaşă, alţii cu sumane, cojocèle, şaluri, ba chiar cu umbrelă. El mână înaintea noastră cară, căruţe, trăsuri, ce aduc supt coşuri, covergi şi peleci de abà murdară o lume amestecată, în care cei mai mulţi la număr sânt săteni. Portul lor se deosebeşte întru câtva de al Gorjenilor: nădragii de abà sânt cusuţi în faţă cu flori şi găitane negre; căciulile albe, negre, sânt mântuite sus cu un triunghiu sau se apleacă la o parte în moţuri, ca vechile căciuli războinice din vremea lui Mihai Viteazul. Pe lângă zăvelcile din judeţul vecin, mai scurte în faţă, se văd fote ce încunjură tot trupul ca acelea din Muscel, dar se desfăşură

www.dacoromanica.ro

înfoiate şi scurte, ca rochiile ţărancelor ungureşti; une ori, un şorţ cu aceleaşi dungi pe cer roşu ca şi fota împodobeşte şi îmbogăţeşte îmbrăcămintea. Fruntea e la multe încinsă cu câte o basma cu flori, de-asupra căreia, fără s'o acopere, e aruncat largul văl alb. Dar toate acestea se văd în cernutul neobosit al ploii mărunte ce urmăreşte. Oamenii zac în carăle ude, grămădiţi în mormane greoaie, triste, supt cergi, sumane şi cojoace cu căptuşala miţoasă întoarsă în afară.

De la o vreme, se văd iarăşi sate, în şiruri şi pâlcuri de case curate şi bine îngrijite. Locuinţa mehedinţeană stăpâneşte de acum înainte: casa albă cu o fereastră în faţă şi alta pe lature; pe înaltul, foarte înaltul coperemânt de şindilă neagră se ridică un mare ţuguiu de ogeag, acoperit cu aceiaşi şindilă veche, ca surguciul puternic al unei căciuli grele. Multe locuinţi au şoproane în faţă, pentru adăpost şi găzduire, ca la hanuri, care se deosebesc numai printr'o a doua fereastă din faţă, mai bine deschisă şi înzestrată cu obloanc. Mulţime de cară desjugate aşteaptă supt aceste uriaşe umbrèle de lemn.

Un ultim deal se ridică în faţă, înfăşurat în groase neguri lăptoase. Ele se desfac din larga Dunăre, şi oraşul, în stradele pline de lapoviţă ale căruia întri îndată, e Turnul-Severin, care-şi aprinde luminile în seara posomorîtă, mucedă.

Din altă parte, Gorjul, sărac, se anunţă printr'un nume care trezeşte amintiri istorice. La Ţinţăreni, venind din sus, Tudor şi-a aşezat una din taberele în care a stat mai multă vreme. Interesant moment din viaţa noastră naţională şi interesant nume de sat, care trimete la un sat de obârşie, prin cine ştie ce părţi

www.dacoromanica.ro

de baltă. Ţinţarii. Broştenii sânt şi ei veniţi din jos, aici ca şi în Moldova numele acesta înfăţişând: locuitori de părţi mlăştinoase; Băltenii, ba chiar şi Rovinarii, de la „rovine“ băltoase, mai departe, au aceiaşi origine. Contra părerii obişnuite, au fost deci şi colonisări de jos în sus. Peşteana corespunde unui sat ardelenesc, iar la Iaş, ca şi la alt Iaş din Argeş, se vede că originea vechii capitale moldoveneşti n'are nimic a face cu Iazigii, cărora, de fapt, la Unguri (v. Iász-berény, centrul lor), ca şi la Slavi, li se zice: Iaşi. E numele întemeietorului, vechiu nume ca şi al acelor „moşi“ cari au dat numele lor la Vlăduleni şi Drăgoteşti, la Romaneşti, din margenea „Târgului“ de pe Jiiu: Vlădulea, Dragotă, Roman. La Olari, e încă unul din satele, ca Fundenii Prahovei, Potigraful Ilfovului, care dădeau şi dau până astăzi ceramica în care se întrupează, prin forme şi colori, simţul de frumuseţă al poporului nostru.

Acest simţ se arată în asemenea locuri cu casele mai mult umile, nu în improvisaţiile hidoase ale bogătaşilor, darnici în colori şi în stucaturi, ci în admirabilul port al sătenilor, al femeilor mai ales, care începe odată cu muncelele de supt Carpaţi. Trupul pare dat însuşi, în mlădierea lui gingaşă, după aceste cămăşi învoalte, după aceste oprege care strâng, după supţirea maramă, albă ori galbenă, care flutură. Femeile aşezate pe margenea ceardacului cu furca în mână sânt icoane de graţie patriarhală.

Trecând prin regiunile de supt munte, a căror tragedie în războiu mi-o descrie emoţionat un ofiţer al marilor lupte, scriitorul Pamfil Şeicaru, revăd Tismana, care-mi reservă descoperiri: candelele de argint date în amintirea boierului Vlăduţ de la sfârşitul veacului al XVII-lea şi, mai ales, în uşa para-

www.dacoromanica.ro

clisului, prefăcut din grajd de vite în capelă absolut nouă, având duioasa notă a vitraliilor dăruite în amintirea fiului, mort de accident, al lui Coşbuc, vechiul privaz de piatră al lui Nicodim ctitorul.. Sânt uşoare desemnuri înflorite, de o linie dură, fără nimic din pompa celuilalt cadru de piatră, din secolul al XVI-lea, care duce la biserica cea mare.

De aici, de supt stânca ameninţătoare asupra vechii ctitorii, din adâncul pădurii de stejari şi castani în care vâjâie izvorul şi cascada şi aruncă necurmatul zbucium, drumul merge spre Apus printr'un ţinut bogat împădurit, cu înălţimile stropite de pete şi străbătute de vine colorate. În fund, amfiteatrul munţilor se vădeşte în cele mai delicate colori, o brumă uşoară părând că acopere suprafeţele sure. Puţine şi rare aşezări omeneşti, dar cât sânt de vechi o arată numele celei d'intâiu pe care o întâlnim: Celeiu, corespunzând în sunetu-i dacic Celeiului de pe malul Dunării

5. Privelişti gorjene.

Congresul Ligii, unit cu serbările lui Tudor, m'au adus din nou în Gorj. Serbări prinse de oficialitatea de partid care a anunţat cinci miniştri, doi mitropoliţi şi câtă altă lume pentru a-i amesteca fără niciun rost cu aducerea rămăşiţilor Ecaterinei Teodoroiu, fiica ţăranilor din Vădeni, care a arătat că şi o copilă de la ţară poate lupta până la moarte pe câmpiile de bătălie, pentru cinstea şi apărarea ţării.

Oraşul nu s'a schimbat de loc: aceiaşi bună rânduială curată în hotare care nu se pierd, ca în alte alcătuiri urbane, prin lungi mahalale urîte, infecte şi nesănătoase. Şi astăzi negoţul e întreg în mâni româneşti: este şi o colonie de Mărgineni, din Sălişte,

www.dacoromanica.ro

care a primit frăţeşte corul de acasă, cu fachioalele albe fluturând cochet asupra cântecelor în care se idealisează iubirea gingaşă a unui popor cinstit.

Am străbătut judeţul în mai multe direcţii. Şi către Tismana, prin straja aproape neîntreruptă a înalţilor copaci de pădure cu cea mai ciudată arhitectură: răsfiraţi în lături, supţiaţi până la vârfurile rotunjite, alcătuiţi din capricioase izbucniri de ramuri. Cea mai bogată înflorire de fâneaţă acopere poienele în acest început de Iunie, când vlaga primăverii e încă în toată puterea ei. Iar, seara, la întors, scânteile licuricilor sar în iuţi cercuri scurte din mărăcinişul desmierdat de lumina lunii care s'a iţiit în craiu-nou la colţul orizontului. Văd din nou mănăstirea din fundul codrului, înfiptă pe înălţimea din măruntaiele căreia apa zbucneşte căzând cu zgomot pe pietrele sure. Pe cărările înguste ale pădurii se strecoară acuma, îngânduraţi, refugiaţii ruşi din armata lui Vranghel, ducând cu dânşii suprema desnădejde a unei cause poate definitiv zdrobite. Din splendidele uniforme de odinioară au rămas numai zdrenţe care devin ridicule; capete întunecate de o tristeţă mută apar la fereştile vechilor chilii; elegantele domnişoare de odinioară mătură terasele cu crăci rupte din copacii bătrâni.

Cercetări mai nouă au arătat până unde se întindeau năvile laterale, „advoanele" vechii clădiri în pur stil sârbesc al secolului al XIV-lea; pridvorul actual, fără nici-un şart, ţine locul vechii încăperi de-asupra căreia se ridică un al treilea turn, acuma dispărut. Supt o coşmagă de lemn, se vede piatra cu inscripţii din veacul al XVIII-lea, care acoperia odată rămăşiţile sfântului izgonit din creaţiunea sa: crucea de plumb singură, lângă câteva odăjdii, expuse în interior, îl mai aminteşte.

Cadrul de la 1540, cu flori, e deosebit de frumos,

www.dacoromanica.ro

încunjurând uşa mai nouă, cu săpături frumoase pe care le trivialisează o zugrăveală târcată. Pictura pronaosului, păstrată neatinsă, pe zidul care desparte de biserica principală, e de o foarte mare distincţie. E cea mai frumoasă pe care o înfăţişează bisericile muntene, întrecând, prin libertatea mişcărilor ca şi prin fineţa expresivă a figurilor, chipurile şi scenele de la bolniţa din Cozia şi de la bisericuţa Snagovului. Meşterii bisericeşti, dintre călugări, lucrau şi la începutul secolului al XVIII-lea, la tetrapoade care sânt de toată frumuseţa. Astfel printr'o însemnare în litere îngrijit săpate cunoaştem numele sculptorului de la 1740, care continua vechile tradiţii alese ale săpătorului în piatră de la începutul veacului al XVI-lea.

Un simţ deosebit de artă a durat în acest judeţ al Jiiului-de-sus până în zilele noastre. Porturile populare, din care colecţii splendide s'au făcut cu prilejul serbătoririi comemorative, au pentru Oltenia aceiaşi strălucire ca porturile din Argeş şi Muscel pentru Muntenia; aceiaşi stăpânire triumfătoare a roşului în romburile care se îmbină în unghiuri, dar aurul, argintul sânt mult mai rari, numai pe margeni. Oricum, bogăţia acestor cămăşi cu înfloriturí discrete pe umeri, pe mâneci şi la sin, a acestor vâlnice vechi şi a acestor catrinţe mai nouă pare a fi în legătură, şi aici ca şi peste Olt, cu vechile reşedinţi ale Voevozilor, de la a căror bogăţie s'au îndemnat şi ţăranii, despre a căror obârşie nobilă va fi vorba mai târziu. Ar trebui să se admită deci că aici a fost Scaunul lui Litovoiu Voevod din veacul al XIII-lea.

Este totuşi, — adaug o parentesă, — o întreagă regiune unde portul are cu totul alt caracter: în concurenţă a biruit veşmântul „unguresc", cum i se zice. Negrul şi albul, amestecat cu dungi de fir,

www.dacoromanica.ro

îl deosebesc; vălul acopere capul, ca la Sălişte. De altfel şi numele satelor din aceste părţi, sate care, ca Cernădia, se ascund într'un cazan dominat de dealurile împădurite, au un sunet deosebit. Ca în această Cernădie, ca în Ciocâdia, cu admirabila biserică de la începutul veacului al XVIII-lea, finala corespunde aceleia din numele Cisnădiei ardelene lângă Sibiiu; e de apropiat cred, cu toată deosebirea de accent, numele râului ce şerpuieşte, larg şi alb, printre mărăcini, Amăradia sau Hamăradia (*h* se adauge în această regiune nu numai odată la un *a* iniţial).

Vechile origini boiereşti se vădesc şi în numărul satelor de moşneni, cari ţin cu îndărătnică mândrie la tradiţiile lor, chiar atunci când, după vechea glumă, omul, întinzându-se pe pământ, îşi pune capul pe o ţarină vecină şi picioarele pe alta. Datinele războinice se perpetuează în *vendetta* care, ca în Serbia şi depărtata Corsică, făcea ca familii întregi să se nimicească, răsbunându-se până la distrugerea totală un omor prin alt omor. Mi se spune că până astăzi se urmează aşa, fără ca o asemenea crimă să aducă un discredit moral. Se întâmplă şi câte o căsătorie care curmă cumplita ură. Şi cu prilejul noilor împroprietăriri capete au fost zdrobite cu ciomagul pentru simpla „încălcare" a unui teren ţinut în arendă.

Şi Vlădimirii lui Tudor e un astfel de sat moşnenesc. Numele venind de la Vlădimir, „moşul" întemeietor, fără sufixul obişnuit *-eşti,* corespunde numelui Novacilor (de la Novac, cu acelaşi fel de derivaţie). Mult din sufletul lui Tudor se explică prin aceşti înaintaşi războinici. De la ei avea mândria, demnitatea, cunoştinţa de drept, hotărîrea iute. Crescut în acest mediu de sărăcie dârză, el nu putea fi altfel.

www.dacoromanica.ro

În acest colţ de lume, cu deluleţe învălmăşite, supt care lunecă izvoarele, cu bisericuţa în care se înşiră sfinţii într'o pictură bunicică de la începutul veacului trecut — o urîtă turlă mai recentă ameninţă să dărâme pridvorul pe stâlpi, cari au crăpat supt greutate —, locuinţile sânt meschine. Nu se mai vede, ca în Ostrovul dintre Scoarţa şi Bibeşti, casa cu două rânduri, cel de jos cuprinzând depositele, cel de sus, la care duce o scară transversală, încunjurat pe trei părţi cu un balcon sprijinit pe pârghii oable, şi nici locuinţa bună din împrejurimile Novacilor. O singură clădire, a familiei Gârbea, cu aceleaşi două rânduri, are cerdacul de zid cu coloane joase de cărămidă, legate prin bolţi cu încercuirea slabă. Vechea casă a lui Tudor, mutată ceva mai sus pe aceleaşi ponoare acoperite cu pomi, cuprinde, supt coperişul, ca de obiceiu înalt, cu şindila mare ca nişte scândurèle, două biete odăiţe care nu comunică între ele, ci dau în acelaşi plan smerit la care duce scăriţa primitivă. În casa din faţă, d. Aristide Schileru, fiul lui „Nea Dincă", şi harnica lui soţie au organisat o mică exposiţie în care întâlnesc, cu o plăcută mirare, piese din catapiteasma Sărindarului din Bucureşti şi o mare icoană îmbrăcată cu argint a Sf. Ioan Botezătorul, peste care a trecut o restauraţie de la 1834.

Oamenii sânt întreprinzători şi mândri. La Cernădia am văzut un tânăr sătean întors din America, în pungă cu jumătate de milion de lei, pentru a se însura în satul lui şi a îmbrăca vechiul său port. Satele se ţin strânse în solidaritatea lor de sânge şi nu primesc la horă pe cine se încurcă cu vre-un străin, vre-o *limbotenie*. Avântul băncilor populare, pornit de la Banca d-lui Gh. Dimitrescu, e încă o dovadă de perpetuare a vitalităţii gorjene.

Gustul de artă se vede şi în uşile de la biserică,

www.dacoromanica.ro

sculptate pe mai multe registre cu chipuri de sfinţi. Una, din veacul al XIII-lea, cu chipurile sfinţilor Ioan şi Paraschiva, e în posesiunea d-lui Schileru, alta, mărunţă, cu însemnarea în slavoneşte, se vedea la expoziţia Ligii Culturale. Pe la 1840 cutare pictor de sate imita în propriul lui desemn vechile antimise şi făcea pe o bucată mare de pânză, după diferitele picturi bisericeşti, portretul preotului Roşoga, al preotesei şi al copiilor. În acest judeţ singur s'a încercat încă de mult facerea odăjdiilor preoţeşti, nu din brocard de cumpărătură, ci din borangic cusut cu cruci şi flori de lână colorată. Un gen în care poate ar fi de lucrat mai departe.

De-a lungul Jiiului şoseaua incomparabilă a îmbătrânit; pare că poartă urmele ruşinii pe care au impus-o ţării năvălitorii străini cari pentru întâia oară au răsbătut nepedepsiţi prin aceste locuri. Ici şi colo parapetul de zid încovoiat în arcuri s'a rupt, privelişte asupra apei, care înaintează în largi unde cenuşii încunjurând de spumă lespezi rotunde culcate ca nişte fiare, e oprită de sălciile care au crescut pe mal, îmbulzite. Pe stânca din care se rup fărâmi de piatră galbenă, cresc alături micşunele roşii, clopote albastre pe cotorul înalt supţire; flori galbene mărunte se strâng în mănunchiu; toate felurile de muşchiu se unesc pentru a căptuşi păretele aspru, în spărturile căruia îşi înfig rădăcinile copacii cei noi. Feregile mari şi mici îşi răsfaţă frageda frunză ferestruită.

La capăt, spre vama veche, Schitul Lainici a suferit mult de pe urma cuibăririi profanatorilor teutonici. O parte din chilii e arsă, egumenul şi cei câţiva călugări se oploşesc abia în cele care au rămas în picioare. Bisericuţa, cu elegantul turn de piatră

www.dacoromanica.ro

şi cu pridvorul pe stâlpi, închis acum în urmă de o zidărie nedibace, are foarte frumoase picturi în registrele de sus, unde se văd arhanghelii încunjurând Scaunul de judecată lângă care Adam şi Eva, în genunchi, îşi aşteaptă soarta.

Inscripţia dă data de 1819 şi pomeneşte pe Vodă-Carageà, care e şi zugrăvit cu barba albă în rândul ctitorilor, boieri olteni, mari şi mici: Bengeşti, Brăiloi, şi călugări, călugăriţe; se pare însă că a fost adausă mai târziu în locul alteia mai vechi. În altar rămân scrijelate numele soldaţilor germani cari şi-au aşezat caii în cuprinsul clădirii sfinte; ele trebuie păstrate: şi în inima noastră sânt scrijelate insultele anilor grozavi.

www.dacoromanica.ro

III.

DOLIUL

1 Craiova.

Ne coborîm în jos, de spre muncele către Craieva. La dreapta, o foarte frumoasă biserică de sat cu mai multe turnuri. În îmbinarea de colori a lor se vede acelaşi gust care a creat haina de la ţară.

Dealurile sânt acoperite de ceaţa prafului răscolit de vânt. Staţia de încrucişare de la Filiaş. Se întunecă.

Craiova văzută noaptea la sosire. Ce e vrednic de laudă, e pavagiul solid şi bine întreţinut, strada larg tăiată. Casele nu se potrivesc între ele, ca de obiceiu la noi, — unde oraşele se desvoltă din sat, care, acesta, are bordeiele sau căsuţele ţăranilor, cârciuma neîngrijită a Evreului sau a Grecului şi falnicele curţi boiereşti ale proprietarului, pe lângă care se adaugă la oraş splendoarea clădirilor publice înălţate sus şi încăpător din adevărata nevoie sau şi din risipa împrumuturilor şi setea de a părea. Deci, şi aici, biete căsuţe locuite, vile nelocuite (lumea e încă la băi), grilajuri de fier, garduri care cad, cârciume cufundate în pământ; un admirabil Palat Administrativ, mai impunător ca aparenţă, dacă nu ca soliditate, decât cutare palat princiar străin (ca să nu-l compar cu modesta căsuţă albă a reginei Wilhelmina din Haga).

www.dacoromanica.ro

Centrul, luminat electric, face o mare impresie. Se văd cartiere de case înalte, lipite una de alta, ca „Lipscanii" Bucureştilor. În faţa unui admirabil otel care se termină acuma, — gust ultra-modern, faianţe colorate, proporţii măreţe, — mă opresc la unul mai vechiu, dar tot aşa de încăpător, unde petrec noaptea constatând că oraşul Craiova are pe stradele sale bine pavate, care răsună puternic, până la ceasuri înaintate şi apoi des de dimineaţă, o circulaţie destul de apreciabilă pentru cine ar voi să doarmă şi nu poate. Din judeţul de ţărani şi moşneni, — de ţărani mai mult moşneni şi moşneni mai mult ţărani, — al Gorjului, am venit iarăşi într'o reşedinţă a boierimii, ca Bucureştii, ca Iaşul.

Văzută ziua, Craiova e cum mi-o închipuisem. Două mari strade se taie cruciş. Cea mai mare cuprinde prăvăliile mai însemnate (nu oficiile publice, care nu sânt toate impunătoare şi se află, cele mai multe, răspândite, după răul nostru obiceiu, prin unghiuri puţin văzute şi cercetate de călători). Sânt pe dânsa şi case particulare de toată frumuseţa, în genul vilelor cochete, cu grădiniţă în faţă, pe care şi le doreşte tot Românul şi care nu sânt decât floarea bogată, de seră, a umilei floricele de câmp—, casa ţăranului. Între ele se iveşte, veselă în mijlocul arborilor, o frumoasă biserică roşiatecă, una din cele trei mari biserici, toate modernisate cam în acelaşi fel, ale Craiovei.

De la un loc caracterul elegant, european al stradei slăbeşte, cu toate că pavagiul îngrijit merge mai departe. Aici se văd case mici, risipite, magherniţi pe maidanuri goale, locuinţi cufundate în pământ, praf (o! e destul în Craiova şeasă!), — ba chiar o râpă cu puţină apă înăbuşită de un gunoiu care

www.dacoromanica.ro

nu miroase frumos. Dar, dincolo de podişul peste această gârlă, lucrurile se dreg.

La capăt e ceva ca o grădină, care nu 'pare să fie mare. Când însă străbaţi mai adânc prin aleile, — din care cu timpul, fireşte, va dispărea praful inherent începuturilor, — atunci îţi dai samă de bogăţia elegantă a acestei grădini, de sigur unică, desemnată de un meşter străin cu idei proprii. Fondul era o veche livadă, cu totul părăsită —, cam ' ca partea nedeschisă publicului din zăvoiul de la Târgul-Jiiului. Din acest fond bătrân vin înalţii, frumoşii arbori. Dar între ei şi între multele plantaţii nouă s'au deschis drumuri mari, cărări, poteci; s'au sămănat chioşcuri şi case de ţară, care puteau fi româneşti în loc să fie sviţeriene, s'au ridicat podoabe romantice, s'au deschis perspective. Grădina se înfundă de nu-i vezi capătul, în câmpia undulată a Jiiului, pe care e aşezată Craiova: ea trece peste un lac limpede, peste râul ce porneşte din acesta; şi, departe, se găseşte chiar un frumos pod peste o adâncitură a terenului. Rămâne acum ca această podoabă să fie îngrijită după cuviinţă, ca drumul spre dânsa să fie de o frumuseţă mai uniformă, rămâne ca gârla să piară. Lucruri uşoare pe lângă cele grele ce s'au făcut.

Şi iarăşi rămâne ca lumea din Craiova (nu „lumea bună“ din Craiova, ca unitate omenească deosebită) să se deprindă cu utilisarea parcului, care va fi înzestrat cu tot felul de distracţii. Deocamdată copiii rătăcesc pe alei, „partii-fine“ mi s'au părut că-şi află lăcaşul prin pavilioane, ca în cine ştie ce 'colţ dubios al Parisului, iar oamenii bogaţi, cu însemnătate, vin, se primblă şi se duc cu trăsura într'o grădină făcută pentru a fi gustată pe jos. Trăsurile 'sânt, ce e dreptul, bune, distanţa face să apară naturale colorile aşternute pe obraz cu pufurile, ighe-

www.dacoromanica.ro

moniconul strămoşesc are drepturile sale; în sfârşit, la Bucureşti lumea se primblă cu trăsura.

Da, dar în Bucureşti e şosea, pe când aici e parc, grădină, — deci alt ceva.

Una din stradele transversale merită atenţie şi procură o mare bucurie cui îşi studiază ţara cu interes şi dragoste. Pe ea se întind, de o parte şi de alta, prăvălii numai româneşti, ţinute, poţi zice, de ţărani pentru ţărani. Ce curăţenie, ce hărnicie, ce înţelegere şi ce cuviinţă! Meşterul cojocar îşi coase cinstit şi răbdător, cu gust, cojoacele albe împodobite cu cusături; meşterul căciular tunde pe formă miţele căciulei. Negustori de acelaşi fel stau unul lângă altul fără inimă rea, fără să caute a-şi smulge muşteriii, cu gura mare. Cumpără cineva de unde-i place. Şi calfele, curate-curate, băieţi de ţăran, voinici, voioşi, cu uitătura aşa de senină, aşează în lăzi isprăvile meşterului. Întâia oară mi-a fost dat să văd aici o industrie, un comerţ românesc izvorîte din vechi timpuri, din şi pentru viaţa satelor, înaintând în vremi moderne şi prosperând. Cine n'a fost în Oltenia, nu-şi poate da samă de armonia ce se poate îndeplini numai prin puterile noastre, fără nicio infiltraţie străină, şi de caracterul senin în care se îmbracă această armonie.

E curios că în această veche reşedinţă a Banilor aproape Domni, cu steagul lor, — *grapa* —, cu Divanul lor, cu pecetea lor poruncitoare, că în această semi-capitală timp de trei sute de ani, în care trăieşte şi până astăzi un mândru spirit de conştiinţă locală, în acest loc de adunare şi petrecere a unei boierimi dârze şi aplecate la împotrivire şi turburări, trecutul s'a şters cu totul, îngropat în teme-

www.dacoromanica.ro

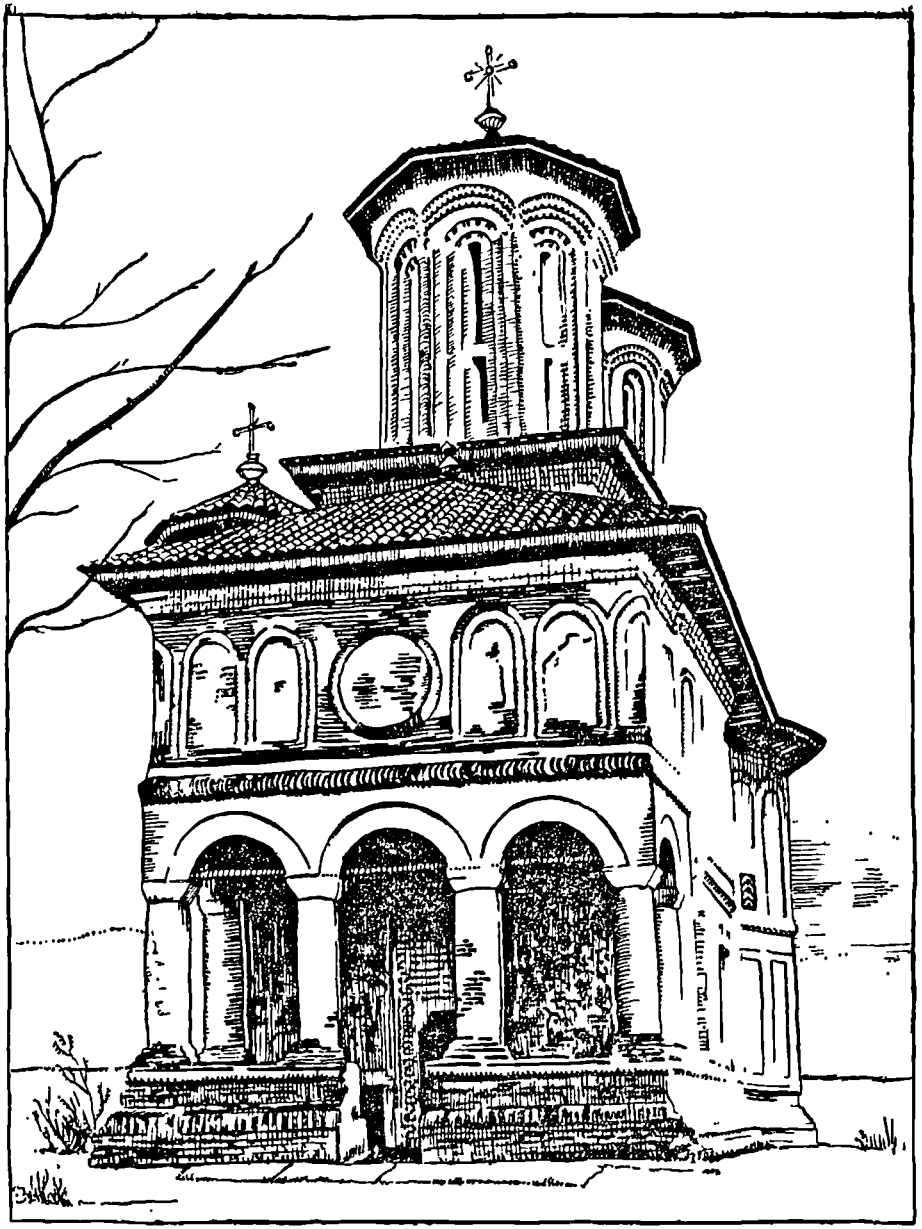

Biserica din Brădeşti-Bătrâni.

www.dacoromanica.ro

liile vilelor de stil bucureştean sau ale masivelor edificii publice. Bisericile, afară de câte una singuratecă, tristă şi uitată, ca eleganta ctitorie din veacul al XVII-lea a Obedenilor, par făcute ieri-alaltăieri şi amintesc numai grija gospodărească de dăunăzi a epitropilor; casele bogate în streşini, bătrânicele cu ochi de ferestre mărunte, răzimate pe braţele pridvoarelor, s'au dus, şi numai prin cutare stradă pustie, strîmtă, şi mai ales foarte strâmbă, care aburcă de la Jiiu către centrul bine pavat şi luminat, cu otelurile, cofetăriile, teatrul şi prăvăliile sale, se vede, între căpiţele de frunze ale copacilor, crescând în voie câte o casă boierească, cu geamlâcuri multe între privazuri, astăzi veştede, — aşa cum se făceau pe la 1830. Avântul de întrecere cu capitalele mari a strivit acum cu totul moştenirea şubredă a strămoşilor, în care, de altfel, tăiase de atâtea ori negre dungi de distrugere câte o raită prădalnică a vecinilor Turci din Vidin, prin şesul îngenunchiat totdeauna în calea năvălitorilor.

2. Bucovăţul. Calafatul.

Ieşim din Craiova prin străduţe de mahală, care n'au însă, în cea mai mare parte, nici lungimea, nici murdăria, nici înfăţişarea păcătoasă a celor ce mântuie Bucureştii. Drumul străbate un şes întins, foarte verde după atâtea ploi. Din pădurile de odinioară, încâlcite desişuri de baltă, în care stejarul se întâlnia cu fagul şi cu salcia pleoştită, n'au rămas decât mici pâlcuri. Primăria Craiovei caută să le prefacă în primblări, legându-le cu oraşul prin străzi şi şosele largi, plantate cu arbori. Aşa a făcut cu parcul Bibescu, şi văd că tot aşa şi cu crângul de lângă satul Mofleni. Lăfăiat trândav pe o albie de nisipuri moi, Jiiul, fără disciplina unei albii sigure, se rupe în cracuri moarte şi aruncă din mijlocul lui ostroave

www.dacoromanica.ro

sterpe, goale. Prundişul şi bolovanii i-a lăsat pe drum şi tot acolo şi-a pierdut toată puterea: aici apele lui se poartă aşa de încet că faţa suflată de vânt a unei mlaştini. Îl treci pe un pod de lemn, nou, lung şi tremurător. În faţă, se ridică dealuri destul de înalte.

În spre Craiova e satul Mofleni, azi numai o mahalà a oraşului, care se vede din punctele mai înalte, cu livezile, acoperemintele roşii şi puţinele turnuri, mici, rotunde, tărcate ale bisericilor sale. Casele satului stau mai mult în câmp, îngrădite cu pari şi vergi; cele mai multe au un nou tip, obişnuit la şes: în faţă, două uşi, după un cerdac cu stâlpi scos foarte tare înainte; pe muche, încă două fereşti. Coperemintele sânt mai mult de ţigle trainice, aiurea însă, prin vecinătate, mai rele, de stuh, şindilă sau tablă văpsită roşu.

Chipurile sânt foarte amestecate: pe lângă faţa caracteristică, fină, a Olteanului din şes se văd obrazuri umflate de oameni bălani, cu croiala grosolană. Întâlneşti şi câte un jupân în giubea, stând măreţ în fundul carului, dar cei mai mulţi drumeţi poartă mantaua şi potorii de abà, în de obşte fără fireturi, şi înalta căciulă turtită, fără ţuguiu, pe care au făcut-o cunoscută tuturora portretele lui Tudor. Ei arată oameni cu stare şi mândri de neatârnarea pe care li-o dă aceasta. Femeile au fuste scurte de postav de târg şi scurteici: faţa e încunjurată de un văl şi, când ochii sânt mari, negri în supţirea faţă albă, ţi se pare că vezi din acele Doamne şi jupânese pe care vechii zugravi le înfăţişează în rândurile ctitorilor.

În Mofleni e vechiul Bucovăţ, una din cele mai vrednice de văzut biserici de la sfârşitul veacului al XV-lea. Ctitorul e Ştefan Banul, din vre-

www.dacoromanica.ro

mea Mirceştilor, care muri în 1573 şi se îngropă în zidirea sa. Soţia lui Ştefan, Dobra, fiica, Hrisafina, poate fiul, Pârvu, care e şi dânsul socotit printre întemeietori, îşi aflară locurile de odihnă, pe care o presupuneau veşnică, tot la Bucovăţ. Clădită în chip de cruce, cu câte o ieşire de zid ascuţită înaintea altarului, împodobită cu zimţi, cu ciubuce şi cu două rânduri de ocniţe, înflorită prin linii de cărămidă foarte roşie, perfect coaptă, care răsar din tencuiala ce acopere pe celelalte, trainică şi îngrijită în toate amănuntele sale, biserica Bucovăţului îşi ridică mândră turnul de-asupra zăvoaielor de sălcii argintii ce mărgenesc cursul Jiiului.

Astfel stătu aproape trei veacuri, şi ruina nu se putu apropia, după acest soroc obişnuit al clădirilor vechi, de zidurile ei. Numai în veacul al XIX-lea egumenul grec Hrisant Penetis, altfel un om binefăcător, prinse frică de năvălirile râului vecin şi părăsi zidirea lui Ştefan Banul. De trei ori el se puse la lucru, după risipiri şi cutremure, până ce izbuti, la 1840, să dea gata clădirea mare, stângace şi urîtă a noului Bucovăţ, unde veniră şi pietrele ctitorilor. Cel vechiu fu lăsat să se dărâme, dar el se îndărătnici să rămâie, aşa gol cum era acuma. Locuitorii, cu râvna lor de a-şi ţinea în bună rânduială biserica, au putut numai să o strice pe din lăuntru printr'un tămânjitor, care a zugrăvit din nou şi pe Ştefan Banul, zicându-i „Ştefan Barbul", şi, neîncumetându-se a înfăţişa pe Domnul Carol şi pe Doamna Elisaveta, li-a atârnat fotografiile în naos. Biserica aşteaptă încă îngrijirea luminată a timpurilor mai bune, ce au sosit[1].

[1] Azi e complect refăcută de Comisiunea Monumentelor Istorice (1939).

www.dacoromanica.ro

Calea ferată spre Calafat face să se vadă încă odată, pe dreapta, căsărmile întinse, arborii şi ruina meşteşugită a parcului. Ea străbate apoi o mare livadă verde pe care pasc turmele şi vite singuratece: cea d'întăiu staţie şi spune aceasta, prin numele ei, Livezile. O veche mănăstire lângă un heleşteu, după care i se zice „mănăstirea de la Balta Verde".

Apoi ne înfundăm în valuri înalte de nisip roşietec, pe care cresc pe alocurea păduri dese. Când strânsoarea lor încetează, se răsfaţă mai multă vreme minunatele lanuri de porumb, de grâu tânăr, petecele de vie din domeniile Coroanei Sălcuţa, — o amintire a sălciilor albicioase, care au perit pentru a lăsa loc grânelor hrănitoare, — şi Şegarcea, cu una din cele mai luxoase printre gările care puteau costa mai puţin.

În urmă, şesul cuprinde tot, şesul gras cu păşuni şi lanuri bune, care dau bogăţie multelor sate răspândite în toate părţile. Apoi cerul se face cenuşiu şi pământul negru. Din când în când, staţii mari se ivesc în noapte. La Băileşti, clienţi grosolani se luptă pentru „ţapii" de bere rece. Într'un târziu un şir de lumini se vede, apoi mai departe altele ce tremură, — acolo e Dunărea —, şi sus, şi mai departe, un ultim punct strălucitor, care e pe malul celalt. Sântem la Calafat, şi trăsura ne poartă prin strade drepte, cu case mari, bune, dar aproape cu totul cufundate 'n întunerec, oprindu-ne la un mare otel somnoros, a cărui listă de oaspeţi cuprinde nume de Greci şi Evrei, grânari, samsari şi gheşeftari.

Văzut ziua, Calafatul, o creaţiune a lui Ştirbei-Vodă ca şi Călăraşii, la cealaltă parte a Dunării, se arată ca un orăşel vesel. Stradele drepte, şoselele trase după un plan cuminte, se desfăşură între clădiri trainice cu coperemântul de ţigle, obişnuit în

www.dacoromanica.ro

Dolj, ca în multe părţi din şesul care a fost vecin cu Turcii. O alee largă e deschisă la mijloc, de la un capăt al târgului la altul. Mari magazii de grâne, iar la Dunăre, acum ca şi în Octombre, ca şi în tot cursul anului, mi se spune, o adevărată flotilă de şlepuri cu nume în toate limbile. În mijloc se desfăşură o frumoasă grădină publică, împodobită cu elegantul „pavilion"-cafenea.

Amintirile războiului din 1877 dau un interes deosebit acestui vesel port de provincie. Pe deal, vulturul cu crucea în plisc, — cei ce l-au făcut par să fi uitat că aceasta e stema *munteană,* şi nu marca României, — aşezat pe un obelisc de piatră, arată locul unde trei obuse turceşti s'au spart lângă Domnul României, care supraveghia bombardarea Vidinului. În vale, un alt monument pomeneşte pe sergentul Popescu Constantin, cel d'intâiu ostaş mort în războiul pentru neatârnare: în zidărie e prinsă cununa de bronz pe care i-a închinat-o Doamna Elisaveta[1].

Spre Vidinul prigonitor, care a trimes atâta vreme jaf şi moarte asupra paşnicelor noastre câmpii roditoare ne îndreptăm acuma pe vaporaşul ocrotit de tricolorul nostru, care face în câteva minute drumul, printre ostroave de sălcii, până la tainiţa turcească a vechilor vremi.

De la malul care înşiră debarcaderul pietruit, cetatea —, adecă partea dintr'însa care a fost reparată şi e astăzi casarmă şi zăgaz, — şi biserica bizară roşie-galbenă, care e Sinagoga, se desface o lungă stradă, întru câtva modernă (aici se zice: *alla franca,* pentru a nu se zice: „după obiceiul românesc"). Câteva case mari, fără gust, şi prăvălii ca ale noastre; la capăt

[1] S'a ridicat apoi şi statuia Domnului Independenţii (1939).

www.dacoromanica.ro

un început de şosea plantată. Încolo, locuri neîngrădite, cu căsuţe murdare şi grămezi de coceni şi de multe alte lucruri pentru hrana oamenilor şi a dobitoacelor.

Dacă vei apuca în dreapta, hudiţe cu frânturi de caldarâm sălbatec te vor duce printre vechi case povârnite, cojite, prăfuite şi stropite de noroiu, printre şcoli creştine cu copii murdari strânşi în învălmăşiri zgomotoase, printre şcoli turceşti cu oarecare demnitate din partea şcolarilor în fesuri. Casele acestea păcătoase au rămas din „vremea Turcilor", şi multe sânt locuite chiar de Turci, dar, ca oriunde ei se află supt jug creştin şi amestecaţi cu „necredincioşii", aceşti Turci ai Diului, urmaşi ai voinicilor lui Pasvantoglu, se lasă 'n voia unei peiri destrăbălate şi mucede. Bazarul cu fereştile chioare e un focar de mirosuri grele; oamenii cu fesuri nu sânt mai curaţi decât ceilalţi, femeile lasă să li se vadă ochii şi nasul şi gura prin deschizătura vălului ponosit; copiii, altfel frumoşi şi având acea înfăţişare în acelaşi timp drăgălaşă şi caraghioasă a Turculeţilor, par scăldaţi în baltă. Piaţa, de unde pornesc Bulgari busnaţi cu faţa posomorâtă şi musteaţa groasă pleoştită a ceartă, Turci somnoroşi şi Evrei (aici sânt destui!), purtând în mâni nespălate ciosvârte roşii, e un scârbos lac de tină.

Cetatea întinsă zace în mare parte aşa cum au spârcuit-o şi răscolit-o obusele din 1877; poduri de pari vechi duc peste gropile ei sămănate cu pui de găină striviţi şi giubele aruncate la gunoiu. Singură biserica poate fi privită ca o clădire mai bună: înaintea ei e un monument pentru unul din ofiţerii ucişi în războiul cu Sârbii. Primăria e o hodoroagă, căreia i s'a adaus un cucurig de lemn. Grădina publică, pustie şi neîngrijită.

Prin potecile acestui Orient pângărit am văzut

www.dacoromanica.ro

şi destui săteni de-ai noştri aşezaţi de mult în acest Ţinut: cei bătrâni ştiu şi turceşte, tinerii cari au mers la şcoală şi au slujit la oaste vorbesc şi bulgăreşte; ei se căsătoresc numai între ei şi păstrează portul strămoşesc, împestriţându-l doar cu câte o căciulă-fes sau cu nişte ciorapi cu vârci colorate ca ale Bulgarilor. Dar şi fără port i-ai cunoaşte după faţa lor senină şi deschisă, de oameni buni, vrednici şi cuviincioşi.

Acesta e Vidinul. Bulgarii sânt mulţămiţi de el, cum, de la războiul cu Sârbii, par a fi mulţămiţi de toate. Când cu oarecare împunsături de mai dăunăzi între autorităţile de la graniţă, ei nu s'au sfiit să spuie câte unuia dintre ai noştri că nu ne vom stâmpăra până nu ne vor bate cu oastea lor, pe care o cred mai bună decât a noastră. Ei vor crede ce vor şi-şi vor pregăti viitorul după această credinţă, dar eu, călător fără prejudecăţi şi care nu laud pe ai miei fiindcă sânt ai miei, m'am simţit, trecând din marele Vidin în micul Calafat, ca sosit într'o lume de veselie, lumină şi rânduială.

3. Drumuri Doljene: Braloştiţa. Filiaş.

Ce sărac e drumul care peste costişe aproape cu desăvârşire despoiate de păduri şi sorindu-şi ţerna galbenă la arşiţa unui Septembre înfocat, duce pe drumece desfundate la Filiaş! Ţinuturi de mare proprietate, care poate să fi fost miloasă la unul şi la altul, dar în totalitatea ei a fost mai mult decât aspră: nesimţitoare. Şi pentru bieţii de săteni, aşa de buni, aşa de ascultători, sorbind cuvintele pe înţelesul lor, cântărindu-le, cari n'au în căsuţele ce-i adăpostesc din neam în neam, nici putinţa, nici gustul „boierilor" înşişi. Căci de la un grup de gospodari năcăjiţi la altul abia dacă vre-o înjghebare urîtă, mo-

www.dacoromanica.ro

dernă se ridică de-asupra coperişurilor de stuf, de şindilă, de hâdă tablă nouă. Preoţimea, ca părintele Surăianu, din Mihăiţa, care ne primeşte cu atâta prietenie caldă, învăţătorimea, ca tânărul din Braloştiţa, doar dacă reiau astăzi în conducerea satelor un loc care era odată al boierimii oltene.

Şi, totuşi, când era vorba de Dumnezeu, dregătorii cei vechi căutau în pungă şi durau zdravene clădiri în care meşterii fără carte ştiau să coboare canonul nescris al frumuseţii veşnice. Nu ştiu dacă, la Coţofeni, boierii care poartă acest nume (satul se chiamă după păsările din pădure, ca Hurezi) şi-au păstrat şi astfel amintirea, la Braloştiţa însă, în margenea satului, aproape de larga şi aici foarte lină apă a Jiiului, vechii Argetoieni, coborâtori din Spătarul Mihai Cantacuzino, fratele lui Şerban-Vodă şi unchiul Brâncoveanului, — Racoviţeştii pleacă din altă ramură feminină —, au înălţat una din cele mai bine proporţionate şi mai măiestru zugrăvite din lăcaşurile acestor părţi.

Pridvorul pe stâlpi străluceşte de aprinsele colori ale chipurilor şi scenelor sfinte, un brâu cu zimţi, bine potrivit, încinge zidirea, fără sinuri, cu altarul pentagonal, cu un turnuleţ lateral, cuprinzând scara la clopote, iar turnul cu delicate profiluri ţâşneşte ca un potir de floare din mijlocul coperişului odată şindilit sau acoperit cu olane, pe care-l subliniază alţi zimţi. Înăuntru, o întreagă seminţie defilează pe ziduri: Mihai Spătarul şi soţia, Bălaşa, fata lor, purtând numele fiicei Brâncoveanului şi al Doamnei lui Constantin Basarab, cu soţul, Pitarul Constantin Argetoianu din Argetoaia, care e aici în fund, fiul lor, ctitorul bisericii, Serdarul Constantin, cu „jupaniţa“ lui, fiică a lui Nicola din Slatina. Realismul figurilor arată meşteşugul vechiului zugrav din 1761. Această bogăţie de zugrăveli complectează to-

www.dacoromanica.ro

tală lipsă a sculpturii, ferestile fiind încunjurate numai cu privazuri de lemn (sus, altele sânt zugrăvite).

Odată Filiaşul, al cărui nume trebuie apropiat de Crângaş, dar rădăcina însăşi nu se desluşeşte, era un sat smerit ca şi celelalte; boierii Filieşeni sau Filişeni joacă un rol în marea mişcare de boierinaşi olteni care aduse la putere pe tovarăşul lor, Aga Matei din Brâncoveni: Matei Basarab. Azi, moşia e a altora, oameni noi, şi o ultimă tresărire de ambiţie a acestui neam de luptători şi de curteni s'a închegat în marea casă de pe deal, într'un stil oarecare, şi în capela pompoasă a cimitirului. Calea ferată a întemeiat târgul, ale cărui case trainice, dar fără podoabe, ale cărui prăvălii de toate cele mărgenesc şoseaua.

4. Împrejurimi craiovene: Creţeştii. Vârîţii.

Tot cuprinsul de dealuri de lângă Craiova e acoperit de zăpada cojită de ger, care a făcut toate de-o potrivă supt platoşa ei, pe care dâri de desgheţ, prinse din nou în strângerea frigului, scânteie metalic. Pustie e frumoasa pădure din margenea oraşului, de unde zbugheşte doar un nebun speriat, care se apără, în mişcări răpezite şi exagerate, de nişte câni ce-şi fac de petrecere cu bietul nenorocit golaş. Pe drumul tare vin femei la târg, în fuste învoalte, scurte, de lână proastă, care înlocuiesc vechile oprege trainice şi frumoase, şi pe cap cu albe marame, pe care le păstrează încă. Dese chipuri ţigăneşti, cum şi este de aşteptat în împrejurimile unui Scaun de Bănie, cu atâta boierime şi atâtea biserici cu chilii şi rosturi de mănăstiri. Jos, în valea unde un prăvăliş şi o dungă de ghiaţă presărată cu zăpadă mai uşoară arată cursul Jiiului, trecătorii cu piciorul au lăsat

www.dacoromanica.ro

o dâră ce se tot lărgeşte. Necontenit sătenii trec de la un sat la altul peste apa amorţită.

La dreapta se vede, mândră în decăderea ei, astăzi măcar ferită de ruina desăvârşită, acea biserică din Mofleni, a vechiului Bucovăţ, cu pereţii roşii de cărămidă săpaţi în firide. Ne urcăm către Bucovăţul cel Nou din vârful dealului, mare şi urîtă clădire, unde am spus că s'au cărat până şi mormintele. Sentinele, îmbrăcate bine măcar de hatârul iernii, păzesc zidurile mănăstireşti, care cuprind o temniţă. Neapărata cârciumă pentru paznici şi pentru rudele osândiţilor îşi cască uşa în apropiere. Satul, lung, destul de sărac, cu negre curţi noroioase îmbulzite de coşare, cu copaci netrebnici în crengile cărora se prinde fânul şi cocenii, e urît şi trist. lipsit de viaţă.

După ce l-am străbătut, cotim pe coasta dealului supt un părete de lut, acum cu totul desgolit, unde odată, — şi încă până dăunăzi, — erau păduri minunate, care, între alte foloase, întăriau coasta împotriva Jiiului nesăţios, care se răsfaţă jos, cerând tot mai mult pământ pentru mâlurile sale. Într'un loc care se zice „La trei fântâni", bunătatea de suflet a boierilor din vremuri, stăpânitori în aceste părţi, au pus la îndemâna călătorilor trei izvoare ce-şi preling apele muind în mocirlă lutul cleios. Acuma însă cursul lor a încremenit, şi largul râu din vale el însuşi a prins coajă groasă de iarnă, aşa încât nici n'ai putea bănui că acolo, în acea râpă unde ghiaţa e mai netedă şi zăpada mai tare suflată de vânt, curge şi mai departe, în fundul ce nu se poate vedea, una din apele cele mari ale ţării.

Odată, veniau până aici, de poposiau în umbra copacilor, în susurul izvoarelor, pe când Jiiul de jos în freamăt de valuri trimetea răcoare bună şi ochiul se pierdea asupra grânelor bogate ce acoperiau şesul întreg, trăsurile ce scoteau la prim-

www.dacoromanica.ro

blare din Craiova lor pe boierii olteni. Acum farmecul de pădure s'a dus, şi numai pe alocurea se văd trunchiurile pe care le încunjură ca într'o teacă de aur muşchiul galben uscat, care nu se teme de iarnă.

În capăt, drept de-asupra râpei, abia cruţată de năruirea ei, care înaintează răpede, se ridică o prea frumoasă ruină de biserică, vrednică de locul unde o minte isteaţă a pus să o clădească. Două turnuri de cărămidă cu arcade prelungi în jurul fereştilor, zid în chip de cruce, cu firidele pe două şiruri, despărţite printr'un ciubuc, acestea se văd încă de departe, arătând o zidire care nu poate fi mai nouă decât sfârşitul veacului al XVII-lea. Pe faţa întoarsă către dealul golaş se mai văd unele zugrăveli frumoase, în cel mai curat stil al epocii celei bune de pictură religioasă; înlăuntru, lipsesc ctitorii, cari au fost desfăcuţi de pe zidul de cărămidă roşie, strânsă tare, şi duşi la Craiova, pentru a împodobi casa unui urmaş al acelor evlavioşi boieri[1]. Sfinţii au rămas însă în locul de unde au fost smulşi puternicii vremurilor: jos, ei sânt şterşi de atingerea oamenilor şi a dobitoacelor, cari au prefăcut în grajd biserica de odinioară, sau scrijelaţi de iscăliturі creştine şi necreştine, româneşti şi neromâneşti (cetesc chiar un „vive Zola!"). Sus însă, ei se păstrează neatinşi altfel decât prin adânca şi ameninţătoarea crăpătură a pereţilor, cari vestesc apropiata ruină desăvârşită; în adâncul turnului ce se înalţă de-asupra bisericii centrale, chipurile sfinte se desfac în colori puternice, ca şi când acesta ar fi un lăcaş de închinare bine îngrijit, în care s'ar mai strânge călugării din chiliile perite fără urmă şi sătenii din satele ce s'au risipit. Nu vor trece totuşi mulţi ani de zile şi presentul, stăpânit de grijile politice de partid şi de hărţuielile personale,

[1] N, Romanescu.

www.dacoromanica.ro

de poftele unuia şi altuia, va lăsa ca această scumpă urmă a vremurilor de artă să cadă cu totul în râpa Jiiului.

După amiază, pornim drept înainte prin netedul şes de zăpadă. Drumul e acuma pustiu cu totul: sătenii şi-au mântuit la târg vânzarea şi cumpărarea, şi ei sânt pe la jocuri sau închişi în căsuţele lor. Sântem singurii cari străbatem minunatul pod pe Jiiu, care slujeşte şi trecătorilor şi căii ferate, pod solid înjghebat din linii de fier. Şoseaua care merge la el şi pleacă de la dânsul e mărgenită, o bucată de vreme, pentru a împiedeca rostogolirea pe povârnişul prăpăstuit, de stâlpi de piatră, legaţi cu lanţuri: cea mai proastă gospodărie, — obişnuită aproape oriunde în ţara noastră de mari cheltuieli zădarnice,— lasă însă ca piatra să se desfacă din pământul mâncat de ploi, atârnând jalnic asupra golului, pentru ca drumeţi răufăcători să o spargă şi chiar ca bucăţi din lanţuri să fie puse în căruţă de cine are nevoie de ele.

Peste puţin sântem în Podari, un sat foarte risipit, cu multe case sărace şi murdare, din care nu se iveşte mai nicio viaţă. Dar în curtea de noroiu bătut cu pănuşi a unei colibe cu ferestuicile mărunte şi cu buhosul coperiş de paie, stau, la o scândură de lemn ce ţine loc de masă, mai mulţi săteni cari mănâncă cu poftă; copiii rău îmbrăcaţi li cară din odaia neagră a colibei vin în ulcele. E un ospăţ de mort? Ai zice, după tăcerea mocnită a flămânzilor ce îmbucă; mortul trebuie să fi fost însă un biet om în deosebi prigonit de asprimea soartei, atât de păcătoase par toate. Peste câteva momente aflăm însă că aceasta e o zi de bucurie pentru zdrenţoşii din bordeiu, — căci ei au serbat o nuntă.

Cotim printre gardurile de răchită spre bisericuţă,

www.dacoromanica.ro

unde ne întâmpină îndată primarul în sumănaş alb de abà, care priveşte cu ochi bănuitori isprava noastră de a ceti pe păreţi şi prin cărţile vechi, şi o sumă de săteni, cu aceiaşi îmbrăcăminte oltenească. Biserica are un pridvor, în fundul căruia se văd obişnuitele zugrăveli, înspăimântătoare pentru credincioşi, ale patimii celor ce n'au ţinut în viaţă datinile bisericeşti ori şi-au îngăduit să înşele pe aproapele, „croitoriul" alături cu zapciii. Pisania de de-asupra uşii pomeneşte ca întemeietor pe marele negustor sârb din Craiova celor d'intâiu ani ai veacului al XIX-lea, Hagi-Mladen Stoianovici, fost proprietar în aceste părţi. Chipul Hagiului şi al soţiei lui, el cu fesul de mai multe colori, ea cu o pălăriuţă după moda orientală a timpului, se desluşesc încă în biserică, binişor ţinută; pomelnicul dă rude de-ale lor cu nume străine şi, tot odată, pe sătenii de atunci, cari, cu ce au putut, ţinură să fie ctitori şi ei.

De la umila bisericuţă fără turn, fie măcar şi de lemn, voim să mergem la aceia din Vârîţi, despre care auzisem că e veche. Ca să aflăm rostul cheii, mergem la preotul din satul acesta, care abia se îndură să iasă la iveală, trăgând în pripă anteriul pe dânsul. E un tânăr care vine din seminariile noastre —, din Seminariul Central din Bucureşti —, ni spune el, dar n'are niciuna din însuşirile unui om cult şi nici iubirea pe care de cele mai multe ori cei fără cultură de la sate o păstrează pentru rânduială, pentru vechimea sfântă.

La Vârîţi, mergem greu pe un drum aproape desgheţat, în care foşneşte zăpada moale. Albe întinderi cu totul moarte, rari copaci goi, negri; satul se vede numai când pătrunzi în el; adevărat un loc de adăpost sigur al „vârîţilor" de frica Turcului de peste Dunăre, — căci sântem pe drumul Calafatului —, sau

www.dacoromanica.ro

de frica zapciului. În cele d'intăiu curţi, şi pănă departe încă, vedem numai bordeie. De pe ogeacul de lut curge fumul în valuri, găinile scormonesc pe coperiş, iar înaintea uşii de întrare, care iese de-a-supra pământului cu triunghiul ei de lemn, stă nevasta, altfel bine îmbrăcată şi, de multe ori, plăcută, prin liniile fine ale feţei albe, cu ochii vioi şi veseli. Case adevărate se întind mai încolo, în curţile învălmăşite şi răscolite prin care-şi fac câte ceva de lucru săteni cu faţa adormită. Nu se găseşte vre-o primărie, vre-o şcoală. Numai bordeiele şi căscioarele ca pe vremea lui Pazvantoglu, când Cârjaliii străbăteau în voie prin toate aceste sate nenorocite, culegând banii de argint lucitori şi fetele frumoase.

De atunci e şi biserica din capăt, ţinta călătoriei noastre. Clădită, prin anii 1780, de boieri din neamul Zătrenilor, ea se deosebeşte prin marele interes ce-l au chipurile, multe la număr, ale ctitorilor. Pe fondul alb se desfac boierii zugrăviţi cu cea mai mare îngrijire, amănunţit, în colori tari şi limpezi; fiecare cută, fiecare garnitură în podoaba de pe veşmintele femeilor, fiecare floare de pe mătăsurile aduse de Lipscani sânt exact însemnate, spre plăcerea ochilor, dar şi pentru marele folos al celui ce voieşte să urmărească în cursul timpurilor îmbrăcămintea românească.

În amurgul ce se lasă, scotocim după alte urme ale trecutului, care nu se prea găsesc. Şi iată că hainele de abà şi de pânză cusută ale sătenilor ce-şi ţin în mână căciulile îndesate cu fundul mai larg în palmă, umplu tot cuprinsul bisericii lor, de care sânt mândri. Ei desluşesc cum au strâns bani de-o repară: în adevăr coperişul scânteie de frumoasa tablă lucie albă, pe care o taie şi o pun prin aceste locuri săteni, tinichigii mai buni decât Evreii de la oraşe. Aici nu mai e primarul în frunte, ci un ţăran

www.dacoromanica.ro

mai în vrâstă, pe pieptul căruia ţăcănesc medalii şi din ochii căruia străluceşte bucuria de ţuica Duminecii, pe când limba îndrugă de toate pentru lămurirea „domnului inspector". Din case, din bordeiele mărginaşilor, fumul gâlgâie tare pentru gătirea mămăligii din seara de odihnă.

5. Işalniţa. Almăgiul. Coţofenii. Brădeştii.

Ieşirea din Craiova prin partea vechiului oraş care poartă încă numele de Dorobănţie, fiindcă aici îşi aveau locuinţile dorobanţii cari apărau odinioară pe Ban, stăpânitorul celor cinci judeţe de peste Olt. Astăzi, când, pe lângă şcoala de fete Lazaro-Otetelişanu, se văd abia nişte slabe rămăşiţi din zidăria mare şi puternică, în zădar ai mai căuta dorobanţi pe aici. Locul lor l-au luat paşnici mahalagii, cari trăiesc din plugărie şi din unele înlesniri electorale. Biserica lor, Sf. Ioan, păstrează, cu toate înoirile, liniile frumoase de la început: turnuleţul alipit la stânga, pentru păstrarea odoarelor, şi marele turn de la mijloc, cu fereasta de mai multe ori sprincenată.

Lângă nişte urîte ruini, poate de vechi hanuri din vremea chervanelor de marfă, se iese în câmp, pe larga şosea bună, făcută de Vodă-Bibescu, el însuşi un Oltean. Deocamdată, întâmpini fântânile lui Obedeanu, dăruite de acest boier milos drumeţului însetat. Odată, ele se ridicau de-asupra pământului printr'o zidărie pecetluită cu pisanie, dar cu timpul n'au mai rămas decât mici grămăgioare de cărămidă, din care gâlgâie încă, harnică, apa şi la care poposesc atâtea care şi căruţe sau aleargă femei cu ulcioarele mari smălţuite în vechi zugrăveli. Cei noi s'au încercat a face şi dânşii fântâna lor, dar n'au fost în stare să dea altceva decât un turnuleţ hâd, acoperit ascuţit cu tinichea, o inscripţie împotriva

www.dacoromanica.ro

gramaticii, şi, mulţămită d-lui „specialist“ Stanisici, ţevi din care nici nu picură.

Pământul e slab: tot mâl alb lăsat de ape; în el se prind mai bine tufele dese de cartofi, pe când grâul, orzul, ovăsul se ridică abia de la pământ în acest Maiu al celui mai îmbielşugat an ce se poate întâmpla. Nu e şes, ca dincolo, în Muntenia, la această latitudine, ci înălţimi mari întinse în dungi drepte, care aleargă în voie pe unde vreau, în loc să se rânduiască după chipul muncelelor, taie ţara în făşii de văi, cu sau fără râuri în fundul lor.

Apa cea mare rămâne Jiiul, care trece în stânga. În voia ţărnei moi, el se zbeguie cum îi place, şi ochiul îl prinde prin copacii luncii numai în frânturi lucioase, sămănate fără rânduială, când ici, când colo. Dincolo de dânsul, un ultim rând de dealuri închide zarea.

El nu poartă sate. Toate aşezările vin din dreapta. Înainte de a se atinge patul de nisip, foarte larg, prin care se poartă şuviţele sărace ale Amărăzii, înainte de a trece podul de lemn cu care se joacă de atâtea ori, rupându-l în bucăţi, nebuna apă crescută de ploaie, pe când nezguduit stă mai încolo înaltul pod alb de fier al căii ferate, care se iveşte de-odată din mijlocul malului păduros, — vezi moşia Işalniţa. În casa boierească de colo din fund, în mijlocul vechii grădini dese, locuieşte o femeie care s'a înstrăinat cu totul de lume, dar ştie să trăiască pentru cei săraci şi rămaşi în urmă pe pământul ce stăpâneşte.

De şi e Duminecă, de şi piaţa din Craiova e plină de o mulţime curată în mari mântăli de pănură albă, tivită cu găitane negre, pe aici păstorul de vite are haine ca pământul şi faţa se zăreşte cruntă supt scurta căciuliţă oltenească fără moţ. Dar aceşti oameni întrebuinţaţi veşnic la o muncă fără cinste

www.dacoromanica.ro

şi fără plăcere sânt printre cei din urmă ai satului lor.

Mai departe decât Işalniţa, tot pe muchea dealului din dreapta, care închide zarea, se iveşte biserica de la Almăgiu, cu înfăţişarea veche. Dar şoseaua lată şi netedă, mărginită une ori de salcâmi noduroşi cu rădăcini uriaşe ieşite în faţă ca nişte muşchi căzuţi, — un dar al bunilor boieri din alte vremuri, cari stăteau pe acasă în satele lor şi, împreună cu sătenii, îşi căutau harnic de ţarină —, şoseaua duce drept înainte spre depărtatul Severin şi spre graniţă.

Într'un Ţinut unde supt dealuri se cufundă o minunată vale rotunzită, plină de cel mai puternic răsărit de suliţi ale grâului, întrăm în satul Coţofenilor. Un neam de aprigi boieri neliniştiţi a băciuit aici, şi unul din ei, Spătarul Mihai, a luat parte la lupta cea mare a boierimii româneşti de peste Olt pentru scoaterea Grecului Vodă-Leon şi pentru ridicarea la Domnie a prietenului lor de la Brâncovenii Romanaţului, Aga Matei.

Boierii cei mai vechi stăteau de vale, unde, în curtea unui biet om sărman, argat la un bogătaş al satului, se mai înţeleg boltirile unor pivniţi lucrate dintr'o cărămidă deasă, prinsă cu ciment tare.

Şi biserica va fi fost lângă aceste Curţi. Colo dedesupt, unde se vede încă unul din acele turnuleţe de zid care vădesc în aceste locuri o fântână, acolo a fost odată „Fântâna Spătarului".

Apoi alţi boieri, dintre aceiaşi Coţofeni, cari s'au stâns numai dăunăzi, au ales un loc frumos pe culmea de deal, de unde se cuprinde toată această grădină de spice şi de copaci a văii mănoase, şi au făcut acolo cula lor cea nouă. Străbatem încăperile încă locuite: pridvorul răzimat pe stâlpi, ca la biserică, odăile a căror boltă gotică e înflo-

www.dacoromanica.ro

rită la capete cu crini, pivniţile bune pentru ascunderea armelor şi grămădirea mijloacelor de traiu în timpul de iarnă şi în vremea de primejdie, bucătăria cu hornul adânc, care poartă scrijelată data de 1653. De cealaltă parte a clădirii, alt pridvor pe stâlpi, căruia i s'a lăsat vechea înfăţişare de cărămidă goală.

Acuma casa e despărţită în două de cei doi proprietari rivali cari au ieşit din desbaterile privitoare la testamentul sucit al ultimului „singur-stăpânitor".

Astăzi nu mai este aici altă luptă decât aceia pentru fumul sobelor sau pentru ţipătul copiilor din amândouă părţile.

Mai nouă e biserica de astăzi, lucrată însă foarte bine după vechea datină, cu tot rostul ei de pridvor şi de abside şi cu o zugrăveală de toată frumuseţa. Ea cuprinde mormântul lui Constantin Coţofeanu, răposat în 1826; ctitorul i-a fost însă numai fiul acestuia, Gheorghe Păharnicul, care a săvârşit-o la 1831. Fata lui, Catinca, a fost soţia Polonului Paznanschi, care din ofiţer rus ajunse a fi, pe la 1830, unul din organisatorii oştirii muntene. Mormântul lui, de marmură albă, se vede afară, în cimitirul copleşit de buruiană, care a năpădit şi mormintele; lângă el e locul de odihnă al Catincăi, pe care versuri curate o arată:

Soţie credincioasă şi mumă cu iubire.

Abia s'a mântuit slujba, şi, cu câteva clipe mai înainte, întâmpinaserăm cetele credincioşilor cari se întorceau, lăsând pe lespezi frunzele de copaci din Dumineca Mare şi grămezile de pâni în forme ciudate. De-o parte, copiii, cei mai mulţi în port de ţară, având în frunte un mic dorobanţ foarte chipos. Apoi femeile, fetele, în lungi cămăşi cu cusături negre şi mulţi fluturi ce scânteie, cu câte un cojocel

www.dacoromanica.ro

cusut în flori, cu fuste scurte, în colori vii şi cu frumoasele marame albe, care se lasă lungi pe spate şi flutură în urma stolului ce se pierde pe cărare. În sfârşit, bărbaţii, voinici, în mantiile de abà, ca nişte războinici gata: faţa rotundă, hotărîtă, cu ochii mici ce se rotesc ca la şoimul ce pândeşte, cu mustăcioara măruntă, muşcată răutăcios de-asupra gurii, tăiate hotărît. E aici multă putere, şi se ascunde multă vitejie pentru ceasurile grele.

Îndată ajungi din Coţofeni la Brădeşti, unde un alt vechiu neam oltenesc şi-a avut sălaşul: şi un Brădescu a fost în războiul de cucerire al lui Vodă-Matei. Satul e îndoit: unul în margenea drumului, cu case mai bunişoare, altul, cel vechiu, ascuns sus, în valea îngustă care se zice a Brădeştilor, — această din urmă parte sărăcăcioasă şi umilă până într'atâta, încât nu poţi desluşi bine unde se mântuie Românul şi unde începe Ţiganul mărginaş. Dar în multe cerdace atârnă lăvicere de toată frumuseţa.

Moşia e foarte îmbucăţită şi căzută mult în mâna arendaşilor. D. Mihai Săulescu, unul din proprietarii fărâmilor, îmi arată de pe o muche de deal între văi ca acelea din raiu, aşa sânt de verzi, de vesele, de mănoase şi pline de privelişti neaşteptate, blânde şi patriarhale în pustietatea lor, locul unde a stat vechea culă, din cărămida căreia s'a făcut o cârciumă la drumul mare.

Biserica a rămas însă. Ajungi la dânsa după urcarea dealului năpădit de copaci, de lanuri, cu desişurile mari, înalte, de iarbă înaltă, veselă de ploile multe ale unui Maiu darnic în unde de ploaie. Din vârf privirea poate urmări tot ce se întinde până la depărtatele dealuri de peste Jiiu, tot Ţinutul triumfător de primăvară deplin desfăşurată, prin care sânt sămănate largile frânturi de argint topit ale râului.

www.dacoromanica.ro

IV.

V Â L C E A

1. Râmnicul Vâlcii.

Drumul către Râmnic, vechiul Scaun episcopal al celui de-al doilea Severin (după ce întâiul se pierduse către Unguri), se desface din marea arteră de comunicaţie a ţării la Piatra, un însemnat nod al căilor noastre de comunicaţie. Între Piatra şi Slatina se trece Oltul, şi calea ferată spre Râmnic, care, de câtva timp, duce şi mai departe, spre Sibiiul fraţilor noştri, urmează destul de aproape cursul râului, strecurându-se între lanuri de porumb de toată frumuseţa. În stânga, câmpiile de aur ruginit se opresc în dealuri neregulate, ca acelea ale Gorjului, pe când în dreapta ele se încurcă în pădurici cu înalţi arbori supţirateci, sau se pierd în lunci, pe care pasc turme şi vite risipite. În faţă, se înalţă ondulate, închizând raza vederii, frumoasele dealuri ale Ţinutului de peste Olt, ale plaiului argeşean. Înfăţişarea ţării se schimbă necontenit aici, în dreapta, unde ochiul prinde tot lucruri nouă, în mici icoane pe care le înghite răpegiunea.

Drăgăşanii, cu viile-i împuţinate de boală, ale căror frunze verde-închis sânt pătate adesea de albastrul arămii prin care se mântuie de peire, — câteva case mari, moderne se desfac din fondul verde prăfuit —. Râurenii, cu bâlciul lor: împrejmuiri, haine albe împrăştiate pretutindeni, corturi de pânză, cară străbătând şoseaua, pe când de-asupra învălmăşelii plutesc răgete, sunete de talângi, strigăte de chemare.

www.dacoromanica.ro

Govora, locul de tămăduire, de la care se vede numai halta, o cărucioară galbenă, un umbrar încununat cu un tricolor, terfelit de soare, de ploaie şi de praf, şi o şosea, a cării ţintă nu se zăreşte. Sau, în mai mărunt: mica păstoriţă pierdută în ierburi, care se uită la minunea fugare a trenului cu nişte ochi mari-mari, limpezi ca ai florilor de câmp între care se ascunde; ciobanul ursuz şi miţos, umflat în blana-i de oaie cu părul în afară, făcând să scrâşte supt opinca-i apăsată prundul unui râu uscat, grupe de ţărance cu fotele mai mult albastru-închis, cu dungi în lung, dar ici şi colo mai vesele, mai împodobite, cu fluturi, cu cusături romboidale pe un fond roş-aprins. Dar satele sânt vădit mai sărace; se vede tipul, pe care Gorjul mai nu-l cunoaşte, al casei-peşteră, cu un singur ochiu de fereastră strâmb supt coperişul de stuf, căzând zburlit ca o chică nepieptănată. Din treacăt se prinde o familie, altfel curat îmbrăcată, lucrând la o astfel de locuinţă: gospodarul, suit pe coperiş, primeşte coceni de porumb şi buruiene uscate, pe cari-i aşează la picioarele lui. Şi tipurile au mai puţină vioiciune şi mândrie: nu odată apar copii palizi, cu o căpiţă de păr albicios ca fuiorul. Moşnenii au dăinuit aici mai puţin, strânşi de boieri mai mulţi, mai vechi şi mai răi: acest proces istoric apare în toate, şi omul n'are aici rara frumuseţă a unei naturi alese şi felurite.

Se face seară, cu un soare roşu, fără raze, ce se lasă în neguri, pe când cerul vioriu e uşor învăluit de praful bogat al drumului, pe care un vânt puternic, un vânt avar, de secetă, îl goneşte în nori fumurii de pe şoselele albe ce străbat lanurile şi dumbrăvile. O gară modestă, în care se primblă doamne în toalete moderne. E Râmnicul.

Când ai întrat în el, plin de fum şi de praf,

www.dacoromanica.ro

rămâi uimit. Ai plăcerea de a te găsi într'un juvaier de orăşel, într'una din cele mai curate aşezări urbane din toată România. Trăsura merge pe un drum bine pietruit şi pe care vântul nu ridică nimic. Poate a plouat? Nu, e stropit, — înţelegeţi bine: stropit. Şi aflu că aici în Râmnicul Vâlcii se stropeşte tot şi totdeauna. O minuni ale apei şi ale Noului-Severin!

Şi nu-s maidanuri, nici bordeie, ci case curate, ce se înfrăţesc bine între ele, frumoase case gospodăreşti, foarte de aproape îngrijite. Autorităţile au clădiri de gust, pe care nu le îngăduie să se murdărească, necum să se dărâme, ca în atâtea alte locuri. Arborii cresc din bielşug aici ca şi în luncă: drepţi, mândri, dând o impresie de viaţă sănătoasă, liberă.

La Episcopie e aceiaşi îngrijire, acelaşi mediu de natură bogată şi prietenoasă. Din verdeaţă răsar: biserica mare, spoită într'o coloare poate prea întunecată, o biserică mai mică, un paraclis. Palatul episcopului străluceşte de alb ce e. La locuinţa arhimandritului, care n'are mobile, dar e curată şi ea, — ca şi feciorii în haine ţărăneşti pe cari-i descopăr, după lungi căutări, undeva în fund, — la această locuinţă de călugăr sărac se ajunge printr'un drum împletit sus cu ramuri, ca într'o arcadă de verdeaţă italiană. Şi ce puţini văd asemenea colţuri de ţară, care înalţă inima, care varsă în cugetul rănit de atâtea dureroase ciocniri ale unei realităţi nevrednice, ca un balsam de mângâiere!

E adevărat că, seara, aceste lucruri frumoase nu se pot vedea în de ajuns la lumina, pusă prea sus, a unor globuri care au exteriorul, dar nu şi cuprinsul celor de pe bulevardele bucureştene. Dar ajunge şi cât se poate privi ziua.

Petrec noaptea într'un otel foarte gospodăresc, proprietatea unei frumoase şi vechi biserici. Jos,

www.dacoromanica.ro

cântă musica într'o berărie-cofetărie, cu acelaşi proprietar. Se vede că lumea nu prea vine, căci cântecul se opreşte înainte de 9 ceasuri, când se aud limpede sunetele de goarne vestind în căsărmi culcarea.

Biserica episcopală din Râmnic e reparată de răposatul episcop Ghenadie Enăceanu, scriitor şi istoric, om foarte râvnitor pentru găsirea şi îngrijirea trecutului nostru, de care-l lega un interes romantic. În timpul păstoriei sale, el a făcut ceia ce făcu şi face în Gorj d. Al. Ştefulescu: a cerut preoţilor săi să-i aducă hârtii vechi, le-a cercetat, căutând să închege din ele o istorie a eparhiei de care se simţia, parcă, legat pentru totdeauna, a pus să i se zugrăvească icoanele şi mai ales chipurile istorice din biserici şi mănăstiri, a strâns o minunată colecţie de vechi tipărituri, lăsând în loc preoţilor de sate cărţi nouă, a stăruit fără preget pentru ca monumentele altor vremi să fie păstrate urmaşilor. Pe uşa din faţa paraclisului, un zugrav l-a represintat ţiind în mână această biserică pe care a dres-o şi împodobit-o, făcând-o din nou aşa cum ieşise din mânile meşterilor de la 1751. Chipul său, săpat în lemn, înfăţişat pe pânză, se vede pretutindeni în odăile palatului episcopal, care este astăzi aşa cum l-a dorit el să fie. Din lucrările lui Ghenadie, „Notele“ lui de visitaţie, ediţia „Condicii Sfinte“ vor rămânea, dar el va străluci mai ales, în istoria episcopatului român din secolul al XIX-lea, prin nesfârşita sa râvnă, prin credinţa sa către Dumnezeu, căruia i se închina, prin munca patriotică şi spiritul de jertfă pentru înalte ideale[1].

Catolicii au la Râmnic o veche biserică, de proporţii elegante, într'o curte cu aspect italian. Parohul

[1] O, câte s'au schimbat de atunci acolo,— şi nu în bine! (1905.)

www.dacoromanica.ro

e de origine din Cioplea, un Bulgar care se simte Român, un frumos om brun cu înfăţişarea simpatică, pasionat pentru biserica sa, pe care a înzestrat-o cu două clopote ce aşteaptă încă să fie suite în turn.

Un Evreu galiţian, în antereu lung, cu barba şi perciunii negri-negri, cu ochii visători de Oriental, trece ca supt zidurile plângerii din Ierusalim. Pe stradă se văd nume ca Rabinowitz, Marcovici. La restaurant, trei tipuri gălbui-roşcate, picate cu pistruie, se aşează la masă, privind drept în ochi lumea: vorbesc nemţeşte şi sânt iarăşi Evrei. Lotru, mi se spune, e o adevărată Herţă. Cei mai mulţi din funcţionarii locali n'au vlagă să organiseze lupta cu aceşti năvălitori. Orăşenimea e alcătuită din boierinaşi săraci, cu case frumoase, dar fără mijloace sufleteşti şi materiale, din meşteri şi negustori, — unii din Ardealul vecin —, puţini, neluminaţi, necălăuziţi de cine s'ar cuveni să călăuzească, din câţiva Nemţi. Şi astfel vlăstarele Palestinei galiţiene se pot înfige adânc şi-şi pot mişca în voie trompele de supt.

Grădina publică, numită şi aici *zăvoiul,* e frumoasă, cu podoabe de crengi, cu oale de flori prinse naiv şi pitoresc în poartă. Sânt alei largi, podişte, pavilioane, straturi de flori bine îngrijite. Un monument încununat cu vulturul muntean purtând crucea aminteşte, într'o inscripţie înoită cu litere latine, că Vodă-Ştirbei a dat oraşului această grădină largă şi frumoasă. Izvoare de pucioasă, — în jos şi în sus sânt doar Govora, Călimăneşti, Olăneştii, — curg negre pe margenea cărărilor. Sânt şi băi în grădină, dar, în cea mai mare parte din an, ele sânt închise. Aflu cu o straşnică mirare că mai totdeauna majoritatea zdrobitoare a locuitorilor nu simte nevoie de ele,

www.dacoromanica.ro

Râmnicul are, — ca unul ce s'a desvoltat dintr'un târg, dintr'o stradă adecă (Episcopia n'a creat nimic în afară de zidurile ei) —, numai două artere paralele. Cea mai mare e şi cea mai veche, fără îndoială, căci uneşte Episcopia cu biserica Mitropolitului Grigore şi e în mai strânsă legătură cu strada transversală, în care sânt prăvăliile, iar, mai departe, o hală ce se lucrează acum, hanuri pentru ţărani, un pod peste râu şi o şosea prăfoasă care se înfundă înainte, între căsuţe. Ici şi colo se deschid strade laterale, împodobite une ori cu case boiereşti frumoase, vechi sau înoite, şi care au, — ca toate locuinţile de aici, — flori în faţă. Unele arată şi zidul mai mult sau mai puţin îngrijit al unei bisericuţe ca minunea de eleganţă, în aşa de mic şi de îngrijit, de la Inoteşti. Pe un deal în faţă se vede micul lăcaş de rugăciune al Cetăţuii, unde săbiile boierilor răzvrătiţi au făcut să ţâşnească pe icoanele sfinţilor sângele lui Radu-Vodă de la Afumaţi şi al fiului său.

Azi, de Sântă-Măria Mică, e bâlciu. Ţăranii au prins strada prăvăliilor, cu carăle, cu căruţele, ba chiar cu trăsurile lor. Unii călări, oameni graşi, foarte negricioşi, cu faţa rotundă, impun. Dar sânt mulţi guşaţi, mulţi schilozi, multe feţe palide, strâmbate, îndobitocite, cu sau fără săculeţul hidos de supt bărbie. N'am văzut niciun om şi nicio femeie în adevăr frumoşi. Celalt tip, blond, cu nasul, buzele, ochii mici, cu faţa supţire, se înalţă şi el abia până la cuviinţa trupului şi figurii. În acest judeţ, la Călimăneşti, e, de altfel, cel mai straşnic monstru din România: o figură diabolică de Ţigan, cu dinţii rânjiţi, ochii umflaţi, căutarea piezişă, de hienă, botul scos înainte ca la un chiţcan, şi, pe lângă toate, cocoşat şi idiot.

www.dacoromanica.ro

2. Inoteştii.

Dincolo de podul de pe râu, Râmnicul se desfăşură în mahalalele paşnice, cu case mărunte, dintre care mai răsar vechi case boiereşti, solid clădite după datină. Sânt şi biserici. Una, Sf. Ioan, e zidită din nou de negustori şi alţi orăşeni din rândurile mai umile: un Dumitrachi Evoiu, adecă Iovoiul (de la Iova, nume bulgăresc, adus aice cu Compania de negoţ a Chiprovicenilor, pe vremea austriacă), un Ioniţă Iovipale, mare bogătaş al Râmnicului din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea şi din cele două d'intăiu decenii ale celui următor, un „Logofăt Ioniţă al popei Dumitrică"; numele lor se înseamnă pe o piatră cu slovele frumoase, căci, până foarte târziu, pe aici s'a păstrat meşteşugul săpăturilor măiestrite şi al liniilor elegante de scrisoare bătrână. Un cimitir banal, cu boierii în frunte, împodobiţi în locurile lor de odihnă cu monumente fără gust, cruci greoaie, statui şi fotografii mărite, şi sărăcimea la o parte, în fundul livezii, unde acum frunze moarte au plouat dese asupra ţărânei morţilor. Un arest păzit de soldaţi în halul de murdărie pe care numai România economiilor îl poate înfăţişa.

De cealaltă parte, zăreşti îndată o turlă supţiratecă, de zid, cu ferestile sprincenate de cadre scoase în relief. Răsare lângă o casă de modă veche, între câţiva copaci singurateci, răzimându-se de o coastă de deal lucrată în ogoare.

Nu se poate să nu te simţi ispitit a merge acolo pentru ca să vezi acest juvaier de mare frumuseţă în proporţii de o armonie desăvârşită şi printr'o originalitate care nu poate veni decât din mintea unui meşter mare şi fin. Dacă arăţi însă această dorinţă unui localnic, el îţi va vorbi de porţi închise, de câni răi, de dispoziţia d-lui proprietar.

www.dacoromanica.ro

Un proprietar la acest schit al Coziei, clădit de bună samă în cea d'intăiu jumătate a veacului al XVIII-lea, întru câtva după modelul Bolniței de cineva care să ție închisă sau deschisă poarta, care să aibă în mână cheile, care să poată îngriji sau ținea în neîngrijire biserica, având chiar dreptul de a chema într'o bună dimineață lucrătorii pentru a da jos aceste zidiri ieșite dintr'o potrivеală cum nu mai e alta?

Da, această minune s'a săvârșit în buna țară a României moderne și anticlericale, iar, pe lângă aceasta, lipsită de cel mai elementar simț de gospodărie. Statul avea de vândut pământuri de-ale Coziei, și le-a scos la mezat. Pe lângă coasta dealului, pe lângă livadă, pe lângă casa egumenului, întră în socoteală și schitul. S'a întâmplat că fericitul cumpărător, pentru suma de 10.000 de lei, n'a fost Evreu sau altă speță de păgân, ci un boier dintr'o familie cunoscută, așa încât zidurile stau încă în picioare. Ceia ce nu înseamnă că vor sta totdeauna, căci proprietarul... schitului Inotești e bătrân, și în tinerimea noastră bântuie încă setea furioasă a înoirilor[1].

Bisericuța de la Inotești are pereți înalți, brâu la mijloc, altar pentagonal. Liniile sânt de o nobleță deosebită. Dar ceia ce-i face originalitatea și frumusețа e că, în locul absidelor din dreapta și din stânga, pentru strane, sânt două clădiri deosebite, două bisericuțe și mai mărunte, și mai gingașe, două jucării de zid pătrat. Și au și ele coperișurile lor, cu streșină umbroasă de șindilă, și, pentru a duce și mai departe această șagă de artist, turnulețe se ridică pe fiecare, turnulețe cu coperișul lor deosebit, ascuțit, cu cruce mititică în vârf.

---

[1] Astăzi o moștenitoare plină de evlavie își înțelege datoria (1939).

www.dacoromanica.ro

O înoire care n'a aflat imitatori şi care face din zidirea gingaşă a Inoteştilor un tip unic în desvoltarea arhitecturii noastre.

Se va găsi cineva care să fie mişcat prin aceste rânduri şi care, printr'o expropriare cinstită, să redea ţării mica podoabă de artă, căzută, printr'o neghiobie neiertată, în proprietate particulară?

Întreb: Se va găsi?

Şi, întrebând, mă gândesc la trei persoane: la ministrul de Instrucţie, la d. Kalinderu, preşedintele Comisiunii Monumentelor Istorice, şi la P. S. S. Atanasie, episcop de Râmnic.

3. Lunca Oltului. Şerbăneştii-Dobruşa. Stăneştii. Mamul. Străjeştii. Drăgăşanii.

Trei-patru ceasuri în tren, şi sântem la Drăgăşani.

De o parte sânt dealurile cu vii, cu case boiereşti, cu pepiniere. Jos, e câmpia de luptă în care au fost striviţi eteriştii greci de la 1821, cari fugiau din răsputeri spre Turnul-Roşu şi Ardealul de mântuire şi nu căutau câtuşi de puţin să-şi dovedească eroismul prin jertfa vieţii. Un general grec a pus dăunăzi o piatră amintitoare, a cării inscripţie a fost prefăcută apoi şi în româneşte, după cererea Primăriei din târguşor.

De altă parte, cum ai ieşit din gară, sânt strade curăţele şi bine pietruite, cu case mici şi nu tocmai frumoase, printre care se ridică o şcoală clădită de răposatul Simulescu, care era din Drăgăşani, o Primărie, locuinţa cutărui moşier bogat; într'o mică piaţă e o fântână frumoasă cu bustul în bronz al aceluiaşi Simulescu, lângă care se vede un Ion Brătianu de marmură, care samănă întru câtva.

Mergem pe o şosea, apoi pe drumuri de ţară spre satul Ştefăneşti, unde ne aşteaptă un preot dintre

www.dacoromanica.ro

aceia cari învaţă prin exemplu şi călăuzesc spre bine pe ţărani, luminatul şi gospodarul părinte Teodor Bălăşel.

Lunca Oltului se întinde larg, cu plopi strângându-şi toate braţele într'un singur avânt spre cer, cu tufani răşchiraţi în ramuri. Satele ce se întâmpină: Zlătăreii, Ştefăneştii, mai departe Şerbăneştii, samănă cu cele din Argeş prin înfăţişarea, de cele mai multe ori foarte sărăcăcioasă, a locuinţilor. Păreţii sânt înjghebaţi din loadbe grosolane ce se încheie la muchi; de-asupra e aşternut un strat uşor de lut, care une ori nu primeşte nicio înălbire cu varul, sau bidineaua gospodinei lasă măcar păretelui din fund urîta lui faţă gălbuie. Fereştile sânt mici, câte odată cu un singur ochiu, astupate şi cu hârtie, sau lăsate aşa cum s'a întâmplat să se strice: chiar cele mai bune case se mulţămesc cu două fereşti în faţă, dintre care una, după obiceiul cel nou, se deschide chiar în trei: la dreapta, la stânga şi în sus, pe când cealaltă e vechea tăietură în zid. Sânt copereminte de şindilă, dar de cele mai multe ori cocèni mucezi sânt aruncaţi peste clădării de fân înegrit, ca o chică sălbatecă, scărmănată şi smultă. Pătulele sânt numai de vergi şi se sprijină simplu pe patru picioare de lemn. Şura, grajdul sânt numai nişte coperişuri de paie. Dar împrejmuirea de ostreţe e mai totdeauna bună. Câni sălbateci se năpustesc asupra trecătorului, rânjindu-şi, în lătrături turbate, colţii lacomi, gata să sfâşie.

Oamenii cari străbat şoseaua, sau pornesc din curţi şi cerdace, ori lucrează încă la câmp, unde se strânge porumbul şi tutunul şi se suie cocenii pe crengile sprijinitoare ale tufanilor răşchiraţi ca nişte policandre, sânt cu mult mai presus de tainiţile lor. Bărbaţii poartă o cămaşă ceva mai lungă decât a muntenilor de dincolo de Olt, pieptare lucrate cu

www.dacoromanica.ro

chenare şi une ori pantaloni olteneşti ce se lărgesc jos. Femeile-şi înfăşură capul cu marame albe, pe care le aştern pe frunte ca Tatarcele sau le lasă, potrivindu-le la bărbie, să atârne până la piept, pe când Argeşencele fac să fâlfâie vălul ca la miresele din oraşe; unele, la câmp, îşi potrivesc câte un testemel colorat, ca un fesişor, pe creştet. Cămaşa n'are de obiceiu arnici, dar e aşa de sinilită, — tot aşa se face şi cu cămaşa bărbaţilor —, încât se vede de departe că e albăstrie. Fotele, care, când sânt, ca aici, din două bucăţi, se chiamă *zăvelci* sau *vâlnice,* sânt rare ori de coloare deschisă sau înflorite. Vâlcencele se îmbracă în albastru închis, în negru simplu, cu dungi sau cu pătrăţele mai deschise.

Chipurile nu sânt aşa de frumoase ca în Argeş. Un tip are ochii înfundaţi în arcade ciolănoase şi toată faţa îngustă scoasă înainte; altul, cel mai răspândit, se deosebeşte prin faţa gălbuie, lătăreaţă, de lună plină, în care numai ochii au frumuseţa căutăturii blânde.

Acest judeţ al Vâlcii e plin de mănăstiri cum nu mai este altul, afară de Ilfov în apropierea Bucureştilor. Încep cu Şerbăneştii, care s'a reparat chiar acum de Eforia Spitalelor, stăpâna moşiei d'imprejur. E o frumoasă clădire, cu două turnuri de zid, înălţată de un boier din familia Morunglavu la 1746. Casele mănăstireşti, drese şi ele cu multă dibăcie în podoabe, aşteaptă, se zice, să cuprindă un ospiciu de bătrâni.

Se face seară, cu nori grei, pântecoşi. Ei atârnă până în hotarul zării, unde soarele apune, trecând printre ei raze roşietece asupra celor mai depărtate coaste de la Răsărit. Acea zare de Apus e tivită cu aur supt vântul scărmănat, şi ca o flacără ţişneşte de-odată şi asupra tristeţii ameninţătoare a norilor. La căderea nopţii, picură de ploaie în bătaia foarte rece a vântului.

www.dacoromanica.ro

Ziua următoare se începe în lătratul furios al câni-lor cari apără pe cetăţenii din Drăgăşani. Dulăii pândesc la toate porţile, se lămuresc asupra fiecărui trecător şi şi-l dau în primire. Nicăiri harţagul veghetor al acestor „prieteni ai omului" nu poate fi mai neobosit decât aice.

Trăsura ne aduce înapoi spre Ştefăneşti, în bătaia unui vânt de ghiaţă care vuieşte peste câmpia cu porumbiştile şi imaşurile încărunţite de o brumă înainte de vreme. Carpaţii trebuie să fi primit undeva învălitoarea de zăpadă.

Aproape cap la cap cu Ştefăneştii e satul Dobruşa, lângă o gârlă ce se poate trece cu piciorul. Din jos, vin casele de Români pe care le cunoaştem, mai încolo stă o Ţigănime scârboasă, în case ca nişte poieţi; ea n'are altă grijă decât hrana sărăcăcioasă şi ciubeica, tutunul de toate zilele.

Biserica vechii mănăstiri nu poate fi mai nouă decât veacul al XVI-lea. Acum te primeşte o cruce amintitoare de lemn vechiu, de-asupra căreia se ridică un turn de scânduri înegrite, pe când altă dată erau două turnuleţe de cărămidă. Faţada e prefăcută în chip sărăcăcios, zugrăveala e numai din 1771-4, catapiteasma o scândurică abia săpată. Dar lucrul din bună cărămidă aparentă, ocniţile, unghiul ieşit în afară de 'naintea altarului arată o vechime mult mai mare. Biserica a suferit o întâie înoire la începutul veacului al XVII-lea şi alta peste vre-o sută cincizeci de ani.

Pe şes până la o pădure de stejari tineri, cu trunchiul supţiratec şi frunzele mărunte. Îndată eşti în satul Stăneşti, şi pe neaşteptate te afli în faţa bisericii fraţilor Buzeşti, al căror nume trezeşte amintirea unor credincioase lupte vitejeşti, pentru Domn, ţară şi creştinătate.

În vremi mai nouă s'a adaus un pridvor şi un

www.dacoromanica.ro

rând de colonete pe fiecare latură. Înainte, bisericuța de cărămidă cu ușile și ferestile tivite în piatră simplă și un singur turn de zid avea o înfățișare mai modestă. Ctitorul ei a fost Giura, bunicul boierilor Buzești, fiul său Mogoș și alt Mogoș, feciorul celui d'intăiu. În pronaos se află piatra scrisă care acopere rămășițile lui Stroe Buzescu, mort după lupta lui învingătoare cu nepotul Hanului tătăresc, la 1602, și marmura, cu pisania ștearsă, care acopere trupul credincioasei lui soții Sima, care s'a așternut bucuroasă la picioarele bunului ei soț. Un săpător destul de dibaciu a sculptat pe lespedea lui Stroe lupta cu Tatarul: acesta are o căciulă de pâslă, un laț de prins robii, un iatagan; mustăți straşnice-i taie obrazul. La cizme sânt pinteni; două tolbe de săgeți au căzut supt picioarele calului, când mârzacul rănit a primit o lovitură ce-l prăbușește. Stroe, cu calpacul unguresc în cap, mantia lungă și picioarele strâns înfășurate, călare pe un cal cu șea, străpunge pe dușman cu o sabie apuseană. „Și nu fu", spun slovele de pe piatră, „pre voia câinilor de Tătari".

La Lungeștii foarte apropiați, e mănăstirea Mamul, reparată de Constantin Brâncoveanu, al cărui neam se înșiră pe zidurile din lăuntru în chipuri de boieri și Domni. Clădirea e mare; ușa se încadrează în ghirlande de trifoiu, și ferestile au și ele o podoabă de piatră sculptată. Printr'o lipsă de îngrijire și socoteală de care te cruceşti, puternicele zidiri ale călugărilor, golite de secularisare acum patruzeci de ani, se năruie pe încetul[1].

La căderea serii ajungem la Străjești, sat cu stradă largă și case bune, împodobite și ele la porți cu săpături în chip de liniuțe și de rotile. Biserica pare

[1] S'au reparat (1916).

www.dacoromanica.ro

veche; turnul clopotelor, deosebit, poartă vulturul cu două capete: el are o putere ce nu se întâlneşte în lucrările epocilor mai apropiate de noi. Dar e numai o ctitorie a ultimului Buzescu, Constantin, care se întitulează pe piatra cea frumoasă a mormântului său din 1831: „sfârşitul neamului său". Zugrăveala pereţilor arată pe paşnicul boier îngiubelat care purta numele strălucit al vechilor frângători de duşmani.

4. Cozia.

În această zi de primăvară, cea d'întâiu ploaie de toamnă, adusă de vântul rece, cade înceată, în picuri mărunte, din cerul care e numai o mare de leşie. Pe drumul spre Drăgăşani, trec însă vioi sătenii în mantale de abà albă, largi, cu cusături negre la toate margenile, sau în cojocèle şi sumane mici ca un pieptar. Femeile lasă fără grijă să li se stropească vălurile supţiri, bogat înfăşurate în jurul capului, zăvelcile care, pentru ziua de serbătoare, sânt adesea ori în colori deschise. Multe au însă în faţă o ţesătură de casă mai urîtă sau câte o pestelcă ieftenă de materie cumpărată la târg. Destule sânt cu picioarele goale. Tipurile, mai fără deosebire de urîte.. Ele plac însă flăcăilor nu tocmai frumoşi din partea locului, şi în acest colţ de patru-cinci sate lângă Drăgăşani se păstrează vechea datină ca gospodarul să-şi fure nevasta, cu voia sau fără voia ei, prin vre-o ceată de prieteni, şi să trăiască o vreme necăsătoriţi cu prada vitejiei sale.

Valea pe care o străbate trenul, mergând în sus „la deal", e lunca Oltului, care se vede din când în când alb, destrămat în peteci, printre sălciile din dreapta. De-o parte ai înălţimile Argeşului, de alta al doilea şir de dealuri, cu şerpuirea mai chinuită. Ele se apropie tot mai mult, făcând să piară pe

www.dacoromanica.ro

alocurea lanurile de porumb, crâmpeiele de vie neîngrădite ale ţăranilor: în locul lor e acuma livedea cu iarba fragedă, spălată de apă, zăvoiul sălciilor albicioase, câte odată şi grădina Bulgarului, — sau şi a Românului, ca pe la Drăgăşani, — cu capetele de varză înfoiată.

În tren, care geme de lume, în căruţe, în cară, călări, pe jos, sătenii aleargă spre câştigul, cumpărăturile şi ispitele bâlciului de la Râureni. Toată lumea e neobişnuit de gătită: zăvelcile au flori mari strălucitoare, cămăşile sânt bătute cu fluturi, pieptarele scânteie de fir, care atârnă în firicele dese la capătul fotei. Târgoveţele şi-au pus pălăriile cele mai mari şi rochia de mătasă.

Ca un val de pânză albă, sinelie, stropită cu albastru închis, cu roşu, cu negru, boltit ici şi colo de umbrèle, drumeţii de Duminecă se coboară, zgomotoşi, la halta bâlciului. Şoseaua e plină, în faţă, de covergi de coceni, de prăvălii trecătoare acoperite cu şindilă, de baratce cu căluşei, de prăjini cu steaguri.

Petrecere bună! Tot înainte spre Jiblea, de-a lungul Oltului pe care-l treci în Argeş, ca să te întorci iarăşi în Vâlcea. Cu toate ploile din urmă, larga apă lăptoasă, unită într'o singură albie, e mai puţin răsfăţată decât Siretiul, mai puţin vioaie decât Moldova limpede, mai rău împrejmuită, mai slabă decât puternica Bistriţă cu malurile rupte. Nici acuma n'aş zice: „Oltul mare".

Jiblea e în Argeş, într'un prăvăliş de dealuri de-asupra Oltului. Marea gară de cărămidă aparentă se îndreptăţeşte întru câtva prin aceia că de aici se merge la Călimăneşti şi Cozia.

De fapt, nici nu sânt trei locuri deosebite acestea: Jiblea, Călimăneşti, Cozia, cu toate că toanele pă-

www.dacoromanica.ro

mântului pietros, rupt în culmi cu zimții grosolani, te împiedecă să le vezi în șir.

Jiblea merge până în Olt. Case care nu samănă cu cele de la vale, bune case de lemn, cu negre acopereminte țuguiate, din șindilă îngrijit așezată, cu pridvor pe stâlpi și ferești luminoase. Biserica veche, încunjurată cu un zid jos, de bolovani, a fost clădită de iznoavă mai dăunăzi într'un chip încăpător și împodobit: ea se vede din depărtare cu păreții ei galbeni-deschis, cu turnu-i de zid.

Oltul curge între maluri nisipoase, sămănate numai ici și colo cu sălcii. El răsfrânge în valurile-i domoale jalea cerului noros, din care se scurge ploaia, mărunt, îndărătnic.

Pe malul celalt întri în strada Călimăneștilor, care se întinde de-alungul apei. Clădiri țărănești cu copereminte întunecate, părețl albi și flori la rând în cerdace.

Ea trece pe lângă otelul băilor, clădit în stil elvețian, cu lunga fațadă împodobită din lemn, supt un munte înalt, râpos, în care se înfig arbori învălmășiți. Stânca goală răsbate pe alocurea, și aceiași stâncă-și rânjește lespezile pe malul argeșean, care e tot așa de înalt și acoperit cu același veșmânt trențăros de copaci tineri. Apoi un alt castel, și drumul merge necontenit printre vile cochete, printre pavilioane și locuri de adăpost. Țărani trec, pe jos și călări, — oameni uscați, negri, cu chică. E aici o Sinaie a Vâlcii, cu bolovani adevărați și fără foloasele ce vin pentru Sinaia Prahovei din reședința regală și din gospodăria darnică a Eforiei Spitalelor.

Urmăm o cotitură a Oltului, și, după un drum scurt pe șosea, Cozia se arată, cu cele trei turnuri ale ei și zidul alb, dres de puțină vreme, al clă-

www.dacoromanica.ro

dirilor mănăstireşti. Oltul e mânios aici şi-şi frământă apele spumegânde pe vârfuri de piatră, iar, pe un mal şi pe cellalt, două înălţimi împădurite, cu frunţile colţurate, par doi zmei întărâtaţi ce se răpăd unul împotriva celuilalt.

La stânga drumului, pe o înălţime, lângă o căsuţă unde stă urmaşul smerit şi sărac al falnicilor egumeni de odinioară, şi lângă o vilă nouă pe care episcopul de Râmnic, Atanasie, a clădit-o mai dăunăzi, privighează bisericuţa bolniţii, de o fină armonie veche. Supt o frunte cu două rânduri de ocniţe, un stâlp gros, de cărămidă, sprijine pridvorul, din care dă în biserică o uşă împodobită cu săpături în lemn. De jur împrejurul zidirii, în forma îndătinată a crucii, aleargă ocniţile lungăreţe prin care se deschid puţine fereşti înguste, iar sus se întind mai multe rânduri de zimţi în cărămidă. Lucrarea toată e făcută din cărămidă pusă în lung şi în lat, pe rând, închisă într'un ciment tare şi sămănată cu bucăţi de piatră tăiată.

Ea păstrează vechea zugrăveală, foarte frumoasă, — asemenea cu aceia de la Slatina în Moldova —, din care se desfac, pe partea d'inăuntru a piciorului de zid din pridvor, chipurile încununate ale lui Mircea-Vodă şi fiului său Mihail, care e un copil încă, amândoi în veşmintele apusene ale vremii lor, luate, de bună samă, după cea d'intăiu zugrăveală a bisericii celei mari. O panglică de inscripţie ce încunjură sus pridvorul spune că întemeietorii bisericuţii au fost Petru-Vodă, zis şi Petru de la Argeş sau Radu Paisie, Domn până la 1545, şi fiul său Marcu, şi prin urmare din timpul lor vin sfinţii din pridvor şi aceia d'inăuntrul clădirii care se bolteşte puternic supt turnul roşietec. Ctitorii se văd în mâna stângă a naosului: Petru, în haină verde de brocard de aur, blănită cu cacom, căzând peste o

www.dacoromanica.ro

alta roşie cu flori tot de aur, Marcu, şi el încoronat, în brocard albastru, tot aşa blănit, peste o haină de desupt roşie; Doamna Ruxandra, soţia lui Radu, văduvă întâiu după Radu de la Afumaţi şi deci fata strălucitului Basarab Neagoe, poartă cercei mari de aur, din cari atârnă lanţuri până pe umeri; haina ei de brocard alb e împodobită la piept cu o placă ţesută în fir, şi două galoane de fir îi sânt cusute pe umeri; tot astfel e îmbrăcată şi fiica nevrâstnică a Domnului, Zamfira, numită aşa după o rudă, Zamfira lui Moise Voevod.

Biserica mare e peste drum, în vale, având în apropiere Oltul. De jur împrejur o cuprind clădirile de locuinţă, cu cerdacuri boltite şi pridvoare pe stâlpi, care se obişnuiau în veacul al XVII-lea, spre sfârşit. Acum, eleve din Asilul Elena Doamna îşi petrec aici vacanţa, supt o supraveghere care lasă de dorit, şi de două luni de zile ciripiri obrăznicuţe răsună necontenit acolo unde cuviinţa patriotică şi omenia ar cere să fie desăvârşită linişte în jurul mormântului, vechiu de peste cinci sute de ani, al lui Mircea, care a întemeiat Ţara-Românească[1].

...Şi care a clădit şi Cozia, supt pădurile de nuci sălbateci, care au perit de mult. Dar clădirea lui „se lipsi", — spune pisania de la 1707, — „den podoaba ei cea d'intâiu, pentru mulţimea anilor" şi ajunse cu totul dărăpănată. Neagoe Basarab fu cel d'intâiu care se gândise la ctitoria străbunului: o mare pictură, de datină apuseană, se aşternu lângă cea măruntă, în cadre pe fond albastru, din pronaos. O nouă prefacere opri mersul ruinei, la două sute de ani de la întemeiere, în 1580-90, când, supt Mihnea-Vodă al II-lea, egumenul Amfilohie ridică din nou, pe lângă biserica mare şi bisericuţa Sfinţilor Apostoli, un paraclis al Adormirii

[1] Călugării au revenit de mult, dar nu şi buna gospodărie (1939).

www.dacoromanica.ro

Maicii Domnului, care s'a păstrat pe urmă şi în zidăria cea nouă a chiliilor. Peste câţiva ani se îngropă lângă Mircea bătrânul, — a cărui piatră de mormânt era, poate, ca şi astăzi, numai un bolovan ros de orice inscripţie[1], — nenorocita mamă a lui Mihai Viteazul, călugăriţa Teofana, moartă cinci ani după uciderea fiului ei.

Apoi Brâncoveanu ajunse Domn al Ţării-Româneşti şi, luând în primire Scaunul lui Mircea, el făcu pentru lăcaşul de odihnă al acestuia ceia ce nu făcuse celalt mare înoitor al trecutului în zidirile lui sfinte, Matei Basarab. El se hotărî să zidească la loc cu cheltuiala sa Cozia şi dădu această sarcină unuia care o putea înţelege bine, lui Antim Ivireanul, meşterul cel mare în aducerea la îndeplinire a frumosului. Antim, care stătea pe atunci în apropiere, fiind episcop de Râmnic, se puse la lucru, orânduind toate după planurile sale. Întrebuinţând toate cunoştinţile sale despre arhitectura bisericească a Românilor, el dură pridvorul boltit, cu patru stâlpi în lat şi câte doi în lung, făcuţi din piatră vărgată prin săpături în toată lungimea ei şi împodobită sus şi jos cu flori. El refăcu de jur împrejurul bisericii în formă de cruce ocniţile în două caturi, fereştile a căror veche săpătură de vulturi cu două capete rămâne totdeauna o minune de închipuire în plan, de gingăşie în lucru, şi cu florile răsăritene ale vremii sale cârpi ştirbiturile. Dacă nu el dădu ocniţilor de sus un chenar de sculptură cum nu se mai află aiurea şi-l prinse cu plăci săpate, al căror model se află la mănăstirea de Argeş, lui i se datoreşte eleganţa simplă a turnului din mijloc, asupra căruia se opresc privirile acelui ce descopere, în valea ei ocrotită, Cozia.

[1] Comisiunea Monumentelor Istorice a refăcut mormântul (1939).

www.dacoromanica.ro

Astfel s'a mântuit de peire, prin cheltuiala celui mai bogat şi mai darnic Domn şi prin îngrijirea Mitropolitului românesc care a înţeles mai bine frumuseţa, ctitoria lui Mircea, sfinţită totdeauna prin mormântul lui, — pe care noi astăzi nu-l mai putem împodobi după cuviinţă, ca unii ce nu-i mai înţelegem preţul.

5. Râurenii. Govora, Mănăstirea dintr'un lemn. Surpatele.

Înapoi la Râmnic în vagoane cu fereştile lăcrămate de ploaie, prin întunerecul negru ce cade grăbit din cerul cenuşiu. Şi iarăşi întipărirea plăcută a curatului oraş cu arbori mulţi, cu frumoasele biserici reparate, împodobite cu turnuri de zid.

A doua zi urcăm pe jos dealul Cetăţuii. A ştiut ce face acel care l-a ales, în veacul al XIV-lea sau al XV-lea, pentru a păzi Noul Severin din vale, care ajunse reşedinţa olteană a Domnilor, Scaunul obişnuit al Banilor şi al celor de-ai doilea Mitropoliţi ai ţării. Cărări grele şerpuiesc pe pieptul umflat al înălţimii singuratece, şi cei ce stăteau sus, — în ziduri care s'au surpat de mult, încă din vremea lui Radu de la Afumaţi cel ucis pe această culme, în biserică, — puteau prăvăli lesne duşmani în vale.

Acolo curge Oltul, care se desface din desişul sălciilor ca frânturile unei late săbii cu oţelul strălucitor. Iar dincolo de luciul apei se strâng, în paza copacilor, albe, roşii, casele Râmnicului şi multele turnuri. Un soare rece le face să scânteie.

Biserica omorului din 1529 s'a surpat, şi nici nu se mai pomenia de dânsa, când, pe vremea lui Şerban Cantacuzino, evlaviosul Mitropolit Teodosie ridică noua clădire cu pridvorul pe stâlpi şi uşa încadrată în sculpturi fără frumuseţă, de o piatră tare,

www.dacoromanica.ro

Iar ce se vede astăzi e numai o prefacere de Mitropolitul Nifon al lui Vodă-Ştirbei. Cel ce au lucrat la reparaţie crezură că se cuvine a pune vechea pisanie jos în zid şi a ridica o alta, care proslăveşte pe ctitorul cel nou.

Cerul e burduşit de nori negri când apucăm drumul spre Govora. Dincolo de podul peste râpa seacă. drumul trece pe supt dealurile de nisip, goale sau acoperite în parte cu tufişuri şi arbori răzleţi. La stânga se vede o bucată de vreme Oltul, pe lângă care trece linia ferată. Râurenii întind o lungă panglică de case albe, de copereminte roşii: se văd steagurile ce flutură de-asupra clădirilor bâlciului.

Bâlciul e stăpân pe tot Ţinutul: urmările lui le vezi pretutindeni, drumurile toate sânt ale lui. De la amiazi până în seară am stat, putem zice, în faţa bâlciului. L-am recunoscut în raritatea trăsurilor, în preţul de douăzeci şi cinci de lei pe zi ce am trebuit să plătim, în zăbava birjarului. Îl văd acum în carele cu doi şi patru boi, care se întorc încărcate, în căruţele ce duc popi, învăţători, fruntaşi ai satelor, în natişancele-omnibus, cu coviltire de pânză, pe care le mână, totdeauna pline, un conductor ce şi-a strâns muşteriii sunând din trâmbiţă şi strigând: „Cine mai merge la Râureni, domnilor?“. El a scos din înfundături de stâncă, din văi înalte, pe Mocanii cu căciula cât un ştiubeiu, cari, înfăşuraţi în mantii albe, călăresc greoiu pe caii mărunţi, clătinându-şi capetele după trap. El a pus pe creştetul ţărancelor în veşminte de serbătoare legăturile cu postavuri, cu pânzeturi şi cu câte altele, chiar cu plapome. El a adus cârciumărese cochete la hanurile din drumul mare şi a făcut ospătării din atâtea case ţărăneşti care se află în calea râului de oameni. El a ridicat

www.dacoromanica.ro

bordeie de lemn pentru Ţiganii cari potcovesc caii şi boii drumeţilor. El face să se întâlnească aici cumetrii din sate aşa de departe unul de altul. El rupe postul cu câteva zile înaintea Sântămăriei. El a toropit pe cutare gospodar care zace lângă şosea, şi tot el a muiat picioarele atâtor călători cari vor dormi bine înainte de a se întoarce acasă. El a răspândit neastâmpăr, bucurie, beţie şi pagubă între toţi Vâlcenii.

Prin căsuţele rău îngrijite şi cam mărunte ale satului Govora, spre mănăstire. Ea se vede din şosea, cu turnu-i mare, alb, la întrare; la dreapta şi la stânga lui pare că se revarsă dărâmături sure cu ferești mici negre. De jur împrejur, pe deal şi în vale, e un strălucit bielşug de verdeaţă.

Ai crede că poteca pe care apuci, la stânga drumului, te va duce la o grămadă de ruine, care să mai însemne locul unde a lucrat acum trei sute de ani tipografia lui Matei Basarab. Rămâi uimit când vezi că dincolo de bolta turnului alb sânt chilii cu totul curate şi întregi, cu fereştile lor drese şi stâlpii frumoşi ai cerdacelor; malul de nisip e întărit cu lespezi. Biserica, bine păstrată, se ridică albă în mijlocul verdelui tânăr: o alee de viţă de vie încărcată cu struguri duce la întrarea ei.

Aici a fost întâiu o bisericuţă săracă. Apoi Radu-cel-Mare, cunoscutul Domn bisericos, a făcut-o din nou, poate pentru întâiaşi dată în zid. Temeliile acestei clădiri se văd şi astăzi lângă aceia care a înlocuit-o. Brâncoveanu veni pe urmă, şi supt îngrijirea lui Antim sau a lui Ioan, arhimandritul ctitoriei sale din Hurezi, se dură, cu şase ani înaintea Coziei nouă, biserica de astăzi, cu pridvorul ei pe stâlpi, uşa frumos încadrată cu piatră, şi ea însăşi bine sculptată în lemn, cu brâiele, fereştile-i cu chenare săpate şi turnurile cele două de zid, — toate în

www.dacoromanica.ro

stilul impus de Antim Ivireanul noii arhitecturi religioase muntene. Din vechea zidire n'a rămas decât o piatră de mormânt de la 1570, şi tot după ea s'au luat chipurile lui Radu-cel-Mare şi Doamnei Cătălina, soţia lui. El se înfăţişează cu lungi plete buclate, într'o mantie de brocard roşu, blănită cu samur, care cade peste un veşmânt verde, cu guler roşu, brâu roşu şi mâneci împodobite cu adausuri roşii, şi cu câte un şir de albe mărgăritare; cizme roşii, de coloare obişnuită la Împăraţii creştini ai Constantinopolei, îl încalţă. Doamna, încununată, îşi înfăşură capul şi gâtul într'un lung văl alb; peste o rochie trandafirie e îmbrăcată mantia de brocard roşu, blănită cu samur.

Îndărăt până la capătul satului, apoi peste şinele trenului, peste cursuri de apă limpezi, care fug răpede pe prund, printre aceleaşi case de ţesătură de lemn acoperită cu lut. Dealurile se ţin de amândouă laturile. Către sfârşit, ele se acopăr de păduri, pe când în vale pasc nesfârşite turme de oi, care rup liniştit verdeaţa ierbei fragede. În fund, peteci de nori albi atârnă pe coastele munţilor albaştri ai Bistriţii.

O perdea de arbori, care ascunde o pădurice, taie drumul. Şi, când ai străbătut pădurica, ai în stânga coperemintele de şindilă ale mănăstirii Dintr'un lemn.

Odată bisericuţa de lemn va fi fost în adevăr scobită într'un singur trunchiu de stejar uriaş. Matei Basarab o înoi apoi din zid, şi pe urmă ea se prefăcu, după asămănarea bisericilor lui Brâncoveanu, prin dorinţa lui Ştefan-Vodă Cantacuzino de a întrece şi în această privinţă pe nenorocitul său înaintaş. De atunci, din 1715, vin şi frumoasele clădiri mănăstireşti, cu bolţi şi stâlpi meşteşugiţi.

www.dacoromanica.ro

Apoi tot mai sus, pe rând pe şosea şi pe poteci prăpăstuite, printre maluri de nisip risipite, care pentru aceasta s'au numit Surpatele. Străbaţi un lung sat bunişor, de Români foarte frumoşi şi de hâzi Ţigani pleşcari: sunetele tălăncilor şi înaintarea celor patru cai înhămaţi doi câte doi scot din case pe mai toţi locuitorii: femeile privesc la garduri, copiii ţigăneşti umblă gâfâind după gologanul „boiarului", iar o ceată de săteni vine să vadă oaspetele în curtea bisericii.

Clădirea aceasta se datoreşte Doamnei Marica a Brâncoveanului, şi deci tipul de la Mănăstirea dintr'un lemn şi din atâtea altele se întâmpină şi aici. Ţăranii au pus dăunăzi mână de la mână şi au dres ce se stricase în armonioasa biserică. Dar chiliile sânt mai cu totul în ruină, şi e o durere să vezi cum se risipeşte această veche şi scumpă zidărie. Acum douăzeci de ani, călugăriţile de la Surpatele se treziră că malul se va ruina: ele căpătară de la Cârmuire voie să plece; pentru a desăvârşi batjocura, aceiaşi Cârmuire vându cărămida zidurilor, ce începeau îndată să cadă, şi astfel se ajunse la starea ruşinoasă de astăzi[1].

6. Hurezii, Bistriţa, Arnota.

În vălurile amurgului cenuşiu şi trist coborîm dealul *surpat* şi, lăsând la stânga mănăstirea Dintr'un lemn, luăm un alt drum, prin pădurici, care e al Hurezilor. Odată cu noaptea ne găsim într'un sat de case înalte ca acelea din Muscel: e Păuşeştii-de-Otăsău, care trece însă răpede şi se pierde în noapte. Cară se întorc, femei şi fete aduc vacile acasă, ţăranii aprind ţigări în porţile de lemn săpat, ciobă-

[1] Astăzi Comisiunea Monumentelor Istorice a refăcut complect mănăstirea (1939).

www.dacoromanica.ro

naşii păzesc lângă focurile roşii ce pălălăiesc în margenea porumbiştilor înguste. E mişcarea şi buna stare a unui sat de vechi moşneni.

O cârciumă în codru, apoi suiş, în întunerecul prin care se împrăştie câte o rază slabă de lună strecurată prin nori. Şiruri de cară se târăsc pe şosea, în strigătele de îndemn ale drumeţilor, în glumele grosolane ale celor ce au petrecut la Râureni; o natişancă, venind tot de acolo, îşi sună tălăncile în urma noastră: birjarul răspunde printr'un chiot, oprindu-se, unui chiot trist ce se ridică de jos, din pădure. O împuşcătură depărtată trăsneşte răsunând. Mai încolo, la o piuă, unde se opresc caii pentru adăpat, se aude în neagra singurătate pustie foşnetul răpezit al apei şi bufniturile surde ale maiurilor pe sumane.

— Oamenii sânt buni, îmi spune birjarul, şi, în adevăr, în locul unde e mai multă linişte moartă, o femeie singură, strânsă de frigul aspru în mantia-i de abà, mână încet boii spre casă.

— Acum ne coborîm la dreapta, pe un drum de vale. Case ţărăneşti întunecate, ici şi colo focuri pâlpâind înaintea lor, gazorniţe prinse în cuiu, luminând golul cămăruţelor. Sântem în sfârşit la Hurezi. Întrăm pe supt turnul boltit, suim drumul de bolovani între ziduri, vedem lumini fugind, trecem supt alt turn, dincolo de care, de-o parte şi de alta, sânt mari clădiri vechi, şi în capul scărilor ne primeşte maica stariţa.

Doamne, ce frig a fost afară!

Cel mai bogat şi mai strălucitor dintre Domnii români, Constantin Brâncoveanu, a voit să întreacă, prin cheltuieli mai mari decât oricare se mai făcuseră până atunci pentru mănăstiri, pe toţi înaintaşii săi, clădind un nou lăcaş, fără pereche. Ruda lui de

www.dacoromanica.ro

aproape, Pârvu Cantacuzino, a primit însărcinarea de a supraveghia lucrul zidirii sfinte, al cării loc fusese ales în codrii nestrăbătuţi numiţi ai Hurezilor sau Huhurezilor, după pasărea de noapte ce se sălăşluia în ei şi umplea singurătatea neagră de bocete. Vărul Domnului dădu gata păreţii în 1692, dar zugrăveala nu fu mântuită decât după moartea lui înainte de vreme, supt îngrijirea lui Cernica Ştirbei, la 1694. Îndată începea lucrul la paraclis, care se sfârşi cu totul peste doi ani, şi, ca să fie alături cu soţul ei la fapte bune, Doamna Maria sau Marica făcu, tot atunci, din banii ei, bolniţa din deal. Peste amândouă aceste zidiri, inspravnicul fu Ioan, care avu norocul de a călăuzi timp de treizeci de ani ca egumen mănăstirea de călugări a Hurezilor. În acelaşi timp, o cingătoare de chilii încunjură biserica, şi paraclisul era cuprins între chiliile acestea.

Mănăstirea a avut şi timpuri grele, şi, odată, în războiul din 1787, caii Nemţilor, ai Turcilor, cari se războiau între dânşii pe socoteala şi pentru împărţirea noastră, au mâncat fân hrăpit între zidurile bolniţii brâncoveneşti. Peste aproape un veac, călugării plecau, şi locul lor era luat de maicile de astăzi.

Dar, ca nici într'o altă parte, toate s'au păstrat aproape cum le-a lăsat întemeietorul. Şi astăzi priveşti cu admiraţie biserica în care şi-a atins culmea meşteşugul de a zidi de pe vremea lui Brâncoveanu. Pridvorul e sprijinit pe zece stâlpi, mai largi la bază şi împodobiţi la amândouă capetele cu foi de acant fin săpate; în faţa lui stă un amvon de întrare, pe doi alţi stâlpi canelaţi, având acelaşi fel de capitèle ca şi pridvorul însuşi. Pe faţadă şi de jur împrejurul zidirii sânt linii de zimţi, apoi un rând de ocniţe rotunde, închizând cercuri împletite; după aceasta două ciubuce simple, alt rând de zimţi, un

www.dacoromanica.ro

colac mare sculptat, ca acel de la Surpatele, şi altă tivitură cu zimţi. Pe laturi şi la altar se mai întinde un şir de ocniţe pătrate. Cinci fereşti de fiecare parte, cu cadrul sculptat; sculpturi, mai frumoase decât în orice biserică munteană, are şi uşa, ale cării canaturi sânt din lemn lucrat ca o horbotă. Două turnuri cu ferestuici abia crăpate în adâncul ocniţilor se urmează în lung. Printr'un adaos colţurat înaintea altarului biserica dobândeşte o lungime mai mare decât cea obişnuită.

După aceleaşi norme de arhitectură, de şi mai ieften şi în hotare mai mici, sânt făcute paraclisul şi bolniţa.

Dar îngrijirea înaltă a podoabei nu se opreşte aici. Stâlpi de toate felurile se găsesc în cerdace şi în salele chiliilor. Cei mai frumoşi, împreună cu alte săpături, sus şi la scară, se adună în cerdacul stăreţiei vechi, care face parte acum dintr'un spital ţărănesc ca vai de capul lui[1]. Aici sânt stâlpi împletiţi, săpaţi cu stema ţării şi cu vulturul bicefal al Cantacuzinilor, sânt lei şi flori şi păsări şi arabescuri, cum nu se poate mai dibaciu şi mai elegant întreţesute. Nici Nicolae Mavrocordat la Văcăreşti n'a dus astfel de frumuseţi până în odăile de locuinţă, mulţămindu-se a sprijini biserica pe stâlpii săi, şi mai bogat înfloriţi de sculpturi.

Zugrăveala veche e păstrată în toată puterea şi vioiciunea ei, şi pe păreţii din pronaosul bisericii se înşiră, pe lângă Brâncoveanu, cu Doamna şi copiii, în portul răsăritean din vremea lor, toate rudele după tată şi după mamă, şi chiar „moşii şi strămoşii", până la Neagoe şi Laiotă, cu pletele în zulufi şi haina de brocard tăiată la piept de dunga de aur a patrafirului.

---

[1] Apoi s'a refăcut ca reşedinţă regală (1916), şi ea dispărută

www.dacoromanica.ro

Iarăşi pe drumul ce nu se vede decât la câţiva paşi, între înălţimi sămănate fără rânduială, pe lângă porumburi înalte, case de ţară albe şi perdele uşoare de pădure. Mergem, după întoarcerea la Costeşti, sat mare de munte, cu locuinţile larg răspândite, spre Bistriţa. De departe se vede catapiteasma de munte supt care zace mănăstirea; sus, nori albi se scămoşează, îndesindu-se spre vârf, pe care-l acopăr cu bumbacul lor albicios.

Când ai văzut mănăstirea, eşti chiar la poarta ei. Samănă cu Dealul, fiind şi aceasta o cetăţuie văpsită în galben, cu un puternic turn modern, cu o cupolă de metal care se vede departe. Şi acum înoitorul e Ştirbei-Vodă, dar, fiindcă Domnului îi plăcea să petreacă vara aici, la răcoare, nu numai că s'au înălţat clădiri întinse pentru locuinţă, — odată era în ele şcoala de sub-ofiţeri, iar astăzi orfanii învăţătorilor învaţă clasele primare într'o parte a bogatelor încăperi —, dar şi biserica a fost pregătită ca biserică a Curţii.

În cei din urmă ani ai veacului al XV-lea, fraţii Craioveşti, stăpâni ai şesului jiian şi Bani olteni unul după altul, întemeiară Bistriţa şi paraclisul ei: cea d'intâiu trebuie să fi fost, ca bolniţa Coziei, aceasta clădită după vre-o jumătate de veac; celalt păstrează şi astăzi forma de căsuţă purtând în braţe un pridvor. După stângerea neamului ctitorilor, Brâncovenii, înrudiţi cu aceştia, au avut ocrotirea Bistriţii, care păstra acele ziduri de cetate ce siliseră pe Mihnea-cel-Rău a întrebuinţa tunuri împotriva lor şi din care se văd unele urme, alcătuite din bolovani şi cărămidă tare, la margenea zidirilor de astăzi. Încă din 1683, cu cinci ani înainte de a fi Domn, marele întregitor al moştenirii de artă religioasă a trecutului Constantin Brâncoveanu, înoi Bistriţa. Ea ţinu astfel vre-o sută şi cincizeci de ani. Reparaţia lui Ştirbei

www.dacoromanica.ro

nu are nimic din clădirea lui Constantin, care va fi sămănat cu Cozia. O biserică modernă fu ridicată din temelie; în ea se păstrează astăzi rămăşiţile Sfântului Grigore Decapolitul, în racla de argint aurit pe care a dăruit-o alt „Constantin Basarab", Cârnul, în locul celei răpite şi al celei de lemn, făcută din porunca lui Radu Mihnea. Dar piatra de mormânt a puternicului Ban Pârvu a fost găsită, şi ea se păstrează astăzi într'o cameră a clopotniţei. Pentru vechiul viteaz şi ctitor nu mai era loc în zidirea de paradă a altor timpuri.

*

La doi paşi de mănăstire e stânca, înaltă, goală, aspră; în ea se sapă o peşteră care a scăpat nu o singură dată de tâlhari şi de năvălitori străini şi comorile Sfântului şi viaţa egumenului, a călugărilor. Iar, sus de tot, acolo unde atârnă negurile, deosebeşti prin ele, ca o lungă pată albă, Arnota, care străluceşte de departe, în noapte, călătorului.

Drumul merge prin cărări de sat sărac, prin prăvălişuri de bolovani, prin poteci de pădure rară, nouă, căptuşite cu frunze ruginite. A plouat, şi lupţi, urcându-te, nu numai cu răpegiunea coastei, ci şi cu lunecuşul cleiului negru. E o mare tăcere tristă, pe care o rupe numai lătratul hărţăgos al vre-unei javre, foşnetul unui Mocan căciular, care se suie pe calu-i mărunt. Pentru câţiva gologani, un flăcău rupe din pomii livezii crengi mari brobonate de prune brumării.

Am ajuns în sfârşit. Iarăşi turnul şi zidurile din vremea lui Ştirbei, care stătea prea aproape de Arnota ca s'o poată uita; dar, mai mult nelocuite, — căci călugării au lăsat ca urmaşi numai doi bătrâni paznici —, ele cad pe încetul în ruină, abia după cincizeci de ani.

www.dacoromanica.ro

Bisericuţa, spoită mai dăunăzi, are tipul curat al clădirilor lui Matei-Vodă, căci Brâncoveanu a dres aici numai o fântână. Pridvorul e închis; pe laturi, zimţi, câte trei fereşti, ocniţe rotunde, deschise sus, iar în rândul de jos închise; un singur ciubuc la mijloc, fără săpături. În pronaos doarme într'un mormânt înalt, de marmură, cu săpături ce înfăţişează tunuri, tobe, semne de războiu şi stema ţării. Matei Basarab, iubitul Domn şi părinte bătrân. La picioarele lui stă Danciul din Brâncoveni, ale cărui rămăşiţe au fost aduse din Mitropolia de la Alba-Iulia, unde Danciul perise pe vremea lui Mihai Viteazul, de fiul său acesta, Matei-Vodă. Tatăl şi fiul odihnesc singuri, în mica biserică de munte, încunjurată de neguri, bătută de ploi şi asigurată, prin greutatea şi primejdia potecii ce duce la dânsa, de lăcomia străinilor duşmani. Bătrânul Mocan ce întâmpin la întors, suind călare, pare umbra bunului patriarh ce rătăceşte încă în această pustietate aspră, prin care Bistriţa se izbeşte ciudoasă, cu iuţile ape de argint.

*

Apoi întorsul la Râmnic, printre cară, căruţe şi caravane de munteni în mantii de abà, de femei în horbote. La hanuri, Ţiganii cântă viersuri de jale, şi lume amestecată se înghesuie în odăi. Mâni e Sântămăria, când bâlciul de la Râureni strânge mai mulţi oaspeţi decât totdeauna. Şirul de prăvălii şi cocioabe scânteie de foarte departe în lunca despădurită a Oltului. Când Râmnicul apare şi el, ca un mănunchiu de lumini, e noapte de-a binelea, şi frig... Încă un ceas, şi iarăşi cataractele cerului se vor deschide pentru lunga, trista, înghețata ploaie a toamnei timpurii.

www.dacoromanica.ro

7. Pe Olt: Cornetul.

Spre graniţă. Calea ferată merge întâiu pe partea vâlceană a Oltului, se strămută dincolo în Argeş şi revine iarăşi, către sfârşit, în Vâlcea.

Oltul... Ce idei măreţe nu deşteaptă el în mintea cui nu l-a văzut niciodată! Marele râu care dă numele unei ţări, care desparte două climate, două înfăţişări deosebite ale pământului nostru, „Oltul mare", pe care-l trece Tudor din Vlădimiri, Oltul ale cărui „unde spumegate" bat, în poesia lui Alexandrescu, vechiul zid al Coziei lui Mircea Întemeietorul. Aştepţi maluri prăpăstuite, sălbatece, hotar adânc tras de natura însăşi, aştepţi ape învălmăşite, vuind, ciocnindu-se de malurile ce se năruie de loviturile îngrămădite.

Ei bine, nu. Chiar fără seceta care i-a îngustat atât de mult cursul, chiar fără arşiţa celor trei luni de lumină crudă, Oltul nu e „fluviul" visat de atâţia dintre noi şi cântat de poeţi. El n'are un pat adânc rupt în pământ, şi maluri romantice nu-l îngrădesc cu un farmec sălbatec. Măreţia se află la noi numai în triumfala înaintare a Dunării împărăteşti sau în culmile de piatră goală ale celor mai înalţi dintre Carpaţi. Numai acolo. Altfel natura românească e bogată, felurită, plină de farmec şi de noutate, dar bună, prietenoasă, fără sublimităţi tragice, aşa cum e şi poporul; vioaie, schimbătoare şi luminoasă ca şi dânsul. Oltul are ţermuri, nu maluri, o albie de prund, iar nu o surpătură a solului sau un întins pat pentru ape largi. Adâncimea-i nu înfioară, şi sirene de ispită şi nenorocire, Nereide mincinoase, nu pândesc în fundul întunecat al valurilor, ci numai păsări de apă, micuţe şi neobosite, îşi răcoresc aripile în apele lui mai mult plumburii decât albastre sau de un verde

www.dacoromanica.ro

vesel. Abia ici şi colo spume, unde cursul se ciocneşte de dinţii de piatră ai solului: nici atâta zgomot şi alergare zglobie ca la un torent din valea Prahovei. El trece liniştit înainte.

Ca râu însă. Ca torent crescut în lunile de primăvară sau de toamnă, e altul: un uriaş nebun, care smulge arborii, care leagănă bolovanii ca nişte jucării, care izbeşte mânios zidurile mănăstirilor ce-i pun stavilă şi ameninţă să rupă panglica de prund acoperită de dungi de fier care formează drumul cel mare al timpului nostru. Dar aceste groaznice dovezi de putere nu le dă el, râul, din avântul izvoarelor sale, ci ploaia revărsată din norii darnici şi torentul ce se naşte dintr'însa. E o mare furie străină, trecătoare, pe urma căreia rămân apele plumburii, curgând lin pe prund, în albie îngustă, spre Dunăre, care se face aşa de lată prin alte ape, din ţări unde soarele iea mai puţin din râurile pământului.

Nici mănăstirile n'au o înfăţişare întunecată potrivită cu amintirile ce se îndreaptă necontenit spre zidurile lor. Cozia lasă să se vadă un zid alb ciuruit de fereste, o cupolă acoperită cu tinichea, mai departe o altă biserică, părând mică. Mănăstirea aceastălaltă, Cornetul, al cării zid face parte din tunelul căii ferate, e mai neagră poate de fum decât de vechime. Cu toată bătrâneţa lor, clădirile acestea puţin înalte, fără puterea de impresie a artei gotice, reparate de pe la 1830 înainte, albe, scânteietoare, sânt mai mult icoane zâmbitoare decât privelişti care să impuie şi să răsune adânc în inimi.

Şi muncelele, munţii, sânt în acelaşi ton împăciuitor al sufletelor. Numai la Lotru vezi stânca goală, compusă din aşezări paralele drepte sau oblice sau din linii întortochiate: galbenă, sură, roşie, ca în anumite părţi de către Adriatică. Înainte până

www.dacoromanica.ro

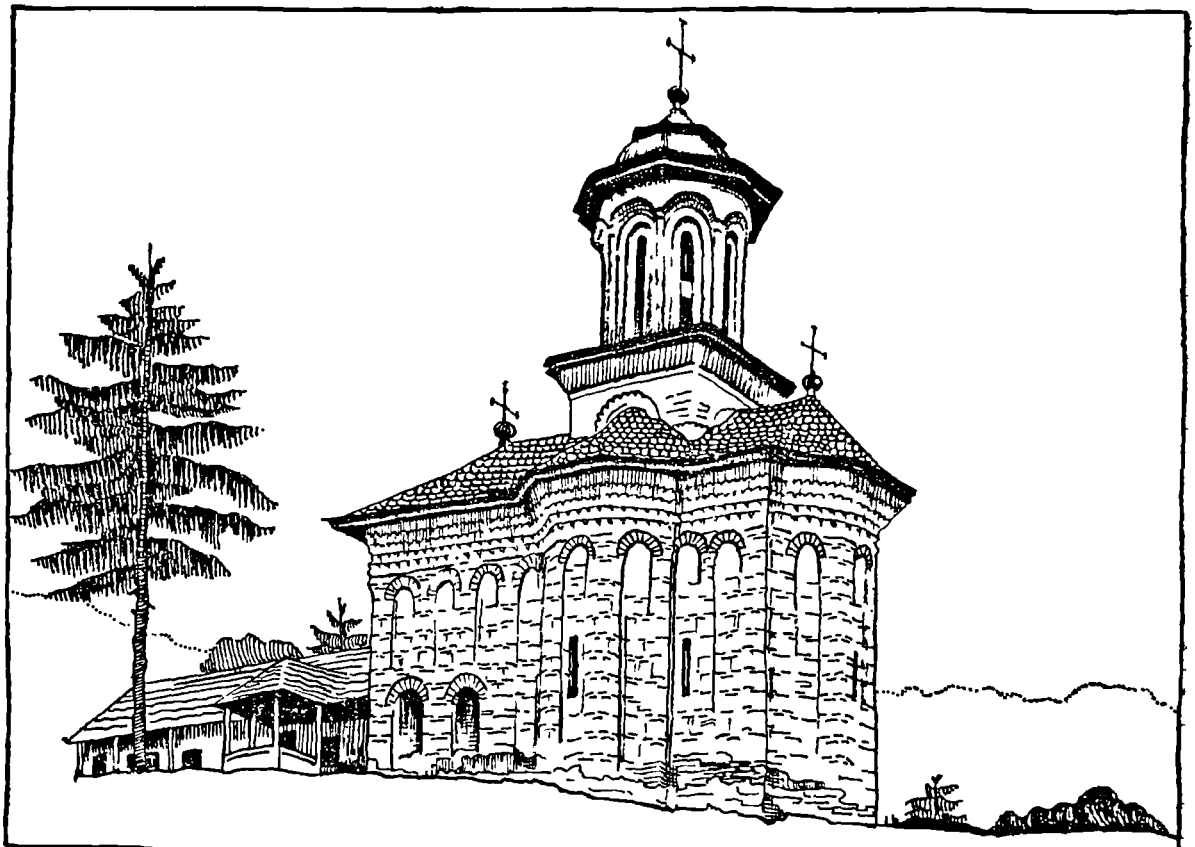

Bolnița Coziei.

www.dacoromanica.ro

la Câineni, — două sate, în Argeş şi Vâlcea, legate printr'un pod de fier —, până la Cetatea Lotrului, un turn sur pe malul Oltului, până la Turnul-Roşu, ale cărui tencuieli fărâmate par în adevăr stropituri de sânge, în urmă până la Râmnic, muncelele, mai mari ca în Gorj, mai mici decât în valea Prahovei, sânt acoperite de minunate păduri, în care în zădar ai căuta bradul înălţimilor sălbatece, şi adăpostesc sate ale căror case albe se văd strălucind ici şi colo. Eşti în Ardeal fără să-ţi pară că în adevăr ai trecut munţii.

La Cozia doarme Mircea-cel-Mare, de-asupra Oltului, în care i s'au oglindit flamurile, supt pădurile ce l-au ascuns şi adăpostit, — adevărată cetate a ţării lui ameninţate. La Lotru se coboară în plute, se suie în vagoane scândurile cherestelei. O societate anonimă are exploatarea şi strânge folosul. Un „anonim" se află în tren, ducând pungi de gologani pentru plata lucrătorilor. „Anonimul" e busnat la faţă, blond, roş, cu părul creţ. Strigă pe ferestre, luându-le pe rând: „Abramowitz", şi de jos i se răspunde: „Alcalay". Am înţeles. Şi, puţin mai departe, lângă aceiaşi apă a Oltului, se odihnesc oasele bătrânului Voevod care şi-a păstrat ţara curată, liberă, mândră. Alcalay, Abramowitz şi Mircea-cel-Mare... Am pornit de la aceasta ca să ajungem, — să ni fie ruşine obrazului!, — la aceştia!

Ce graniţă a fost aceia care, odată, despărţia, la Olt, Ardealul de Ţara-Românească, de cât mai rămăsese din vechea Ţară-Românească liberă, se vede lesne atunci când, în alt drum, după războiu, pe la Turnul-Roşu, treci de pe plaiul robiei de ieri în părţile stăpânirii româneşti seculare.

www.dacoromanica.ro

Dacă n'ar fi deosebirea între vechii stâlpi de pe margeni, ai crede că te afli într'o ţară pe care niciodată vicisitudinile vremurilor n'au împărţit-o. Linia supţire a şoselei trece între aceleaşi înălţimi rotunde, imense muşuroaie asupra cărora, şi de o parte şi de alta, măcar aici, în vileagul oricui, nu s'a întins harnica operaţie distrugătoare a exploratorilor de păduri.

Ieşi din Boiţa, care, vechiu punct de graniţă, veche carantină şi vechiu adăpost de contrabandişti, are, cu îngustele-i drumece întortochiate, cu sumbrele case mari de lemn, ba chiar cu privirea biruitoare a sătenilor, deprinşi a căuta poteci şi a se feri de pază, un caracter de cetate închisă, şi îndată te prinde pacea solemnă a marilor întinderi nelocuite.

Nimic din freamătul Predealului, din întrecerea excursioniştilor fără ocupaţie, din răpezirea camioanelor cu marfă, nimic din prietenoasa cale deschisă a Braşovului supt vechiul castel. Nimic, iarăşi, din învălmăşirea păduroasă a Bratocii, până la care nu se suic şuviţa spumegată a Teleajenului, rămas în râpă. Aici pare că treci printre străjile încremenite ale vechilor uriaşi adormiţi supt scuturile pe care au crescut aspri copacii codrului.

Impresia pe care o face în aceste părţi de supt Sibiiu ţărănimea românească din Ardeal e a unor oameni bine ţinuţi de Saşii stăpâni pe vremuri, pentru că, făcând parte din gospodăria lor umană, era bine să fie sănătoşi şi zdraveni. Mai puţină mândrie, mai puţin simţ de independenţă, — am văzut-o şi în alegeri acum câţiva ani —, dar bună stare şi, mai ales, dorinţă de o încă mai bună stare. Dincoace, în Regat, sărăcia se vede de la început, şi ea va urma necontenit, până jos în şes, dar o sărăcie dârză, cu foc sălbatec în privire, sărăcia, despreţuitoare de înlesnirile vieţii, a ostaşului de graniţă, pentru care casa de

www.dacoromanica.ro

lemn negru, cu cerdacul de stâlpi, e ca un post de pândă. Sângele oamenilor lui Litovoiu şi ai mai vechiului Vâlcea, de la care şi-a luat numele judeţul, fierbe într'înşii. Şi femeile au în privire îndrăzneala asprului, macrului om nedomesticit, obişnuit să se zbeguie în libertate, când hrănit, când flămând, când biruitor, când biruit, dar neînduplecat în chiar înfrângerea sa şi gata s'o ieie de la capăt, căci ce preţ are viaţa în sine dacă nu-i smulgi emoţiile tari ale luptei! Şi, iată, pe trupul vânjos al rarilor drumeţi se revarsă prin această Lovişte, în devălmăşie cu Argeşul, splendorile veşmântului arhaic, aur şi purpură, din portul domniţelor măreţe; vălul slujbelor de încoronare se coboară pe umeri tari şi, cum una ţine în mâni floarea roşie a muşcatului, — care e în graiul vechiu ostăşesc „sângele voinicului“ —, ai zice că de pe păreţii bisericii medievale s'a coborît chipul ctitoresc al fetei de Voevod ţinând în mână flori pentru Fecioara hramului.

Într'un luminiş răsare turnul, fulgerat de bomba germană, al Cornetului. Biserica întreagă e spintecată la altar de năprasnica lovitură. Frânturi de odăjdii profanate zac prin colţuri supt praf. Icoanele au dispărut, arse de focul avangardelor degerate. În fund, între zidurile roase de ani ale cetăţii care odată încunjura lăcaşul, cele d'intâiu cruci ale începutului apărării noastre din 1916. Le-ar putea îngriji băieţii de la Silvicultură, cari sânt trimişi la practică în solida zidire de piatră pe care Eforia a pus-o alături de biserica lui Mareş Băjescu.

Inscripţia din 7174 de la Facerea Lumii, 1666 de la Hristos, scrisă în piatră, pe vremea lui Radu-Vodă Leon, de popa Stan din Băjeşti, cel „mult greşit“, a rămas neatinsă, clară şi armonioasă, cum a tăiat-o în piatră. mâna deprinsă a părintelui. Opera de zugrăvire a meşterilor refacerii din secolul al

www.dacoromanica.ro

XVIII-lea, Mihai, Radu, Iordache (1761) nu s'a distrus cu totul. De jur împrejurul zidului, care nu s'a rupt de zguduitura explosiei, se înşiră pătrate de faianţă, de coloare închisă, cuprinzând cercuri rotunde în jurul celor două linii încrucişate de la mijloc. Şi măreţ se ridică turnul clopotniţei la intrare, cu zigzagul de cărămizi supt coperiş, cu punctele rotunde de smalt, care picură arcadele şi se înşiră de-a lungul zimţilor de sus.

La o întorsătură de drum turnurile dispar ca o vedenie, înghiţite în procesiunea fără capăt a pădurilor. Pe margenea şoselei se îmbulzesc în umbra culmilor flori bogate şi rare. Din când în când, cum înălţimile se suie, piatra-şi clădeşte singură zidurile de cetate singuratecă şi misterioasă.

Din loc în loc semnele calvarului de sânge: crucea soldatului anonim, mort pentru ţară. Au ridicat-o fraţii de suferinţă, neştiind adesea ce să scrie pe dânsa, pe când, în satul natal depărtat, cum am văzut-o aiurea, în şes, cruci împodobite cu sfinţi stilisaţi arhaic. pomenesc, în amestecul de chirilică şi latină care şi azi se întrebuinţează aici, pe acela care a murit departe fără să i se ştie locul de odihnă, şi, pe alocurea, lângă fântâna cu apă bună, în picuratul căreia se adună albaştri fluturi setoşi, tremurând în zbor ca nişte suflete grăbite, crucile războiului se strâng sărace, smerite, sfioase, una lângă alta.

Câte un automobil sperie înceata călătorie răbdătoare a ţăranului vâlcean, cu căruciorul şi căluţul lui, — căci aici nu mai e, ca în Moldova, ca în şesul muntean, ca în Prahova, ţara încetelor strecurări ale carelor cu boi albi.

Turnu, zidire înoită şi îngrijită, apare şi dispare în mijlocul desişului. Mai departe, Călimăneştii aruncă o notă de modernitate, care nu e lipsită de eleganţă

www.dacoromanica.ro

în silinţa spre frumuseţă a vilelor nouă, care s'au înmulţit atâta în vecinătatea apelor lecuitoare. La Cozia, unde un nou egumen cărturar aduce griji mai înalte, nu se mai văd epavele omeneşti ale revoluţiei din Rusia, strămutate departe, în Ungurimea Orăzii-Mari. Vechile clădiri călugăreşti, reparate după desordinea haotică şi murdăria răspingătoare a nenorocirii acestor oaspeţi trecători, par să aştepte evlavie şi muncă, poate şcoala, de care ar fi atâta nevoie. Deocamdată se lucrează cu câţiva elevi la săpături în lemn.

La bisericuţa bolniţii ceva deconcertează pe cine o cunoaşte de mulţi ani, cu supţirele, înaltele ei linii moldoveneşti, cu neimitabila frumuseţă a picturii din întâia jumătate a veacului al XVI-lea. Privind mai de aproape, se descopere, uimit, motivul. Cineva s'a iscusit să închidă pridvorul cu cadre de lemn galben, în care sânt prinse acum geamuri colorate, şi cu dulapuri pentru cărţi... S'au luat măsuri ca să se înlăture caricatura.

Biserica mare, a lui Mircea, la căpătâiul căruia arde făclia prinsă într'o butucănoasă bucată de piatră fără stil, târzie, pe când un coperemânt nou, bine lucrat, acopere lespedea fără inscripţie, destăinuieşte lucruri neştiute despre originile ei. Pe din afară ca şi pe din lăuntru, reparaţia fundamentală a Brâncoveanului a prefăcut totul. Dar cu atenţie îţi poţi da samă unde a schimbat vechile linii din secolul al XIV-lea, unde contrafacerea a înlocuit originalul. Şi sculpturile în piatra de la fereşti, cu vulturii şi florile bizare, vin de-a dreptul din imitarea stângace a ornamentaţiei din mănăstirile sârbeşti, luate ca model.

Şi tot mai adânc la vale pe Olt, care acuma nu-şi mai strecoară unda, când larg revărsată, oglindă pen-

www.dacoromanica.ro

tru cer şi codri, când furioasă de piedeci, aruncând izbiri de valuri în piatra mănăstirii care s'a încumetat să-l domine. Vag peisagiu, nici de munte, nici de şes. Şi, pe lângă viile Drăgăşanilor, colecţie de cârciumi şi de case pretenţioase în jurul unei vechi şi frumoase bisericuţe, care nu se vede din cale, ce şubrede sate şi ce oameni năcăjiţi!

Ce lucru mare e de făcut şi aici, pentru ca demnitatea omului să se ridice la frumuseţa naturii şi la mândria trecutului....

www.dacoromanica.ro

V.

ROMANAŢI

1. Spre Caracăl.

Drumul la Caracăl duce printr'o regiune plăcută, care nu e cu totul şeasă. Porumbiştea urmează, amestecată cu locuri împădurite. După două staţii, — dintre care una are numele, azi hotărît prea archeologic, de Romula —, se ajunge la Caracăl.

Ţara Oltului, podoaba regatului român, face aceiaşi impresie bună până la acest sfârşit al ei. Stradele sânt curate, acoperite din bielşug cu nisip: pompierii oraşului stropesc cu o dărnicie care face pe trecători să părăsească şi trotoarele pentru a se adăposti în curţi; în schimb, stropirea cerească lasă şi aici mult de dorit: după aproape trei luni de secetă se adună, aduşi de un vânt rece, greoi nori suri, din cari ploaia pare că abia stă să se arunce lacomă asupra pământului ars, care o aşteaptă în haina de umilinţă a prafului. Dar abia câteva picături, ca o batjocură, şi apoi „ugerele vacilor lui Indra" se prefac într'un supţire covor cenuşiu care nu dă nici bucuria soarelui, nici bielşugul umed al ploii.

Casele, încunjurate de grădini şi fără pustiul murdar al maidanelor care să le despartă, apar vesele şi gătite cu flori la ferestre. E Sântă-Măria Mică, şi Precista, care a acoperit drumurile Vâlcii de cară înaintând agale, de călăreţi iuţi, de drumeţi spre bâlciuri, cu cămăşile albe, mintenele brune şi fotele

www.dacoromanica.ro

strălucitoare de fluturi, a scos la fereastră pretutindeni chipuri frumoase, pline de vioiciune, de ţărance, mahalagiţe şi doamne. E, într'adevăr, asupra întregului oraş, afară de unele vechi curţi boiereşti ferecate şi părăsite, o zi de serbătoare creştinească, foarte patriarhală.

Ca pretutindeni, Statul a înălţat, din cheltuiala cam cu risipă a împrumuturilor de odinioară, clădirile tipice pentru o capitală de judeţ: se vede un „Palat al Justiţiei" sau mai bine faţada masivă, cu totul disproporţionată, a unei case cu două rânduri, de loc mare, unde se dă dreptatea de represintanţii zeiţei cu cumpenele în mână, care stă cocoţată pe faţada greoaie a micii clădiri. Apoi un gimnasiu încăpător, pe frontispiciul căruia se ceteşte cu o adevărată uimire acest ciudat titlu, care trebuie să dispară cât mai curând: Gimnasiul „Joniţă Asan", *Ioniţă* şi *Asan*... Ce să fie această ciudată împărechere de nume într'o ortografie ciudată? Abia se dumereşte omul că e vorba de Împăratul vlaho-bulgar Ioniţă, care, dacă era fratele lui Asan, n'a fost numit niciodată şi de nimeni Asan. Iar acel care a fost Asan nu se chema Ioniţă (nici „Joniţă") şi nu ne priveşte de loc. Şcoala profesională de fete e o căsuţă cu chirie, în care te întrebi cum pot încăpea elevele (care probabil că sânt) şi profesoarele (care sânt de sigur).

Particularii şi-au modernisat în parte casele, ceia ce nu e totdeauna rău. Un bogătaş din localitate a clădit un frumos otel. Un Sârb a dat micului oraş un bun restaurant, unde în acea sară ofiţerii de călăraşi şi roşiori, reuniţi la manevre, petreceau frăţeşte în sunetul musicii militare din grădină, amestecată cu coruri de soldaţi din regimentele lor. Înfă-

www.dacoromanica.ro

ţişarea mesei era frumoasă, şi lipsia poate numai şi o suflare de ideal, ca aceia care, la mesele ofiţerilor austro-ungari, îi face să se ridice toţi, stăpâniţi de un sentiment mai puternic decât oricare, în clipa când musica începe *Gott erhalte* şi câte un bătrân colonel sau general pronunţă numele venerat al Împăratului[1].

Timpurile vechi de tot se pomenesc în împrejurimi; în Romula, sus, iar jos, spre Corabia, portul dunăreau, şchela spre Bulgaria, în Antina; apoi în legenda cărturărească a Cesarului Caracalla, erou eponim al localităţii, de hatârul Împărăţiei căruia Statul, şcoala şi limba literară scriu: Caracal, în loc de Caracăl. În sfârşit, prin ruinele de curţi domneşti: ziduri de cărămidă care a încăput, în timpurile lor de întemeiere, — când mai erau numai câteva gospodării de ţărani şi mai multe case de Bulgari, fugiţi de peste Dunăre, unde-i aştepta pedeapsa Turcilor pentru isprăvile prădalnice, — odihna de după lupte a lui Mihai Viteazul.

În grădiniţa din mijlocul oraşului, revisorul şcolar a organisat o exposiţie de produse agricole, care arată minunile cele mai vrednice de luare aminte pe care le-a săvârşit gospodăria învăţătorilor. Câţiva dintre dânşii sânt acolo, de aşează lucrurile aduse de dânşii, şi, când li vorbesc de nevoia de a se strânge şi de dânşii rămăşiţele trecutului bogat în datine proprii ale noastre, hârţoagele moşneneşti a

[1] Şi aici s'a petrecut una din marile schimbări fericite ale timpului: astăzi armata este cel mai nobil corp constituit în societatea românească, şi nicăiri nu se consacră o muncă mai metodică idealului înţeles în forma cea mai înaltă şi mai grea (1916).

www.dacoromanica.ro

căror lumină de înţeles arde încă la mormântul altor vremi, chipurile lor se luminează de o sinceră bunăvoinţă. Cu adevărat în mânile acestora stă buna sămânţă a viitorului, pe care ei o aruncă departe de ochii răsplătitorilor, şi câtă deosebire între aceşti săraci, în cari începe a se trezi spiritul apostolatului, şi între trufaşul profesor de gimnasiu, de liceu, boierul care face politică şi bani, crede că n'are nimic de învăţat şi mulţămită căruia, înainte de toate, spiritul unei culturi sănătoase, unei reforme morale, unei solidarităţi roditoare, spiritul modern şi patriotic al muncii orânduite şi având o ţintă vrednică, *nu* pătrunde în oraşele provinciei noastre, al căror suflet se hrăneşte cu gazete ca „Adevărul", ca „Universul" şi cu intrigi miserabile[1].

Uitam teatrul din Caracăl, împodobit cu stucaturi şi inscripţii, teatru cochet, care chiamă trupe rătăcitoare şi e o intenţie bună de care trebuie să se ţie samă.

2. Mănăstirea Brâncovenilor.

Drumul către Brâncoveni pleacă din staţia de legătură Piatra lângă Olt (numită de aceia „Piatra-Olt", de şi e, de fapt, o Piatra-Romanaţi), unde marea linie munteană veche se taie cu linia nouă care de la Câineni duce, de-a lungul apei Oltului, la Corabia.

Staţia, plină de zarvă şi de amestecul porturilor, e departe de comună. Pe drumul de iarnă între nesfârşitele câmpii albe, pe care le-a netezit, le-a făcut cu totul şi cu totul de o potrivă bogata zăpadă de Sfântu' Nicolae, până la zările pierdute ca

[1] Aici am prea puţin de schimbat. „Universul" s'a prefăcut însă cu vremea într'o ceţire serioasă şi profitabilă (1916).

www.dacoromanica.ro

într'un fum albastru, greu, fără poesie, trece calea împărătească pe care Austriecii au dăruit-o, acuma două sute de ani, Olteniei. Pe margene răsar jigăriți copacii pe cari i-a impus o circulară ministerială dăunăzi. Niciunul nu pare să se fi prins ca să facă vre-odată podoabă drumului și umbră călătorului în zilele calde ale verii; pe alocurea nu e decât groapa săpată în zădar. Câte una din vărguțele înfipte în pământ e frântă chiar, așa de-o plăcere, de trecătorul care nu i-a putut înțelege rostul.

E ca o icoană a nestatorniciei administrative, a neîngrijirii, a lipsei de înțelegere, sus și jos, pentru lucrurile de interes și folos obștesc.

Lângă copăceii aceștia fără noroc iată însă alții cari au putut crește sus de tot și cari sânt păstrați, îngrijiți cu sfințenie: ei despart moșiile a doi proprietari mari sau împrejmuiesc câte o vie a acelorași. Aici interesul particular al celor puternici are rădăcini vânjoase și țintește cerul cu ramurile sale cele mai îndrăznețe.

Săteni trec în această zi de Luni. Bărbații au portul oltenesc obișnuit: în mantie de abă albă cu șireturi negre, cu înalta cușmă turtită sus; au cizme mari până peste genunchi. Femeile se înfățișează elegant și ciudat, de o sprintenie orientală în papuci, cu fustele lor scurte, o catrință ce aleargă în jurul trupului întreg, în pieptare strâmte și pe cap adese ori cu fesuri roșii de carton pătrate, peste care e aruncată o străvezie maramă cu flori, după gustul fiecăreia, țesute într'însa.

E o urmă a portului cadânelor din cetățile dunărene stăpânite de-a dreptul și locuite chiar de Turci. Dar ea nu se vede în toate satele: mi se spune că femeia care ar veni cu fesul în cap la bâlciul din Știrbei ar fi arătată cu degetul și luată

www.dacoromanica.ro

în râs. Despărţirea între satele unde se poartă fesul şi cele care nu-l cunosc, nu s'ar putea face printr'o linie, — aceasta în urma deselor amestecări şi strămutări.

Piatra e un mare sat, cu câteva clădiri de târg. Pe o baratcă e o inscripţie care aminteşte că, acum câtva timp, învăţătorii alcătuiseră o brutărie cooperativă, care a perit răpede, după dorinţa unuia din Grecii de acolo şi cu binevoitorul concurs al Primăriei, „liberale“ ori „conservatoare“.

Felul de a se zidi casele e interesant. Un cerdac se întinde de-a lungul faţadei, şi undeva, mai mult la o parte decât în mijloc, el înaintează printr'un cafas asupra curţii; e iarăşi o veche datină răsăriteană adusă prin Turci; şi unele case domneşti de pe la mănăstiri se poate să fi slujit însă ca model. Dedesupt, se deschide pivniţa. Gospodăriile par bine înjghebate; femei harnice, care şi acasă poartă fesul acoperit de maramă, diretică printre rosturile obişnuite ale casei şi curţii ţăranului nostru. Oamenii cari privesc din cerdac sau din porţi, ca şi cei ce trec pe jos sau cu carăle încete, privesc drept în ochi şi nu scot din cap căciulile. Vechi moşneni sau şerbi scăpaţi de jug, ei se împărtăşesc din marea bogăţie a pământului acestuia minunat şi-şi ţin viaţa mai uşor şi mai vrednic, ceia ce-i însufleţeşte şi înalţă.

Iarăşi alba câmpie netedă, din liniştita zăpadă a căreia iese ţepii negri negri de coceni din bogăţia de porumb a anului care s'a încheiat. În mai puţin de un ceas începe strada cea mare a satului Brâncovenii. Nu se zăreşte mănăstirea, ascunsă jos în linia Oltului, şi vechile case boiereşti şi domneşti pe care te-ai aştepta să le vezi, nu răsar nicăiri: o căsuţă în mijlocul unui parc întins le înlocuieşte, adăpost

www.dacoromanica.ro

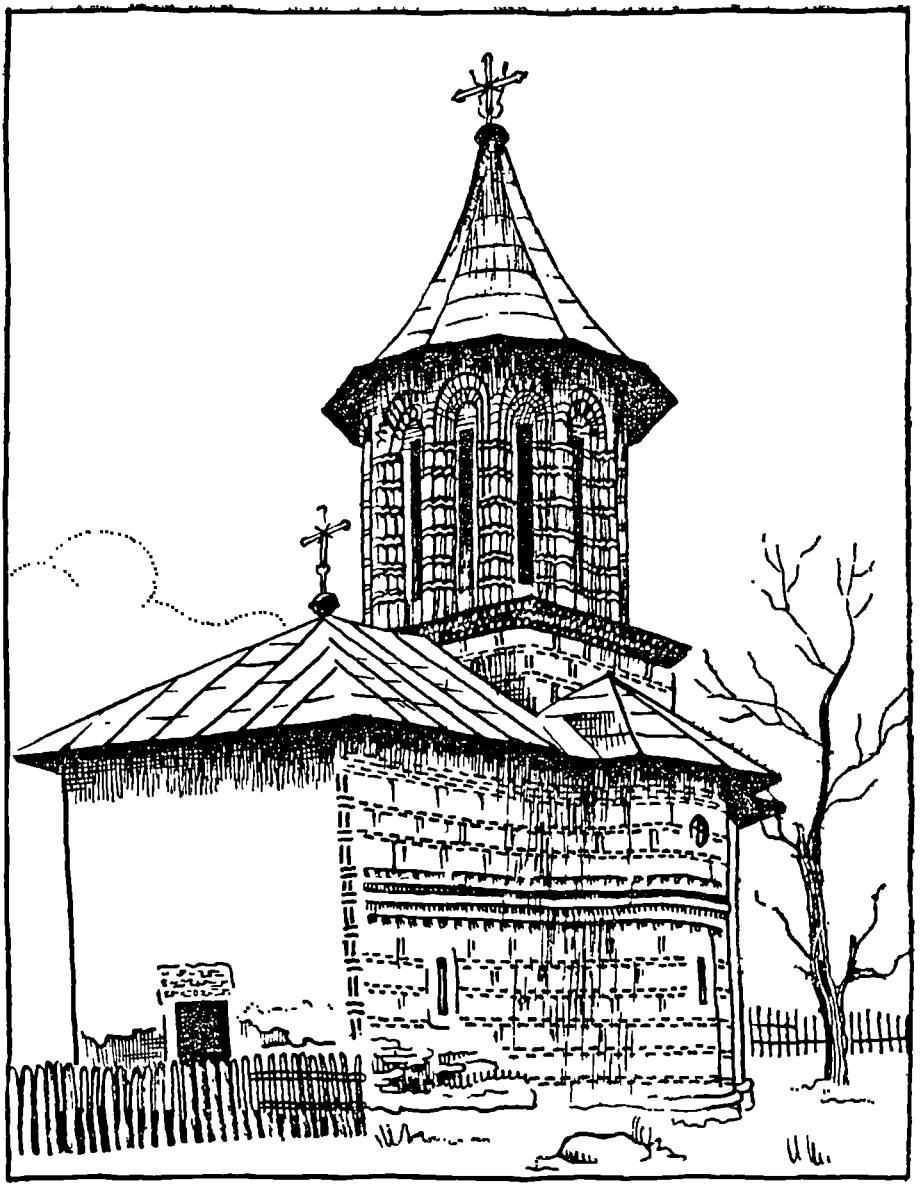

Biserica mănăstirii Căluiu.

www.dacoromanica.ro

de arendași greci multă vreme (pe unul, care a stat un șir lung de ani aicea, sătenii l-au făcut din Schedarezi: Schidărescu), iar acum singuratec lăcaș de părăsire. Dar felul cum sânt lucrate casele țărănești arată vechea viață istorică din acest loc: cărămizile tari pe care o gospodărie slabă nu le acopere cu tencuială sânt scoase din ruinatele ziduri străbune.

În margenea satului, pământul începe a se scormoni, prăvălindu-se spre lunca „Oltului mare", unde, mai departe ceva, copacii negri se înalță din giulgiul alb, și apoi se zbate printre sloii lui Decembre. Peste aceste râpi se întinde zidul de cărămidă care încunjură mănăstirea, roșu zid întreg, la colțurile căruia păzesc turnurile înălțate din bielșugul de bogăție, totdeauna binefăcătoare, a lui Vodă-Brâncoveanu. Abia se zăresc turnurile bisericii de astăzi, pe când frumoasa turlă de la întrare, cu două rânduri de firide, răsare uriașă, supțiindu-se spre vârf.

Deocamdată mergem însă la biserica răzleață care stă în afară de zid, drept de-asupra rupturii de coastă, către adâncimea albă între copacii negri unde lunecă apele albastre. Aceasta e neatinsă, așa cum au lăsat-o lucrătorii din timpurile când se țineau cu scumpătate, cu evlavie, datinile bune. În zile bătrâne de tot, aici a fost unul din cuiburile Craioveștilor, ale acelor fii ai lui Neagoe Vornicul: Barbu, Preda, Danciu, Pârvu, Mircea, Radu, cari au umbrit tot locul oltean și jiian: la Caracăl, unde se pomenește numele lor în biserica ruinată a Sfântului Gheorghe, la Craiova, care li-a dat numele și unde biserica Sf. Dumitru e a unei „Bănese" de-a lor, la Bistrița și Strehaia, unde ei se înseamnă între ctitori. Bisericuța de zid din veacul al XVI-lea era însă pe deal, la mănăstirea de mai târziu, unde Matei-Vodă a înălțat-o din nou. Dincoace, Brâncoveanu

www.dacoromanica.ro

făcu cel d'intăiu o bolniță pentru îngropăciunea călugărilor din ctitoria lui cea mare și nouă. Aceasta o spune inscripția din 1700, așa de bine, de curat păstrată, fără umbră din negreala vechimii, ca și cum numai ieri meșterul de slove chirilice și-ar fi luat de pe dânsa ciocanul. Zugrăveala e neatinsă: unele chipuri de sfinți sânt de toată frumusețea, iar pe părețele de întrare, în partea din lăuntru a lui, se ivesc încă slăviții ctitori: căruntul Danciul Vornicul, tatăl lui Matei-Vodă, apoi Matei însuși, ținând în mână crucea cu trei ramuri, Preda Vornicul din Brâncoveni, cu plete lungi bălane, fiul său Papa Postelnicul, cu titva rasă, din care atârnă, după moda turcească, un singur moț negru; în sfârșit Constantin-Vodă, fericitul ziditor al lăcașului, fiu al lui Papa, nepot de fiu al lui Preda, și Doamna Marica, în rochie albă, peste care e aruncată mantia de brocard de aur cu margenile negre.

Pe două uși numai se întră în altarul îngust, și o scrijelătură pe zugrăveală destăinuiește una din pățaniile călugărilor de odinioară: gonirea lor în 1721 de catanele nemțești ale lui Pivoda, care s'au așezat în chiliile golite. Și aici în toate părțile nume amestecate între ele sânt scrise cu vârfuri ascuțite care erau une ori ale unor săbii ce vărsaseră sânge.

Încunjuri zidul lung ca să ajungi la poarta cu turla cea măreață galbenă, pe care e făcută o stemă neînțeleasă, din care se deslușesc numai niște aripi de vulturi. „E chipul lui Mahomet", zice lângă noi, cu un oarecare fior de frică și de indignare pentru vechea profanație, dascălul care-și iubește bisericile și știe slova veche. „Da, da, așa cum zic eu; acolo sus e Mahomet".

Curtea e foarte largă. De-o parte, se văd zidurile grajdurilor dărâmate, care se fărâmă pe încetul. De alta, se întind odăițele cu un singur cat ale

www.dacoromanica.ro

unui ospiciu de bătrâni şi de schilozi, din care iese nenorociţii, ţârîndu-se sau strâmbându-se, la sunetul clopotului de amiazi, care vesteşte marea plăcere a hranei rămăşiţelor lor trupeşti. În stânga cum întri, sânt mari surpături: păreţi cari au lunecat cu totul, aripi care au rămas aproape întregi, gropi mari de întunerec, în care zac gunoaiele vremurilor. Dar, lipită chiar de turnul întrării, este o parte păstrată bine a locuinţii celei vechi, din Domnia lui Matei încă: jos, pivniţa adâncă, sus cămări de locuit, unde vor fi petrecut Domnii la venirea lor aicea. Se văd brâiele de tencuială şi cărămidă rotundă, peste care sânt zugrăvite flori ca la biserici, pe un fond galben care s'a păstrat bine, apărat fiind în acest colţ de toată furia necruţătoare a ploilor izbite ori spulberate de vânturile mari ale luncii; gingaşe flori de piatră închid gârliciurile în locuri unde va fi fost haznaua grânelor şi altor bunătăţi, sau temniţa celor greşiţi faţă de Vodă.

Biserica, pe care o puteai aştepta cu atâta bucurie, e stricată printr'o reparaţie neghioabă, al cării păcat nu cade însă asupra celor de astăzi, ci asupra egumenului grec din 1837, „chir Teodosie Trapezuntios", din Trapezuntul Mării Negre, care se laudă cu isprava sa într'o urîtă pisanie zugrăvită în dosul uşii de întrare. De la el vin stâlpii corinteni şi nepotrivitele coloane false de stuc care înlocuiesc vechile firide, ce au trebuit să fie asemenea cu acelea de la turnul porţii. Străinul cu bună râvnă, dar cu puţină pricepere a rosturilor noastre, e îngropat în pridvorul bisericii.

Dar din vechea clădire făcută în veacul al XVI-lea, dreasă la 1632 de Matei şi făcută din nou la 1699 de Brâncoveanu, a rămas inscripţia cea frumoasă de de-asupra uşii, au rămas florile săpate în piatră, care încunjură fereştile, şi mormintele.

Sânt două, aşezate în partea dreaptă a încăpăto-

www.dacoromanica.ro

rului lăcaş. Una poartă în slove ieşite în relief povestea peirii silnice a celor doi Brâncoveni, tatăl şi bunicul lui Constantin-Vodă: cel d'intăiu s'a prăpădit de mâna ostaşilor răsculaţi împotriva Domniei lui Constantin Cârnul; celalt, bătrânul, a perit din porunca avarului şi nebunatecului Grec, din care lăcomia de bani a Porţii făcuse un nou Mihai-Vodă-Mihnea, Domn al Ţării-Româneşti. În vorbe frumoase îi plânge piatra: „Li s'au întâmplat perire: întăiu Papei Postelnicului în zilele lui Constandin Şerban Voevod, pe vreame ce s'au rădicat dorobanţii, călăraşii, hoţeaşte asupra Domnu-său..., fiind leat 7163 (1655), iară pe tată-său, Preda Vornicul, l-au ucis Mihnea-Vodă cel Rău, în casele domneşti în Târgovişte, nefiind vinovat nimic".

Tânguirea vine de la văduva lui Papa, o Cantacuzină, bogată şi cuminte, Stanca. Patruzeci şi patru de ani a trăit în văduvie cinstită până ce plecă şi dânsa din lume, cu credinţa că merge să-şi vadă soţul, părintele, fraţii, — atâţia morţi de moarte grozavă, tăiaţi, zugrumaţi, otrăviţi, pe urma cărora era să vie, pe aceiaşi cale a uciderii, fiul ei Constantin Brâncoveanu şi nepoţii ei, descăpăţânaţi cu aceiaşi secure a gealatului din Constantinopol. Atunci însă, la sfârşitul ei, Brâncoveanu era Domnul fericit al Ţării-Româneşti, şi, după ce el petrecu pe maică-sa la locul unde i se părea că ar fi mai dulce pentru dânsa lungul somn al morţii, după ce puse a se sculpta în marmură pomenirea ei, aşa cum se vede până astăzi în litere ce se înfundă fin în piatră, el dădu Vornicului Radu Golescu grija de a face biserică mare, luminoasă, vrednică de a cuprinde în ea mormintele unui tată, unei mame, unui bunic de Voevod. Tot atunci s'au făcut şi casele din fund, „odăile den spre miazăzi", unde, în farmacia ospiciului, se vede încă stema vulturului muntean cu iniţialele brâncoveneşti.

www.dacoromanica.ro

Când s'a stricat bogata fericire a neamului, moșia a rămas totuși neînstrăinată. Constantin cel nou, nepotul de fiu al Domnului jertfit, a stăpânit-o. De la el a trecut apoi la fiu și la nepotul de fiu, Banul Grigore de la începutul veacului trecut. În podul casei mai găsim, între multe sfărâmături, bustul Banului, al soției sale și câteva frumoase acte privitoare la Brâncoveni: o danie de-a lui Șerban Cantacuzino Voevod, fratele Stancăi, către nepotul său când era numai boier, o hârtie de împărțire a Doamnei văduve Marica, întoarsă după îndelungate suferinți prin Constantinopol și Asia, alte învoieli privitoare la marea avere de odinioară. Și începătorul Brâncovenilor celor noi, Grigore, fiul lui Vodă-Bibescu, înfiat de bătrânul Ban, a lăsat aici urme ale vieții sale; prin el au venit zapisele și privilegiile ctitoriei brâncovenești a Hurezului.

Dacă tânărul fiu al celui de-al doilea Grigore, d. Constantin Brâncoveanu, s'ar hotărî să dea o viață nouă acestui glorios colț de părăsire impie din partea civilisației românești de astăzi, el n'ar îndeplini numai o datorie de familie, ci o imperioasă datorie națională.

Județul lui Roman, vechiul *jude,* județ bogat în ruinele Romulei, din această Dacie „malvensă", a Malului, și în amintirea romană a Antinei, nu strălucește prin podoaba altor mănăstiri pe care Domnii, marii boieri nu le puteau ridica în calea năvălirii lor. Dar la un capăt de drum mărunt, la Căluiu, — ceia ce ar putea să însemne: cărare —, neastâmpăratul neam, dornic de pământ și de glorie tot odată, al Buzeștilor și-a făcut mărunta, dar atât de gingașa ctitorie, în a cării umbră răsar și chipurile încoronate ale lui Mihai și Petru Cercel, aventurosul și tot așa de nenorocitul frate al Viteazului.

www.dacoromanica.ro

MUNTENIA

www.dacoromanica.ro

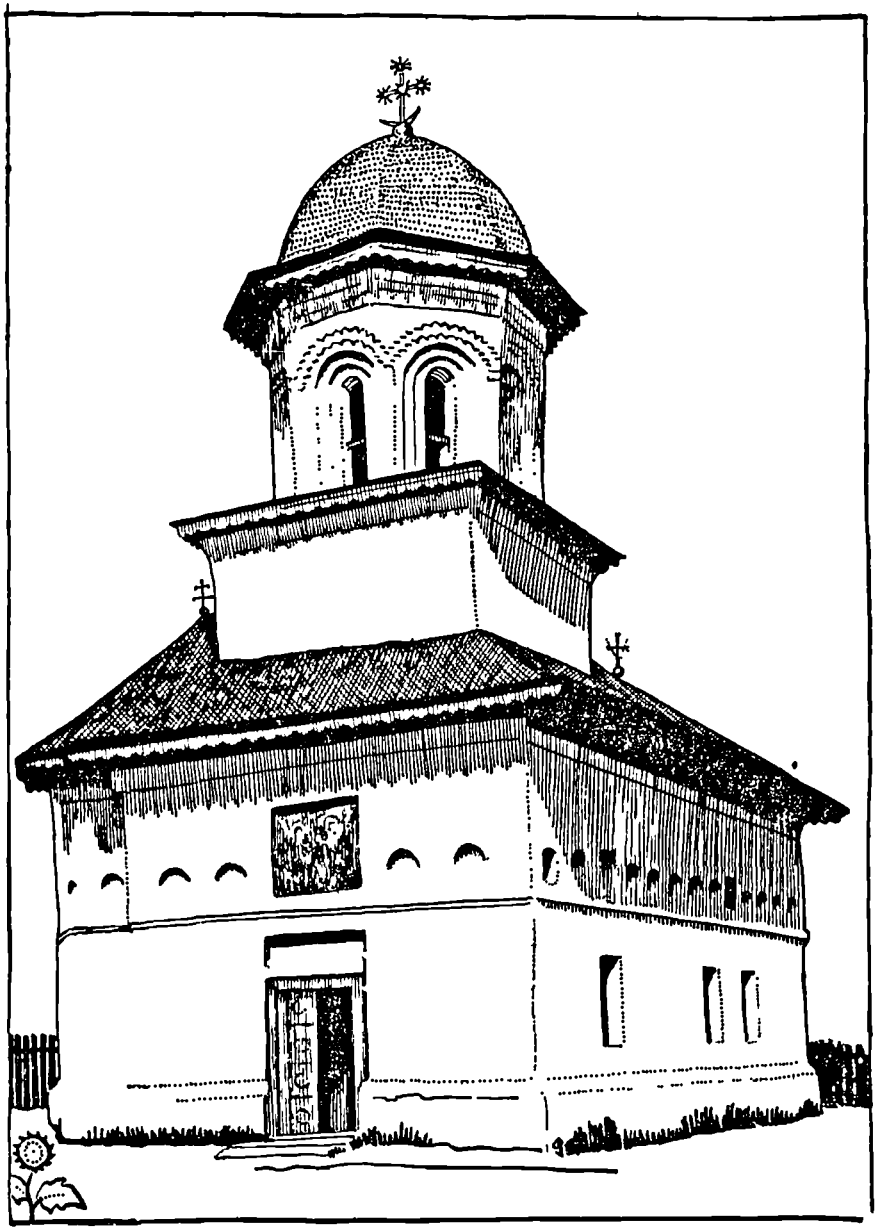

Biserica Sf. Voevozi-Flămânzești din Curtea-de-Argeș.

www.dacoromanica.ro

I.

ARGEŞUL

1. Curtea-de-Argeş.

Spre Curtea-de-Argeş, drum prin aceleaşi Ţinuturi de păduri bogate ca şi până acum, din care păduri răsar case şi turle. Calea ferată e cea vestită prin luxul ei, cu gări ca locuinţile de vară ale unor mari bogătaşi: cărămidă roşie la suprafaţă şi turnuri măiestrite: ultima înflorire în acest domeniu a risipei noastre cu bani de împrumut.

Târgul Curtea-de-Argeş, — ceia ce înseamnă, în limba de astăzi, reşedinţa domnească de pe Argeş, — e o adunătură sărăcăcioasă de case cu câte unul sau două rânduri, altfel destul de curate, şi de livezi, pe care o străbat străzi cu pietrele ieşind pretutindeni la iveală, răzvrătite. În stânga se vede pe o înălţime o biserică destul de mare, sprijinită în pârghii: ea poartă în limba poporului, pe care istoricii au încercat apoi să o tălmăcească prin ipotese silite, numele lui „Negru-Vodă". E curioasă această răspândire, — dacă este o adevărată răspândire, — a poveştilor despre închipuitul întemeietor: şi aici, la Curtea-de-Argeş, ea s'ar lămuri poate prin amestecul, în graiul unor oameni ce nu par a-şi deschide gura tocmai bucuros, a numelui vre unui Voevod „negru", din timpurile întunecoase cu acela care e vrednic a se pomeni totdeauna în aceste părţi, al binefăcătorului, iubitorului de frumos, evlaviosului Voevod Neagu, Neagoe.

Biserica bătrână, ce se sprijină în cârjile repa-

www.dacoromanica.ro

raţiilor noastre, are o formă neobişnuită la noi; ea desfăşură, în şiruri de bolovani încadraţi de cărămizi supţiri, linii de basilică bizantină, redusă la proporţiile sărace ale începuturilor Domniei muntene. Nicolae Alexandru-Vodă a înălţat-o, pe la 1350, pentru Mitropolitul nou ce adusese de la Măcin, pentru Iachint Grecul. Meşteri din Constantinopol au întins o zugrăveală în stil mare, cu puternice figuri isolate, vânjoase, luptătoare, în cupola centrală ca şi în altar, şi astăzi, în 1915, ele au ieşit la iveală, prin ostenelile inteligente ale pictorului Norocea, de supt straturile de nouă picturi aşternute rând pe rând în cursul a cinci sute de ani. Pe un stâlp din cele ce fixează trei împărţiri în lungul bisericii, ctitorul apare în armură de luptător, iar de-asupra uşii el se vede îngenunchiat, oferind prinosul evlaviei sale. Morminte mai nouă, din al XIX-lea veac, s'au aşezat sfios în umbra umedă de la întrare[1].

Pe altă înălţime apare, părăsit, dar trezitor de vechi amintiri, care nu se mai pot desluşi de nimeni, turnul de la Sân-Nicoară. Dacă, — şi presupunerea nu pare fără temeiu —, Nicolae-Vodă, zis şi Alexandru, de la care până astăzi s'a strecurat mai mult decât jumătate de mileniu, e acela care a sfinţit ca biserică nouă, pentru iertarea păcatelor sale, pietrele ce se dărapănă acum supt picăturile ploilor, în bătaia vânturilor reci de iarnă şi în munca veşnic reînoită a buruienilor de ruină, — atunci acest străbun al şiragului Voevozilor mai noi se preface din slavoneasca moartă a epitafului său din biserica de la Câmpulung într'un viu Nicoară, Voevod şi *gospodar* pentru Sârbii şi Bulgarii din

[1] Astăzi, mulţămită arhitectului Cerchez, strălucita biserică e deplin salvată, spre admiraţia celor de acasă şi a străinilor. Şi d. Virgil Drăghiceanu a scos la iveală însuşi trupul lui Basarab ctitorul (1939).

www.dacoromanica.ro

cancelaria lui, dar pentru ai săi, dregătorii şi arcaşii şi ţăranii, Domnul Nicoară, Nicoară-Vodă.

O şosea prăfuită, între mici căsuţe urîte. În fund se vede un coperiş ce se încovoaie în arcade spre patru stâlpi albi, iar mai departe, în dreapta, nişte turnuri ce par galbene şi nu se deosebesc prin nimic. Arată a fi ale unei biserici destul de mari.

Dar iată că priveliştea se deschide. Trăsura se opreşte înaintea unei bariere de lemn alb. Mă cobor, înaintez puţin, — şi înainte-mi se desface supt cerul albastru, între înalte dealuri acoperite de păduri, printre care curge apa Argeşului, mănăstirea de la Argeş (nu de la Curtea-de-Argeş, cum se zice greşit astăzi).

Patru turnuri: două drepte, mai mari, urmându-se în lungime, pe când în lat se apleacă unul spre altul încă două, strâmbe. Împărţită în patru registre, osebite prin brâuri sculptate, biserica, spre întrarea căreia duce o scară îngustă, e de un desăvârşit echilibru al frumuseţii. Aşa au croit-o pentru Neagoe-Vodă şi Doamna sa Despina, vlăstarea de Crai sârbeşti, meşteri de ţară şi străini la începutul veacului al XVI-lea, toată din frumoasă marmură albă.

Astăzi, după restaurarea d-lui Lecomte du Noüy, spre luminile şi gustul căruia s'a dus stângăcia noastră barbară şi veşnicul despreţ de noi înşine, se văd pretutindeni fonduri de azur şi flori de aur, păsări care ar fi să sune din clopoţei când bate vântul (dar nu sună), coperişuri verzii deasupra turnurilor. La lumina soarelui, clădirea pare a se scălda într'un aur, care, când norii răpesc razele, se arată pe multe locuri negriu; pe alocuri şirloaiele ploii au luat cu ele albastru şi aur, lăsând dungi întunecate până şi în inscripţia aurită-aurită a lui Neagoe-Vodă.

www.dacoromanica.ro

Armonia deplină stăpâneşte şi înlăuntrul clădirii. Stâlpi înalţi se ridică, sprijinind bolta; în faţă, catapiteasma închide întrarea sfântă a altarului. Chipuri de sfinţi se înalţă sus, în aurul fondurilor; jos se înşiră ctitorii, ale căror pietre de mormânt sânt acoperite, după nu ştiu ce obiceiu, cu perdele de catifea roşie cusută cu aur, în etichete a căror slovă nu e, adese ori, nici latină, nici cirilică, ci un fel de gotică apuseană. De o parte şi de alta se văd: Regele Carol, care nu samănă de loc şi n'are atitudinea smerită a unui ctitor aducându-şi darul înaintea lui Dumnezeu, şi Regina, al cării talent poetic e simbolisat printr'o atitudine de extas care nu întră, iarăşi, în normele, bine statornicite, ale picturii bizantine sau bizantino-române[1]. Un înger stă lângă Regele; lângă Regina o madonă *catolică,* purtând pe Isus în braţe, pe când jos se văd crini. Nori încunjură pe cele două fiinţi cereşti; nori cari, drept spuind, nu samănă a nimic.

Şi cu aceasta orice cunoscător al vechii noastre arte, orice iubitor al frumosului şi adevărului istoric, vine de la sine la aprecierea puţin admirativă a *restaurării.* E deosebire între un lucru care se învaţă, care se studiază şi altul care se depune pe încetul în minte prin vederea necontenită a aceloraşi obiecte. Întipărirea în casul d'intâiu poate fi mai conştientă, dar în celalt e mult mai adâncă, mai trainică. Pentru a reface o biserică de la care vremuri rele au răpit mult în desfăşurarea lor, trebuie familiarisarea deplină cu biserici de acest fel, şi mai trebuie o legătură intimă de amintiri, ce merg

[1] Astăzi rămăşiţile lor sânt acolo, ale amândurora, îmbrăţişate recunoscător de bunul pământ al ţării care e mai mult frământat cu oasele strămbunilor noştri (1916). Şi alături dorm regele Ferdinand şi acea minune de frumuseţă şi inteligenţă, regina Maria (1939).

www.dacoromanica.ro

până în fundul copilăriei, cu sufletul care locuiește în aceste clădiri de smerenie și de închinare. Și, fiindcă o artă adevărată se adaptează pretutindeni, se traduce în limba sufletească a fiecării rase, se cere iarăși ca arhitectul învățat și meșter care îndrăznește să învie din rămășiți și potriviri o frumuseță vestejită, să fie unul din copiii cei mai plini de iubire fiască ai pământului pe care se va ridica a doua oară minunea.

Cred că la noi în țară se găsiau, și atunci când am adus pe arhitectul frances, oameni cari, măcar strângând cu toții cunoștințile lor într'un mănunchiu, puteau să ni dea îndărăt, cu toată priceperea și cucernicia, vechea mănăstire a lui Neagoe-Vodă. În locul Caselor din Franța, Caselor din Viena, se puteau afla meșteri de-ai noștri cari mai încet (dar nu mai scump) ar fi dat podoabele d'înăuntru, delicatele lucrări de zugrăveală, de săpătură și chiar de turnătorie. În acest cas, n'ar mai fi nici catapiteazmă de metal, cu flori, nici vulturi heraldici apuseni, nici slove care nu sânt buchi și nu sânt litere; n'ar mai fi, mai ales, acea bogăție cam sălbatecă, aș zice: orientală, de aur și de colori puternice. Ai noștri ar fi lăsat, ca niște duioase amintiri dintr'un trecut care a fost numai odată și nu se poate comanda, cu orice sacrificii budgetare, în făcătoarea de minuni străinătate, acele stângace icoane și sculpturi vechi, al căror graiu de cinci sute de ani, venind din depărtările credincioase și eroice, ni spune cu cât mai mult decât jargonul internațional al momentului. Și ar fi fost mai bine.

Acestea nu sânt, de altmintrelea, singurele privelişti triste ce se pot culege aici, în umbra mănăstirii modernisate și înstrăinate. Mai sânt și altele, tot așa de triste: acei stâlpi crăpați, mergând spre ruină cu toată tinerețea lor, acei stâlpi de cărămidă acoperită cu moluz cari încunjură nevrednic

www.dacoromanica.ro

biserica de marmură; acel palat episcopal, prefăcut acum în palat regal, clădire monumentală, aspră şi goală în faţada-i de cărămizi roşii, cu totul în alt stil decât al bisericii, şi ale cărui odăi par încă pustii, nesfârşite, în căutarea unei destinaţii definitive[1]. În biserica veche, la restaurarea atât de distrugător radicală, s'au găsit chipuri de sfinţi, în cari meşterii altor timpuri şi-au zugrăvit adevărata, nemărgenita evlavie, s'au găsit colane de argint greu cu stângace săpături de slove ieşite din întrebuinţare, s'au găsit potire şi odăjdii pe care au 'scânteiat pietrele în care se adună 'n cel mai mic spaţiu cea mai mare lumină şi cea mai mare bogăţie; s'au găsit apoi şi sfinte stofe care au învălit oase ce s'au făcut cenuşă. Unele din aceste comori de artă au fost aduse la Bucureşti pentru a face parte dintr'un Museu abia orânduit şi abia deschis[2]. Celelalte se trec la catastif acuma, când noua Casă a Bisericii trebuie să ştie ce stăpâneşte; apoi ele vor rămânea uitate în dulapuri, închise în lăzi. Şi te gândeşti atunci la acele *fabriche* care se găsesc în apropierea marilor, frumoaselor biserici ale Italiei: ateliere şi musee, în care se păstrează ceia ce a dat jos vechimea de pe clădirea măiastră, iar, alături, meşterii lucrează, în măsură ce se simte nevoia, la desăvârşirea, la ţinerea în bună stare a monumentului. Da, însă acolo nu se încredinţează grija lucrurilor întreit respectabile, fiindcă sânt vechi, sânt frumoase şi sânt scumpe, unor mâni străine, ci arhitectul de talent şi de ştiinţă, ca şi umilul lucrător ce-i îndeplineşte gândul, simt că lucrează la ceia ce face mândria şi cinstea ţării lor. Şi sânt acolo şi alţi

[1] O clipă, tristeţa unei regine singuratece s'a odihnit aici, apoi pustiul a revenit, poate pentru totdeauna (1916).

[2] Astăzi obiectele nepreţuite sânt găzduite în palatul boieresc care e Museul de artă religioasă din Bucureşti (1939).

www.dacoromanica.ro

factori, cari la noi se cred nedreptățiți de lumea laică, își lasă ogorul nelucrat și rătăcesc pe unde nu e chemarea lor, lăsând subalterni fără direcție și o turmă fără păstor. Unde ni sânt oamenii de râvnă, oamenii de jertfă, binefăcătorii și gospodarii, aceia cari pot fi „sarea pământului", dacă înțeleg ce trebuie să fie?

Episcopului de Argeș, între atâtea dregeri și înoiri, i s'a făcut loc în dosul palatului regal, unde se ridică o clădire ciudată, care poate fi asămănată și cu o casă de porumbei, și cu un turn de foc, și cu multe alte edificii practice. Sfinția Sa e în munți, la Turnu, o mănăstire al cării ctitor este. În palatul regal locuiește un bun bătrân, părintele arhimandrit, care stă aproape singur în aceste imense încăperi, supt paza lui Dumnezeu, căci a oamenilor lipsește cu totul. Protoiereul, un tânăr cult, preoții, cei câțiva călugări stau unul ici, altul colo, de amândouă laturile șoselei; paza lor e aceiași. Spre Curtea-de-Argeș, unde nu sânt soldați și fac strajă numai patru gardiști, duce șoseaua pustie care se învălește parcă de groază la căderea nopții. Când mă întorc, întovărășit de bunii miei oaspeți, e un desăvârșit întunerec, și din stelele care sclipesc departe-departe pare că picură frig. Un singur sătean trece, fără a face loc și fără a saluta pe cei doi clerici, dintre cari unul cere să fie respectat și pentru vrâsta sa înaintată. E poate vre unul dintre Țiganii ai căror strămoși au robit odinioară mănăstirii și cari alcătuiesc o oarecare parte din poporația foarte săracă a orășelului. La „otel", un biet han primitiv într'un târg neobișnuit încă a primi, stăpânește același aier de singurătate murdară și tristă, care se mântuie, pe lângă case dărăpănate și biserici sprijinite în paiante, la acel aur de risipă din fundul șoselei.

www.dacoromanica.ro

2. Pe drumul Voevozilor.

Într'una din ultimele mele călătorii la Curtea-de-Argeş (sau Curtea Argeşului, capitala din Argeş, fiindcă aceasta înseamnă cuvântul) am dorit să refac, călăuzit de amintirile eroicei vremi a începuturilor politice româneşti, drumul pe care acum peste şase sute de ani l-au făcut Voevozii întemeietori, aceia cari, de pe Poienari, unde era „Cetatea de Argeş", s'au coborît la această „Curte" pentru a se îndrepta apoi către Câmpulungul colonilor catolici de peste munţi, — opera românească substituindu-se aşezării străine, mare şi capital fapt în istoria neamului nostru, — drumul lui Băsărabă-cel-Mare, — căci aşa i-ar fi zis bătrânului Basarab, — care se odihneşte în ctitoria sa din Biserica Domnească, drumul lui Nicolae Alexandru, fiul lui, care stă, neatins încă de cercetările noastre, supt lespedea simplă din biserica de cetate câmpulungeană[1].

Printre zidul bisericii lui Neagoe, de care s'a alipit barbar cimitirul, cu înfăţişare turcească, al Germanilor năvălirii şi profanării, şi îngustul încunjur al bolniţii, cu mormântul, pecetluit de marmură neagră şi năpădit de buruieni, al lui Lecomte de Noüy, se începe calea care duce la Albeşti şi la acea Vale a lui Dan, care pomeneşte poate, numele altuia dintre Domnii cei mai vechi. Apoi apucăm la dreapta, ca să tăiem pe rând muncelele, care îndată vor da numele lor judeţului învecinat cu acest istoric Argeş.

Rar am făcut o călătorie mai singuratecă. Pare că numai amintirile trec la adânci ceasuri de noapte în sunetul zalelor pline de mucegaiul mormintelor,

[1] Cercetările d-lui Virgil Drăghiceanu nu i-au putut descoperi rămăşiţile (1939).

www.dacoromanica.ro

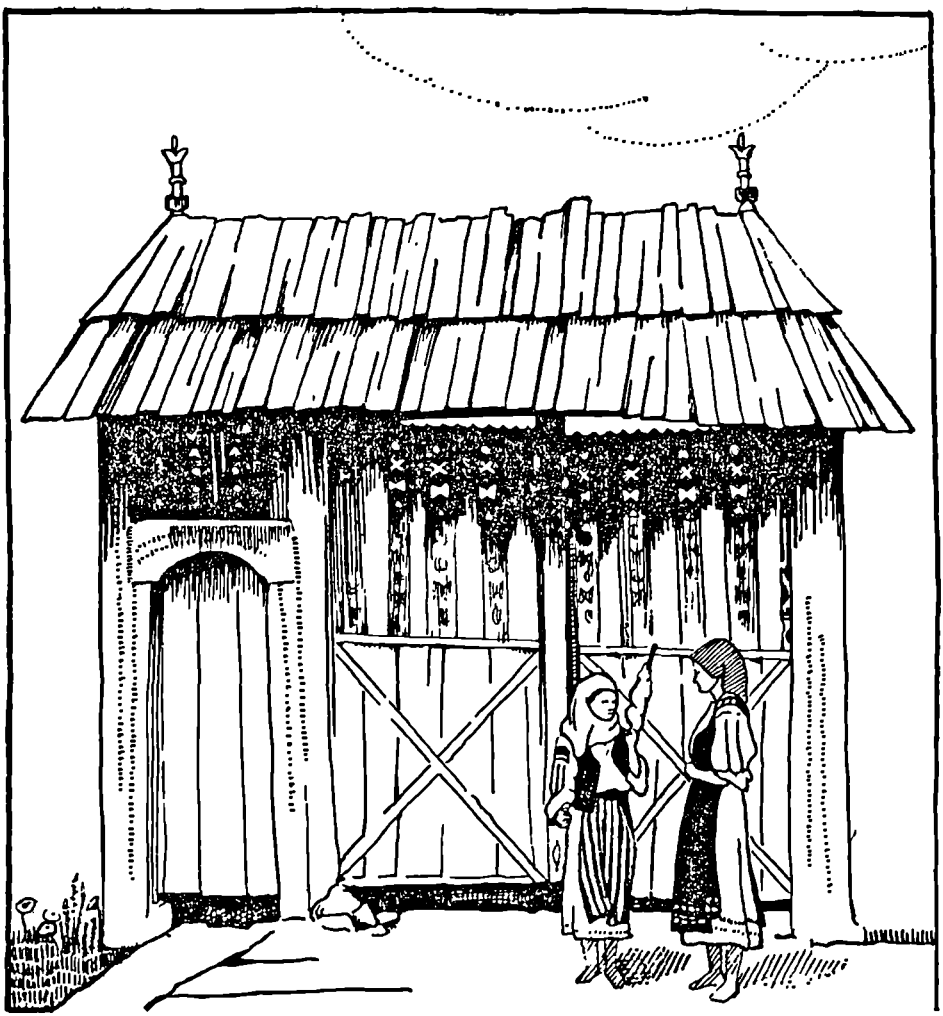

Poartă din judeţul Argeş.

www.dacoromanica.ro

și singurul sunet care rupe tăcerea sacră e al arhaicelor chiote de bătălie ce se întorc din stânca în care s'au oprit acum peste o jumătate de mileniu. Multă vreme nici măcar drumeți țărani, din acei Români ai ținutului de întemeiere, uscați, oacheși, cu o negreață roșietecă, de aramă, cari au fulgerări ciudate din ochii foarte negri, cu căutătura crunță, — neam de neînduplecați ostași, dintre aceia cari clădesc o țară și o țin împotriva tuturor primejdiilor. Să-i vezi călări pe caii mărunți cu traista merindelor la coapsă, ai căuta arcul și măciuca de care au fost copleșiți și striviți ostașii lui Carol-Robert, încercând, la 1330, să facă din Țara-Românească o provincie de hotar a Ungariei regale. Când, la poalele unuia din dealurile care se urcă greu prin lunecușuri de ploi îndărătnice, din pletele codrilor neatinși, am întâlnit însă un automobil care se înomolise, îmi venia să întreb pe acest intrus cu îmbrăcămintea ciudată ce caută în dreapta Domnie a stăpânitorului nostru Vodă-Basarab, care nu sufere în oblăduirea sa decât voinici viteji și femei frumoase.

Singuratecă și tăcută cale. De-asupra, sprijinit pe coama pădurilor, neclintitul coviltir de nori. Nu se desface și nu picură încă: e învelișul trist al mărirorilor care s'au dus când țara s'a mutat la vale, lăsând în urmă pe ctitorii și apărătorii cei d'intâiu. Numai la capăt, în Câmpulung, șivoiul se va răpezì din nou drept în apele spumegate, vuind a răsbunare și nimicire.

3. Piteștii.

Până la Costești, drumul străbate încă șesul. De aici înainte, se înalță muncelele acoperite cu șiruri de arbori supțirateci, ce încunjură une ori întreaga vedere. Lângă sate apar livezile de pruni. În josul

www.dacoromanica.ro

dealurilor ţişnesc verzuile izvoare ca în munte. Schimbarea portului oamenilor corespunde schimbării de înfăţişare a naturii. În locul hainelor greoaie, urîte, ale locuitorilor şesului, apar acum albele veşminte strânse pe trup ale „Munteanului".

O grămădire de frumoase case de ţară, cu acoperemînte de şindilă încă nouă, vestesc, după un ceas de cale printre muncele, Piteştii.

Piteştii —, un oraş pe care l-ar fi putut îndori cine ni-ar fi voit mai bine. O regiune de dealuri bine împădurite încunjură capitala Argeşului. Strade drepte, case frumoase, cât se poate de bine întreţinute, desăvârşită lipsă de praf. Lumea nu stă închisă în casă ca la Râmnic, ea circulă pretutindeni, gătită, dar nu prea mult; vioaie, veselă. Clădirile Statului: liceul, şcoli primare, sânt deosebit de frumoase. În mijloc, o grădină publică, cu arbori bătrâni, având din toate părţile clădiri mari şi un otel foarte frumos, vrednic de a fi într'o capitală. Încotro te uiţi, vezi hărnicie şi pricepere, însuşiri nedeslipite de rasa noastră, acolo unde e curată şi n'o împiedecă nimeni în desvoltarea ei.

Câţiva Evrei se află şi aici: unul a zugrăvit pe păretele tainiţii sale de pândă un mare anunciu că la el e mai ieften decât oriunde. Da, fiindcă, de bună samă, e şi mai prost.

Piteştii, spre cari încep a veni astfel de oaspeţi, nu sânt o creaţiune nouă a ultimului avânt românesc, care a creat Regatul. Încă din vremuri îndepărtate, Saşii Sibiiului îşi trimeteau mărfurile prin pasul Turnului-Roşu, care ducea de-a dreptul la Râmnic, dar putea să hrănească prin bogăţia adusă de dânsul şi un târguşor de drumul mare, în calea spre Bucureşti, ca Piteştii aceştia. Odată, viind de la Bucureştii lui Ştefan-Vodă Cantacuzino şi mergând spre

www.dacoromanica.ro

Câinenii din pasul Oltului, a trecut printre căsuțele Piteștilor un oaspete așa de mare și de neobișnuit ca regele viteaz și nebun al Suediei eroice, Carol al XII-lea, învins și fugar.

Pe de altă parte, Ținutul de plaiuri al Argeșului avea nevoie, în isolarea sa, de o piață, și această piață trebuia să fie spre margenea șesului cu alte produse și alte trebuințe. Piteștii primiră astfel la zilele de bâlciu și de târguri de săptămână călărețiii, carăle și drumeții cu traiste și toiege din toate cotloanele văilor împădurite; ei atârnară șomoiagul de paie înaintea cârciumelor primitoare, durară prăvălii și tarabe. Dar boieri nu prea se așezară aici mai de mult. Boierul în Argeș e un sătean cu mai multă stare, un stăpân de munți, un îngrijitor de livezi, — mai ales aceasta: un *țuicar*.

Din toate aceste împrejurări, ce nu se află tocmai așa nicăiri, se alcătui chipul frumosului orășel, grămădit între muncele. Nici sărăcie și nici risipă, ci o fericită stare de mijloc, harnică și econoamă. Și astăzi încă, dacă lași la o parte ce a întemeiat Statul, pentru a-și mobila capitala de județ, ai ca basă tot căsuța curată, cu coperișul de șindilă, umbrind cu strașina, a săteanului cu stare, — cel mai trainic stâlp pe care se poate răzima clădirea complicată a României moderne.

Afară de grădina din centru, Piteștii au una dintre cele mai frumoase primblări din țară. Pe o șosea bine întreținută te ridici printre chioșcuri cochete, dintre care unul, — o lăptărie, — îmbracă forma unui schit, spre schitul *real* Trivale, ctitoria unui Mitropolit mazil din veacul al XVII-lea, al cărui nume se pomenește într'o inscripție pe piatră, care e astăzi răzimată de zidul din afară al clădirii. Fundația Vlădicăi Varlaam, Mitropolit de partid, păsto-

www.dacoromanica.ro

rind în timpuri de luptă, nu înfăţişează, de altmintrelea, nimic deosebit prin proporţii sau prin eleganţă.

Trenul pleacă într'o dimineaţă îngheţată, pe când o lumină cenuşie cuprinde încă dealurile în mare parte goale, care-şi arată lutul prin lipsurile verdeţei, ca o piele murdară prin coate şi genunchi rupte. Spre vagoanele roşii de clasa a III-a se îndreaptă nişte cerşitori în halaturi zdrenţuite, având pe cap o bucată de postav murdară cu cusături roşii. Ţigani slabi, ţărani săraci, cari par tot aşa de desgustaţi şi merg tot aşa de strâmb, de lălău. Iar bucata de fier ce atârnă la coapsa acestor oameni, e arma cu care se apără România, căci aceşti ticăloşi, — orice alt cuvânt nu şi-ar ajunge scopul —, sânt... ostaşii patriei. Pentru Dumnezeu, ce s'o fi învăţând în căsărmi, ce gânduri se vor fi coborînd în mintea acestor oameni, — Ţigani cum sânt —, pentru ca ei să aibă această înfăţişare, care e în aşa de strânsă legătură cu un suflet adânc înjosit! Ori oamenii nu văd în această ţară, nu *prevăd*, şi nu-i doare inima cum mă doare pe mine, care, totuşi, n'am răspunderi şi plâng numai nenorocul nostru, *nedestoinicia* noastră![1]

4. Goleştii.

Trei ceasuri de aşteptare la Goleşti. Un sat destul de înstărit, mulţămită şi vecinătăţii gării, care dă de lucru la mulţi dintre locuitorii lui şi li ajută să-şi mai înalţe şi rotunjească gospodăriile. Într'o

[1] Observaţii de acestea am făcut anul trecut, şi vai, în marea înflorire războinică a lumii de acuma, trebuie să fac şi azi (1916). Regilor Ferdinand şi Carol al II-lea li se datoreşte noua înfaţişare, mândra, a oştirii 1939).

www.dacoromanica.ro

stradă laterală ce porneşte din marea arteră a aşezărilor, descopăr şcoala, spre care se îndreaptă un cârd de băieţaşi şi de fetiţe, foarte drăguţi în portul lor de ţară. Şi iată vine şi domnul învăţător, un om mai mult bătrân, care mă conduce la biserică, la parcul de la Curte, în care dorm Goleştii de la '48 şi cei d'inaintea lor, revoluţionarii visători şi boierii doritori şi răspânditori de lumină, supt arborii înalţi a căror rădăcină se cufundă adânc în pământ şi adânc în trecut şi dintre cari unul, — acel de colo, de lângă gardul parcului, — ar fi văzut, spune poporul, pe „Domnul Tudor" căzând în mânile duşmanilor cari-i voiau moartea, şi i-o dădură.

Domnul învăţător şi atâţia domni învăţători ca dânsul, şi mai bătrâni şi mai tineri, samănă în largul ţării, de la munte la Dunăre şi la Mare, umila sămânţă a luminii, umilă, dar adevărată, din care răsare apoi noroc, putere şi mândrie. La bătrâneţă acum l-au prins şi pe el reformele pe care le introduce cel mai bun ministru de Instrucţie ce l-am avut şi-l putem avea, d. Haret; şi s'a dus deci la Câmpulung ca să înveţe ţesutul paielor, în care va deprinde acum şi pe micuţii săi ucenici şi ucenice. În cercurile de lectură ale învăţătorilor, în bibliotecile satelor el crede, şi se va folosi de dânsele. Vorbeşte încet şi aşezat, fără sfială şi fără mândrie, dar mai ales fără nicio nemulţămire cu soarta sa, de faptul *nou* că şcoala prinde, că săteanul o caută cu ochii în planurile sale de viitor, că învăţătorul, ajuns folositor, se face în sfârşit o putere. O putere binefăcătoare, pe lângă atâtea care fac şi vor face încă multă vreme răul. Şi, în măreaţa pace a acestei grădini, în care se odihnesc oasele unor oameni buni, cari şi-au iubit neamul, mi se pare că aud crescând tot mai puternic, mai sus, ca o senină musică de îngeri, acoperind toate zgomotele de duşmănie ale adân-

www.dacoromanica.ro

curilor blăstămate, glasurile curate ale zecilor de mii de copii cari, dintr'un capăt până la altul al ţării, învaţă în această clipă *carte,* sfânta carte care rupe lanţurile, risipeşte negura minţii şi întemeiază popoarele. Şi din sufletul mieu mulţămit se ridică un *aleluia* de recunoştinţă tuturor acelora, mari şi mici, cari lucrează la cea mai rodnică, mai bună faptă a zilei de astăzi.

Mai bucură ceva la Goleşti. De jur împrejurul Curţii nu găsesc ziduri de trufie pe care să le bată cu învierşunare ura celor săraci şi nedreptăţiţi. Spre vechea casă boierească au drum deschis şi durerea, şi boala, şi nevoia sătenilor. Aici găsesc ca să-i sfătuiască, să-i aline şi să-i mângâie pe o coborîtoare a boierilor cari timp de ve icuri au înflorit aice. D-ra Felicia Racoviţă, care a văzut timpurile fericite ale idealiştilor ce îndrăzniau să se uite mai sus decât noi, la o parte de zgomotul zădărniciei, dar ascultând cu o pătrunzătoare luare aminte, din singurătatea-i, glasurile timpului, se încunjură de recunoştinţa binefacerilor sale[1].

Acum în sus, spre Câmpulung. Iată, în dreapta, pe „malul frumos", un şir de case ce se ridică spre o înălţime, unde o biserică nouă se vede pe un tăpşan desverzit şi arbori înalţi încunjură o casă de ţară. E Florica, de unde a pornit, veşnic încrezător în sine, în partidul, în ţara sa, omul stăruitor şi practic, care, în unsprezece ani de cârmuire cu noroc, conducând avântul vremii, a văzut prefăcându-se supt numele lui România: Ion Brătianu.

Livezi de pruni, case curate acoperite cu şindilă, un Ţinut de idilă dulce.

[1] Ea s'a dus de mult la ai săi cari au fost (1914).

www.dacoromanica.ro

Din loc în loc, apar pe margenea drumului ridicat eroii pictorului-poet Grigorescu: ciobăneii și ciobănițele, în haine albe-albe, cu ochii de lumină bună, stând în mândra lor simplicitate ca niște fii de Împărați schimbați de haine, pierduți în codri de urgia unei vrăjitoare care va peri însă mâne de un braț răsbunător, al nevinovăției, și atunci ei, ciobăneii și ciobănițele, cu toiege și fuioare, se vor arăta cu adevărat, în bucuria mulțimii, drept Voevozi oacheși și bălăioare Domnițe.

O apă mică, dar fără astâmpăr, pripită, spumegată: femei își înmoaie rufele în undele reci și clare. E Râul Târgului, și iată Câmpulungul.

5. Mănăstirea Vieroșul.

De la Câmpulung în jos, calea ferată trece printr'o largă vale, între muncele verzi. Câte un pâlc de pădure se coboară până în margenea șinelor. După vre-o două ceasuri ai ajuns la Gropeni, pe hotarul dintre muncele și câmpia bogată în sămănături.

Călătorii lasă aici trenul pentru a merge la Pitești fără încunjur și așteptare, mai răpede, cu trăsura. Cei trei birjari cari cer doi lei pentru un drum de vre-un șfert de ceas sânt luați firește cu asalt; al nostru are o trăsură slăbită din toate balamalele, la care sânt înhămați doi cai slabi. Un individ nepoftit, gros și roșu, cunoștință a birjarului, s'a aburcat pe capră, spre nenorocirea și mai mare a dobitoacelor. Dar biciul năprasnic al stăpânului, grăbit să găsească alți mușterii, dă aripi gloabelor desnădăjduite. Și, astfel, într'o licărire fulgerătoare trec pe lângă noi urîte căsuțe sărace, cârciume chioare, cu drumeți ce se uită chiondorâș, cară de departe, țărani în portul fără frumuseță al șesului, Țigani tămânjiți prin praf. În urmă întri în frumosul Pitești prin urîte străditе de mahalà și ulicioare de

www.dacoromanica.ro

târg, cu câte un Evreu pocit de pare că nu crezi că e viu sau o bătrână Evreică cu faţa uscată pe oasele ascuţite de te înţeapă numai când te uiţi la ele...

Seara, urmăm Bulevardul Ferdinand şi aleia care duce la Trivalea, printre biete case de mahalà, dintre care unele încă netencuite, cu cărămida goală, dar îndată, printre desişurile de arbori frumoşi, sămănate cu chioşcuri şi alte podoabe. Abia câţiva Piteşteni se primblă prin acest minunat decor; două-trei birje aşteaptă la bufetul abia luminat; musica militară-şi cântă marşul de plecare. Sus, Trivalea-şi înalţă turnurile, încunjurată de o tainică tăcere; asupra vechii biserici de peste două sute de ani picură lumina slabă din stele şi din cornul nou al lunii.

Pănă târziu noaptea răsună, trezind pe somnoroşi, trâmbiţile şi tobele musicii militare, căci în grădina publică se dă, cu un scop pios, o „serbare artistică şi literară dansantă", din care cei ce nu plătesc aud numai armonia războinică.

În dimineaţa rece, pătată de nori suri, scălciaţi peste tot cerul, un birjar bătrân, gârbov, cu faţa smolită ne duce încet-încet spre mănăstirea, — foarte veche aceasta —, a Vieroşului, căreia i se mai zice şi Vierăş, pe când astăzi localnicii nu ştiu decât de Vierăş, Giereş.

Acelaşi drum ca la sosire, aceiaşi „grădină universală", aceiaşi stradă Eliade Rădulescu, în porţile căreia se iveşte, din când în când, statueta de bronz a unui Ţigănuş gol ca napul. Iarăşi trecem Argeşul răsfirat, a cărui apă ajunge abia la butucul roţii carălor oprite în mijlocul lui. Lunca se desfăşură bogată în tufişuri şi grupe de copaci. Pe şoseaua prăfoasă acum trec în şir Olteni, cu panerele pline de prune şi struguri, şi femei cu coşuri pe cap,

www.dacoromanica.ro

aducând orașului legume și fructe. Unele sânt Țigance murdare, altele sânt îmbrăcate cu rochii de cit; puține poartă cele două fote roșii, prinse de brâu, care deosebesc țărancele din acest județ al Argeșului. Se văd puțin fețe frumoase.

Iată acum atelierul țărănesc al lui „Domenico Erțegoviț", un Herțegovinean italianisat, iată halta roșie și galbenă a Gropenilor, cu cele trei birje ce așteaptă călători pentru Pitești. Pe când dunga largă a drumului mare trece spre stânga, ducând la Câmpulung, apucăm la dreapta prin luncă. O vale largă, sămănată cu arbori, cari se înșiruiesc în perdele, se chircesc în tufișuri și suie coastele în pădurici. Trăsura taie cursul lat, desăvârșit de limpede, al Râului Doamnei, în care caii se înfundă cu sfială. Apoi un suiș dulce spre satul Vieroșului.

E o Țigănie urîtă și săracă. Din vergi, din lemne și lut, din cărămizi smulse zidurilor și clădirilor mănăstirii, robii ei de odinioară și-au durat cotețe rău învelite cu stuf, mai arare ori cu șindilă; ferestile mărunțele au mai dese ori hârtie murdară, scânduri sau astupători de cărămidă în locul geamurilor, care, și când le vezi, sânt crăpate sau cu lipsuri. Fețe smolite răsar din toate părțile. Și copiii mâzgâliți, trenteroși, buhoși cântă de răsună satul întreg.

Mănăstirea, părăsită la secularisare de călugării greci, e într'un hal jalnic. Lângă fântâna satului se vede o frântură din vechea cișmea. Aceasta, pe coasta dealului, poartă între sculpturi elegante chipuri de grifoni și o neobișnuită stemă a țării în care corbul nu ține crucea în plisc, ci-l apleacă plin de hrană către doi puișori ce se întind lacomi spre dânsa. E, pe o veche temă de folklore, ca o glumă drăgălașă a vechiului meșter din veacul al XVII-lea.

Mai sus, ziduri de cărămidă cu ferestuici de piatră,

www.dacoromanica.ro

astăzi în deplină risipă, şi bolţi, şi alte bolţi, supt frânturi de păreţi şi de-asupra unor beciuri înfundate de dărâmături. Chiar în vârf, e o bisericuţă care a păstrat, cu coloanele sculptate la bază, ce o despart în lăţime, toată vechea ei simplicitate. În cuprinsul împrejmuirii dărăpănate se află însă lăcaşul de căpetenie.

El a fost ridicat încă din veacul al XVI-lea, dar în starea de astăzi, cu fronton ascuţit şi stâlpi sculptaţi jos, în adâncituri, biserica de la Vieroş arată numai gustul Sfinţiei Sale arhimandritului „năstavnic" Samuil Tărtăşescu, care a durat la 1834 o nouă clădire în locul celei vechi ce se ruinase aproape cu totul. În cuprinsul bisericii moderne dorm încă morţii cei de demult supt lespezile lor săpate: copiii lui Stroe Leurdeanu şi cei şi mai depărtaţi de noi: Logofătul Udrea al lui Alexandru-Vodă Mircea, Irina, fiica lui Miloş, fratele acestui Voevod, Albu Clucerul Golescu, care a cruţat de peire, perind el însuşi, pe Alexandru, în lupta cu straşnicul Ioan-Vodă cel Cumplit. Pe marmură e înfăţişat viteazul călare, cu coiful pe cap, buzduganul în mână şi mantia fluturând în bătaia vântului, ca în acea zi sângeroasă din anul 1574, când, murind, el a scăpat cinstea învinşilor.

www.dacoromanica.ro

III.

OLTUL

—=—

Slatina.

La Slatina ajung noaptea. E grozav de urît şi de sălbatec. Un lung drum printre felinare strâmbe, chioare, stinse, rupte. În dreapta şi în stânga, nimic: pământ gol, ars pe nişte muncele. După o lungă orbecăire în praful birjilor ce-mi merg înainte, iată,— ce ciudat mi se pare! —, un glob de lampă electrică, apoi altul. Se văd ceva case pe laturile drumului. Apoi iar straja obosită a vechilor felinare gârbove.

Abia într'un târziu, lumina electrică apare din nou, destăinuind cu cruzime locuri virane, case în ruină, uluci rupte, — şi toate acestea sămănate din loc în loc, la distanţe mari, pe strade care, de sigur, dacă pământul nu va da aur şi pietre scumpe pentru vagabonzii civilisaţiei, nu se vor umplea niciodată. Văd o piaţă convenabilă, cu un palat frumos, care adăposteşte administraţia: în faţă se rotunzeşte o grădiniţă, care ziua apare plină şi ea de praf şi de o şi mai tristă podoabă: burghesimea din partea locului, care, în loc să coase cojoace, ca puţinii cari au rămas în „Lipscanii“ Slatinei, cască gura în haine nemţeşti murdare şi face politică. Pentru asemenea oaspeţi aş închide orice grădină, — căci nu o merită!

Otelul e mare, destul de bun şi curat: înlesnire care, cum se ştie, nu se găseşte în partea, şi mai nenorocită, a Moldovei.

Văzută ziua, Slatina, vechiul târg oltean, care adă-

www.dacoromanica.ro

postia adunările de răsvrătire ale boierilor munteni, patria lui Vintilă-Vodă, feciorul lui Bragă, ce a fost „judeţ la Slatina", în acelaşi veac al XVI-lea, apare deplorabil. Se mătură în strada din mijloc, dar aşezările sânt aşa de multe, de răspândite, de sărace, încât, nestabilindu-se o rază potrivită a oraşului, nu se poate face aproape nimic pentru curăţirea, împodobirea, modernisarea lui. Pe lângă cele două strade paralele, dintre care una se termină printr'o Ţigănie, vrednică de numele şi de locuitorii ei, iar cealaltă înşiră prăvăliile, se deschid altele: unele din ele au bună perspectivă, dar nu cuprind alta decât maidane, livezi cu totul neîngrijite, mici case umile şi triste.

Dacă prin aceste strade ar trece ţărani curaţi, dacă s'ar înălţa fum albastru printre arborii bătrâni, dacă, în locul cânilor ce rătăcesc flămânzi după hrana lăturilor, ai vedea caii, vitele şi cobăile din părţile harnice şi bogate, te-ai mulţămi oarecum cu priveliştea unui întins sat. Dar ţăranii ce trec sânt numai oaspeţi veniţi la târg. Şi ei, aproape toţi, contribuie la întipărirea neplăcută pe care o culegi pretutindeni. Se mai văd la unele sătence fote ţesute cu gust, dar altele se înfăţişează numai în alb, cu un văl aruncat peste un conciu ce samănă la formă cu comănacul călugăriţelor, iar la coloare cu fesul balcanic. La cei mai mulţi ţărani, vezi îmbrăcămintea dunăreană, deosebit de urîtă: căciulă fără ţuguiu, un cămăşoiu lung, iţari ca nişte izmene largi. Tipul, mai regulat decât în Vâlcea, mai bine croit în ceia ce priveşte trupul, e vulgar, greoiu; lipsesc la cei mai mulţi feţele supţiri ce se află aiurea (mă gândesc la Gorj, la Ţinutul Sibiiului, la munţii Neamţului), lipseşte statul înalt şi mlădios, agerimea în mişcări.

Se văd două biserici de curând drese: una pe

www.dacoromanica.ro

o înălţare a terenului, cealaltă, mai mare, într'o grădină, care arată îngrijire. În biserici, Slatina întrece Caracălul, precum îl întrece, cu mult, în trecut. Păcat numai că acest trecut a ieşit încă puţin la iveală. Un institutor local, de la vechea şcoală Ionaşcu, a adunat ceva, tipărind şi o mică monografie. De la râvna lui ar fi ceva de aşteptat, dar nădejdile-mi sânt puţine pentru acest oraş unde viaţa bate încetinel într'un trup amorţit de multă vreme.

www.dacoromanica.ro

III.

TELEORMANUL

1. În Teleormanul şes.

Un tren care pleacă din Piteşti urmează linia principală până la staţia Costeşti, şi de aici are drumul său deosebit spre Dunăre. Îl străbat într'o dimineaţă de toamnă morocănoasă, în ploaia din neguri a căreia se ascunde parcă, totuşi, pentru mai târziu, o făgăduială de lumină călduţă, de puţin senin mângâietor. Se văd până în restrânsa zare alburie nemărginite lanuri de arătură proaspătă, negre în bura de ploaie care le stropeşte; movilele pe care le taie drumul, îşi destăinuiesc cuprinsul de pământ negru şi roşietec, darnic de hrană. Păşunile pe care se răsfiră grupe de oi, cai mărunţi şi vite greoaie, cu coarnele larg arcuite, sânt mai puţine. Păduri abia dacă se găsesc arare ori, în margenea vederii. Teleormanul, desişul sălbatec de sălcii şi fagi al vremilor barbare, — *Delì-Orman* —, n'a păstrat nici atâta frunziş cât Ilfovul: cultura mare, pentru hrana popoarelor depărtate, i-a cerut toată ţărâna de bielşug.

Nu e pretutindene un şes, dar nu se poate vorbi de dealuri, nici în partea mai ridicată, ce vine după Roşii-de-Vede, de unde o altă linie pleacă spre celălalt târg al Teleormanului, Alexandria lui Alexandru Ghica-Vodă. Faţa pământului se cufundă şi se ridică, se încovoaie şi se gârboveşte, într'un ocean încremenit, cu valurile blânde. În locurile mai priincioase, s'au desfăşurat sate, cu livezi pline şi căsuţe bune, supt

www.dacoromanica.ro

copereminte de şindilă sau de tablă roşie, care arată o agonisită ţărănească precum nu se găseşte pretutindeni. Mâne e hram mare: Sfinţii Arhanghêli, şi pe cărările de lângă sate merg în şir Ţigani, măhăloşi şi îndesaţi, cu Ţigănci înfăşurate într'o mantà cusută tocmai ca o plapomă, ţărani în scurteici albastre, brune, cu mâneci verzi, în şalvari greoi, çu ţărancele lor, îmbrobodite ca Turcoaicele în lungi valuri albe şi ţiind une ori în mână, ca pe vremea patriarhilor, toiege de cale. Pe margenea drumului, se văd cherestele, o moară de lemn cu trei rânduri a unui bogătaş evreu. La gară se deosebesc şi tipuri vădit bulgăreşti, şi în vagon un domn foarte gras vorbeşte cu unul foarte slab în limba arendaşilor: greceasca.

2. Pe Dunărea teleormăneană.

Înălţimile balcanice cotigesc uşor şi se înfundă în lăuntrul ţării, unde dispar liniile lor rotunzite. În faţă, un alt şir de muncele face margene apei. Pe malul nostru, dintre păduri, răsare un ponton cu un steag rupt, ce flutură în vântul puţin mai potolit; pe aproape aşteaptă şlepuri străine. Zimnicea, la care ne oprim, e, ca şi Piua Petrei, ca şi Călăraşii şi Giurgiul, departe de ţerm, la ascunzătoare şi adăpost, unde n'o descopăr privirile .

Din potrivă, pe culmile goale din faţă, pândesc drept peste râu rămăşiţe de cetate veche, din care au străjuit odinioară, pentru încălcări şi pradă, Turcii sîştoveni, cari au lăsat ca urmaşi de legea lor pe acei hamali cu picioarele goale, pe acei săteni în haine rupte, cari înroşesc cu fesurile lor debarcaderul. Siştovul de astăzi, care e şi acel de ieri, al decăderii turceşti, răsfiră multe case mici, albe, fără livezi, — pe când livezile întovărăşesc neapărat orice veche aşezare românească —, pe trei dealuri şi pe

www.dacoromanica.ro

adâncilurile prăpăstuite dintre ele. Pare un zbor încremenit de porumbei albi. Câteva clădiri mai bune: vama, un otel, care-şi dă firma şi în româneşte, se înşiră pe cheiu: înaintea lor trec, patru câte patru, într'o alergătură de oi gonite din urmă, reserviştii bulgari cu bietele lor haine fără coloare şi sacii albi pe umăr, — umili represintanţi ai stăpânirii de astăzi. Geamii ale Turcilor nu se arată, dar uite o bisericuţă cu turnul ascuţit, probabil a catolicilor, iar altele două, mai în sus, pentru pravoslavnici. Mult timp încă frumoasa privelişte te urmăreşte prietenos de pe coastele galbene ale ţermului, — pe când vaporul lunecă între ţermuri joase.

Siştovul se făleşte cu întinderea sa, mica Zimnice se sfieşte să se arăte. Temeiuri adânci se află supt aceste deosebiri ale malurilor, care deosebiri nu se întâmpină numai aici. Ţermul bulgăresc nu se teme de Dunăre, care poate numai să-i radă jos învelişul de verdeaţă ori să sape scorburi în lut, să dea la iveală stânca. El priveşte de sus râul. În ţermul românesc, din potrivă, stăpâna, tonoasă şi răufăcătoare, e apa, care şuguieşte înecând şi dărâmă la mânie. Pământul, slab, e venit din Dunăre şi se supune chemărilor ei, coborându-se iarăşi ca mâl în adâncurile râului. Dar ce nu pot face nisipul, lutul, ţerna, singure, poate îndeplini acelaşi material când e ţinut în adânci rădăcini împleticite. Aici copacul e prietenul, apărătorul, şi este sfânt pentru omul pe care-l ajută. Dincolo, n'au nevoie de dânsul, şi-l taie de pe pământul tare în care n'a putut să-şi înfunde mult ghiarele căutătoare de hrană.

Pe urmă, malul drept a fost, din vremea Romanilor până acum, un mal de cetăţi, chemate să domine şesurile supuse din faţă. După strecurarea barbarilor cari au înecat de pe ţermul nostru, el şi-a

www.dacoromanica.ro

luat iarăşi rolul de dominaţie, supt Turci: noi, cari pierdusem puţinele noastre întărituri, ne pitiam înaintea stăpânului, tiranului, hrăpitorului, căutam să ne facem uitaţi de dânsul, cu ce bogăţie putuserăm strânge, pe când el ne căuta necontenit cu ochii crunţi, nesăţioşi, din toate turnurile marii sale cetăţi dunărene. Astăzi însă, vântul de la Miazănoapte i-a măturat departe flenduritul steag de jaf, şi urmaşul tânăr al bătrânului uriaş scos din Scaun pune totuşi, printr'un şir de mici acte de duşmănie, încă odată vechea întrebare: de pe ce mal va veni stăpânirea, — dacă nu asupra apei, peste care au drepturi atâţia, — asupra pământurilor străbătute de dânsa?

3. Turnul-Măgurele.

Turnul-Măgurele şi Nicopol. Oraşul românesc se manifestă în noapte numai prin luminile pontonului şi ale şlepurilor îngrămădite la acest punct de la gura Oltului: veche cetate, veche şchele, dar aşezare orăşenească dintre cele întemeiate la 1829. Iarăşi o reşedinţă oarecum înfloritoare, care se pare că nu vrea să înainteze prea mult către râul peste apele căruia i-au venit în 1877 ghiulelele de aprindere şi omor ale vecinilor din Nicopol. Abia un colţ din oraş apare ceva mai departe, într'o regiune unde din toate părţile se frământă corăbii.

Aici însă şi vechea cetate de stăpânire osmanlâie se pitulează în cuibul ei de pe munte pentru a vedea mai bine şi a lovi mai sigur. Nicăiri grămada de piatră, strânsă ca o fiară ce se pregăteşte de o săritură ucigaşă, nu e mai măreaţă. Tocmai în vârf, tremură lumini depărtate, pe când de-a lungul ţermului abia câteva felinare risipite aruncă în întunerec o rază care înseamnă locurile mai mult decât luminează în adevăr. Apoi înălţimile se potolesc, fugând tot înainte.

www.dacoromanica.ro

Peste un ceas însă Samovitul, de unde porneşte linia bulgărească spre Sofia (cealaltă duce de la Rusciuc la Varna), se află într'o regiune mai mult şeasă.

Turnul-Măgurele a fost o străveche strajă războinică, a Romanilor latini, a Romanilor greci, a barbarilor, a Turcilor la sfârşit, cari, din acest „Nicopolis-cel-mic", aveau în mâna lor, până foarte departe, satele dijmuite sau aduse în robie. Acum, *turnul* temut atâta vreme nu mai e nicăiri, nici măcar ca o podoabă de grădină, cum e celalt *turn,* de la Severin. Orăşelul nou, crescut de pe la 1830 încoace, contemporan în modernitate cu Brăila, Călăraşii, Giurgiul şi Severinul, se ascunde vederii între arborii săi încă verzi.

De la gară întri într'o stradă bine pietruită, dreaptă, şi acest caracter al reţelei de drumuri din Turnu rămâne până la sfârşit. Arată să fie şi bine luminat. Desfăşurarea stradei mari dă la iveală întâiu o minunată catedrală nouă, din piatră, cu acoperişul turnurilor de aramă roşie, cu tăietura generală şi podoabele săpate ale Curţii-de-Argeş: nicio capitală de judeţ n'are un aşa de impunător monument religios, care să fi fost numai în timpurile nouă. Pe urmă, într'o piaţă largă, se rotunzeşte o grădină, frumos croită şi nu se poate mai bine îngrijită. Ai acum, în dreapta şi în stânga, un Palat administrativ foarte chipos, un Tribunal ce se mântuie de clădit acuma, şcoli. Prăvăliile, mai mult scunde, poartă firme româneşti, care ascund de multe ori o provenienţă bulgară a proprietarului; nume evreieşti nu lipsesc nici ele, şi mi se spune că mulţi dintre grânari se ţin de neamul pe care Iehova l-a binecuvântat spre înmulţire şi îmbogăţire, şi pe pământul nostru.

www.dacoromanica.ro

O şosea duce spre port, între sălcii cu trunchiul borchinos, bolfos, spârcuit de ramuri strâmbe, ce se răşchiră fără frumuseţă. Jos, malul dunărean e acoperit de buruieni de apă, pe care le-a sângerat, ucizându-le, toamna, de porumbişti brune, de păşuni pentru vitele îmbielşugat cornorate. Linia trenului, aproape paralelă cu şoseaua, se deapănă înainte, pe podişca ei pleşuvă. Între drumul de fier şi cel de piatră, cărări se strecoară prin ierburile uscate: dungi negre, umede, pe care lunecă mai uşor roţile micilor căruţe ce se întorc goale după descărcat. Pe când altele pline, căruţe cu cai şi cară cu boi, înaintează încet pe şosea, în lungi şiruri, ducând, supt acoperişul de coceni care-i fereşte de ploaie, sacii umflaţi de boabe. Mână mahalagii din Turnu, Bulgari romanisaţi ca limbă, ori măcar ca port, căci au părăsit tichia şi scurteica de abà cafenie pentru vesta neagră sau albastră, de postav, şi căciula pătrată. Bulgari de peste Dunăre, lucrători ce se întorc cu simbrie românească în buzunar, după ce au prins carne din borşul gol cu care se mulţămesc, sau hamali de la port, trec în hainele lor de acasă prin vălmăşagul de roţi. Şi, pe lângă mersul lor stângaciu, pe lângă faţa lor bugedă, cu fălcile mari, se desface ager şi aristocratic ciobănelul cu ovalul alb, blând, supt marea cuşmă miţoasă, cu zeghea zvârlită împărăteşte pe umeri, Mocanul pribeag, fudul ca un *pileatus,* vechiul „căciular“ al Dacilor străbuni, dorobanţul cu ochii isteţi supt cocheta-i bonetă de serviciu.

Jos, se întinde acuma portul: vamă, magazii, pontoane, pârghii, cară ce se frământă: până în această târzie toamnă friguroasă dăm lumii aurul holdelor noastre. Şlepuri aşteaptă pe Dunărea de ardesie.

În faţă, stânca Nicopolei răsare, iarăşi, pânditoare

www.dacoromanica.ro

din valuri. Largi tăieturi prin verdeaţa uscată îi arată măruntaiele de piatră albicioasă. Într'o adâncitură, casele târguşorului sărăcăcios şi sălbatec se înfig în râpă, risipite ca o turmă de oi, pe când faţada lor de clădiri mai mari, oarecum europene, se opreşte în margenea ţermului. De acolo vin Turcii supţirateci, în haine albastre, roşii, galbene, cari apar în portul şi pe şoseaua Turnului, ca o amintire a altor timpuri şi a altei lumi. Deosebită ca loc, precum e şi în timp şi în rost deosebită, cetatea de odinioară a Nicopolei, supt zidurile căreia a căzut pentru creştinătate, pe la „anul patru sute", în mormântul măcelăriţilor sau în robia asiatică, floarea îndrăzneţilor din cavalerii Apusului, înalţă tânguitoare, în singurătatea-i, ruinele şi monumentul funerar al minaretului.

La întors, oraşul nostru se vădeşte în sfârşit, cu ce are mai fraged şi mai frumos, cu livezile, cu biserica splendidă, cu casele albe, cu întinsele căsărmi acoperite cu table roşii. O nevastă în port ardelenesc stă înaintea unei căsuţe. Alături se pleacă încet cumpăna unei fântâni de ţară. Iar din curtea căsărmilor te salută armonios şi mândru sunetul reunit al tuturor goarnelor care deprind cântece de luptă.

4. Zimnicea.

De la Ruşii-de-Vede în jos, prin mijlocul satelor mari ca oraşele, cu case dese, acoperite cu tablă roşie, printre lanuri de grâu şi rapiţă, întinse în largul şesului, se ajunge, de la o gară luxoasă la alta, la Zimnicea.

Vechiul sat de pescari dunăreni s'a prefăcut cu totul în epoca Regulamentului Organic. S'a desemnat o piaţă centrală, s'a împrejmuit şi plantat o grădină publică, în care se dărapănă monumentul ridicat

www.dacoromanica.ro

în amintirea trecerii Dunării de către Ruşi şi rămâne în părăsire un cochet casino, s'au tras razele drepte ale străzilor. Speranţele puse în această şchelă nouă nu s'au prea îndeplinit însă: negoţul n'a înflorit de ajuns pentru a da Zimnicii bogaţi în număr mai mare, iar sătenii au rămas cu întinsele lor curţi nelucrate şi fără o singură floare, — cine va pune o taxă pe pământul nelucrat? —, cu casele lor de pământ bătut care crapă şi se dărâmă lesne supt coperişul de stuh, lângă construcţii mai trainice acoperite cu olane în albie, de o coloare roşietecă ştearsă, pierzându-se în galben-suriu. Săli întregi din şcoala primară sânt goale; rari copii ai mahalalelor se pot înfrupta de cultura elementară; frumoasele fete umblă Dumineca şi serbătorile cu părul ascuns în broboadă şi cu picioarele goale; sus, pe malul Dunării vechea casarmă ce pândia asupra apei s'a prefăcut în cărămizi de construcţie care s'au furat ori s'au risipit. Numai acum în urmă s'a legat cu un prea-frumos pod târguşorul cu portul cel nou, în care se ridică albe clădiri în stil românesc, pentru a adăposti organele administrative, lângă ponton. Şi, prin silinţile unor bătrâni veniţi din vremuri mai bune şi unor tineri de viitor, „Liga Culturală" şi-a ridicat steagul de învăţătură de-asupra unei modeste biblioteci poporale.

Drumurile la port ori la vechea cetate romană în ruine sânt de toată frumuseţa. Unul duce sus, între sălciile învoalte, a căror floare galbenă înbălsămează delicat în serile de primăvară umedă. Celalt taie lanuri de rapiţă ori de grâu, sămănate în ţernă fărâmicioasă, surie ca o cenuşă. Dintr'un loc şi din altul, Dunărea se vede largă, bine strânsă în maluri, cu adâncuri primejdioase când vântul aspru încreţeşte valuri din apa-i de ardesie ca licăririle de plumb proaspăt.

www.dacoromanica.ro

Dincolo, malul e şi mai prăpăstuit. Pe povârnişuri rotunzite spre apă se înşiră multe case mărunte, peste care se ridică marea clădire a gimnasiului, catedrala cu proporţiile impunătoare, încă două biserici, un supţirel minaret de moscheie pentru Turcimea nevoiaşă, pe când la mal e gara de curând zidită.

Iar sus de tot, din cetatea pe care de atâtea ori au prelins-o focurile şi au ciuruit-o gloanţele noastre, se văd bucăţi murdare de zid galben, din care nimic nu ameninţă şi care n'ar mai putea păzi nimic în acest Şiştov nou, plin de oaste cu scopuri pe care le putem bănui.

www.dacoromanica.ro

IV.

M U S C E L U L

1. Spre Câmpulung.

Nu bagi de samă, în necontenita încălecare a înălţimilor rotunde cu prăpăstuite povârnişuri, din margenea răsăriteană a Argeşului, când treci de la un judeţ la altul. Aici, şi cu un adaus la Apus al Vâlcii pline de mănăstiri, dar fără locuri de luptă, e în adevăr o ţară, o singură ţară. La Răsărit este Dâmboviţa plană, cu drumuri oable, netede, regiune de adevărată „descălecare" spre odihnă: la Nord, dincolo de toată această încâlcitură de păduri, stă păretele de stâncă al Făgăraşului, semeţ, pustiu, inabordabil. Acolo e cuibul vulturului; aici el îşi destinde aripile.

În valea cu bisericuţă, unde se grăbeşte iutea apă de munte, se lucrează la fierăstraie, şi trunchiuri mari călătoresc, negre, mucede, ca nişte capete de ipopotami ieşite să soarbă răcoarea. Apoi, iarăşi, pe lângă casele durate din lemn, cu pivniţa supt ceardacul cu stâlpi şi înaltul coperiş de şindilă de-asupra, peste podeţele zguduite, ori de-a dreptul prin apa râuleţului, spre suişul altei culmi, între prunii ogoarelor cu bielşugul de roadă ca nişte mari flori albastre.

Ce-or fi aşteptând fetele cu fota de roşu şi aur, care stau înaintea uşilor de stejar vechiu? Nu s'a întors încă solul de biruinţă al Măriei Sale ca să li spuie că s'a isprăvit şi că în groapa de la Posada, supt lespezi pe care nu pot să le ridice acei ce le-au

www.dacoromanica.ro

prăbuşit, zac, sfărâmate, oasele episcopului latin lângă ale celui din urmă Secuiu de la hotare!

Şi de-odată Câmpulungul, de pe vârful ultimei culmi, ni-a răsărit neted şi alb, prins de ţermul apei Târgului, alergând iute către acel râu al Doamnei, care nu vrea să spuie vechea poveste romantică a numelui său.

Dar, ca să treci la Dâmboviceni, mai e drum.

El încunjură înălţimi rotunde, dincolo de care se ascund străvechi aşezări rurale cu nume scurte, rude, ca al Măţăului. Se învârte, se strecoară, şi dincolo de frumosul sat de moşneni unde păstoreşte cu glas dulce şi cu glumă isteaţă părintele Cotenescu. Ne-am înfundat într'un aspru şi măreţ defileu de munte: o cheie de descuiat cu sabie tare se pune în calea întregitorilor de ţară.

Dâmboviţa, venind din sus, de la Mătieşul sumbru, trece tulbure în albie de piatră. Durerile cele vechi pe care le alintă fâşâitul trist al undelor ei nu mai sânt ale acelor boieri şi ţărani ieşiţi în calea năvălitorilor medievali, ci noi înşine am fost marturi îndelungatei jertfe fără noroc de pe coastele Mătieşului, unde am îngropat un prinţ străin, venit pentru pradă. Morţii cari încunjură aici i-am văzut şi ne-au văzut, li-am vorbit şi ni-au vorbit; în împărtăşirea sufletului nostru am cuminecat.

Sus, în faţă, pe cărare de căprioare, s'au suit schivnicii la schitul care nu se vede mai mare decât un cuib de pasăre. Jos, un archeolog sapă la temeliile unei mai vechi biserici îngropate. De la un creştet la altul pare că se întinde acea punte udă de lacrimi şi cruntă de sânge care e viaţa acestui neam de luptă şi de suferinţe.

Departe, în acest ceas spre amurgit, la mormântul, din Dealul Târgoviştii, al lui Mihai Viteazul sună clopotele de pomenire.

www.dacoromanica.ro

La capăt, bisericuţa din Goleşti, satul lui Gole, al urmaşilor lui, boieri ostaşi, buni cavaleri şi cărturari buni, de la Ivaşcu şi Albu la Radu şi Dinicu, mărunt lăcaş de mari amintiri, la care se adauge aceia a trădării Olteanului Tudor, Domnul poporului în arme.

Judeţ arhaic, cu colţuri tăinuite, făcute parcă anume pentru a nu se răsbate la dânsele, cu drumuri înguste şi întortochiate, tinzând spre munte, călărind dealurile spre Câmpulung, strângându-se lângă şuviţi de torente mâncătoare spre Râmnicul Vâlcii, în cealaltă ţară, care, o bucată de vreme a dominat Argeşul.

Pe aceste drumuri, printre frumoasele înălţimi totuşi îmbrăcate încă, în ciuda hoţilor de păduri, totdeauna privilegiaţi, ajunge cineva la mănăstirile cele mai puţin cercetate:

Cotmeana, croită de Mircea „cel Vechiu", refăcută şi adausă supt Brâncoveanu, apoi supt Fanarioţi, fără a i se fura bănuţii de smalt de supt coperiş, mănăstioară domnească din vremi eroice, de la care n'a rămas decât această bisericuţă;

Valea Danului, impunătoare cu adaosul de supţioară, cu catapeteasma care a venit de la însăşi biserica episcopală din Argeş;

Tutana, cu măreaţa biserică, prădată în lăuntru, dar rămasă în zidurile-i puternice, între acei puţintei oameni săraci, aşa cum au făcut-o, din porunca tinerelului Domn Mihnea, care era să fie Turc, însuşi Mihai, care, el, trebuia să ajungă Domnul cel viteaz;

Bascovul, la capătul unui sat sărăcuţ, căruia i se fură fetele cele mai frumoase şi mai deştepte de către mănăstirea secolului al XVII-lea, cu modestul lăcaş de închinare şi căsuţele de adăpost, unde,

www.dacoromanica.ro

supt buna supraveghere din vremea mai nouă, se lucrează harnic la covoare.

Sus, pe dâlma prăpăstuită stă cetatea Poenarilor, adevărata „cetate a Argeşului", de care se leagă crunte legende în legătură cu Ţepeş.

Numai în jos spre Piteşti timpurile apropiate au deschis larga cale domnească.

Şi oamenii se potrivesc cu această natură care nu e aspră, dar cuprinde în ea o melancolie de trecut şi de părăsire. Parcă ar fi cu toţii odrasle de Voevozi aceşti bărbaţi şi femei, cu prelunga faţă smolită, cu ochii negri adânci în cari se zbat, peste lipsurile de astăzi, flăcările eroice. Din fiinţa aici a Domniei au rămas strălucitele veşminte femeieşti, numai din purpură şi aur.

2. Câmpulungul.

E ceia ce-i spune şi numele: un „câmp lung", o vale prelungită între dealurile din dreapta şi cele din stânga, o vale pe care şi-a găsit drumul întâiu o apă, sufletul satelor şi al oraşelor, şi pe urma ei s'au luat, îngânaţi de bolborosirea cântăreţului de munte, oameni: străini, călugări viteji, cu crucea pe haină şi spada în mână, Teutonii, când, în zorile noastre, anii erau abia o mie două sute; apoi oaspeţi cu negoţ şi meşteşug, Saşi mai ales; în sfârşit, din văi de munte, din şchele de hotar, din guri ale Carpaţilor, ţăranii noştri, cari atunci ca şi acum străbăteau drumurile în trăgănarea carelor ce lasă sufletu'n voia gândurilor şi viselor, ori în mersul sprinten al cailor. De-a lungul câmpului s'au întemeiat atunci căsuţele albe, încunjurate de roadele hărniciei; morile vorbareţe, bisericuţele cu crucea înfrăţitoare. Apoi şi Domnii şi-au durat aici Curţi şi mănăstire, mănăstire pravoslavnică, înaintea turnului măreţ al căreia s'a prăbuşit Cloaşterul *(Klos-*

www.dacoromanica.ro

ter) catolicilor, străinilor. Şi azi se vede acest turn, femeinic ca un descălecat de ţară: el domină şi ascunde biserica, nu tocmai mare, şi de el se leagă un şir de case cu două rânduri, străbătute de fereşti înguste, — care samănă cu cele de la Cozia. Şi casele vor fi fiind din timpurile întemeierii, înainte de „o mie patru sute", dar turnul e de sigur un vechiu străjer. Căci nu Matei-Vodă Basarab, restaurator aici unde lucrase din temelie alt Basarab poate, dintre Domnii veacului al XIV-lea, ar fi strâns, în timpurile sale de întindere a ţării şi de supunere a ei către Turci, aceste puternice rânduri de piatră, ce alcătuiesc turla măreaţă, pe care se rotunzesc unul de-asupra altuia şirurile de ocniţe, pe când, sus, încununează totul acoperişul rotunzit. Nu, aici nu sânt urme de decădere; din acest masiv turn se desface acelaşi spirit de mândrie tânără ca şi din piatra care, supt jilţul fin sculptat al Vlădicăi, poartă săpată în slove adânci, drepte, fără legături de cochetărie târzie, amintirea mormântală a lui Nicolae Alexandru Voevod, fiul „marelui Basarab Voevod, — care să se pomenească în veci" —, acel Nicoară Alexandru care pripi fuga Ungurilor prin trecători sângerate şi adormi liniştit, în siguranţa pazei bune, acum şase sute patruzeci de ani, deschizând calea vremilor.

Astăzi, cu desăvârşita îngrijire a caselor sale înflorite, a stradelor sale bine pietruite, a primblării sale, cu adăoşagul nou al şcolilor vesele (nu voiu zice şi cu statuia, puţin apocrifă, a unui erou, Radu Negru, cu totul apocrif), cu mişcarea din zilele de târg a unei ţărănimi harnice şi vioaie, Câmpulungul e vrednic de a se număra între cele d'intâiu oraşe ale României: vile cochete, instalaţiile de băi ale Eforiei Creţulescu aduc vara haine elegante, pe persoane

www.dacoromanica.ro

care aparţin Cosmopolei franco-române; dar, dacă nu-i auzi, poţi să admiri une ori feţele rămase de o frumuseţă românească, cu toată înstrăinarea sufletească a fericitelor ce le au. Iar, drumul de schimb cu Ardealul, care odată trecea prin Rucăr şi Dragoslavele, deci pe aici, mergând acum prin valea Prahovei, şi liniile căii ferate locale oprindu-se la Câmpulung, oraşul, puţin cercetat de negustori, va rămânea, mult timp încă, cruţat de capitalurile străine de la Azuga sau din Lotru şi de potopul de noroiu ucigător al Evreimii flămânde şi barbare. În el toţi aceia ce au nenorocul de a vedea scăderea neamului lor faţă de cavalerii aurului sau de microbii gologanului de aramă vor găsi mângâietoarea privelişte a unui mare, ideal *sat* românesc, a celei mai bune gospodării de ţărani ce se află în cuprinsul Românimii.

3. Rucărul. Dragoslavele. Gura Dâmbovicioarei.

Una lângă alta, pe laturile şoselei, care e prăfoasă, câteva zile abia după ploile cele mari, case cu două rânduri, având cinci-şase odăi, cerdace cu stâlpi şi foarte adese ori şiruri de oale cu maşcat înflorit pe poliţe. Mulţii copii voinici privesc din umbra porţilor de lemn săpate, asemenea cu ale Românilor din Şchei. În curţi, sus în cerdace ori pe margenile drumului răsar femei al căror port ţesut în arnici, în fluturi, în flori de fir de argint şi de mătasă pe fota roşie de aur nu-şi poate afla părechea în cât Ţinut locuieşte Românimea.

Aici eşti încă în Câmpulung, dar, când ai trecut de hotarul oraşului şi te afli acum, nu pe o stradă, ci pe drumul mare, care se chiamă aici „Valea Mare“, vei întâlni, până la şchelele de odinioară, vechile vămi de munte, până la graniţă, acelaşi fel de case, ţesute din vergele de lemn, pe care le acopere lutul nisipos

www.dacoromanica.ro

al muncelelor, aceleaşi curţi pline de toate cele de nevoie unei bune gospodării ţărăneşti, aceleaşi feţe oacheşe, frumoase, cu ochii negri, mari, aceleaşi veşminte cu toate florile câmpului şi stelele bolţii. Înţelegi cum din acest Ţinut de mândri oameni voinici, harnici, cuminţi a putut să plece acum cinci sute de ani descălecatul, începutul unei ţări.

„Drumul cel Mare" e o şosea foarte frumoasă, netedă ca şoselele Dobrogei; parmaclâcuri de fier, elegante, apără pe alocurea trăsurile sau drumeţii înoptaţi de primejdia prăpăstiilor sau ale adâncurilor mlăştinoase.

Ele se strecură întâiu ca o panglică albă pe coasta muncelelor. Modâlcile, umflăturile, cazanele răsturnate înjghiabă la un loc aceleaşi coşcovituri uriaşe ale scoarţei de lut, nisip şi pietricele albe. Deocamdată ele nu se deosebesc bine în ţesturi gârbove, ci se învăluie necontenit cât cuprinzi cu ochiul. Dar veşmântul lor de catifea verde e mai sărac; ici şi colo iese la iveală luturile şi nisipurile galbene, roşieteca piatră de var, ba chiar colţuri de stâncă, unele mărunte, abia răsărite, altele puternice, ţişnind sus în colţi de piatră sură. În locul gardurilor ce hotăresc bine moşia, care e scumpă din multele jertfe ce a cerut, în locul livezilor cu crengile vinete de prune îngrămădite, se văd rămăşiţe încă bogate din vechea pădure seculară şi tufişuri dese. Departe pe povârnişuri se desfac case albe, mici, ca nişte flori sămănate pe pajişte. Mănăstirea Nămăieşti se zăreşte, după vre-o jumătate de ceas de călătorie, într'o înfundătură, îmbielşugată în copaci, din mijlocul cărora se înalţă copereminte roşii şi trei turnuleţe nouă.

Dâmboviţa lunecă printre sălcii în fund, supt muncele strânse împreună, care abia lasă a trece această călătoare tânără şi zglobie. Îndată mergem pe

www.dacoromanica.ro

malul ei. Une ori râul e spârcuit în şfichiuri desbinate, alte ori el aleargă prins în jghiaburi de lemn; în sfârşit, el se scurge la vale fără piedeci şi unit cu sine, gâlgâindu-şi apele limpezi, care răsfrâng în colori de ardesie cerul uşor acoperit de nori. Roţi încărcate de cutii îi fură necontenit apele ca să le verse în treucuţa de unde ele se aruncă în canalul care hrăneşte sămănături. Mai departe, un fierăstrău trăieşte din puterea ei, făcând să se mişte fără întrerupere, în sus şi în jos, pânza de fier cu colţii lacomi.

Supt Piatra Dragoslavelor, — caci acum movilele pietroase au înălţimea munţilor, şi poporul li zice Pietre —, înfloritorul sat întinde de-a lungul drumului casele-i albe; o biserică, zidită de cel d'intâiu Grigore Ghica, în veacul al XVII-lea, are înaintea zidurilor modeste ale naosului un turn strivitor, care e făcut în mult mai mic după acela al mănăstirii Câmpulungului, pe atunci de curând dreasă de Matei-Vodă Basarab.

Pe aici era odată trecerea mărfurilor braşoveneşti, în cară dusă încet şi greu, pe drumuri rele, spre atâtea oraşe ale ţării şi spre locurile de peste Dunăre. Drumul de astăzi nu e întocmai cel vechiu, care merge prin vale; dar şi acesta se înrămureşte între calea Târgoviştii şi a Câmpulungului. Cea d'intâiu se desfăşură la vale, de-a lungul Dâmboviţei.

Încă trei chilometri, şi sântem în şchela cealaltă, Rucărul, ale cărui turnuri şi case albe se ivesc îndată, la locul unde se întâlnesc trei Pietre mari, dintre care una poartă brazi pe coastele ei.

Rucărul adăpostia odată pe vameşii Domnului muntean, oameni siguri şi cu multă trecere. Astăzi, el are o şcoală, o primărie foarte mare, un otel cum nu mai poate arăta alt sat din România, o

www.dacoromanica.ro

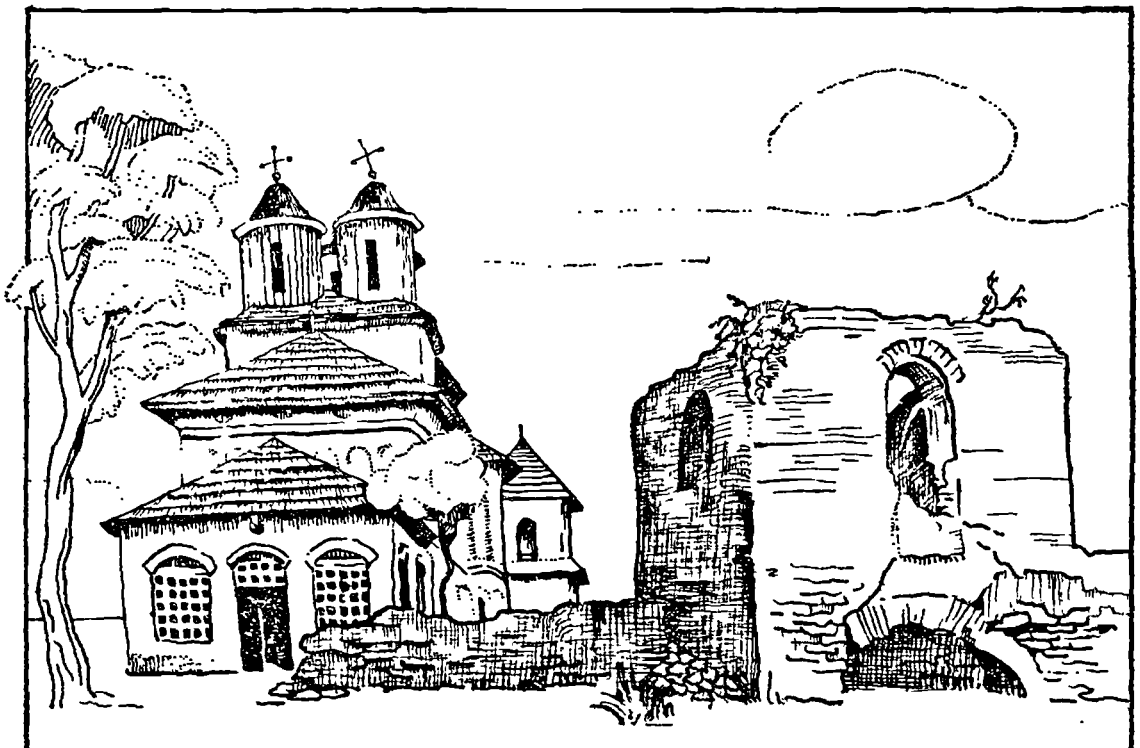

Mănăstirea Tutana.

www.dacoromanica.ro

frumoasă şi lungă primblare pe lângă râuleţul prins în maluri îndreptate şi pietruite şi foarte multe case de o gospodărie aleasă. Noua biserică se înalţă mândră într'un colţ, pe când cea veche se ascunde într'un cimitir întins, unde o cruce se ajunge cu alta. Doi meşteri din Câmpulung, plătiţi de un negustor grec din părţile Castoriei, ginere de boierinaş muscelean, au clădit acest lăcaş foarte cuvincios, cu pridvorul răzimat pe stâlpi de cărămidă. Zugravi cu imaginaţie au înfăţişat în acest pridvor judecata cea de pe urmă, cu mulţi draci negri ca Ţiganii şi cornoraţi ca boii, cari au nume pline de înţeles: Zorilă, Negrilă, Trăgilă, Cocoşilă şi Zghidarcea. Frumoşii copii din sat însă li-au spart frunţile, li-au scos ochii şi li-au deschis burţile cu pietre, şi grozăviile Iadului nu par potrivite cu o aşa de blândă ţară, având atâta putere în oameni, atâta mândreţă în îmbrăcăminte, atâta seninătate nevinovată în cuget. Crucea unui mormânt proaspăt e încă împodobită cu bradul înfăşurat în flori şi în motocei care a fost dus înaintea tânărului adormit, şi pajiştea e stropită împrejur de flori căzute ce nu s'au vestejit încă precum veşted e acela care a fost coborît jos.

După câteva văpăi roşii, trecătoare, pe culmea Căpitanului, noaptea cade aproape dintr'odată. În lipsa străinilor, cari nu mai vin în Rucăr, de câtva timp, strada se face îndată pustie: luminile, abia aprinse, se stâng la toate ferestile; şi hanul se închide ceva mai târziu. Până şi şuierăturile caraulei contenesc, şi tăcerea nopţii negre e sfâşiată numai de hărţăgoasele lătrături ale cânilor paznici, cari pândesc zgomotele tainice din singurătatea muntoasă.

Dimineaţa a coborît neguri uşoare pe coastele muncelelor, pe care numai ici şi colo le străbate o

www.dacoromanica.ro

săgetare roşietecă de raze. Sânt opt ceasuri acuma, şi răcoarea nopţii stăpâneşte încă văzduhul limpede. De pe toate cărările şi potecile izvorăsc în strada albă ţăranii cu sumane negrii şi cojocèle cusute, ţărance a căror bogăţie de fluturi şi podoabe e acoperită în parte de mântăli cafenii; unele dintre dânsele poartă ştrengăreşte pe albul fin al vălului ce li înfăşură faţa oacheşă o pălăriuţă bărbătească. Caii trăsurii ce ne va duce la graniţă, înhămaţi în lung. doi câte doi, scutură capetele copleşite de muşti şi de vespi veninoase, făcând să bodogănească tălăngile greoaie. „Domnul Avram", — prin aceste părţi oamenii se chiamă Avram, Moise, Sălăvăstru, Ghedeon, Aron, Izichil, — aşteaptă pe capră, făcând să fluture în şagă largul biciu care pocneşte îndemnător.

Strada pe care o urmăm se chiamă pe o placă de lemn „Strada Frontierei", şi ea urmează până în graniţă, legându-se şi cu şoseaua ce vine de la Piteşti. Acest minunat drum a fost mântuit în 1891 supt conducerea a doi ingineri români, antreprenorii fiind Italieni. El se razimă adesea pe puternice întăriturì de piatră, străbate poduri desăvârşite şi e apărat prin vergele de fier unde se deschid râpe. Nu e o linie care să se înfunde drept înainte între firele telegrafului, care aici are altă cale, ci, încolăcindu-se ca o biciuşcă răpezită, el înfăşură deal şi munte cu panglica-i albă. În urmă nu-l mai recunoşti în şuviţa zburdalnică care se joacă prin funduri de văi şi se prinde de gâtul aspru al stâncii; înainte, când îl vezi alergând nebunatec în veşnice rotocoale, nu-ţi vine a crede că în curând vei fi colo sus pe înălţime. Aici, prin chefurile-i neaşteptate, drumul însuşi e o mare plăcere.

Soborul de uriaşi se ţine şi mai departe. În faţă, în urmă, la dreapta, la stânga, unde priveşti, fără o singură spărtură, — căci drumul se strecură şi

www.dacoromanica.ro

nu cutează să taie, iar bietele râuri sânt mulţămite că-şi pot căuta de cale, — vezi ceaunele răsturnate, căciulile cu ţuguiu, tablele întinse, zimţii, spinările ciolănoase. Sânt movile de nisip curat, în care scânteie puncte de mica, mari movile umflate, pe care nu se prind decât fire de iarbă săracă, sânt mormane de piatră, acoperite cu arbori rari. Dar piatra răsbate pretutindeni; une ori numai, ea e acoperită de crânguri şi păduri de brad, de mesteacăn morocănos, cu frunzele pleoştite, de fag, care-şi răşchiră până departe ramurile cu frunze lucioase; codrii adânci şi negri, stăpâni peste toate, nu se văd nicăiri; până departe către hotar, unde sânt vârfurile mai înalte, pădurea e numai o rămăşiţă a trecutului ei falnic, căci nevoia de bani a moşneanului a pus-o la biruri grele şi a schilodit-o pentru totdeauna, fără s'o radă însă cu totul ca în ţara de mun cele ruinate a Sovejei. Prin coviltirul uşor al ierbii, printre trunchiuri şi mai presus de ele, ţişneşte însă piatra stăpânitoare: ici, ea se risipeşte în fărâmi albe, galbene, roşcate, care fac moşinoaie în margenea şoselei curate, dincolo, ea samănă coasta sau adâncul cu frânturi şi lostopane; aiurea, ea străjuieşte drumul cu plăci înegrite, murdare, lucioase, sau cu lespezi clădite în bună rânduială ca de mâna dibace a unui meşter uriaş; de multe ori, în sfârşit, ea încunună toate cu câte o mândră creastă sură sau ìea în stăpânire întreg muntele. Lângă Păpuşa verde, clădită ca o movilă, stă în faţă, peste valea Dâmboviţei, lungul părete sur, adânc, scrijelat, gol, sterp, trist, al Pietrei lui Craiu, numită aşa după unul din făloşii regi cari se întorceau cu fuga acasă la dânşii, lăsând în urmă steaguri rupte, arme frânte şi voinici morţi, căzuţi în mormane sângeroase sau sămănaţi pe coaste şi prin văile înguste ca frunze roşii, veştede, de toamnă.

www.dacoromanica.ro

Iată, cam la jumătatea drumului, cazanul Posadei, care aminteşte o zi ca aceia, de strălucită biruinţă ciobănească asupra boierilor mari ai străinătăţii cotropitoare. O groapă se rupe supt munţi; colo în fund, unde strălucesc case albe, e Dâmboviţa, care trece uşoară, limpede pe prundul curat; mai în faţă râpa goală, pustie, cu arbori şi mărăcini. Odinioară prăpastia era împădurită, şi, numai ca o îngustă crestătură răsbătea calea negustorilor paşnici, pe care acum, spre sfârşitul veacului al XIV-lea, ajunseseră a trece aspri ostaşi cu siguranţa că au biruit şi supus. Şi, de-odată, dintre trunchiuri năpădiră săgeţi fulgerătoare, şi această furtună de ucidere împinse oameni şi cai mai în adânc, tot mai în adânc la stânga, unde sânt cheile Dâmbovicioarei, straşnica strâmtoare prin care fuge sfios râuleţul, ca o şopârlă ce lunecă pe coiful uriaşului adormit. Din pereţii înalţi de pare că ajung cerul, căzu atunci strivitoarea ploaie a bolovanilor mâniei şi răsbunării unui neam prea multă vreme călcat în picioare. Măciucile striviră ţestele fudule. Cei ce se învredniciră de această primire abia mai găsiră, împuţinaţi şi acoperiţi de răni, drumul de mântuire al Braşovului. Mărire ţie, Posadă cu adâncurile răsplătitoare, care ne-ai ajutat să păstrăm până astăzi viaţa frumoasă, albă, bună care înfloreşte de-a lungul veacurilor pe munţii şi câmpiile noastre; mărire ţie, mormânt de duşmani pecetluit cu roşia pecete a biruinţii noastre!

Urmăm calea de stâncă înaltă, îngustă, întunecată în care, apoi, ţăranii lui Vlad-Vodă, Muscelenii aceştia cu faţa rotundă, ochii negri şi trupul vânjos, au toropit pe Ungurii Măriei Sale puternicului Craiu Sigismund, care a fost apoi şi Împărat. Un val de aier rece ne loveşte în faţă. E sufletul aspru al strâmtorii, precum Dâmbovicioara grăbită e seninul

www.dacoromanica.ro

şi bucuria ei. De o parte şi de alta a cărăruşii pietroase, apărată cu parmaclâcuri de lemn, păreţii nemărginit de înalţi ai stâncii pustii sprijină o şuviţă de cer albastru-şters. Brazi detunaţi atârnă de-a lungul scoarţei sure, cu jalnicele lor crengi uscate. Iar în câte un loc ca prin minune un mândru fag hrănit de apa limpede îşi deschide braţele verzi, răstignit pe stânca dreaptă. Ca o amintire a pajiştilor mirositoare, a câmpiilor înflorite din locuri senine, câte un clopot vânăt se iţieşte din smocul frunzelor mărunte.

Măreaţa temniţă se deschide acum: e un ochiu de lumină, de verdeaţă. Dâmbovicioara se încălzeşşte la soare, înainte de a pătrunde în grozăvia strâmtorii; apoi încă odată aceasta cuprinde în braţele ei zdrenţoase de aspră stâncă cenuşie. Acuma sântem liberi.

De la căsuţa albă de colo, la capăt, se deschide un drum înverzit, care suie pe nesimţite la peşteră. O ţărancă bătrână, adusă de spate şi sfrijită pe oasele ei ţapene, a adus lumânări; şi pe lângă dânsa se adună, văzându-ne oameni de omenie, — căci altfel se tem de Nemţii, de Ungurii cu vorba neînţeleasă şi aspră, cari se sprijină în ciomege cu vârfuri de fier —, o droaie de copii. Înainte păzeşte un băieţel cu genunchile goale prin iţarii rupţi, cu o cămăşuică înflorită de arnici negre: şi ce mai căciuloiu ţuguiat pe părul lui bălan, tuns scurt! Apoi vin două fetişcane care mărturisesc că sânt în clasa a patra; cu cozile pe spate, o cămăşuică înflorită mult în arnici negre şi fotă roşie; şi mai la urmă altă fetiţă tot aşa, cu ochii negri şi părul bălan, zburlit şi dârz, pe care celelalte o pumnesc pe ascuns fiindcă prea se amestecă în toate rosturile. Tocmai la capăt, unde, de-asupra scărişoarelor de lemn, se deschide înalta poartă ce pare săpată de mâni de om, se adauge o altă bătrână, grasă, roşie şi vorbareţă, care

www.dacoromanica.ro

porneşte a spune că aici sânt oameni buni, cari se ceartă, adevărat, „pentru văcuţa dumitale care a întrat în curtea mea", dar se împacă a doua zi chiar, căci nu pot sta doar aşa prea multă vreme.

Acum în peşteră! Băbuţa sfrijită şi gârbovită, care tace, scoate bucăţi de lumânări albe, de făclioare galbene, şi le întinde fiecăruia: „Ţine!".

Întâiu, întunerecul din fund îţi cam iea ochii. Vezi atât, că te înfunzi într'un negru beciu sălbatec, cu pereţii coşcoviţi, buboşi. În dreapta şi în stânga sânt alte adâncituri, închise, pe când, înainte, lumina descopere într'una gurguie grosolane, crengi groase, strâmbe, chipuri grosolan cioplite, împărţite în două, lungi guri de iad, de pe care picură, *asudă* prelingeri leneşe de apă. „Acestea sânt *închipuiri,* ca berbecele, ca mielul, ca cerbul, ca boul. — Jucării ale lui Dumnezeu.— Da", zice bătrâna oftând, „că el face toate, şi pe noi. Şi, uite, aici e altarul, cum îl vedeţi, cu masă, cu scaune: aici a stătut pustnicul, de mult, dar de atunci au mai stricat oamenii".

Ne întoarcem: pasul lunecă pe bolovanii umezi, luminile zboară roşii pe pereţii îmbrobonaţi. Şi de-odată în fund năvăleşte un sul de albă lumină rece, care văpseşte crud colţuri de piatră; pare faptul unei zile de iarnă. Şi la câţiva paşi mai departe poarta se înfăţişează închizând în pătratul ei ca o tablă de argint luciu, care e lumina cea bună a zilei.

*

Şi iarăşi suişul şerpuitor, ocolirea necurmată a „pietrelor", a munţilor din ce în ce mai acoperiţi de păduri. Case nu sânt, decât numai într'un punct singuratec o vilă zimbitoare pe care o clădise un moşier pentru fiul său bolnav, care s'a stins de oftică la douăzeci de ani şi de atunci zăvoarele au căzut la uşa de întrare. Valea Dâmboviţei, cazanul Posadei au perit de mult în urmă, şi nu se mai

www.dacoromanica.ro

văd alte văi, alte adâncituri, alte locuinţe. Păpuşa, încunjurată de neguri care vestesc ploaie,

— „Păpuşa are neguri; mâne cu siguranţă plouă", spune domnul Avram —,

luciul scrijelat al Pietrei lui Craiu se ivesc, apoi pier, şi iar se arată din nou, înşelând, cum înşeală orice îndepărtare, asupra locurilor şi depărtărilor. Muntele Giuvala se ascuţeşte cu creştetul pe care dăunăzi au ars pădurile, lăsând ţerna sură şi frunzişuri ruginite de flăcări. Jos, e vama românească cu acoperemântul de tablă roşie, iar după câteva învârtituri de roată, la un luminiş între muncele, lângă crâşma lui Aron Românul, — cu bere de Feldioara şi chelneriţă cu fotă roşie, — stâlpul cu cele trei colori ale Ungariei, care înseamnă stăpânirea străină.

Întorsul se face răpede, în abia două ceasuri; priveliştile ce se desfăşuraseră în răgaz la suiş se amestecă în goana coborâşului. Abia ai plecat de la Podul Dâmboviţei şi eşti în Rucăr, a cărui frumoasă biserică nouă îl vesteşte de departe prin turnurile ei.

Şi acum, cu toate prevederile de furtună, se lasă o minunată seară caldă, cu cerul senin, a cărui catifea negrie e ţintuită cu stele tremurătoare. Când se închide hanul cu două rânduri şi cârciumele-şi sting luminile şi trăsurile se duc în drumurile lor şi lumea s'a culcat prin casele albe, nu se mai aude decât clocotul apelor râului fără astâmpăr, limpede acum în atâta linişte.

A doua zi drumul spre Câmpulung e plin de căruţe şi cară. Pe o înălţime scociorâtă de cazmale, femei duc pietrele cu vagonete; la acest lucru, la clăditul caselor şi la atâtea munci grele, ele sânt prin aceste

www.dacoromanica.ro

părți tovarășul neobosit al muncitorului, tatăl sau bărbatul lor.

Iată acum iarăși Nămăieștii (de la Nemoiu), cari, văzuți în față, sat și mănăstire împreună, dau o înlipărire mai puternică și mai bogată. Pe o cărare pietruită te urci spre o biserică al cării pridvor singur, prefăcut dăunăzi, e de zid, în afară, pe când stranele, catapiteasma și altarul se află în stâncă. O peșteră mică a fost scobită și mai bine și netezită pentru a primi zilnic rugăciunile maicilor, care sânt astăzi vre-o treizeci și nu vor fi întrecut niciodată acest număr. De-asupra crește iarba, înfloresc florile și se înalță arbori, și pretutindeni în acest dulce colț de pustietate aromită, pe margenea drumului, de-a lungul îngrăditurii, pe cerdace și pe poliți, la ferești, în tot lungul arhondaricului trăiesc, an de an, bucurând privirile maicilor și ale drumeților, mașcatele roșii și trandafirii, garofele catifelate, sfioșii toporași cu inima de aur, ochiul-boului deschis spre lumină, condurașii de ceară, gura leului cu potirul închis și învoaltele nalbe cu trunchiurile înalte. Și ele fac rugăciunile lor, care nu sânt mai rele decât altele.

4. Generalități muscelene

Muscelul, un județ mic și puțin cercetat de alții decât de bolnavii cari vin să-și ceară însănătoșirea de boli molipsitoare la Câmpulung și Rucăr, trecându-le în sama sătenilor și mahalagiilor de acolo, n'are numai o însemnătate istorică prin aceia că în el se află acea veche vaină a Dragoslavelor și Rucărului, cu biserici mari, — dintre care cea din Dragoslavele e ctitorie domnească, a lui Grigoraşcu Ghica —, apoi prin aceia că în Câmpulung dăinuiește încă, de și într'o formă schimbată, „cloașterul" catolicilor, biserica-mănăstire latină făcută pentru cei d'intâiu oră-

www.dacoromanica.ro

şeni, Nemţi şi Unguri, de legea Apusului şi în care se mai poate vedea cea mai bătrână piatră de mormânt din toată ţara, a sirăinului care era judeţ de Câmpulung la 1300; prin acea biserică domnească, prefăcută cu totul în veacul al XIX-lea, dar care înfăţişează mormântul lui Nicolae Alexandru Voevod, mort în 1364, cea mai străveche lespede de mormânt din toată România, şi care e încunjurată încă, măcar în parte, de un zid şi un turn străvechiu; în sfârşit printr'un număr de biserici şi mănăstiri care-şi numără anii cu sutele. Muscelul nu se deosebeşte numai prin frumuseţa adâncilor văi şerpuitoare, rotundelor muscele blânde, de la care-şi iea numele, a bogatelor fâneţe smăltate cu flori, a drumurilor întortochiate, care aleargă albe la picioarele lor. Acest judeţ a păstrat mai bine decât oricare altul mândria nevinovată, demnitatea morală a omului de pe vremuri; în el trebuie să vii ca să vezi pe ţăranul cu strălucit port de aur, roşu şi alb, pe ţăranul cu moşia lăsată din vremea celor d'intâiu Domni, pentru cari neamul lui a luptat şi a biruit, pe ţăranul cu ograda bine îngrădită, cu curtea plină de coşere şi de vite, cu trainica locuinţă înaltă supt coperişul ascuţit de şindilă, cu pridvorul pe stâlpi, cu adânca pivniţă dedesupt, care îndeamnă la păstrare, case cu două rânduri, cu multe încăperi, în care cămările de oaspeţi aşteaptă cu plocatele şi ţesăturile lor pe oaspetele primit în prag de ţăranca nobilă, cu părul bogat şi frumoşii ochi negri, bine deschişi.

Câtă vreme literatura noastră dădea numai chipuri de ţărani falsi sau de ţărani ideali, cari erau din toate Ţinuturile şi din niciunul, ţăranii lui Alecsandri scăldaţi în fericire şi înfloriţi de un dulce zimbet ca pe pachetele de ciocolată sau pe tablalele zugrăvite anume, ori ţăranii altora mai noi, oameni de patimi, răi, de avânturi sălbatece, vânjoşi, crunţi

www.dacoromanica.ro

şi apucaţi, muşcându-se în dragoste şi dumicându-se la o răsbunare, întocmai ca fiarele munţilor, ţăranul muscelean, o mândrie a neamului, zăcea uitat în acele frumoase clădiri albe din curţile de bielşug, supt muşuroiul despoiat de pădure al muncelelor ocrotitoare. Astăzi, el iese la iveală, uimind prin noutatea, ca şi prin frumuseţa lui.

Dacă ar fi vrut să-l descopere pentru public un scriitor din altă parte, i-ar fi trebuit multe şi grele călătorii. Ţăranul român de oriunde se desvăluie greu acelui pe care nu-l cunoaşte, chiar aceluia care, vorbind limba lui şi purtând portul lui, vine din alt sat. Dar cel din Muscel, chiar dacă ar voi să se împărtăşească unui drumeţ literar, ar trebui să-i dea atâtea lămuriri nouă despre atâtea lucruri deosebite, — căci datinile şi rosturile lui, vechi ca lumea, nu se mai pot mântui de arătat —, încât acesta nu s'ar fi simţit niciodată cum se cuvine în subiectul său.

Trebuia un fiu al Muscelului, un fiu de la ţară, din marile sate luminoase, cu aierul tare, care ridică în obraji acel sânge mult şi pune acea flacără tare, pentru a vorbi după cuviinţă despre „casa din Muscel". După cuviinţă, aceasta înseamnă şi cu adevăr, şi cu nevinovăţie, cu naivitatea caracteristică acestor oameni şi cu o curăţie fără pereche, cu o măsură ţărănească precum o afli, de alminterea, în toate Ţinuturile noastre.

El s'a găsit. Un flăcău din Boteni, unul din mulţii Ioneşti ai Muscelului, băiat de moşnean, nici prea bogat, nici prea sărac. S'a născut şi a copilărit în sat, s'a întors acolo de la şcolile înalte din oraşele mari, a iubit şi el trup frumos, slobod, în cămaşa albă cu flori, a ţinut ca o cinste că e de acolo şi a cinstit pe oamenii săi până şi în veşmântul lor, pe care la orice prilej a fost bucuros să-l poarte. Astăzi

www.dacoromanica.ro

îşi are diploma de licenţiat în litere, e profesor de liceu, — şi a căutat să fie acolo în Muscel, la dânsul acasă —; el va fi printre fruntaşii vieţii Ţinutului de unde a plecat ca să se întoarcă mai luminat şi mai mare. Iar, când simţul adevăratului scriitor îl îndeamnă să puie ceva pe hârtie, de ce ar putea el vorbi decât de Muscelul său, de tot ce-şi aminteşte, de tot ce-şi închipuie potrivit cu realitatea, de tot ce ştie despre el şi simte pentru dânsul?

Un timp, au apărut prin „Sămănătorul" schiţe care se deosebiau printr'o cumpătare şi precisie minunate în fixarea unei vieţi patriarhale cu totul nouă. Astăzi, jertfind, fără cuvânt, acele pagini frumoase, d. Ionescu-Boteni, — de ce şi-o fi zicând acum Ion Boteni? —, apare cu un volum, acest „Casa din Muscel", tipărit, firește, tot la Câmpulung, şi nu undeva prin „străinătate".

Cu el facem o călătorie în Muscel. De-odată, de la cei d'intâiu paşi, aierul se schimbă: eşti în alb lămurit şi albastru tare; un vânt de înviorare vine de la pădurile graniţii, culegând miresme din multele flori pe care le atinge pe coasta muscelelor supuse. Vite albe pasc iarba mirositoare; oile Mocanilor trec în sunet de clopot. Apele curg limpezi, înguste, răpezi, de-a lungul „câmpurilor lungi"; copii se zbeguiesc pe mal: câte unul samănă cu scriitorul, cu călăuzul. Coasele scânteie în soare, prin locurile unde se lucrează cu mulţămirea celui ce are supt opinci pământul său. La unele garduri, femei frumoase se apleacă spre drumul pe care a plecat sau vine gospodarul une ori, alte ori dragostea. Se aud vorbe, sigure, puţine, prin care ca printr'o străfulgerare vezi în adâncul unor suflete foarte serioase, cu un adânc simţ al datoriei şi chemării vieţii. Ascultă vorbele, şi vei înţelege un popor întreg;

Iată o peţire:

www.dacoromanica.ro

— A d-tale fata, neică Nicolae?

— A mea Ghicuţă, a mea. (Şi atât.)

Un dor:

— Ţi-e dor de-acasă, mă băiete?

— De ce să-mi fie? Nu mi-e. (Şi, ştiţi, toată inima plânge în el.)

O „ţâră" de curte:

— Da' cine e aici pe locul mieu?

Apoi:

— Bună ziua, fată mare.

— Mulţămim d-tale, nene Ştefane. Uite noi eram; înălbim pânzele astea.

— Bine, bine. Numai că o să vă puiu la dare, şi nu ştiu zău de-ţi avea cu ce plăti. (Fata e bogată.)

— Acù...

Şi câte cuvinte ca acestea nu iese din suflete de-adreptul pentru cine e cuminte, şi printre cărturari, ca să le înţeleagă!

De ce le-aş mai înşira în zădar? Doar cartea, calea stă deschisă.

Poftiţi cu Boteni la drum, şi, ce'ţi vedea, mi'ţi spune. Dar rău n'o să vă pară că aţi plecat cu dânsul.

www.dacoromanica.ro

V.

DÂMBOVIȚA

1. Târgoviștea.

De la Titu, așezat la vre-o două ceasuri de Pitești, în șesul dunărean acum, o linie de drum de fier se desface spre Nord, paralelă cu linia Slănicului și cu celalt drum, marele drum internațional din valea Prahovei. Dar această cale din valea Ialomiței nu urmărește nicio legătură cu străinătatea, care e și aici Brașovul, ce se atinge prin Predeal. Ea nu poartă, ca linia Slănic, bogății din adâncul pământului României. E o linie locală, care unește cu centrul capitala județului Dâmbovița, o linie de folos militar, fiindcă atinge, mai departe, fabrica de pulbere de la Lăculețe și, vara, o linie pentru bolnavii cari se duc la băile Pucioasei.

Și în sus, străbați tot șesul, un șes fără daruri deosebite ale naturii, așa încât satele ce-și împlântă casele în pomii livezilor, păstrează mai toate vechea căciulă de sărăcie a stuhului și cocenilor. Ici și colo se văd risipite poteci de pădure sau întinderi de desișuri încâlcite.

De odată o linie albastră se înalță la stânga supt cerul nehotărît al sfârșitului de toamnă, o linie dințată de vârfuri. Undeva în fund vor fi Carpații, pe cari aierul nu e destul de limpede ca să-i arăte. În față sânt însă muncelele, a căror împărăție de vii și livezi începe aici. Din ce în ce, ele se deslușesc, goale, scrijelate de dungi, sau păstrând încă frânturi roșii și galbene din velința lor, până dăunăzi verde de o puternică viață.

www.dacoromanica.ro

Iarăşi o vârcă de arbori în jurul înălţimilor. Ea nu piere însă înaintea vederii, pripită de mersul trenului. După micile căsuţe, vine un turn de biserică mare, apoi altul şi altul. Ele se grămădesc în sfârşit, împreună, la un loc cu clădiri orăşeneşti învălmăşite. E Târgovişteа, foasta capitală pe care o acopere giulgiul de aur învechit al amintirilor, e Suceava Ţării-Româneşti, dormind în umbra bisericilor sale, care-i sânt strălucite monumente funerare.

Când te cobori însă de la gară, în mijlocul multor călători, între cari cu deosebire ţărani, pe cari-i aduce trenul de dimineaţă, n'ai crede că te afli pe pragul mausoleului. Un bulevard lung, drept, bine pavat, peste care atârnă, între stâlpi, lămpi moderne, iar, de o parte şi de alta, vaste locuri goale, grădini, livezi bine împrejmuite, vile foarte cochete. S'ar părea că această stradă curăţică inaugurează un oraş nou al viitorului.

Strada duce mai departe, între clădiri cu două rânduri, unele nouă, altele refăcute: câteva case arată limpede un trecut care e însă cel de alaltăieri abia. Aici sânt prăvălii, aproape numai româneşti, câteva berării. Mai încolo, pe lângă o mare şcoală ajungi într'un cartier de oameni bogaţi, cu case care au o bună înfăţişare: întocmai precum Calea Victoriei, comercială în cea mai mare parte, se mântuie cu vilele boiereşti dintre Calea Griviţei şi Şosea.

Acesta e însă numai salonul de primire actual, locul de primblare, sediul autorităţilor: o Primărie, o Prefectură şi un Tribunal care ar şedea bine oriunde, — şi taraba negustorilor de astăzi. Oriunde te-ai uita însă, în dreapta ori în stânga, vezi rămăşiţile, umile sau glorioase, întregi sau ruinate, ale vechii cetăţi.

www.dacoromanica.ro

În dreapta, urmele sânt mai rare și mai puțin însemnate. Ai totuși biserici din al XVII-lea veac, cu turnuri de zid, ale căror ferești înguste, tivite cu brâne săpate, arată o înrudire cu minunea de la Curtea-de-Argeș sau cu aceia, mai puțin scumpă, dar nu mai puțin frumoasă, care se află aici, în vecinătate. Casele parohienilor de altă dată ai acestor biserici au rămas pe alocurea în picioare. Coperemintele țuguiate, de veche șindilă neagră, se razimă pe stâlpii supțirateci ai pridvoarelor umbroase, pe când o prelungire ca un sfârșit de coif ocrotește cămara și bucătăria.

În dreapta, încă din vecinătatea gării, răsare, în haina strălucitoare a unei reparații, trandafirie și albă, Mitropolia Târgoviștii, total prefăcută, cu pridvorul ei așezat pe șase stâlpi, cu turnul unic, prea supțire, ridicat pe o temelie înaltă. În față, e un turnuleț stricat, și o poartă de lemn, pecetluită cu numărul unui ordin al Ministeriului, închide întrarea prin vechiul zid de cărămidă. Un arsenal e în coasta bisericii, a cării reparație e oprită în loc de lipsa de bani și de lipsa, mai puțin scusabilă, de socoteală. În față se desfășură, mărginită de mici prăvălii urîte, o piață nespus de murdară.

Iată, într'o străduță transversală, armonia simplă în proporții vaste a bisericii Stelea, pe care Vasile Lupu a înălțat-o în ceasul împăcării, pe pământul Capitalei muntene, unde nădăjduise atâta vreme să între ca dușman biruitor. Pe acest loc trebuie să fi fost însă înainte o clădire mai veche, căci la o poartă lângă zidul turnului masiv, străbătut de două ferești de pază, văd o piatră ce pare să fie de supt Radu-Vodă Șerban (1601—11), și ruinele de case ce se ridică din pajiștea cimitirului sânt, după tradiție, rămășița locuinții celor mai vechi Vlădici

www.dacoromanica.ro

târgovişteni. Dar biserica de astăzi e întreagă a lui Vasile-Vodă şi a isteţilor lui meşteri moldoveni, cari au făcut stâlpii, liniile şerpuitoare şi îndrăzneţe ale brâielor de podoabă din faţadă, cari au încunjurat turnurile de cingătoarea cu boabe de smarald a frumosului smalt verde.

Mai departe, după desfăşurarea Stradei Domneşti, curată şi cu casele cuviincioase, apare Biserica Domnească, o clădire adese ori arsă şi prefăcută, puţin schimbată pe din afară, în această ultimă înfăţişare a ei, şi încununată cu trei turnuri mari ce se îndeasă unul în altul. Apoi, chiar lângă dânsa, cuprinsă parte în curtea bisericii, parte în a noului spital, Curtea Veche.

Acum se văd, din acest rar monument al arhitecturii noastre laice, încăpătoare, trainice şi modeste, — după însăşi firea poporului nostru —, numai pivniţi adânci, unde, în puterea unui contract cu Primăria, bragagii sârbi şi-au făcut gheţăriile, odăi mari şi mici, care n'au niciodată mai mult decât trei păreţi şi cărora li s'a spulberat de multă vreme acoperişul şi li s'a năruit fruntea păreţilor; apoi o culme prin care se crapă două fereşti moarte. Un mare turn rotund, al Chindiei, de unde se pândeşte focul, arată în mijloc zidurile-i prefăcute în veacul trecut. Iar, în dreapta şi în stânga, despărţind curţi, întrând în case mai nouă, cu sau fără spoiala varului, boltindu-se peste strade urîte, strâmte, noroioase sau plângând în singurătatea pustie, acele ziduri de cărămidă trainică, pusă în lung şi în lat, îmbinată cu bolovani, înaintea cărora Seimenii turbaţi de bielşug au oprit pe bătrânul patriarh Matei, stăpânul lor şi Domnul ţării[1].

[1] Azi, d. Virgil Drăghiceanu a găsit în adânc palatul de cărămizi al lui Mircea întâiul (1939).

www.dacoromanica.ro

De atunci înainte, de la uciderea sfetnicilor de căpetenie ai Domnului care zăbovise prea mult între ai săi, de la închiderea porților cetății înaintea celui ce se cuvenia să-i aibă cheile, de la moartea lui Matei în mijlocul părerilor de rău, ca un blăstăm apasă asupra vechiului Scaun de Domnie. În 1655, la București, Seimenii seceră ca grâul copt capetele celor mai mulți dintre fruntașii țării: lăcomia lor despoaie casele și pângărește bisericile, care rămân cu pereții goi. Peste trei ani, Preda Brâncoveanu e tăiat aici, în „casele domnești", de armașul păgânului Mihnea-Vodă. Peste câteva luni, beșliii turcești ai aceluiași tiran aruncă pe ferestile care s'au făcut țărnă pe urmă, trupurile zugrumate ale multora dintre cei rămași în viață, și dorobanții le calcă în picioare, pe când odăile răsună de cântecele de triumf ascuțite ale musicii turcești.

Apoi calăii se duseră și ei, spre pribegie și nenorocire. Străjile părăsiră locurile lor de pază. În Curtea măcelurilor se făcu liniște, liniște. Șindila putrezi, și cărămizile căzură în sălbateca împleticire a buruienilor, crescute din pământul frământat cu sânge.

Dar iată că sosește Domnia de bielșug și strălucire a lui Constantin Brâncoveanu. Pompa stăpânirii se întoarce iarăși în odăile cu totul prefăcute. Sânt din nou sfaturi, serbători, musici; cu toate că, în vremea de înjosire și supunere, zidurile, ajunse zădarnice, nu se mai apără. În toamna anului 1713 vin încă la Târgoviște, în vremea culesului viilor din deal, bătrânul Voevod, Doamna, coconii, nurorile și micii nepoței, împreună cu obișnuitul alaiu. Dar, la Paști, aceiași oaspeți veseli pornesc, cu cenușa pe cap, spre temnițile și piețele de ucidere ale Constantinopolei.

Curțile domnești se înmormântară iarăși, și an de

www.dacoromanica.ro

an încheieturile lor de piatră se desfăcură. Spiritul plecase de pretutindeni, şi nu mai era nicio milă pentru amintiri. Poeţi romantici veniră numai, la începutul regeneraţiei noastre, să cheme umbre prin cântecele lor şi, pentru dânşii, glasuri tainice, răsunetele durerilor şi bucuriilor, şoptiră prin spaţiile goale. Bibescu-Vodă, căruia-i plăcea să se îmbrace ca Mihai Viteazul, dură din nou Chindia, întru pomenirea trecutului şi pentru locuinţa pompierilor. Şi apoi iarăşi geniul distrugerii se puse la lucru, îngropând, răbdător, casele celor ce s'au îngropat.

În cutare unghiu apoi, Sf. Nicolae din oraş se înalţă încă bolţi înegrite de focul lui Sinan-Paşa[1].

La Sf. Constantin, care e altfel întreagă, solidă şi frumoasă, cad ploile şi se îngrămădesc zăpezile iernii prin coperişul sfărâmat, pentru punerea la loc a căruia lipsesc de o potrivă banii tuturora şi ai fiecăruia[2].

Lângă bisericile mari, altele mai mărunte, cu turnuri de lemn şi tablă, şi cimitire înflorite cu cruci proaspete. O nouă biserică a catolicilor, într'un ungher de mahala puţin locuită, o biserică fără venituri, pentru credincioşii cari au fost altă dată mai mult decât pentru săracii ce sânt acuma.

Din stradele ce merg alături cu cea mare, una străbate printre două şiruri de căsuţe mici şi se ridică pe platoul unde stau căsărmile de la Teiuş. De jur împrejur privirea se opreşte în păretele albastru al înălţimilor roditoare, al muncelelor împă-

[1] O reparaţie idioată a înlăturat tot acest sacru trecut, şi ea este o ruşine pentru ignoranţii cari au tolerat-o (1916).

[2] Azi e acoperită de Comisiunea Monumentelor Istorice (1939).

www.dacoromanica.ro

durite. Trăsuri, breakuri, cară se urmează necontenit pe pietrele șoselei; companii trec în sunetul goarnelor, grupe de țărani cu fața rotundă, aspru tăiată, — amintind chipul caracteristic al lui Eliade Rădulescu, căruia i s'a înălțat un monument lângă gară —, sau de urîți Țigani din sălașele de robi ale mănăstirilor de odinioară, vin din toate părțile sau se odihnesc pe margenea drumului ori lângă carele desjugate.

Apuc în dreapta, pe lângă linia căii ferate. Jos, într'o luncă de arbori deși, trece Ialomița, ruptă în șuvițe ce scânteie albicios supt cerul nehotărît al dimineții de toamnă. De-o parte mărgenește o râpă înaltă, de alta, patul de pietriș răscolit se înfundă în tufișuri uscate. Vite rătăcesc printre moșunoaiele malurilor, și chiotele păstorilor caută să le adune de pe cărările lor de rătăcire. Câțiva muncitori își fac de lucru prin porumbiștile care se înfățișează brune ca sumanele acelor ce în primăvară o să li aibă grija.

De la un mare pod de fier prin care se mântuie strada ce vine de la Curte, o șosea se desface în sus, spre dealul de vii, în fruntea căruia se ivesc din cea mai mare depărtare frontoanele galbene ale caselor mănăstirii Dealul. De amândouă laturile drumului bine pietruit bătrâni copaci își apleacă ramurile spre o înfrățire dătătoare de umbră binecuvântată în lunile de arșiță. Câte un canton, câte o berărie părăsită acum în toamnă, o casarmă pentru călărași cu schimbul. Apoi șoseaua prinde a șerpui în linii largi printre viile despărțite de garduri de nuiele și spini, sămănate de căsuțe. Acestea sânt „viile“ boierilor mari și mici de altă dată, și biserica de pe culme e „Sfântul Nicolae din vii“.

De odată-i vezi numai vârful turnului celui mare, precum și o bună parte din cel de întrare, făcut

www.dacoromanica.ro

din nou, în forma apuseană de la Tismana, pe vremea Domnilor Regulamentului Organic. Clădirile din faţă, foarte bine îngrijite, cuprind şcoala copiilor de trupă, viitorilor sergenţi, şi micii soldaţi se adună tocmai pentru a primi mâncarea de amiazi în vechi chilii de unde au plecat călugării, cu hrana şi băutura lor îmbielşugată. Sunete de trâmbiţe se răsfrâng, lovindu-se de zidurile galbene[1].

În mijlocul curţii interioare vezi în sfârşit biserica de îngropare a Domnilor vechimii.

Lespezi mari de piatră prinse cu scoabe de fier alcătuiesc păreţi de o putere neobişnuită în grosime şi 'n înjghebarea lor de stâncă. Două turnuleţe octogonale în faţă, unul mai mare la mijloc. Cele mai delicate şi mai felurite horbote de piatră încunjură pisania împărţită la dreapta şi la stânga uşii de întrare sau împodobesc basa, tivesc fereştile turnurilor. Gustul cel mai ales s'ar opri fermecat înaintea acestei armonii durate pentru o mie de ani.

Radu-Vodă, mare prin credinţa sa şi prin felul regal cum îşi înţelese Domnia, voise să facă din această minune a artei orientale locul de veşnică odihnă, domnescul sepulcru al său şi al familiei sale. Dar norocul nu aduse împlinirea visurilor lui de trăinicie întemeiată. Războiul hotărî asupra moştenirii lui, şi urmaşii pe cari i-i dădură luptele, se stânseră între străini sau de moarte silnică. Alţii ţinură, ca Neagoe, noul Basarab, să-şi aibă mormântul în ctitoria lor. Doi singuri coborîtori ai lui Radu, doi tineri Voevozi nenorociţi, sânt ascunşi supt lespezile de la Dealu, pe când capul, desgropat, al

[1] Acum e, în loc, un Colegiu de exerciţii fisice ca în Anglia şi de disciplină militară. Clădirile sânt însă incontestabil urîte şi masa lor, încunjurând prea de aproape biserica, o copleşeşte. Ca de obiceiu, zidim fără orientare în mediul natural ori în acela al edificiilor anterioare (1916).

www.dacoromanica.ro

întemeietorului chiar, un craniu fin, de formă lungăreață, stă astăzi pentru privelişte, „împodobit“ cu slove lămuritoare, într'o meschină cutiuță de sticlă.

Lângă el, purtând pe luciul său de fildeş aceiaşi naivă batjocură, se vede o altă hârcă. Fruntea fuge puțin spre creştet, clădind o înaltă boltă pentru gânduri neobişnuite, al căror zbor s'a curmat de trei sute de ani. Gropile ochilor sânt largi. Rădăcina nasului porneşte într'un unghiu mic. Oasele obrazului răsar înspăimântător de ieşite. Bărbia e mică însă, blândă. Acest cap a fost desfăcut cu sabia de pe un trup hăcuit cu barda. El a stat aruncat pe câmp într'o zi ticăloasă. Sus inima! E singura rămăşiță ce se poate vedea din Mihai Viteazul, şi neamul românesc n'are destule bogății pentru a răsplăti printr'un strălucit mormânt cinstea ce i-a făcut-o acest om[1].

De pe terasa înaltă de piatră, supt care se zice că ar trece un măreț drum boltit supt pământ, se vede, în lumina blândă a amiezii de toamnă, largul şes, străbătut de dunga sclipitoare a Ialomiții, casele, turnurile albe ale Târgoviştii şi, mai aproape, vârfurile, râpile dealurilor acoperite cu verdeață uscată din care răsar arborii golaşi ai livezilor ce încep a-şi dormi iarna.

Oraşele noastre vechi se alcătuiesc toate dintr'o cetate pe o culme de deal şi dintr'un târg care se desfăşură în vale. Se caută mai ales astfel de dealuri care se ridică de-odată în mijlocul unei câmpii ne-

[1] Mormântul cel nou, de marmură, în stil arhaic, e gata. L-a făcut Ministeriul de Război. El aşteaptă însă gol ceasul când vom fi vrednici să coborîm în el, pentru odihna de care e vrednic, în giulgiul de glorie ce-i trebuie, pe strămoş (1916). S'a făcut cu toată cinstea cuvenită, regele Ferdinand coborând în mormânt crucea, desfăcută de la gâtul său, Ordinului numit după viteazul înaintaş (1939).

www.dacoromanica.ro

tede. Apa care curge de-a lungul acestei câmpii e privită ca un neapărat adaus, de siguranţă, în acelaşi timp, şi de frumuseţă. Astfel, lângă apa Sucevei, care se desfăşură larg printr'un şes mănos, se înalţă dâlma de lut galben; care poartă Suceava-cetate. Pe malul jos al râuleţului Bahluiu, pe care-l soarbe de atâtea ori căldura verii, se ridică movila rotundă a Cetăţuii, supt paza căreia s'a strâns la un loc, în cursul veacurilor, oraşul Iaşului, Scaun de Domnie. Nu au altă înfăţişare nici Bucureştii: jos, întinderea de pământ bun de păşune şi de arătură; Dâmboviţa-şi poartă încet apele îngreuiate de mocirla locurilor joase; pe dealul de la Mihai-Vodă, unde a fost odată Palatul domnesc, înoit şi în timpuri mai nouă, s'a pus, prin cetatea Bucureştilor, temelia marelui oraş care era să se dureze cu timpul. Craiova olteană are Jiiul în vale; pe înălţimile ce poartă astăzi case sărace, vor fi fost cele mai vechi clădiri de apărare; satul de supt ele a strâns negustori, ţărani mărginaşi, slujitori, slugi, robi de la Curţile boierilor, de la deosebitele lăcaşuri bisericeşti, şi a putut ajunge oraş. Dintre Scaunele d'intăiu ale Domniei muntene, Argeşul poartă şi astăzi pe o culme fărâmile bisericii Sf. Nicoară, care era paraclisul Curţii în veacul al XIV-lea; casele se înşiruiesc de-vale şi, dincolo de linia copacilor, trece între ţermuri rupte, destul de înalte, Argeşul, care e aici încă o apă mică. La Râmnicul-Vâlcii, unde se întâmpla să poposească Domnii de peste Olt, — unul a fost şi omorât aice —, o bisericuţă păzeşte pe un vârf de deal, arătând unde au stat odată străjerii domneşti; casele, livezile se strâng apoi în jurul Episcopiei, clădire mult mai tărzie; ceva mai departe linia Oltului se taie adânc. Dacă la Câmpulung e altfel, aceasta se lămureşte prin faptul că aici Voevodul a fost numai un oaspete într'un oraş

www.dacoromanica.ro

mult mai vechiu, făcut pentru negustori la un cap de țară, în gura unei trecători a Carpaților.

Deci și Târgoviștea a trebuit să înceapă de pe acel frumos deal, îmbrăcat astăzi ca și acum patru-cinci sute de ani în veselul veșmânt al viilor și încununat cu ctitoria lui Radu-cel-Mare, cu odihna lui Mihai Viteazul, *Dealul* prin excelență. Despre vechea biserică, de lemn întâiu, apoi de piatră, — poate chiar dintru început de piatră —, care a fost acolo, n'avem, firește, nicio știință. Când, la 1500, Radu-cel-Mare, om de o evlavie deosebită, se hotărî a face în Târgoviște o biserică asemenea cu care să nu se mai afle una în tot cuprinsul țării, el trebui să dărâme aici, înainte de „a zidi și a înoi și a ridica din temelie". Din clădirea umilă și fără frumuseță de la început, vine mormântul lui Vladislav Voevod din veacul al XV-lea, mort deci și îngropat în Târgoviște, căruia-i ridicară un ciudat monument în formă de sicriu Craioveștii, Barbu și Pârvu, împreună cu frații lor, pentru că Vladislav făcuse din tatăl lor, Neagoe din satul Craiovei, un boier al țării.

Această biserică a Radului-Vodă e de o frumuseță deosebită și nu stă mult mai pre jos decât cea de la Argeș. Clădită de meșteri răsăriteni, după norme bizantine, totuși, în proporții și în podoabe, cu un pronunțat amestec de înrâurire a Renașterii (de sigur că Venețieni au săpat frumoasa inscripție care se desfășură de amândouă părțile ușii), ea trebuie să fi avut însă altă înfățișare în cele d'intâiu timpuri. Astăzi, ea sufere de înălțarea prea mare, de căptușirea cu prea multe clădiri a zidului de împrejmuire, unde e acea școală a copiilor de trupă, clădită în vremea Domnilor Regulamentului Organic, și, pe lângă aceasta, ea a fost cu totul despoiată și prefăcută în lăuntru, scoțându-se și oasele morților,

www.dacoromanica.ro

capetele lui Radu-Vodă şi lui Mihai Viteazul, din morminte.

Necropola aceasta a fost înlocuită însă îndată prin cea din Argeş, făcută de Neagoe, urmaşul lui Radu, pentru neamul domnesc cel nou. Dar Pătraşcu-cel-Bun, din neamul lui Radu, se îngropă aici, adus de la Râmnicul-Vâlcii, unde murise, şi tot aici s'a adus capul lui Mihai, fiul Pătraşcului. În sfârşit, un tinerel Domn dintre Movileşti, Mihăilaş Movilă, ginerele lui Radu Şerban, se odihni şi el la Dealu.

Pe la sfârşitul veacului al XVI-lea însemnătatea trece de la cetatea de sus la oraşul din jos, unde Mircea cel d'intăiu făcuse biserica îngrijită, ale cării însemnate urme s'au descoperit de d. Virgil Drăghiceanu.

Aici, încă din depărtate vremuri, stăteau amestecaţi Unguri, Saşi şi Români, poate, încă din veacul al XV-lea, Ragusani chiar, din depărtatul oraş de la Marea Adriatică. Toţi aceştia erau în târgul adaus pe lângă domneasca cetate, în „târgovişteа“ acestuia. Aveau în fruntea lor pe obişnuiţii pârgari şi judeţ, cari lucrau şi scriau în numele „târgoveţilor“. Românii începură de la o vreme, prin veacul al XVI-lea, a birui şi cu numărul şi cu bogăţia şi cu însemnătatea: judeţ era pe la 1530-40 un Mitrea, care scria Braşovenilor, arătând că Târgoviştenii sânt gata să lase vechile legături de negoţ cu Sibiiul şi să vie în acestălalt oraş de margene, dacă li se va învoi a duce mai departe la clienţii lor de până atunci marfa care nu s'ar putea vinde la Braşov în curs de două săptămâni.

Biserica Ungaro-Saşilor, aşezată în margene, Sf. Francisc, precum şi o altă biserică, tot catolică, aveau de la o bucată de vreme numai foarte puţini credincioşi, de şi Mihnea-Vodă, din anii 1577-91, întăreşte vechile privilegii de scutire şi stăpânirea asu-

www.dacoromanica.ro

Biserica Domnească din Târgoviște.

www.dacoromanica.ro

pra unor moșii din acest Ținut, precum era Șotânga. În schimb, răsar în deosebite locuri biserici de piatră ori numai de lemn ale Românilor de lege răsăriteană. Se numără multe, — până la patruzeci chiar: din cele făcute de negustori sau de boieri (căci Domnii de la Mircea Ciobanul încoace lăsaseră Târgoviștea, trecând la București, unde puteau fi mai ușor apărați și răsbunați de Turcii giurgiuveni). Din ele, cunoaștem numai Sf. Nicolae de jos, care păstrează toată vechea ei înfățișare.

Unul din Domnii acestui veac al XVI-lea care avea aplecări față de creștini, din Apusul cărora venia, — tocmai din Italia, a cării limbă o vorbia în versuri, și din Franța, unde fusese un curtean prețuit la Curtea lui Henric al III-lea —, Petru Cercel, își făcu pentru întâia oară case de locuință în oraș și pentru el, pentru Curtea sa clădi lângă ele o biserică. Aceasta trebuia să fie așa-numita „Biserică Domnească".

Din case ca și din biserică n'a rămas nimic.

La 1595 răscoala lui Mihai Viteazul aduse după sine năvălirea Vizirului Sinan și cucerirea Târgoviștei de Turci. Aceștia voiau să rămâie. Deci ei prefăcură bisericile în moschei. În același timp vechiul Scaun de Domnie fu întărit puternic. În locul vechii îngrădituri de pari bătuți în pământ, — felul obișnuit de a se împrejmui orașele noastre —, în câteva săptămâni se înălțară, prin mânile atâtor ostași, cele d'intâiu ziduri. Ele fură făcute după tradiția turcească, așa cum se poate urmări în Constantinopol, prin atâtea locuri, din bolovani înecați în ciment și încadrați cu cărămidă. Două porți, căptușite cu fier, apărau întrarea. Apa Ialomiței fusese adusă în trei fântâni pentru vreme de asediu.

Când Mihai se întoarse din munți cu Sigismund Báthory, principele ardelean, el încunjură noua Târ-

www.dacoromanica.ro

goviște turcească și-i bătu zidurile timp de trei zile cu tunurile sale. O cuceri la urmă, dar în ce stare! Focul arsese atâtea din biserici, — și azi se vede[1] fumul la biserica Sf. Nicolae. În niciun lăcaș dumnezeiesc nu se mai putea face slujbă: când trebui să jure credință, în 1598, trimeșilor Împăratului creștin, Mihai îi duse la Dealu, dar poate că o făcu și pentru a sta în biserica familiei, înaintea mormintelor tatălui și bunicului.

Ca un învietor al Târgoviștii trebuie privit Matei Basarab. De sigur că el a prefăcut biserica lui Cercel, de și inscripția mai târzie nu spune aceasta. Aici s'a îngropat el întâiu, până i se duseră oasele la Arnota,— aici, unde-și coborîse oasele singurului său copil, ce purta același nume, și unde dormia un somn de veci, care n'a fost tulburat decât de mânile hoților de morminte, cumintea lui Doamnă Elina. Tot atunci Vasile Lupu, împăcându-se cu Matei, dădu Târgoviștii biserica, așa de deosebită, moldovenească și cu podoabe gotice, a Stelei.

Constantin Basarabul, urmaș al lui Matei, arată aceiași iubire vechii reședințe. Doamna lui, Bălașa, făcu din temelie biserica Sf. Vineri. Aici se petrecură ticăloșiile răscoalei celei de-a doua a Seimenilor, care nu jertfi numai o sumă de boieri, între cari bunicul lui Constantin Brâncoveanu, ci desgoli de podoabe toate bisericile, lăsându-li numai piatra zidurilor, cum se plânge un contemporan.

Biserica Sf. Nicolae, zisă Simuleasa, are drept ctitor pe un Vel Căpitan de Sârbi al lui Constantin-Vodă, pe când biserica, azi dărâmată, a Buziucăi purta numele unui Sluger, apoi Clucer al lui Matei-Vodă.

---

[1] Se vedea. O reparație stupidă a distrus și această urmă a unui tragic trecut.

www.dacoromanica.ro

În zilele acestuia se astrucau morți în Biserica Târgului. Mai veche e biserica din Mahalà, unde zac boierii din Cornățeni, neamul vestitului Socol Clucerul din întâia jumătate a veacului al XVII-lea.

Când nu se ținea de războaiele sale îndrăznețe și nesocotite, Grecul care-și zicea Mihail și pe care lumea l-a poreclit pentru totdeauna: Mihnea-cel-Rău, locuia aici în bunele case ale lui Cercel, drese și adause de Matei cel gospodar. Din porunca lui, aici se măcelăriră alți boieri fruntași, în sunetele de sălbatecă bucurie ale tabulhanalei turcești, care „zise", înăbușind țipetele de moarte, „până-i isprăvi pe toți". Apoi, în 1658, Turcii, Tatarii, veniți să pedepsească pe vinovat, nu cruțaseră Târgoviștea nevinovată, și ei răscoliră până și cenușa omenească din fundul gropilor. Ceva din aceste stricăciuni s'a dres de Grigoraşcu Ghica, Domn grec de neam, care nu locui însă mai ales în Târgoviște. El a pus să se înveleasca biserica și casele domnești.

Prin Brâncoveanu, nepotul lui Matei, Târgoviștea își avu ultimele zile glorioase. Biserica domnească fu făcută din nou, după regulele arhitecturii definitive din acest timp, la 1698-9. Tot așa, la Mitropolie același bogat și binefăcător ctitor ridică din nou ziduri mai largi. Casele domnești, de la care au rămas numai ruine neîngrijite, beciuri adânci, ferești goale, negre, lângă turnul chindiei, al străjii și cântecelor de seară, păstrat din multe reparații, pentru nevoia pompierilor, aceste case domnești au fost clădite tot de el, Brâncoveanul, care-și împărția vremea între București, Târgoviște și moșiile unde-și clădise palate ce mai trăiesc încă.

Pe vremea lui Constantin Mavrocordat, un foc pustii orașul părăsit de Cârmuire. Fără bunătatea lui Grigore Ghica al II-lea biserica domnească s'ar fi dărâmat. Fără Mihai Suțu din 1785 și soția sa,

www.dacoromanica.ro

Sevastia Callimachi, — Românca după mamă şi după tată —, ploaia care curgea prin coperemânt ar fi distrus din nou biserica: Ienachi Văcărescu, poetul, sfătui pe cele două persoane domneşti să cheltuiască pentru o reparaţie nouă.

E ultima oară când un Domn vrea bine Târgoviştii. Un alt Suţu, Alexandru, cel din preajma revoluţiei de la 1821, voi să iea oraşului moşia şi îndârji pe locuitori împotriva lui.

Vremurile nouă n'au dat Capitalei părăsite pentru totdeauna decât şoseaua lui Bibescu, de la margenea oraşului la Dealu. De la dânsele, Târgovişteа aşteaptă încă pietatea şi îngrijirea ce i se cuvine.

2. De la Târgovişte la Câmpulung.

Ieşire din Târgovişte prin lungi mahalale curate. Spre Câmpulung porneşte o largă şosea, care va fi dese ori întreruptă de drumuri desfundate şi grunzuroase, de poduri pe care le-au luat apele de munte. Deocamdată însă linia albă se desfăşură dreaptă şi netedă, străbătută de cară ce se întorc de la târg cu deşertul, şi merg încet-încet în pasul legănat al boulenilor mărunţi cu ochii mari supuşi. De-o parte şi de alta, pajişte nouă, sămănată une ori cu cicoare şi flori galbene desfăşurate în raze, ca nişte stele. Porumburile sânt înalte, vii. În dreapta, valurile albastre ale muncelelor; apoi pădurile se apropie, cu copacii în front des, prin care nu pot răsbate privirile. Dar sânt numai pâlcuri tinere, puţin înalte, care nu se pot asămăna cu vechii codri moldoveni, cu desişurile de brad ale Prahovei sau cu adâncimile de stejar ale Buzăului.

Mici sate rare, în care locuinţile nu sânt de o potrivă. Găseşti şi coperişuri de stuh cu ochiurile sălbatece de geamuri mărunte ce se potrivesc cu dânsul. Dar de obiceiu şindila clădită ţuguiat aco-

www.dacoromanica.ro

pere păreţi de gard şi lut cenuşiu, bine neteziţi. Mai pretutindeni sânt împrejmuiri. Şi aici roşul florilor de maşcat străluceşte de departe pe poliţa dintre stâlpii cerdacului. Nu e ca în satele de moşneni din Buzău, dar e bine, mai bine decât în acelea dintre satele Prahovei care sânt departe de valea muncitoare a râului.

Locuitorii au cel mai frumos port din ţară. Dacă ţăranii din Neamţ se înfăţişează asemenea cu plăieşii timpurilor eroice, în cojoacele lor ca o platoşă şi supt pălăriile lor cât o roată de car, aceştia din Dâmboviţa, purtători de veşminte albe de pânză, bine strânse pe trup, şi de pălăriuţe rotunde, sânt icoana cea mai deplină a Românului din munte, sprinten, vioiu şi isteţ. Unele cămăşi sânt ca de borangic, şi au dungi galbene în lung. Femeile se acopăr pe cap şi se înfăşură supt bărbie cu valuri de pânză sau mătasă supţire; cămaşa, vrâstată cu roşu la umăr, e înegrită de arnici şi luminată de nenumăratele puncte de aur ale fluturilor. Fota, încheiată înainte, e de o bogăţie şi de o felurime de linii în lung şi de podoabe, toate în colori vesele: roşu, galben-deschis, cum nu mai poţi găsi nicăiri. Şi simţul firesc pentru artă se simte şi în unele înfloriturî în relief ale caselor, care acopăr păreţii întregi şi dau forme pe care noua artă secesionistă a Apusului se căzneşte a le descoperi astăzi.

Ca şi în Neamţ şi Suceava, săteanul e şi aici de o cuviinţă prietenească care înseamnă pretutindeni neamul nostru când e curat de amestecuri şi n'a fost schimbat în suflet de destrăbălarea oraşelor: în „bună-ziua“ pe care ei o dau călătorilor nu e însă sfiala, umilinţa fricoasă a sătenilor din şes, deprinşi să aibă stăpâni, cărora li sânt cu totul supuşi. Cu cât înaintezi mai mult şi te bucuri la vederea acestor alese însuşiri, cu atâta Ţinutul s'a împărtăşit

www.dacoromanica.ro

mai întins de viaţa cinstită, timp de mai multe veacuri, de sufletul mândru şi războinic, foarte simţitor pentru dreptate, al moşneanului.

Ca şi în părţile Buzăului, sânt aici multe cruci de piatră pe margenea drumurilor. Nime nu se atinge de ele, pentru sfinţenia semnului îndeplinit în ele şi, tot aşa de mult aproape, pentru evlavia ce se cuvine faţă de strămoşi, al căror gând şi ale căror nume sânt săpate acolo în slovele lor bătrâne pe care nimeni nu le mai înţelege, dar pe care tinerii trecuţi prin şcoli le ştiu că sânt cele din cărţile bisericeşti. Se pomenesc în buchi întemeietorii, aceia cari au „ridicat" piatra, soţiile lor, rude, părinţi, Domnul din Scaun. Unele sânt foarte vechi, şi, lângă fântâna de la Gemenea, am găsit o înaltă piatră, desăvârşit păstrată, care a fost pusă acum trei sute de ani, în 1597, de fraţii Buzeşti, cari amintesc în pisanie de Mihai-Vodă cel viteaz, de Doamna Stanca şi de tânărul fiu de Voevod Petraşcu, care a domnit peste doi ani şi el supt numele de Nicolae-Vodă. Dacă te opreşti şi începi a ceti, eşti sigur să vezi apropiindu-se stăpânul locului unde stă crucea, vre-un înalt moşnean, bine cladit, cu faţa triumfătoare de sănătate, de putere şi de blândeţă, care-ţi va da o „bună-ziua" sigură şi nobilă şi te va întreba cu interes despre înţelesul slovelor pe care nu i le-a desluşit încă nimeni: el va înţelege perfect cele ce-i vei spune şi va fi adânc stăpânit de măreţia vechimii. Une ori va veni patriarhul în mijlocul familiei sale, rumenii băieţi zdraveni cari au făcut şcoala şi albele fete în haine bogate, care râd strengăreşte de vechile clate şi de Voevozii de demult. Dar astfel de pietre nu se mai ridică aici ca pe la Buzău, unde mai ales călugării urmează vechiul obiceiu al trainicelor pomelnice sculptate. Ca în Prahova, Dâmbovicenii şi Muscelenii durează pentru sufletele lor

www.dacoromanica.ro

și ale răposaților lor mici paraclise de lemn, foarte văpsite și pe din afară; se mai văd aici, supt mici copereminte de șindilă, cruci cu câte două aripi, tot de lemn, care se ridică din pământ odată cu lemnul din mijloc, de care se tot depărtează: toate trei scândurile sânt acoperite de icoane grosolane, — jos stă Adam făcătorul de rău, începătorul păcatului —, și de nume care se înădesc necontenit.

Ne oprim pentru amiazi la cârciuma unui sat unde, dintr'o casă însemnată cu inscripția „Proprietar Popescu", ni vin necontenit sunete de clavir puțin așteptate într'un colț așa de depărtat.

Se culeg prunele din marile livezi care sânt aici, mai mult decât pășunile și lanurile și pădurile, caracterul deosebitor al Ținutului. Crengile, încărcate ciorchină, ale prunilor cu frunze aspre, fără strălucire, sânt ușurate de podoaba rodului lor. Săteanul, nevasta și toată casa sânt prinși la lucru. Coșurile se răstoarnă în carul ce așteaptă dincolo de gardul de nuiele sau de ostrețe foarte bine rânduite și prinse în cuie. Și e o bucurie pe vespile de aur, care, bete de zeama dulce, zbârnâie și înțeapă, și e o bucurie pentru copiii numai în cămașă cari-și umplu burticica de prune!

Unii, cari au strâns mai de cu vreme, au și întins prunele pe uscătoare. Alții, tot așa de harnici, au vărsat coșurile în buțile încăpătoare și înalte, unde fructele fierb și ridică de-asupra spuma roșietecă. Iar alții, cei mai înaintați, au și gustat din țuica nouă și-ți dau lămuriri de-ți poți rupe gâtul cu ele, ca acel moșneag care descria ca un drum „boboc" o coastă pe care puțini cai ar fi în stare să urce o trăsură plină.

Dincolo de Geamăna treci Dâmbovița. Vechea noastră cunoștință bucureșteană, slabă, gălbăgioasă, împodobită cu poduri meschine și scumpe cheiuri pe

www.dacoromanica.ro

păreţii cărora cresc însă buruiene sămănate cu hârtii murdare, — e cu totul altfel aici, unde ea este încă ţăranca vioaie, iute, cu sufletul curat. Nu o apă ruptă în şuviţi ca Ialomiţa, ca Prahova; într'un singur curs ea se azvârle peste prund şi bolovani, împistrindu-se de spumă, sare peste piedeci albă de furie, mişcă mori jucându-se şi aminteşte, prin neastâmpărul din vara liniştită, turbarea ce o cuprinde în primăvara cu toane, când cară pietroaie întregi, îneacă toată albia, sare de năruie şoselele şi vuieşte ameninţătoare la pragul caselor clădite înalt. De-o parte, spre Muscel, o stăpâneşte un munte de piatră cu stratele albe, galbene, roşietece, sure, aşezate aşa de drept ca şi cum o mână de om dibaciu, de uriaş cu bună rânduială, ar fi fost la mijloc. Iar, dincolo, o tâmplă de deal verde, împădurit, stă ca o sentinelă în faţa celei din oastea duşmană. Satul Lăicăi (urmaşii lui Laico sau Laicău) arată case gospodăreşti, foarte trainic clădite: ele au mai toate câte două rânduri, amândouă pentru locuinţă, cerdace înalte, trepte de piatră. De la frumosul sat pornesc doi călăraşi, pe cai focoşi cari zburdă, trezind şăgalnici nori de praf: când şi când, la răspintii, la margenea lanurilor, la întretăierea drumurilor, până la ceasurile de noapte, când călătoreşti cu mâna pe revolver, vom avea aceşti tovarăşi de cale, pe lângă cari s'a adaus un brigadier îmbrăcat ţărăneşte, care face pe jos drumul de la Văleni la Câmpulung, îngrijind de calul său bolnav.

Acum sântem în Muscel, şi îndată înţelegi numele acestui ţinut. Muscelul înseamnă acelaşi lucru ca „muncel", adecă munticel, munte mic, deci deal înalt, pietros. Şi aşa şi este de aici până la Câmpulung, un *singur* muscel. Nu sânt dealuri de lut ca aiurea, ci treci pe pământ negru frământat cu pietricele.

www.dacoromanica.ro

Nu se văd risipituri, crestături, ruine, alunecări, ca în acele părți, ci pretutindeni uşoara plisă verde-deschis acopere totul, afară de îngusta linie jupuită a şoselei. Nu poți deosebi deal şi vale, şiruri limpezi de înălțimi; toată întinderea e necontenit boțită, coşcovită, în cocoaşe mari, care au nume şi sânt numai câteva, şi în cucuie mici, care sânt fără număr, care răsar la tot pasul şi n'au niciun nume, fireşte. De cele mai multe ori sânt numai umflături rotunde, dar pe alocurea vezi şi dungi, drepte ori strâmbe, muchi ascuțite ca o spinare de vită; în de obşte însă, pare că-ți stă înainte o mare închegată în toanele frământate ale clocotului. Păduri nu se află nicăiri, livezile sânt numai în sate sau în raza lor, dar copaci răzleți, grupe, perdele se înalță pretutindeni, dând viață frumosului Ținut.

Sate mari nu se strâng, ci casele sânt presărate în toate părțile, stropite pe verdele dealurilor. Din vreme în vreme, trec cară încete, dar adevărata podoabă românească a Muscelului sânt călăreții, bărbați şi femei, cari răsar pe o creastă şi se pierd îndată într'o groapă, din care se ivesc iarăşi în clipa următoare; în ei pare că învie privelişti din vechile vremi ale luptelor pentru Domnie, purtate în mare parte cu aceşti țărani. Turme de oi, câteva vite albe sânt sămănate pe priporul drumului mare, şi băutura o dă râuleţul ce fuge nebunatec, în adâncitura din stânga şoselei.

Se face seară în singurătate. Soarele a scăpătat după nori vineți. Încă odată, toate se aprind de o trecătoare lumină roşietecă, de o fantastică tristeță. Apoi din cerul rece întunerecul cade ca o ploaie de cenuşă. De pe vârful unui deal se vede încă o înălțime verde, şi, mai sus de dânsa, munții de hotar, în linie vânătă. Între dealul cel din urmă şi Carpați e deschis „Câmpul cel lung", care nu se zăreşte încă.

www.dacoromanica.ro

Urcăm dealul în noapte, pe jos, pe când caii, în urmă, aburcă din greu trăsura, sunând încet din tălăngi. Întunerecul creiază păduri şi prăpăstii de-a lungul urcuşului care nu se mai mântuie, cu şerpuirile şoselei pustii. Arare ori, un car înegreşte înaintea noastră, venind din sus, şi trece mai la vale fără niciun zgomot, ca o fantasmă. Un singur greier ţârâie de două ori, ca de spaimă, în iarba săracă. Secerea lui Craiu-Nou e înghiţită îndată de norii vineţi pe cari-i aduce de la munte vântul iute, rece.

Şi iată că de sus Câmpulungul apare cu şirurile-i de lumini, într'o îngustă linie dreaptă scânteietoare. Mult de-asupra, pe înălţimea de dincolo, păzeşte o singură lumină de păstor, roşie.

Şi spre oraşul care asigură acum, de aşa de departe, coborîm drumul alunecios printre livezi negre, printre case rar luminate şi drumeţi ce se strecoară tăcuţi. Şi trecătorii de pe podul de-asupra Râului Târgului, soldaţi, femei, par umbre rele, care pândesc şi aşteaptă. Numai lumina întreagă a centrului împrăştie norul de nelămurită tristeţă care a învăluit pe încetul sufletele.

3. Viforâta. Mănăstirea din Deal.

Seara spre Viforâta, o mănăstire din vale, care nu se vede, pe când zidurile galbene ale Dealului stăpânesc peste toată întinderea; ţi s'ar părea că mortul de aici şi-a ales singur acest lăcaş pentru a cuprinde şi mai departe cu ochii, domneşte, pământul pe care l-a apărat cu sabia cruntă.

Drumul se înfundă pe lângă dealul cu viile şi mănăstirea Sfântului Nicolae, printre casele de ţară ale satului Viforâta, mărgenit de copacii bogaţi ai livezilor de pruni. Noaptea se coboară încet în lina învăluire a întunerecului răcoros, care înseninează sufletul.

www.dacoromanica.ro

Încunjurată de înălțimile verzi, înfășurată de livezi, vii și pădure, mănăstirea-și grămădește într'o adâncitură pătratul de ziduri, biserica nouă-nouță în reparația ei de dăunăzi și căsuțele răzlețe. E o veche ctitorie a lui Vlad-Vodă din 1530, dar din zidirea de atunci n'a rămas altceva decât zidul foarte gros, a cărui formă încă a fost adesea ori prefăcută. Un cutremur aduse clădirea din nou de pe la 1830, și acesteia i s'a dat acum câțiva ani, cu cheltuiala Casei Bisericii, spoiala din urmă. Icoana Doamnei lui Leon-Vodă, înaintașul lui Matei Basarab, îmbrăcată în argint suflat cu aur, destul de slab lucrată însă, această lucrare din 1631 nu se potrivește, cu toată găteala nouă ce s'a uscat abia.

Afară de această icoană, Viforâta are cel mai bun arhondaric din țară, întemeiat de Banul Grigore Brâncoveanu, cu multe odăi de dormit, un larg salon și o interesantă odaie turcească.

Petrecusem seara în acest cadru de veche eleganță a boierilor noștri, pe când starețа, înspăimântată de singurătatea-i fără apărare, istorisește pățanii de tâlhari, lungul șir de prădăciuni și călcări din partea locuitorilor fără frica lui Dumnezeu ai satului vecin. ,,Uite, domnule, nici bieții câni nu ni i-au lăsat în pace: unul umblă în trei picioare, altul hârcâie de tusă, pe al mieu l-au împușcat ca să-și răsbune".

E privighere în ajunul Tăierii Capului Sf. Ioan. Policandrele cele mari sânt stinse în biserică; numai înaintea câtorva icoane chemate mai des în ajutor ard lumânările de ceară galbenă; altele luminează pupitrele unde maicile cântă răsfoind cărțile de rugăciuni. Chipurile veșnic cernite sânt mâncate de umbră. Troparele se ridică mai mult nesigure, false, obosite, într'un lung cântec fornăit care sfarmă toată frumusețа tremurătoare sau mișcată

www.dacoromanica.ro

a glasului de femeie. Zidurile groase parcă izvorăsc întunerec şi o apăsătoare jale, din care se desfac numai acele puţine lumini sfioase şi plânsul acela monoton al glasurilor obosite, şterse, ce vin ca de supt pământ.

A doua zi, căutăm prin păduricea nouă, prin viile ţărăneşti, pe poteci şi potecuţe, pe care dimineaţa le-a bătut cu firele de mărgăritar fără număr ale rouăi, calea la mănăstirea din Deal. Vederea se deschide, când în stânga, asupra strugurelui de clădiri al mănăstirii, când în dreapta, asupra turnurilor multe ale Târgoviştii, ale căror copereminte de tablă nevăpsită scânteie la soare, într'o veşnică tremurătură de argint. Sălcii dese ascund cu totul cursul Ialomiţei. Iar clădirile galbene care cuprind acele moaşte tragice, capul tăiat, desgropat al lui Mihai se înfăţişează tot mai aproape, în sunetul de chemare al vechilor clopote, care vestesc astăzi tăierea capului marelui mucenic pe care Biserica-l numeşte Înainte-Mergătorul, — cum numim şi noi, când visăm mai mândru, pe mucenicul nostru, care a fost în ceasurile sale de mărire „Domn al Ţării-Româneşti şi Ardealului şi Moldovei".

4. Potlogii. Găisenii. Cáscioarele.

Când trenul se opreşte mai mult timp la gara Titu, înzestrată cu vestite plăcinte şi crafle, când, mergând la răzleaţa Târgovişte sau întorcându-te de acolo, rămâi să-ţi îngâni urîtul aşteptării cu acest titlu de glorie al localităţii, îţi închipui că numele de Titu, care, pe lângă toate, sună şi roman, acopere cine ştie ce târguşor curăţel, cu strada lungă şi dreaptă a prăvăliilor încunjurată de tufoasa verdeaţă a copacilor bătrâni în cari se ascund ochiurile albe ale căsuţelor de ţară.

www.dacoromanica.ro

Ci lasă aceste gânduri de poesie română și romană, călătorule, care, după gustarea neapăratei plăcinte, nu te întorci pe peronul cunoscut de toată lumea, ci ieși pe ușa ce se deschide asupra câmpului neted din această margene argeșeană a județului Dâmbovița.

O alee de copaci vânjoși duce la o fântână cu cumpănă, și de aici încep să se înșiruiască bietele și puținele căsuțe care alcătuiesc târgul. Tot clădiri strâmbe de prin anii 1850-60, când satul începea să prindă aripi care n'au mai crescut de atuncea. Rare ori câte o grădiniță de flori sau altă podoabă arată îngrijire, gust de gospodărie bună. De alminterea, numărul caselor în care locuiesc particulari e foarte mic. În cele mai multe din aceste cocioabe cu coperișul deșelat sânt „autorități“ sau așezăminte: școala, banca rurală, „plutonul jandarmeriei“, cu movili de fân în curte și mașcat roșu la fereastră, farmacia, judecătoria, o primărie cum nu se poate mai dărăpănată. Prăvălii cu titluri mărețe se sprijină în față pe patru pari ca un moșneag cerșitor pe cârjă; firește că nu li se zice altfel decât, ca la orașe, în limba cea nouă, supțire: „manufactură de fier“, „magazin de coloniale“; prăvălia bărbierului se recomandă mușteriilor ei țărani ca „salon de ras, tuns și frezat“.

În fiecare Duminecă e la Titu zi de târg pentru țărănimea din împrejurimi. Așa e, deci, și astăzi. Slujba în biserica, zidită la 1863-4, cu un coperiș de lemn care se năruie, s'a isprăvit răpede și degrabă; lacătul e pus la curtea buruienoasă cu modâlci de morminte, cruci ieftene și câte un frumos „monument“ adus de la București pentru vre-un mort de familie bogată. Tot așa de bine lăcătuite trebuie să fie la acest ceas, puțin înaintat, de dimineață și

www.dacoromanica.ro

celelalte patru biserici, din satele ce sânt alipite la această comună.

O parte din sătenii de acolo au năvălit pe singura stradă, cu patru prăvălii „moderne", de la Titu. În margenea drumului, lângă niște arii de grâu, s'a întins, supt șoproane și în cruda lumină a soarelui de August, marele târg de pepeni, cari zac pe lăvicere, așteptând cumpărătorii, alți țărani, cari-i drămăluiesc în mâni și-i ciocănesc cu luare aminte. Astfel s'a strâns o lume întreagă în albul port sprinten al Muntenilor, în cămășile bătute cu fluturi scânteietori și foarte îmbielșugat cusute cu arniciu roșu, în fotele tărcate și stricate de modă ale femeilor și fetelor. Altfel, nu e bucurie și mulțămire, de loc mândrie și foarte rare ori frumuseță. Despicând mulțimea oamenilor slabi și pepenilor rotunzi, înaintează, întrecându-se biruitor cu aceștia, trei fruntași ai vieții politice locale, rostogolindu-se mândru printre supușii lor. Îmbrăcămintea femeiască a orașelor e înfățișată numai de o fetiță care țupăie elegant pe margenea șoselei, într'o rochie scumpă. Iar ca un semn al rânduielii ar fi, nu jandarmul plin de osânză care trece pe un cal ce se îndoaie, sămănând și prin aceasta, ca și prin mersul său potolit în marea căldură, a cămilă, ci prin postașul curat și vioiu care găsește că e de folos să se grăbească pentru a împărți corespondența, aruncată de accelerat, a acestei „urbe" Titu.

De fapt, avem aici icoana unui sat căruia i s'a stricat rostul. Satul cel vechiu, numit Titul după strămoșul ce s'a așezat aici în lunca Argeșului, putea fi sărac și mic fără să-ți vie a râde de dânsul; la târg nu te poți uita fără să zimbești. E adevărat că nu-ți e scârbă de el ca de târgușoarele din Moldova, unde Jidovimea umple cu murdăria și harhatul ei golurile vieții noastre.

www.dacoromanica.ro

După ce am văzut toate măririle Titului și chiar cupeaua prăfuită care așteaptă înaintea unui „magazin de coloniale“ unde se vinde vin acru și salam deochiat, țăranul de pe capra vechii trăsuri de oraș care ne duce arată că „s'a terminat“.

Ciudată vorba aceasta străină în gura birjarului de țară! Ai zice că a venit de la București cu trenul, prin vestita gară. Dar omul are un fiu care învață acolo, la București, și, zice tatăl, se îndeletnicește acum cu „tesa de licență“. De altminterea și celalt vizitiu, care duce pe tovarășii noștri, știe să vorbească după moda nouă și, odată, el spune suspinând că lumea nu mai e cum a fost odată, ci „s'a modificat“. Deci, nu se strică numai, în acest timp de năvăliri și de amestecuri, portul, ci și limba: vechea limbă curată se împestrițează prin vorbele care sosesc de-o potrivă din școală, din oaste, de la toate dregătoriile, de la toate afacerile și de la curtea proprietarului sau arendașului. Și, precum polcuța, fusta, barișul nu sânt mai frumoase decât cămașa înflorită, fota sprintenă și maramele, tot astfel acest jargon al civilisației, care începe a pătrunde pe încetul și în sate, nu se poate asămăna cu hotărîta și mlădioasa limbă, plină de sunet și de înțeles, a veacurilor trecute.

Cum ieși din hardughiile târgului în largul câmp de miriști și de înalte porumburi, de-asupra căruia se ridică arbori, răzleți sau în uriașe mănunche, până la pădurile ce vin din jos către lunca Argeșului, te afli între oameni și mai săraci, între locuințe și mai umile. Cel mai apropiat cătun, Cornetul, are numai căsuțe strâmbe, cu părețele din față prăvălit ca fruntea unui cap țuguiat, cu ferestile fără niciun fel de formă, tăiate în două, în patru, de lemne înegrite sau de bucăți de hârtie, care se întind une ori într'atâta, încât abia dacă rămâne nea-

www.dacoromanica.ro

coperit un colţişor de sticlă; fân, paie, panglici de scoarţă scorojită fac un vârf frământat şi miţos pe care te miri cum nu-l spulberă vântul când trece peste această şubredă calicie. În astfel de împrejurări, ar fi în zădar să aştepţi o podoabă, o grijă a frumuseţii. Pe văruială, care lipseşte şi ea une ori, se desfac doar numai urîte pătrate de margeni, tămânjite roşu şi albastru. Împrejmuirea lipseşte de cele mai multe ori. Casele sânt numai nişte înjghebături ţigăneşti de vergi şi de lut. Câte o văcuţă rătăceşte, un porc urît scurmă. Cu toată Dumineca, abia găseşti cămăşi curate, şi puţină lume va fi plecând din cătune de acestea, făcute cu pribegii şi nenorociţii de pe aiurea, spre marile sate vecine unde e horă şi dragoste şi zburdăciune.

Şi încă sântem acum în vremea bielşugului celui frumos al naturii, când frunzele fără număr ale munţilor, copacii fără roadă acopăr suferinţa şi ticăloşia. Ce trebuie să fie însă în goliciunea mârşavă a zilelor de toamnă, ori în revărsarea de ape a desgheţului!

„Modernitatea“ e însă şi aici represintată. În capul cătunului, nu pentru el, ci pentru drumul mare, se răsfaţă un număr de zidiri trainice şi frumoase ale negustorului român din partea locului, care chiamă lumea la „rachiu japones“, mai scump, deci mai supţire decât cel obişnuit, şi la „salonul de dans“, care e o şură cu fereştile sparte.

Cu satul ce urmează, Odobeştii, încep însă casele, mai bine clădite şi mult mai bine îngrijite, ale vechilor locuitori, strânşi în sate mai mari; coperişurile sânt de şindilă măruntă neagră; păreţii drepţi, mai înalţi, sânt străbătuţi de adevărate fereşti luminoase; între stâlpii pridvorului de lemn se prinde ici şi colo o poliţă pe care se răsfaţă maşcatul cu florile îmbujorate, de un roşu catifelat, luminos, vesel.

www.dacoromanica.ro

Tencuiala e prinsă în forme de un gust ales şi foarte felurit, care amintesc săpăturile din piatra vechilor uşori de biserică. Foarte dese ori vezi coşare înalte, încăpătoare, clădite, în acelaşi timp, practic şi elegant.

Odobeştii se numesc aşa după strămoşul Odoabă (numele, de şi rar, se mai întâlneşte în hârtii vechi sau se poate descoperi în nomenclatura unor sate de astăzi). De aici mai curând decât din Odobeştii moldoveni ai Putnei şi ai Bacăului va fi pornit acel Ioan Constantin Odobescu, gealep, vânzător de vite, care călătoria dese ori la Braşov pe la începutul veacului trecut. El a fost tatăl generalului Ioan Odobescu, din care s'a născut Alexandru Odobescu, scriitorul.

La câtăva depărtare de acest sat întins, cu multe livezi, trăsurile noastre se opresc amândouă la un stejar uriaş, cu trunchiul borchinos, pe care mai nu-l poţi cuprinde, cu braţele rănite, rupte, drese, din care însă tot mai ţâşneşte în fiecare an verdeaţa nouă a frunzelor multe.

— Ăsta, zice vizitiul nostru, e stejarul lui Brâncoveanu. De aici începe moşia satului său de pe vremuri, Potlogii.

Şi moşul de pe capra trăsurii celeilalte începe, în graiul său cam îngăimat, o lungă poveste încurcată, în care Voevodul mucenic, de a cărui moarte în depărtare ştie ceva, e pus în vremea Ruşilor de la 1830 şi de la 1850, cari au lăsat până aici urme de groază. Brâncoveanu, crede el, era foarte bogat şi a lăsat acolo, în Curţile sale de la Potlogi, multă avere ascunsă în pământ. Era şi un om cuminte şi pătrunzător, care-şi făcuse supt tot pământul acesta un lung gang de fugă şi adăpostire, care nu l-a scăpat totuşi de peire.

— Pe-atunci, încheie el, erau oamenii mai puţini şi era mai bine; trăiau mai larg.

www.dacoromanica.ro

Iar vizitiul nostru, grăbind sfârşitul poveştilor tovarăşului său, încheie râzând:

— El de astea ştie el destule. Pare că ar fi un vraciu.

Un vraciu, adecă un medic şi un găsitor de averi furate şi un desgropător de comori, un om cu multe cunoştinţi în lumea lucrurilor ascunse.

Satul care vine în capătul gardului copacilor înalţi nu e însă Potlogii, ci înaintaşul moşiei brâncoveneşti din timpuri, Văcăreştii, cărora li se zice, pentru apa care curge în margene, brăzdând cu şuviţa ei neorânduită şesul gras de pământ moale, Văcăreştii ot Răstoacă, Văcăreştii după Răstoacă sau, în limba de astăzi, Văcăreştii de Răstoacă.

Casele sânt ca şi cele din Odobeşti, decât care acestălalt sat mi s'a părut mai mic. Către apă, un vechiu zid de cărămidă dărăpănată încunjură o frumoasă biserică, al cării turn roşu e, neapărat, de lemn învelit cu tablă. De şi părăsită, pentru stricarea coperişului, ea nu e atinsă, nici în zidurile, nici în zestrea ei de cărţi. Pisania de de-asupra uşii arată ca întemeietor al ei pe un boier evlavios şi bun din timpuri, harnic gospodar al moşiei pe care o căuta singur şi cruţător cu simţire creştinească al oamenilor cari-i fuseseră încredinţaţi prin voinţa întâmplării. Îl chema Constantin Nenciulescu şi avea boierie de Mare-Pitar, pentru care şi satului i se zicea mai de demult „Pitarul". El a durat clădirea de piatră în 1784, dar şi înainte de aceasta era aici o biserică, şi, încă din 1764, cu douăzeci de ani în urmă, dăruia acestei biserici de lemn o Evanghelie din 1760 acelaşi Nenciulescu, pe vremea când, în tinereţă, el era numai un fost Logofăt al treilea.

Fiu al lui Constantin Nenciulescu va fi fost Alexandru sau Alecu, un cunoscut boier, care fu

www.dacoromanica.ro

pe rând, până după 1830, Vistier, Vornic de politie al Bucureștilor și, la urmă, Caimacam al Craiovei. Se pare că acest nou stăpân al moșiei a fost cel care a trecut-o unui tovarăș de Divan, lui Filip Lenș, foarte bogatul credincios al lui Vodă-Carageà, căruia îi plăceau oamenii cari știu să afle, pe orice cale, banul, pentru Domnie și pentru ei înșișI. Astfel satul, fericit supt Nenciulești, boieri de viță mai nouă, ridicați din mijlocul sărăcimii, încăpu în ascuțitele ghiare ale omului răpareț, care nu știa în toată țara mai bogați decât el, afară de bătrânul Brâncoveanu și de bancherul Hagi-Moscu, cei cu pungile multe. De și avea la 1828 titlul de Postelnic, Lenș nu se uita atâta la cinste, cât la folos, și averea-i crescu încă prin meșteșuguri ca arendaș al poștelor și Ocnelor și ca Mare Cămăraș al celui d'intâiu Domn pământean.

La 1813, spun însemnările de pe cărți, Lenș, un om care știa și el să gospodărească, făcea la Văcărești vie și livadă de pruni. La 1819, zic aceleași notițe, el adause viei o cramă și încunjură cu gard acele curți ale Nenciulești lor, care se ridică și astăzi în coasta bisericii, adăpostind pe Sârbul Țvetco, care ține locul arendașului Panait Iacov, și el un Sârb, care petrece însă pe aiurea. Tot atunci, în 1819, el „meremitisi sfânta biserică" și o acoperi din nou cu bună șindilă de „lemn de brad". Astfel și Lenș avea tragere de inimă pentru biserică, și pe una din foile cărților vechi își scrie numele, ca unul dintre cetitori, la 1825, fratele lui Lenș, — frate după mamă, Odivoiancă mi se pare, cununată sau necununată cu Lenș bătrânul —, Mihalache Teodorache, pe care trecerea lui Filip îl făcuse epistat al Agiei.

Sătenii s'au adunat pe încetul, și biserica e plină de veșmintele lor albe. Se uită la străinii cari au venit între ei, și ascultă cu multă luare aminte ce li se

www.dacoromanica.ro

ceteşte şi ce li se spune, amestecându-se şi ei în vorbă cu plângeri îngânate, pe care le opreşte răpede o uitătură de mustrare a vecinului sau şoaptele, ţistuiturile de frică, care răsar din toate părţile, ba poate şi vederea unui tânăr sătean care poartă lanţ de argint la ceas, vorbeşte „de modă nouă“ şi pare să aibă un rost mai mare.

Printre bătrâni mai ales, se stârneşte înduioşare şi se înalţă cuvinte de pomenire, când ei aud cuvintele lui Popa Preda din 1830, care ştia bine că „degetele sale vor putrezi“ şi, de aceia, se ruga a fi pomenit de cine-i va întâlni numele pe cartea de slujbă.

— Popa Preda? Eu am apucat pe popa Preda, zice unul.

Şi ţine morţiş la siguranţa lui, de şi câte nuul mai tânăr începe a-l lua, cu porecle, la vale.

Acuma, urmaşul popei Preda nu se vede uşor şi nu-i mai vine gândul să ceară de la nimeni cuvinte de pomenire.

Sârbii de la Curtea cu ziduri înalte, cu câni răi şi straşnice contracte de muncă, nu se mai uită către biserica robilor români din această Ţară-Românească a lor. Buna înţelegere, avântul spre întemeieri şi adăugiri s'au pierdut între săteni. Trebuie ca Statul să vie cu planurile şi devisurile sale, pe care sătenii se grăbesc să ni le arăte, bucuroşi că, într'un viitor oarecare, — căci lucrurile acestea de la Cârmuire vin târziu şi merg încet, — vor avea şi ei unde să se închine lui Dumnezeu milostivul.

Îndată după ieşirea din Văcăreşti, se atinge Potlogii. Multe case, cu livezile bogate, acopăr o mare întindere. De-asupra lor cu mult se ridică două turnuri văpsite în albastru şi uriaşele ruine ale palatului brâncovenesc, privind bielşugul holdelor, în-

www.dacoromanica.ro

căpute pe alte mâni acuma, cu întunecații ochi ai ferestilor goale.

Nu mai poți privi nimic, nici buna clădire a caselor curate, nici zidirile mai mari, foarte bine ținute, în care se află spitalul, primăria, mai departe cele două școli, până nu te afli în trecutul domnesc, foarte fericit întâiu și prăbușit la urmă într'o nenorocire fără samăn de grozavă.

Biserica e vădit dreasă. Totuși recunoști semnele meșteșugului de zidărie din aceste vremuri. Iată pridvorul pe șase stâlpi, cari au fost numai legați între ei cu zid, la reparația modernă. Iată cele două rânduri de firide, care se urmează pe toată întinderea păreților, și iată frumoasa panglică împletită a zidului: cei cari au dres, s'au mulțămit a așterne văpseală galbenă peste o nouă tencuială și a vărga cu dungi roșii ciubucul încunjurător. Iată altarul în cinci muchi. Iată, în jurul tuturor fereștilor înguste, cadrele de piatră săpată în flori și dunguțe, ca în împrumuturile de împodobire gotică din Moldova. Și turnurile de lemn și tinichea, ridicate pe un temeiu de zid, par destul de potrivite, cu toate că unul din ele e adaus, iar celalt a fost înălțat cu câtva. Înăuntru însă, nu te mai simți de loc în arhitectura brâncovenească: stâlpii cari despărțiau pronaosul de naos au fost înlăturați, și astfel s'a deschis un mare loc gol; în locul vechilor chipuri, care mi se spune că ar fi fost cu totul înlăturate până în vremea reparării, se văd icoanele largi și rare pe care cu multă bunăvoință le-a așternut cum l-a tăiat mintea pictorul italian Marchetti, care a lucrat și în București, la biserica Amzei. O catapeteasmă nouă pare săracă, joasă și șubredă. Iar edițiile Sfântului Sinod au înlocuit cărțile cele vechi ieșite de supt teascurile unui meșter ca neîntrecutul Antim Ivireanul.

www.dacoromanica.ro

Greşelile se iartă însă, şi în locul lor vezi numai o mare vrednicie necunoscută şi nerăsplătită când afli că preotul mai tânăr din Potlogi, N. Mihăilescu, ajutat de primarul-notar, care e primar supt conservatori şi notariu supt liberali, au cules pretutindeni, cu panahidă, banii ce trebuiau pentru a ridica din dărăpănare, murdărie şi părăsire frumoasa clădire a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu. Şi, dacă rămâne o vinovăţie, ea nu e de partea acestor harnici oameni simpli, cari nu s'au gândit că moştenirea morţilor se poate păstra numai, iar nu adăugi şi preface, ci a Cârmuirii neghioabe, totdeauna neghioabe, care s'a deprins de mult a nu mai înţelege trecutul, de unde pleacă viaţa de astăzi, a nu-l mai respecta şi a nu se osteni câtuşi de puţin să-l păstreze; e vina Cârmuirii de înstrăinaţi cu sufletul smuls din pământul acestei ţări.

Brâncoveanu era numai Spătarul-cel-Mare al Ţării-Româneşti în anul 1684, când, fiind încă Domn unchiul său Şerban Cantacuzino, el înălţă pe moşia sa Potlogii această biserică, închinând-o, ca o căpetenie a ostaşilor ce era, izvorâtorului de mir Sfântul Dimitrie ostaşul. Tot atunci şi-a făcut el, de sigur, şi strălucitul palat din preajma lăcaşului de închinare.

Un palat-cetate, din care se poate duce un adevărat războiu împotriva slujitorilor domneşti sau a năvălitorilor străini. Cea mai bună cărămidă deasă a fost întrebuinţată, în rânduri aşternute şi prinse cu ciment tare, pentru a face un zid de o putere neobişnuită. El se vede în faţa bisericii, aproape neatins, străbătut în această latură a sa de o portiţă prin care treceau, în dimineţile de toamnă, când Spătarul, apoi Logofătul, Domnul petreceau serbători întregi la Potlogi, de culesul viilor, treceau, evlavioşi în strălucitele lor veşminte de mătasă şi catifea, stăpânul, soţia lui, Marica, nepoata lui Antonie-

www.dacoromanica.ro

Vodă, și copiii cei mulți cu cari fusese binecuvântată căsătoria lor, băieții tuspatru: Constantin, Ștefan, Radu, Matei, fetele cele șapte: Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Ancuța, Bălașa, Smaragda, precum și tot alaiul obișnuit să meargă pe urmele unui puternic ca acesta; treceau și se înfundau în biserica plină de mirezme și de cântări.

În colțul dintre acest zid de către biserică și cel de fațadă se înălța până acum vre-o zece ani un puternic turn de strajă, căruia localnicii îi ziceau „temnița" și despre care știu încă să spuie că era straşnic, întunecos, cu totul lipsit de ferești. Nimeni nu s'a gândit să-l ție și mai departe, așa încât astăzi mari lostopane de cărămidă desprinse din el zac de-asupra gunoaielor cu care vacile și porcii deosebiților arendași ai familiei Băleanu (cel de ieri era Macedoneanul Goga, cel de astăzi e tot un Sârb) au acoperit locul, toată întinsa curte d'inaintea caselor, care trebuie să fi fost pe vremuri un raiu de grădină, ca în depărtatele țări ale Răsăritului.

Un turnuleț boltit stă de-asupra întrării; cămări pentru slujitori sânt potrivite într'însul. Zidul din stânga duce prin câteva portițe într'o altă curte mai mică, unde vor fi fost grajdurile, șurile, locuințile argaților. De-o parte și de alta a curții, case mari erau răzimate de înalta cărămidă a zidurilor. Astăzi ele zac în țernă sau au perit fără urmă.

Cum intri, ai în față măreața clădire de locuință a stăpânilor. E alcătuită din două rânduri; trei ferești sânt deschise în cel de jos, supt care se scobiau adânci pivnițe și ganguri lungi duceau până departe, tocmai până la viile de odinioară, se crede. De-asupra sânt trei ferești de mijloc și câte două pe lături. Rânduiala odăilor se deosebește foarte bine. Până și podoabele se pot înțelege deplin. Pe păretele din față chiar, se văd zugrăveli de foi făcute

www.dacoromanica.ro

cu negru, apoi altele aşternute pe tencuiala goală albă cu un fel de migmă negrie. Înăuntru, de-asupra uşilor şi aproape pretutindeni întâmpini frumoasele ridicături în relief ale aceleiaşi tencuieli, prin care se închipuiesc trandafiri, frunze cu toate vinişoarele lor şi tot felul de ramuri alergând în voie. E acelaşi fel de lucru care se vede pe pereţii bisericii de la Fundeni, în margenea Bucureştilor, clădire a vărului brâncovenesc Mihai Spătarul Cantacuzino, dar dincoace, la Potlogi, podoaba e făcută cu un gust mai ales. Sus, în faţadă, se păstrează desăvârşit cele două bucăţi de stâlpi cu frumoasele capitèle, care sprijine un balcon de privelişte.

Astfel avem înaintea ochilor casa strălucită în care, acum două sute de ani, îşi petrecea zilele cele mai liniştite şi pline de mulţămire unul dintre cei mai însemnaţi stăpânitori ai ţărilor noastre: până şi dulapurile din părete, cotloanele pentru păstrarea hârtiilor şi sculelor stau neatinse. Pare că a fost un mare cutremur care a gonit pe stăpânii domneşti, poate adăpostiţi undeva pe aproape, de unde se vor întoarce sigur pentru a vedea ce a rămas în picioare din bunul adăpost al sfintelor bucurii casnice cu care se hrănia sufletul lor, al tuturora. Pare că abia a trecut acel cules al viilor din 1713 care a strâns pentru cea din urmă oară pe copii în jurul bătrânului părinte, pe care tot în mijlocul acestor fii îl aştepta moartea pe depărtate ţermuri străine.

Şi totuşi cine se abate pe aici? Doar câte o familie care caută vilegiatură ieftină. Un arhitect priceput şi de gust, d. Clavel, a fotografiat acum în urmă Curţile brâncoveneşti. Despre ele însă nu s'a tipărit mai nimic. Ca şi pentru biserică, Statul n'a arătat niciun interes pentru palatul care nu vrea să se dărâme ca să se facă din cărămida lui coteţe nouă pentru porcii arendaşilor.

www.dacoromanica.ro

Și altfel Potlogii sânt un sat ca nealtele. Tăiat de strade drepte, bine șoseluite, alcătuit din bune căsuțe albe supt streșini negre lipite strâns una de alta, ținut, în sfârșit, foarte curat de la un capăt până la altul, luminat de felinare bune și păzit de sergenți cu pălării de vânători, el lasă cea mai bună amintire. Cu părere de rău îl vezi în urmă, luând acuma drumul spre Găiseni.

Și Cărpenișul, care vine întâiu în cale, e un sat bun. Biserica veche, de prin 1830, clădită de un polcovnic Orescul, e astăzi o dărâmătură cu coperișul căzut și cu însemnarea din frunte în parte sfărâmată. Icoanele atârnă încă pe pereți și se mai deosebesc chipurile ctitorului, soției lui și al unei fete, Smaranda, care, fiind menite peirii, ar fi, în altă țară, copiate de tineri pictori cu înțelegere pentru rosturile țării lor.

Satul are, în casa cea frumoasă din margenea drumului, un proprietar român, ridicat din straturile adânci ale poporului, și povestea, foarte răspândită, spune că la obârșia bogăției lui ar fi descoperirea unor chiupuri cu bani, cu bucăți de aur de câte „trei lire", pe care d. D... ar fi avut norocul să le afle în pământul Curții brâncovenești de la Potlogi.

La Găiseni, ai în față ziduri de mănăstire, încunjurate de o întinsă livadă cu pruni, cu aluni turcești și aluni de țară, cu vie acum închircită și căzută în sălbătăcie, cu înalte suliți de floarea soarelui, ce-și întorc spre lumină rotocoalele de seminte între razele de aur ale florilor mari. Pe aici lucrau odinioară călugării schitului cu sălașele lor de robi, cari s'au amestecat astăzi între sătenii din casele curate sau trăiesc de o parte, în locuințe mai tot așa de îngrijite. De când însă ultimul călugăr s'a stâns și preotul a rămas singur în cuprinsul vechilor ziduri,

www.dacoromanica.ro

gospodăria care a fost aice s'a stricat şi irosit fără să mai fie nădejde că se vor întoarce vremile cele bune de muncă înfrăţită cu rugăciunea.

Biserica de astăzi are cu totul altă înfăţişare decât aceia pe care au înălţat-o, pe vremea lui Neagoe Basarab. jupânul Vintilă şi jupâneasa lui Anca, ale căror mici morminte, fru nos săpate, dar cam şterse de picioarele ce le calcă de patru sute de ani, se văd unul lângă altul în partea dreaptă a pronaosului. Despărţirea prin stâlpi între tindă şi naos s'a înlăturat cine ştie la ce reparaţie; zidurile chiar au fost prefăcute. Şi, în sfârşit, Eforia Spitalelor Civile, de care atârnă biserica, de oare ce ea are moşia, a făcut neghiobia şi păcatul de a da zugrăveala cea nouă în sama unui meşter jidov, care, pe lângă toate, nu se pricepea de loc, aşa încât poate că în toată lumea creştină nu se află un al doilea lucru aşa de hâd. Cât mai iute ar trebui suprimat acest scandal fără păreche.

Afară de mormintele întemeietorilor se află, de o parte şi de alta a pronaosului, ale urmaşilor lor, răposaţi în acelaşi veac şi în cel următor, până la Stroe Mare-Ban de Craiova supt Matei Basarab. Un Grec dintr'o epocă mai nouă se află rătăcit lângă dânşii.

Ca mai toate bisericile muntene, ca o mare parte din cele cuprinse între hotarele României, şi aceasta e lipsită de odoare mai vechi. A avut însă noroc de egumeni buni în timpurile din urmă, aşa încât poate să arăte câteva lucruri scumpe: un policandru, o Evanghelie care vin de la dânşii. Prin anii 1820-30 se afla în fruntea schitului un Climent arhimandritul, din Pantelimon, care se laudă că „a făcut multe lucruri vrednice de pomenire": el a fost apoi episcop de Argeş. Unul din urmaşii lui a fost călugărul Iosif Naniescu, un tot aşa de bun gospodar;

www.dacoromanica.ro

el ajunse Mitropolit al Moldovei: bunul, cucernicul, iubitorul de cetire Mitropolit Iosif care s'a stâns, împovărat de ani, de binefaceri și de datorii, în anii din urmă, lăsând amintirea curată a unui om sfânt.

Acum chiliile călugărilor sânt goale: o parte din ele, mâncate de umezeală la temelie, se apleacă spre ruină; în altele stă preotul tânăr; una din odăi cuprinde o arhivă care începe cu registrele bine alcătuite și cusute de Climent; școala are, în sfârșit, și ea o încăpere: pe tabla, cu totul roasă, se văd ultimele socoteli trase cu multă greutate de școlari și școlărițe pe scândura albă de mult ce a fost scrisă și ștearsă.

Satul Găisenii are oameni voinici și frumoși, cari au păstrat și în îmbrăcămintea femeiască o parte din vechiul port. El s'ar înfățișa de sigur și mai bine dacă blăstămul stoarcerii prin arendașii străini n'ar fi căzut de multă vreme și aici. Cel care ține astăzi în chirie brazda și pe robii ei e un Grec, care nu-i mai bun decât ceilalți; pentru administrație însă, firește că e Român macedonean și om foarte cum se cade. Dacă Eforia n'ar cere douăzeci de mii de lei pe an pentru o așa de îngustă moșie, astfel de stoarceri ar avea și mai puțină îndreptățire.

Argeșul desparte vatra satului de a satului vecin, Căscioarele, una din așezările ce-și ieau numele după „căscioarele", căsuțele ce se vedeau la începuturile lor.

Călătorii cu trăsuri merg, cale îndelungă, până la pod. Dar țăranii trec necontenit de pe un mal pe celalt cu ușoarele lor căruțe, cele mai multe înjghebate numai din lemn. Alegem și noi această cale, cu mult mai scurtă.

Ei între ei, oamenii se duc unii pe alții pentru câte un gologan. Nouă, ca străini, nu ni se cere nimic, ră-

www.dacoromanica.ro

mâind să dăm cât vom crede de cuviinţă. După multă alegere, căci trecerea nu e uşoară, ne oprim în sfârşit asupra unei căruţe sprintene pe care o trag doi căluţi de rasă românească, mici, încălaţi şi nespus de răbdători. Pe drumuri moi, la o parte de prundul şoselei care scutură, sântem îndată lângă Argeş.

Apa a crescut mult prin ploile din urmă, dar s'a întors simţitor în albie, lăsând mari întinderi de nisip umed, în care încep a se prinde roţile. Lin, supt crengile copacilor bătrâni, foarte frumoşi, de pe malul celalt, unde totul e ascuns de perdeaua lor întunecată, râul călătoreşte prin uşoare încreţituri pe luciul său de argint. Abia ajunge până la genunche, dar, îndată ce ne prindem în el, putem preţui puterea lui, care face aproape să se poticnească picioarele cailor ce luptă şi cu adâncimea cleioasă a stratului de mâl în care ei şi căruţa se prind îndată.

Doi dintre ai noştri trebuie să sară în altă căruţă, care vine tocmai la timp, încărcată cu o familie de săteni: bărbatul, om tânăr şi îndrăzneţ, femeia, bălaie, zdravănă şi frumoasă, şi un băieţaş cu căciula lungă, căruia nu-i pasă de nimic pe lume. Astfel credem că am împărţit bine greutăţile.

Dar e o greşeală: tovarăşii trag prea mult. Pe când, după multe pocnete de bice crude şi multe opintiri desnădăjduite căluţii noştri au urcat malul Vlaştei, în lunca de copaci înalţi, cealaltă căruţă stă înomolită în tină, de o bat încet apele. Atunci, fără zăbavă şi fără sfială, iată că femeia frumoasă se coboară în râu, sumete cămaşa înflorită de Duminecă şi duce caii de căpăstru, călcând sigur cu muşchi de fier. Ce frică poate să-i fie şi de ce i-ar fi ruşine? Pare că-ţi trece înaintea ochilor, în această străbatere de vad singuratecă, luminată de razele roşii ale soarelui ce apune, o privelişte din cele mai vechi timpuri ale acestui pământ, când marile însuşiri biruitoare erau vitejia şi frumuseţa.

www.dacoromanica.ro

Pe mal se întorc la noi prietenii, și căruța cealaltă pleacă iute fără să ceară nicio plată. Era vorba să mai vie la trecerea îndărăt a vadului, însă n'am mai văzut-o niciodată.

Dar nu s'a mântuit încă desbaterea cu apa. Sântem într'un ostrov numai, care e al copacilor uriași din liniștita luncă de poesie. Un alt braț, acesta îngust, ne așteaptă în curând. Și iată-ne acum înaintea altei vechi mănăstiri, în care iarăși n'a mai rămas niciunul singur dintre călugări.

Și aici este o livadă, și mai sălbătăcită și mai părăsită decât dincolo. O îngrijia și o îmbogăția odată profesorul Cordescu din București, care, în vremea lipsei celei mari a școlilor de sate, făcuse aici un așezământ de învățătură pentru copiii de țărani, un fel de Pomârlă munteană, cu școală primară și doi ani de gimnasiu. El își așezase băieții în chilii, pe care le prefăcuse după nevoile de astăzi, dar atât de șubred și de proaspăt, încât ele sânt cu totul pierdute astăzi.

În câteva odăi s'a oploșit însă arendașul, care e un Bulgar, de alminterea om politicos și șiret, care, mi se spune, face plecăciune adâncă și înaintea pădurarului și are șampanie gata pentru orice oaspete de cinste și de folos. Fără nicio socoteală și nicio dreptate, i s'a lăsat în samă toată curtea mănăstirii, unde tocmai o potaie de câni de vânat luase la goană un bou cu năravi de împuns. Sălbătăcia de la Găiseni cu sfinții jidovești are o pereche în sălbătăcia de la Căscioare, unde dulăii se zbeguiesc pe pietrele de morminte.

Una din acestea, lângă zidul din dreapta, poartă o însemnare în versuri care pomenește pe ultimul stăpân care a stat la moșie, între fiii pământului, Grigore Zădăriceanu, mort la 1838. Înainte de dânsul, la 1722, stătuse aici, pe lângă călugări, un Balotescu,

www.dacoromanica.ro

Clucerul Muşat, care e îngropat de cealaltă parte, a bisericii, împreună cu Dumitra, soţia lui. Iar în pridvorul deschis se odihnesc, supt strălucite lespezi lucrate cu înfloriturî în cel mai bun stil, Neagoe Stolnicul, mort la 1505, şi jupânul Radu, al cărui sfârşit a fost ceva mai târziu, la 1545.

Ei trebuie să fi fost ctitorii. Biserica veche a fost însă simţitor schimbată la 1753, când egumenul grec Partenie a făcut, din veniturile bisericii, un „meremet". Acesta va fi fiind acel călugăr foarte bogat despre care povestea spune că a fost omorît de hoţi, cari ar fi aflat la el mulţi galbeni ce-i agonisise, turnaţi la un loc în chip de om. Domnul de atunci, unul dintre feciorii lui Grigore Ghica, precum şi un ajutător, boierinaşul Ivaşcu, sânt zugrăviţi în locul ctitorilor celor de la început. Sevastos, unul dintre cei din urmă egumeni greci, e înmormântat în biserică, supt o piatră ce poartă anul 1829.

Trecem, întorcându-ne prin satul Bulgarului, unde, lângă monumentul cu inscripţie mâzgâlită din badană a sătenilor căzuţi la 1877 pentru liberarea ţării străinului de la Curte, un Evreu ţine cârciumă şi mărunţişuri, — „manufactură", cum se zice pe aice. Întâlnim iarăşi, în sărăcia încruntată şi doritoare de a se răsbuna, oameni vânjoşi cu foarte frumoase feţe. Într'amurg, luptând iarăşi cu mâlul adânc şi cleios, trecem Argeşul înapoi.

Pe la Romăneşti, veche moşie a lui Barbu Ştirbei, locuită acum numai de Ţigani, şi printr'un întreg şir de sate frumoase, se poate ajunge în vre-o două ceasuri la Ghergani. E staţie de tren, care arată călătorului castelul lui Ion Ghica, parcul bogat ce cuprinde mormântul lui şi, la gară, cea mai jalnică privelişte de chipuri ţărăneşti şterse şi stoarse.

www.dacoromanica.ro

Dar vizitiii noștri vreau să se întoarcă la Titu, și astfel străbatem iarăși, în noaptea ce se lasă, drumul de câmpie lină ce l-am făcut până aici. În cale, Potlogii strălucesc încă de lumini, și la han, unde s'a început jocul țărănesc îndată după plecarea noastră, în amiazi, se învârt încă, la sunetul arcușelor, perechi în haine de târg, în veșminte albe, în fuste învoalte, foarte bătătoare la ochi, și în cămăși cu fluturi, târgoveți, calfe, negustori și oameni ai cârmuirii, cari, aceștia, n'au să se scoale înainte de ziuă pentru a îndeplini munca sfântă a câmpului spre hrănirea păcatelor aproapelui pe care l-a făcut bogat și stăpân norocul.

www.dacoromanica.ro

VI.

V L A Ş C A

1. Pe Dunărea-de-jos spre Giurgiu.

La pontonul Cernavodei, supt horbota de fier a uriaşului pod, aşteaptă vaporul austriac, încunjurat de spuma furioasă a Dunării, care răsfrânge în apele ei de leşie murdară cerul pătat de nori negri. E mai mic decât vaporul de reclamă al Ungurilor şi n'are, ca acesta, două coşuri. Vine din Galaţi şi serveşte mai ales la ducerea călătorilor bulgari, cari n'au la îndămână o linie ferată. Une ori pe podul şi prin coridoarele lui îşi află locul peste o mie de lucrători de câmp şi hamali, cari vin, după ce şi-au încheiat munca la noi, înapoi spre ţara lor săracă.

Trecem supt linia podului, de la care atârnă, îndreptând înainte corăbiile, felinarele ce se văd departe ca două stele călăuze, pe când dunga de lumină a trenului e înghiţită mai iute de largul spaţiu întunecos. Abia se mai zăreşte încă, în această clipă a înoptării, căreia-i lipseşte farmecul apusului înroşit de soarele dispărut, dunga joasă, mărgenită de arbori, a Munteniei, linia mai înaltă, goală a Dobrogei. Printre micile insule de nori supţiaţi, craiu-nou trece sfios câteva clipe, şi în urma lui fulgere orbitoare luminează năprasnic de la o zare până la alta sau îşi răspund, depărtate, slăbite, de la un colţ al bolţii la cellalt. Cârmaciul, asupra cabinei căruia se răpăd şivoaiele pentru care se deschide îndată cerul, deplin acoperit acuma, pipăie cu greu cu privirile în noapte, şi în tremurăturile noi ale

www.dacoromanica.ro

vasului se simte lupta necontenită cu valurile învălmăşite ale râului.

Malul muntean rămâne nepătruns, mut, cel interesant e tot al Dobrogii. Rasova-şi răspândeşte luminile pe o coastă de deal, pe când din casele-i împrăştiate răsbate lătratul de pază, de frică nelămurită, al câinilor. Peste vre-un ceas-două am trecut de Ostrov (de unde merge vaporul la Călăraşi), şi pe malul bulgar avem Silistra, care arată numai câteva vechi case luminate, în întunerecul brăzdat de ploaia zgomotoasă.

Iarăşi câteva ceasuri de întunerec şi potop. Pe o înălţime, luminile chiorcoşate ale Olteniţei arată o mare schelă care trece răpede, lăsând vaporului doi drumeţi români, cari comentează cu gust articole glumeţe din „Veselia". Ceva mai departe, Tutracanul Bulgarilor, Turtucaia noastră. E o Hârşovă mai mare, care scânteie până foarte departe cu nenumăraţii ei ochi de lumină. Se aud cântece de triumf, care se mântuie în noapte şi încep iarăşi, cu toate că vaporul s'a depărtat de mult de ţerm. Pe copertă s'au suit aice două sute de reservişti din Rusciuc, adunaţi odată pentru războiul ameninţător cu Turcii şi licenţiaţi acum, după încheiarea învoielii de desarmare mutuală treptată cu aceştia. Îi văd uitându-se uimiţi la mişcarea minunată a braţelor de oţel ale maşinii: oameni mari, groşi, cu faţa spăriată, îmbrăcaţi în sarici de ţărani, cu căciula pe cap sau în halaturi de postav odată cenuşiu, iar acum de un gălbiu şters, murdar, cu şapca rusească trântită pe ceafă. Arată puternici şi ascultători şi, aşa urîţi cum sânt, la un războiu s'ar bate bine. Printre dânşii sânt şi Români de pe malul drept, şi a doua zi un cerc al nostru se formează, din care fac parte un artilerist român cu opinci, un sergent de linie, bine călit, câţiva ţărani şi un vânător bulgar, care po-

www.dacoromanica.ro

vesteşte în limba lui de acasă, care nu e a Bulgariei, păţăniile lui de ostaş al străinului.

Ceva mai încolo, ploaia învinge, şi vaporul, care nu-şi mai poate găsi calea, cu toată experienţa şi energia cârmaciului, aruncă ancora pentru aşteptarea până în ziuă.

Abia se supţiază noaptea, la şase ceasuri din ziua următoare, când helicele începe a se învârti din nou. Arare ori cele două maluri, care încep a se deosebi, se asamănă. Podoaba de păduri o păstrează şi de aici înainte mai mult al nostru, pe când întinderi lungi de ţerm bulgăresc sânt goale, înegrite, spălate de apă. E şes de o parte şi de alta, — şes pustiu.

2. Giurgiul.

De-odată, din partea noastră, încep a se vedea remorchere cu steagul ţării, şlepuri purtând nume româneşti şi iniţialele N. F.. R. (Navigaţia Fluvială Română). Pe mal, grămezi de mărfuri, vagoane, movile de cărbuni. Iar încolo, câmpie goală, braţe de Dunăre rătăcind prin nisipuri, bălţi.

E Giurgiul.

Agenţia austriacă şi-a strămutat pontonul aici, aproape, — dar *numai* aproape, peste ceva bălţi şi mocirle, — de o şosea bunişoară, ce vine de la oraşul care, de la ponton, e invisibil. O legătură în acest punct nu trebuie să se facă, de oare ce, după starea apelor râului, pontonul va rătăci aiurea. Drumul nostru merge spre alt loc, unde se lucrează de câtva timp, cu lovituri de milioane, portul în canalul dunărean de lângă oraş, dar apa, aşa cum e fluviul astăzi, fără îndreptări făcute anume, nu vrea totuşi să vie. Se vorbeşte, însă, pentru timpuri apropiate, de braţe de apă ce vor fi tăiate, de poduri ce vor fi întinse şi vor învinge la sfârşit natura, aducând

www.dacoromanica.ro

corăbiile drept supt înălţimea de argilă a oraşului.

O birjă duce într'acolo, prin nisipuri şi ştioalme, iar apoi peste şoseaua largă, care despică terenuri joase, în care, una după alta, gâştele albe vâslesc cu pieptul, legănându-se de plăcere. De la o vreme, eşti în faţa unui dâmb drept, paralel cu malul, şi pe capătul de către noi al dâmbului o biserică încununată cu două turnuri semnalează oraşul.

El începe cu străduţe ce se ridică la deal, cu pietre mari albe risipite, între căsuţe de mahalà bucureteană. Apoi, pe măsură ce se înalţă casele, pavagiul se adauge cu elemente mai egale, mai puţin zguduitoare. Până ce, în sfârşit, sus de tot, te afli într'un complex de strade cu desăvârşire drepte, ca unele ce au fost croite în acelaşi timp pe dărâmăturile vechii cetăţi turceşti care a ţinut piept creştinilor până la 1828: un granit desăvârşit le acopere de o potrivă, mărginit cu elegante trotoare de basalt. Clădirile sânt une ori frumoase, în cele mai multe casuri curate. Prefectura e un impunător monument. Sânt case particulare ce apar destul de îngrijite şi de armonioase în seninătatea lor, încât să poată aminti părţi din Strada Domnească a Galaţilor. În mijloc, un turn de observaţie, ca un minaret uitat, răsare dintr'o grădină publică pe care o încunjură zidurile pieţii centrale. Oraşul s'a pregătit, de sigur, bine în aşteptarea mişcării comerciale ce se va desfăşura în curând la picioarele lui. Căci grânele noastre muntene nu ieau toate de-a dreptul drumul Brăilei, deci al străinătăţii cumpărătoare, ci găsesc mai ieften drumul mixt: pe uscat până aici, la Giurgiu, şi de la Giurgiu înainte pe şlepuri către marele liman al exportului nostru.

Giurgiul are în faţă o insulă, unde au fost întă-

www.dacoromanica.ro

rituri, pe care le acopere astăzi însă, ca pe o ţernă obişnuită, care n'ar fi stropită cu sângele luptelor pentru lege şi putere, învălmăşeala sălciilor bogate în frunziş. Când vaporul atinge capătul ostrovului, Dunărea, împuternicită, îi cere silinţi mai mari pentru a tăia valurile ce se zbat în voie pe întinderea largă. Iată acum câteva case albe cu coperemintele roşii, care pătează singurătatea malului drept, pe când, pe cel stâng, Giurgiul se înfăţişează acum întreg, cu luntrile care lucrează dedesupt la bogăţia viitorului. Şi pe ţermul străin se văd acum şlepuri ale serviciului nostru de navigaţie, un vapor românesc prin care comunică malurile, linii de drum de fier pe care sânt înşirate vagoane pentru transportul călătorilor, fragmente de cheiu întărind malul şi o pârghie de ridicat mărfurile din vapoarele ce vin spre ponton. Mai departe ai o foarte frumoasă clădire care e un spital şi altele mai mici, acoperite cu plăci de tinichea roşie. E „staţia" marelui oraş bulgăresc Ruse, Rusciucul Turcilor şi al nostru, al doilea oraş poate după capitală: Sofia.

Din adevăratul oraş se ivesc: o frumoasă biserică a catolicilor, mai departe, câteva case mari în stilul obişnuit la noi şi, printre ele chiar, strade înguste. Pe coasta de lut, căruţe; hamali turci şi bulgari îşi trag cu greu opincile din noroiul îndărătnic. La ponton, câţiva soldaţi în uniforme şterse de soare, un vânător, şi el în mantă de aceasta murdar-cenuşie, cu fundul căciulii şi lampasurile verzi, cu sabia încârligată, un ofiţer şi lume amestecată. Iar pe urmarea liniei de dealuri se gaibără fără orânduială vechiul Rusciuc al Turcilor, străbătut de minarete. Două corăbii bulgăreşti de războiu stau în port.

Apoi iarăşi Dunărea curge între malul carpatic jos şi verde şi înaltul mal balcanic, cu muncele gârbove, pe care le acopere o plisă moale de verdeaţă veştedă.

www.dacoromanica.ro

De-o parte şi de alta a vaporului trec şlepuri greceşti, ungureşti, în şir. Iar în sala cea mare, pe lângă Evrei ce vorbesc în româneşte şi Ungurii Navigaţiei austriece, Bulgari slavi, Bulgari greci şi Bulgari semiţi, deosebiţi după lungimea şi forma nasului lor, vorbesc unui Român ce nu poate zice ş despre ieftinătatea otelurilor din principat, unde doi oameni pot sta cu doi lei pe zi, despre bunătatea pârjoalelor şi „mititeilor" din Bucureşti, despre intrigile ruseşti din care ar porni măceluri ca acelea din Belgrad şi despre meritele lui Stambulov, căruia i se spurcă şi strică necontenit mormântul fiindcă a trimes pe lumea cealaltă un număr de compatrioţi prea mic...

3. Comana. Dobrenii. Fierăştii.

Trenul străbate părţi din Bucureşti, câmpii drepte, modâlci de lut, iarăşi case risipite, se opreşte la Cotroceni, în Dealul Spirii, face un popas mai lung în gara întinsă, modern alcătuită, a Filaretului şi în sfârşit îşi iea avântul de-a lungul şesului, larg, fără de margeni, care duce în jos, prin Vlaşca, spre Dunăre, la Giurgiu. Arături oacheşe despart lanurile pe care grâul tânăr, bine răsărit acuma, după ploi, în Octombre, se întinde ca un moale covor fraged, luminos şi vesel. Cerul cenuşiu, blând, cu norii înalţi, se bolteşte liniştit şi trist.

Cele câteva staţii sânt înţesate de ţărani: preoţii spun că, de când cu trenul, ei lasă bucuros slujba pentru a se grămădi înaintea vagoanelor zorite care aduc chipuri nouă. Vezi multe croieli de trup şi de faţă foarte străine: pe lângă linii fine, ochi buni cu tăietura aleasă, mustăţi rare şi supţiri, un stat mlădios, par şi mai neplăcute făpturile scurte, îndesate, cu picioarele arcuite, cu faţa boţită, fruntea mică, ochii înfundaţi, neînţelegători sau crunţi, fălcile ieşite,

www.dacoromanica.ro

mustăţile groase. În port se vede la toţi înrâurirea bulgărească: căciula înaltă, de-o potrivă sus şi jos, ca un ştiubeiu, se înfundă pe ochi, un mintean albastru de lână învesmântă coşul trupului; brâul roşu, lăsat în voie, împodobeşte mai mult decât încinge, şalvari mai mult bruni se strâng în falduri grei şi urîţi, atârnând în jos ca o traistă: ciorapi, albi sau coloraţi, se ridică peste şalvari; podoabele sânt în cusături şi găitane, roşii şi verzi. Toate femeile au haine de oraş, în care nu se amestecă nimic din vechea îmbrăcăminte ţărănească, părăsită de multă vreme aici, pe când ea mai trăieşte încă în Teleorman, Olt şi în şesul Romanaţilor şi Doljului.

Pe o înălţime stăpânitoare, un puternic castel nou, din cărămidă aparentă, se desfăşură nemântuit încă: el aminteşte risipa nechibzuită a unui coborîtor dintr'un vechiu neam, care s'a ruinat, s'a pângărit, a fugit şi a căpătat în urmă osânda tribunalelor. Încă puţintel, şi, pe o altă culme din acest şes de privelişti neaşteptate, zidurile ruinate ale Comanei, cu spârcuiri roşii ca sângele, se oglindesc în apa, mai cu totul netedă, a Neajlovului. Două turnuri cu nişte cupole grele răsar din cadrul, zimţuit şi spart de negre fereşti moarte, al dărâmăturilor[1]. În faţă, spre râul lat, alb ca de argint, înaintează sus, la catul al doilea, un balcon, cu patru stâlpi de piatră lucraţi la bază şi la creştet.

Zidurile aceste erau, în vremuri, de o mare putere, şi lucrul lor e foarte îngrijit, din cărămizi bune şi din puţină tencuială tare. Turnuri boltite păziau din loc în loc asupra marii întinderi uşor învăluite, sămănată odinioară cu păduri dese —, acolo unde acum sânt de multe ori copaci răzleţi. Radu-Vodă Şerban, urmaşul lui Mihai Viteazul, le-a făcut să se

[1] De atunci bine reparate (1939).

www.dacoromanica.ro

înalţe, şi tot el e şi ctitorul bisericii. Egumenii greci, cari au prefăcut într'o casă de locuit, şi ea dărâmată astăzi, o parte din zidurile acestea cu turnuri boltite, arcade şi chilii, au schimbat însă cu totul biserica, supusă întâiu unei înoiri din partea lui Şerban, fiul lui Drăghici Cantacuzino şi strănepot al lui Radu-Vodă, încă din 1699-700. Astăzi mormântul care cuprinde rămăşiţile celui d'intâiu întemeietor, ale lui Drăghici, apoi, şi în sfârşit, ale unui fiu al acestuia, înfăţişează singurul frumos lucru vechiu în clădirea meremetisită aşa de mult, încât nu se mai poate recunoaşte nimic. Radu-Vodă a fost adus aici din străinătate, unde murise ca fugar, fiind îngropat întâiu, cu voie de la Împăratul, în catedrala vienesă a Sfântului Ştefan, apoi şi fiul „Viteazului", Pătraşcu.

Coborîm dealul mănăstirii, care se înfăţişează altfel, dar totdeauna impunător de romantică, atunci când o priveşti din locuri şi depărtări deosebite. Satul e mare şi foarte bine ţinut: casele cu căciuli de trestie frumos clădită, cu faţade de stâlpi supţiri, albăstriţi, cu ferești multe şi mari, sânt din cele mai bune ce se pot găsi în şes. Pătule de vergi, date cu lut în partea de jos, împrejmuiri îngrijite. O şcoală nouă, mare, şi un monument al soldaţilor din 1877 pe o piaţă cu două cârciume, dintre care una se intitulează „restaurant". Ţăranii pierd timpul Duminecii strânşi în mijlocul drumului, mai sfătuind, mai certându-se. Puţini beau la Grecii cârciumari, dintre cari unul vinde friptură de porc şi un tulburel acru care te dă în boală a doua zi. Văzându-mă cercetător de lucruri vechi, el îmi oferă cu multă gravitate, pentru suma de şaizeci de lei, acea „carte veche" care e „Les Misérables" de Victor Hugo, şi se arată foarte jignit când o refus. Cineva, spune el, a vrut să-i dea patruzeci de lei pe dânsa şi n'a primit..., aşteptându-mă pe mine!

www.dacoromanica.ro

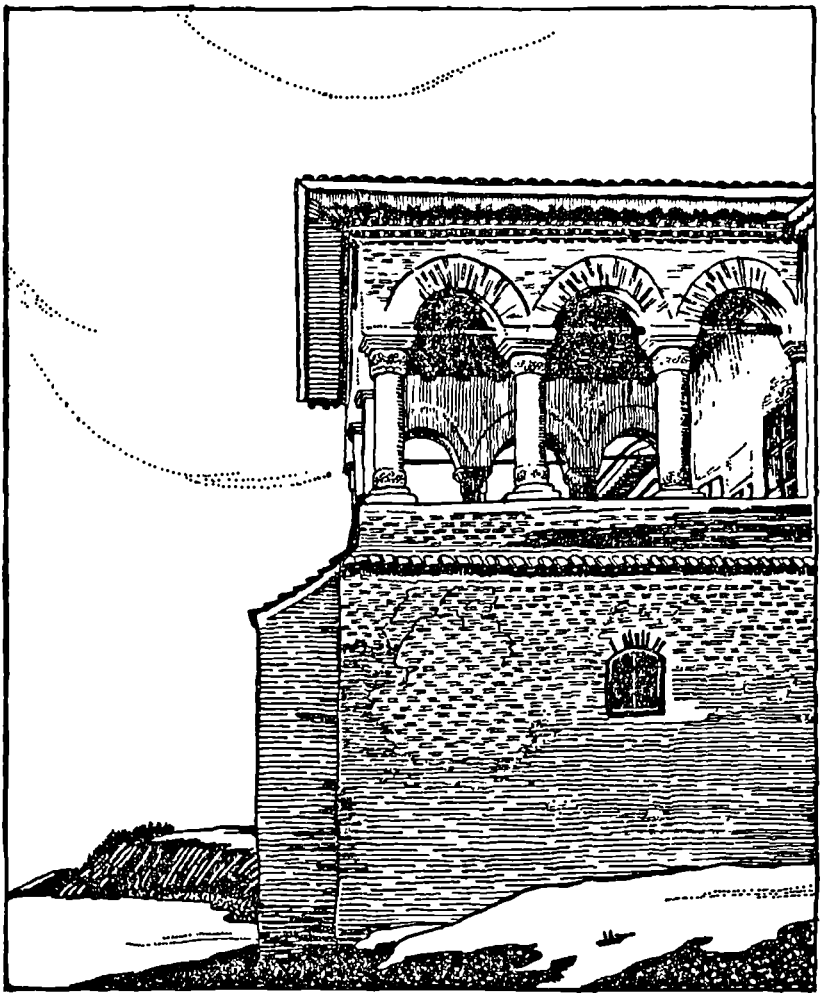

Pridvorul foastei mănăstiri Comana.

www.dacoromanica.ro

În căruţe cu paie, care zguduie amarnic, mergem spre satul Coeni, unde mi s'a spus că e o biserică veche şi ale cării vechi stăpâne, jupânesele Ana şi Maria, au fost mama şi bunica Domnului care se odihneşte la Comana.

Îndată ne coborîm ca pe nişte trepte uriaşe prin pădurea Comanei, vestită printr'o luptă de acum un veac şi jumătate. Ruşii, în fruntea cărora se găsia bogatul, ambiţiosul boier muntean Pârvu Cantacuzino, au fost prinşi aici de cetele Turcilor şi prăpădiţi cu desăvârşire.

Pe locul vechilor stejari cari fură străpunşi atunci de gloanţe şi stropiţi de sânge[1], sânt astăzi copaci tineri. Numai în unele adâncuri, în care şoseaua trece printre două prăvălişuri adânci, trunchiurile fug mlădioase până la înălţimi mari, răsărind dese din ţerna grasă pe care mucezeşte aurul şters al frunzelor moarte.

Sântem apoi iarăşi în şes, şi de-odată un dulce tablou de vioriu şi albastru depărtat se deschide între coastele a două dealuri joase, la stânga. Apoi ne apropiem de margenea râpei, şi de aici se desface o strălucită privelişte.

Acolo la stânga sânt tot dealuri de acelea blânde în liniile şi în coloarea lor. Drumuri albe, înguste, se strecoară la picioarele lor, şi ochiul deosebeşte prin acest văzduh limpede de toamnă punctele albastre, negre ale femeilor ce merg la horă spre alte sate, precum e, colo jos, Goştinarii. Printr'o largă albie moale, lipsit de maluri şi aproape fără straja obişnuită de sălcii a ţermurilor noastre, Argeşul se răsfaţă în ochiuri mari, care se par lacuri de lumină albă. În locurile unde adâncimea e mai mică, se văd pete viorii foarte delicate, şi, în de obşte, râul

[1] Ce imensă jertfă a noastră mai aşteptau aceste locuri fatale (1939)!

www.dacoromanica.ro

e aşa de scăzut, cu toate ploile de dăunăzi, încât drumeţii de Duminecă îl trec cu piciorul fără să-şi primejduiască hainele cele bune. Nu se poate o mai liniştită, mai veselă desfăşurare de ape.

Pe mal chiar, stăpână peste minunata vedere, stătea din vechiu Curtea celor două Doamne. Astăzi au rămas din ea trei rânduri de păreţi sau stâlpi în ruină, dintre cari cel din fund, foarte înalt, cască, în al doilea cat, două mari ferești goale. Până şi beciurile, unde, mai dăunăzi încă, se păstra vin, s'au astupat pentru totdeauna.

Amintindu-şi de zimbitorul Ţinut în care-şi trăise zilele tinere, Radu Şerban făcu şi o biserică, pe care o drese după vre-o jumătate de veac fiică-sa cea mică, Elena, soţia lui Constantin Postelnicul Cantacuzino, şi copiii ei mai tineri. E o lungă clădire destul de înaltă, cu pridvor ogival, cu un singur turn, fără strane ieşite în afară, şi cu un altar poligonal. Ferestile şi uşa au frumoase cadre de piatră săpată, şi de jur împrejur aleargă brâie de zimţi, ciubuce, firide prinse câte două.

Înlăuntru, din nenorocire, totul e văruit şi distrus. Ne luptăm cu „ctitorul", un ţăran beat, care, încunjurat de o droaie de alţi beţivi, ţipă la noi şi ni explică, lovindu-ne necontenit cu podul mânii, că tatăl lui, Petcu, a făcut biserica, că e 'a lui, că e frumoasă şi că trebuie să i se dea lui moşiile întemeietorului. Faţa ca şi purtarea îl arată Bulgar, ceia ce nu-l împiedecă să spuie că în sat nu sânt decât Români: „numai Rumâni, domnule", — aici o lovitură de afirmaţie cu podul mânii —, „nici Sârbi, nici Ţigani" —, „nici Ţigani, măi", strigă el către un consătean care pretindea că tot e şi câte unul negricios —, „numai Rumâni!". Cât priveşte limba,— fireşte că da.

De la Vidra, o staţie pierdută în mijlocul câmpului,

www.dacoromanica.ro

pe calea către Giurgiu, o căruţă cu fân pe care s'a prins cu cercuri de fier o băncuţă luată din vre-o trăsură sfărâmată, ne duce prin valea Sabarului. Râuleţul nu se vede decât o singură dată, în dreapta, ca un petec de iaz alb spârcuit. Dincolo de dânsul, sânt clădite lungi dealuri drepte, care mărginesc cursul Argeşului depărtat.

Drumul străbate un lung sat, Bragadiru, apoi altele, mai scurte: Dobrenii şi Vărăştii. Cel d'intăiu înşiră case foarte bune şi deosebit de îngrijite, cum se mai află numai prin părţile Buzăului; coperemintele de stuf sânt frumos clădite, şi printre ele se află şi câte unele de tablă. Cerdacele se razimă pe supţirateci stâlpi albaştri; pe prispă, în jurul fereştilor şi uşilor, brâie de aceiaşi coloare, care e şi a mintenelor purtate de ţărani (aceleaşi ca la Comana şi Coeni); desemnurile făcute cu tiparele puse peste tencuială cuprind flori şi câte odată două găini sau raţe caraghioase care stau una în faţa celeilalte. Şi aceste podoabe sânt date une ori cu albastru. Curţile sânt mari, bine împrejmuite, pe alocurea cu ostreţe de lemn care pot sluji de model; pătulele arată aceiaşi gospodărie aleasă.

Dobrenii e destul de aproape, căci în această vale numai mici petece de câmpie dreaptă, acoperită cu catifeaua tânără a lanurilor nouă, despart curţile lipite una de alta. Şi aici la porţi, la cârciumă, de-a lungul şoselei vezi sătenii gătiţi de Duminecă: bărbaţii foarte curaţi în hainele lor urîte, femeile îmbrăcate cochet în rochii şi polcuţe ca la mahalà, în toate colorile bătătoare la ochi. Beţivi nu se văd nici în acest sat, nici în cele din apropiere. La capătul Dobrenilor se întinde hora: deocamdată, bărbaţii singuri îşi destind picioarele tropăind şi chiuind, supt ochii râvnitori ai fetelor gătite, cu câte o floare roşie pusă de după urechi.

www.dacoromanica.ro

Dintr'un desiş de arbori supţirateci şi înalţi, având la picioarele lor vechi cruciliţe albe de piatră, despărţite prin ruginii frunze moarte, se înalţă biserica, mare, puternică, frumoasă. Turnuleţul de lemn şi tablă, pridvorul de zid prost sânt adause în vremi cu totul nouă. Vechea clădire cu ocniţe şi fără abside, împodobită încă la uşa de întrare, — pe când podoabele de la fereşti, cadrele lor de piatră cioplită, au căzut, — e zidită de zămislitul din flori al neastâmpăratului copil din flori de la Comana, Domni şi unul şi altul. Numai cât lui Şerban, care şi-a zis Radu-Vodă, drepturile de stăpânire îi veniau de la mamă, de la bunică, şi nu de la tatăl necunoscut, pe când Constantin Cârnul, odrasla sălbatecă a acestui Radu-Vodă, era născut numai din aceia care a fost poate preuteasa de pe la 1600 a acestui sat al Dobrenilor.

Constantin Şerban făcu biserica pe când era numai Serdar al lui Matei Basarab. Locul era al lui, care stăpânia toată moşia din prejur şi-şi durase şi nişte case de toată frumuseţa, cu turnuri, „icoane de sfinţi şi înfăţişări de lupte". De jur împrejurul acestei aşezări trainice a lui se întindea, ca o podoabă, ca un ajutor pentru masă şi ca un minunat mijloc de apărare, marele heleşteu de care vorbesc călătorii. Aici se zice că Domnul fugar şi-ar fi cufundat comorile, viind apoi în năvălirea primăvăratecă din 1660 ca să şi le iea înapoi. Un foişor se vedea pe un mic ostrov în mijlocul luciului de argint al apelor adânci.

Acum biserica e despoiată de vechile odoare şi prefăcută cu totul pe dinăuntru, unde singurul lucru neschimbat e marea piatră de mormânt, cam grosolană, care acopere rămăşiţile „maicii" Domnului întemeietor, preuteasa ibovnică de Domn, care muri fără să vadă coroana lui Radu Şerban coborându-se asupra părului cărunt al lui Constantin-

www.dacoromanica.ro

Vodă, feciorul ei. Heleșteul întinde numai o față de noroiu pe jumătate secat, și-l încunjură bordeie sălbatece făcute din împleticiri de vergi unse cu lut. Aici, în aceste ciudate coșcovituri galbene-verzi, locuiesc Țiganii turcești așezați mai dăunăzi. Fostul Mitropolit Ghenadie i-a botezat în acest heleșteu, care fusese odată vistierie de aur și pietre scumpe, și amintirea acestui fapt e păstrată și într'un urît petec de hârtie mâzgălită cu iscălituri fudule, care atârnă, încadrat sărăcăcios, pe pereții bisericii.

Un alt grup de sate, Vărăștii, Valea Dragului, Fierăștii, au în parte, pe jumătate sau în mare parte, locuitori bulgari. Odată stătea aici Logofătul Radu din vremea lui Mihai Viteazul, care avea un fiu învățat în străinătate, pretențiosul pedant Udrișteș, Uriil, Orest sau Iorest, — își zicea în toate limbile și în toate felurile —, Năsturel și două fete. Ilina fu soție bună și cucernică lui Matei Basarab, părintele țării; cealaltă avea la Vărăști o casă de piatră, cu trei caturi, de care nu se puteau minuna de ajuns călătorii, chiar cei ce veniau din Răsăritul bogat în clădiri. Elena și Udrișteș zidiseră la Fierăști și una din cele mai falnice biserici ale șesului.

Năsturelii sau Fierăștii avură și mai departe satul de obârșie, pe când în Vărăști, ca și în Dobreni, stăteau Ilinca și Constantin Postelnicul Cantacuzino, moștenitorii lui Radu Șerban. Mai târziu, acum vre-o șaptezeci-optzeci de ani, prințul sârbesc fugar Miloș, fostul porcar liberator al țării sale, luă de la Banul și generalul Herescu și de la alții cele trei moșii care s'au pomenit mai sus. Pe atunci granițile noastre se deschideau pentru exportul de grâu și câmpiile românești se acoperiau de holde menite străinătății. Proprietarii aveau nevoie de multe brațe și, pe când cei din Moldova împănau Dorohoiul, Botoșanii, Suceava cu sate rusești, Miloș punea să i se aducă

www.dacoromanica.ro

Bulgari dintre acei cari răbdau, peste Dunăre, prigonirea turcească. La Fierăşti, unde erau, — zice bătrânul preot —, numai vre-o douăzeci şi trei de familii româneşti „şi taică-mieu prindea iepuri cu fierul, aici lângă casă, din mijlocul pădurii", se ridicară cu grămada case pentru cei de alt neam. Românii se păstrară însă deosebit, şi astăzi Bulgarii încep a deprinde bine limba ţării pe care bătrânii ajung abia să o mai pocească. În această operă şcoala-şi are datoria ei, şi harnicul învăţător, ginere de nepoată al preotului bătrân, — un învăţător care sapă în lemn şi creşte albine după sistemele cele nouă —, o îndeplineşte după cuviinţă. Înaintea purtătorilor de poturi, cari se întorceau de la o nuntă serbată după alte datine, boscorodind bulgăreşte, un băieţel vesel şi deştept îmi ceteşte fără greşeală din jurnalul pe care i-l întind. Altfel, şi aşa cum sânt astăzi, locuitorii par oameni de omenie, strângători, curaţi şi feriţi de patima beţiei. Ei se vor îndemna poate cu timpul după bunele exemple ale muncii aducătoare de bogăţie, ale prosperităţii patriarhale ce se vede în casa preotului, care e şi a învăţătorului.

Apusul soarelui înghiaţă văzduhul limpede, umed de ploaia zilei trecute. Pare o seară de Novembre, şi luna zvâcneşte de-odată în cerul siniliu, galbenă, fără strălucire, având lângă ea luceafărul păzitor.

4. Intre ruinele Giurgiului (1920).

Voiţi să resimţiţi până în adâncul sufletului ceia ce ne îndeamnă pe câţiva să nu putem ierta anume umiliri şi suferinţe ce ni le-a adus un război pe care, dacă nu l-am voit noi, trebuia să-l facem pentru izbândirea drepturilor noastre?

Poftiţi numai la Giurgiu. E aşa de aproape de Bucureştii fără memorie, dacă nu fără demnitate, şi poate da atâtea învăţăminte!

www.dacoromanica.ro

În locul străzilor centrale mărgenite odinioară de înalte clădiri cochete, în care se cuprindea atâta bogăţie de mărfuri şi acel complet confort al locuinţii care constituie la naţia noastră o dovadă strălucitoare a simţului pentru civilisaţie, nu sânt decât ziduri frânte pe care focul şi-a lăsat urmele, — focul pus anume după jăfuirea vandalică a Bulgarilor, — ori înjghebări provisorii, în care coperemântul de tablă e la jumătatea nivelului atins de clădirea dărâmată. Noile clădiri par să se strângă de ruşine şi de sfială faţă de ce au fost odinioară. Numai ici şi colo silinţi desperate au izbutit, pe aceste vremuri de scumpete, să refacă întreaga zidărie, şi albele case răsar ca nişte sprinteni ghiocei de primăvară în mijlocul ruinelor unei ierni îndelungate şi grele.

Mi se asigură că, pe când Rusciucul triumfă cu prada lui de războiu (de la particulari !), şcolile înseşi mândrindu-se cu material didactic furat, şi fac tot ce poate minciuna şi perfidia ca să refuse restituirea, aici mobilarea e redusă la cele mai simple elemente. Sânt oameni odată îndestulaţi cari n'au în casa lor mai mult decât două cămăşi, atât de cumplită a fost urgia.

Numai şcoala de pe la 1860, care păstrează în fruntea ei vechea stemă a Ţării, înlocuită astăzi printr'o aşa de săracă imitaţie a nu ştiu cării pajuri jumulite, prusiene, sârbeşti sau polone, a fost cruţată, nu înţeleg cum, şi de ghiulelele bateriei neobosite de pe malul din faţă şi de torţele nimicitoare ale tăciunarilor bulgari. Până şi câte una din biserici a primit expresia elocventă a recunoştinţii bunilor noştri vecini. Şi urîtul turn central, atât de turcesc în răsărirea lui stingheră, s'a păstrat neatins.

Lângă edificiul, cam curios, care s'a ridicat mai de curând pentru ca să adăpostească pe platforma

www.dacoromanica.ro

lui, peste stâlpii striviţi, serbările orăşeneşti, o aspră cruce de piatră pomeneşte trecerea liberatoare a soldaţilor francesi. E un exemplu de simplicitate şi de discreţie, de la care am putea învăţa mult. Şi de sigur că şi inscripţia trebuie să aibă aceiaşi concisie militară. Din veac în veac se va aminti astfel pătrunderea în Muntenia torturată doi ani şi jumătate de „execuţia" năvălitorului, a mărunţilor soldaţi în mantăli albastre, cari fără un Napoleon în fruntea lor dăduseră lumii cea mai greu câştigată şi de aceia cea mai onorabilă din victoriile pe care le cunoaşte istoria.

Pentru întâia oară văd rămăşiţile cetăţii turceşti care a dăinuit patru sute de ani până la cucerirea rusească din 1828 şi alipirea teritoriului demilitarisat la pământul Ţării Româneşti, de care atâta vreme fusese desfăcut pentru a fi adăpostul paznicilor şi jăfuitorilor noştri.

Zidul vechiu se urmăreşte foarte bine, şi de-a lungul lui s'ar putea face săpături care ar da interesante fragmente din trecut. Construcţia de piatră sură în lespezi mari, ca în veacul al XVIII-lea, când încunjurul palancei a trebuit să fie refăcut, samănă cu sistemul de zidire pe care l-am văzut în cetatea turcească a Hotinului. Într'un punct, cărămida roşie alternează cu acest material sumbru: s'ar crede o frântură de zid românesc, după normele noastre deosebite, luate din arhitectura bizantină. Mi se dă însă asigurarea că ar fi vorba de o simplă cârpeală făcută mai aproape de noi.

Biserica Sfântului Nicolae, numită astfel după Ţarul biruitor în 1828-9, e moscheia apărătorilor păgâni ai cetăţii. Solidă construcţie, în care lespezile pătrate, de un lucru foarte îngrijit, se sprijină în straturi simetrice. Inscripţii ruseşti şi româneşti

www.dacoromanica.ro

prinse în ambele ziduri, la dreapta şi la stânga, comemorează succesul armelor ruseşti. Când au intrat, aici, avangardă demnă de a conduce barbaria ce se îngrămădia pe urmele ei, Turcii ca să străpungă cu vârful baionetelor chipurile de sfinţi, rămase aşa până astăzi, marmura Ruşilor a fost respectată de Bulgari, asociaţii lor, dar cealaltă, cu transpunerea sensului în româneşte, a fost zdrobită, ca şi cum devastatorii ar fi hrănit speranţa nebună că s'a isprăvit pentru totdeauna cu dominaţia românească.

Şi, de fapt, după tratatul din Bucureşti, aici trebuia să fie domeniul de exploataţie germană.

La Ramadan, alături, vremurile au adus schimbări. De o parte se ridică gârbova spinare imensă a şantierului pe care Germanii voiau să-l aşeze ca semn al stăpânirii lor pe Dunărea-de-jos, în ciuda instalării tovarăşilor lor Austriecii la Severin. Am ajuns noi stăpânii acestei construcţii impunătoare, şi de sigur am avea altceva de făcut decât s'o păzim bine fără a o putea întrebuinţa. Ni se spune că materialul de maşini aşteaptă în nu ştiu ce fabrici din Germania. Sper că nu aşteaptă întoarcerea acelora cari şi astfel voiau să se impuie aici. Ar fi, — dacă nu putem noi înşine —, un mijloc de a atrage aici capitaluri mai puţin primejdioase pentru însăşi viaţa Statului român.

La dreapta se grămădesc vasele, gata de a fi întrebuinţate, ale Lloydului bavares, care se judecă împotriva confiscării cu Statul român şi se pare că instanţele noastre judecătoreşti au dat dreptate duşmanilor de ieri. Dreptul, evident, n'are nimic a face cu însăşi grija conservării şi desvoltării naţionale... Iar unii oameni îşi închipuie că, orice am fi iscălit cu privire la regimul Dunării, ar mai

www.dacoromanica.ro

putea flutura în bătaia vântului dunărean steagul care e picurat de sângele poporului nostru.

În față, insula de pe vremuri, legată azi de țărm printr'un istm, după ce cursul Dunării a fost răspins mai departe, acel curs care odată umplea de apă șanțurile de încunjur ale cetății.

Aici întâiu, în acest ostrov îngust, cocoșat și rătăcănos, din adâncul căruia se scoate piatra de var și pe cei câțiva metri pătrați de pustiu rătăcesc câinii pazniculuí, am înfipt noi sulița vechilor ostași munteni în țermul dunărean. De aici au privit ochii întemeietorilor de țară asupra Dunării largi ca o Mare, încingând și apărând teritoriul, de străveche moșie, pe care ei se ridicaseră domni și pe care nu înțelegeau să-l împartă cu nimeni. Pe acest punct de înaintare îndrăzneață am afirmat că n'avem numai muntele nostru înalt, ci și râul nostru cel mare, ducând la întinderea Mării, unde niciun drept nu poate să înlăture pe acela, firesc, al nostru.

Când, la 1445, cruciații supt steag papal și supt flamură burgundă veniau pe Dunăre să întâlnească, în sus, pe Iancu Hunyadi cu cetele lui de luptători, ca să caute ori să răsbune pe regele Vladislav, bătut la Varna și dispărut în vălmășagul înfrângerii, ei au dat de Vlad Dracul, feciorul lui Mircea care stăpânise și Silistra și toată Dobrogea până în zarea acelei Varne, fatală pentru creștini, și, între asprii lui luptători, chiuind a bucurie și a moarte în descărcarea asurzitoare a bombardelor apusene, Vodă Românul a spus neobișnuiților oaspeți câte pietre de sare l-a costat pe tatăl său clădirea cetății din Giurgiu.

Din această cetate, care a durat multă vreme, și până în zilele lui Mihai Viteazul, când, cu ajutor ardelean și cu iscusința inginerilor militari veniți din Toscana ca să ajute la apărarea crucii, el scotea

www.dacoromanica.ro

din Giurgiu rămăşiţile oştirii învinse a Vizirului Sinan, abia au mai rămas câteva ziduri rupte. Am pe masa mea când scriu frânturi din ele: bucăţile de cărămidă tare, de o deasă alcătuire ce pare a fi antică, sânt prinse într'un ciment ca piatra, care cuprinde în încleştarea lui prunduri dunărene. Până acuma nimeni n'a săpat aice pentru a vedea ce ni păstrează pământul, şi nu s'a încercat măcar a se desluşi resturile de construcţie. Pe aceste locuri de străveche amintire pioasă cânii latră în margenea gropilor de var.

Supt vântul de iarnă aspru, care taie, Dunărea se odihneşte închegându-şi pe alocurea undele biciuite de şfichiul crivăţului. În fund Rusciucul, pasăre de pradă sătulă, îşi mistuie în clădirile-i neatinse roadele crimei împotriva vecinilor buni şi ajutători totdeauna. Dinioarea chiar treceau spre casă, cu expansive semne de prietenie către ai noştri, oamenii de acolo, cari păreau veniţi să-şi mângâie la privirea ruinelor făcute de dânşii suferinţa „patriotică“ a făcătorului de rele înlănţuit de dreptatea imanentă a istoriei.

www.dacoromanica.ro

VII.

PRAHOVA

1. Ploeştii.

Ploeştii i-am văzut întâiu întrând într'o mulţime de studenţi, la un congres al acestei bresle, în sunetul musicii şi supt ochii îndreptaţi asupra noastră ai curioşilor şi frumoaselor curioase de la ferestele caselor de o curăţenie care pe noi, Moldovenii, „Jidoviţii", cum ni se zicea, ne umplea de o uimire admirativă. Otelul „Victoria", — falnic nume! —, ni oferi o ospitalitate care ni se păru, cu somnul nostru adânc de adolescenţi, splendidă. Am văzut statuia Libertăţii, — o cocoană mică de bronz, într'un colţ de piaţă, — şi, pe când unul sau altul se aprindea la taifas revoluţionar, noi, cari ştiam ce rol a avut în desvoltarea noastră drama de operetă ce s'a jucat aici la 1870, am râs din toată inima supt nasul grecesc al zeiţei. Am văzut case drăguţe, curţi pietruite, strade pe care frumuseţa locală nu se încumeta să calce decât prea rar pentru sociabilitatea noastră expansivă, *burghesi* foarte cuminţi şi practici, cari nu se credeau de loc îndatoriţi a cuprinde pe câteva zile în cercul familiei lor pe vre-un represintant al celor mai necoapte clase din „inteligenţa" naţională. Ştiu iar că într'o stradă oarbă, înaintea unei căsuţe abia luminate, am făcut ovaţii, — nu mai ştiu cine ne pusese şi cine se lupta să ne împiedece, — bătrânului politician Grigorescu, care mi se pare că nu s'a ivit şi nu ni-a vorbit nimic.

www.dacoromanica.ro

După mulţi ani, am văzut cu alţi ochi Ploeştii, eu singur şi fără ca oraşul să aibă decorul festiv de atunci. De la gara largă, cu aripi întinse, o adevărată *avenue* între plantaţii, apoi între biserici şi clădiri administrative. O piaţă, de unde porniau strade spre mahalale, în care casele aveau şi geamuri murdare, trotoarele erau prea ascuţite pentru picioarele mele şi totul părea prea vulgar, hotărît prea vulgar.

Un târg stătea încă acoperit de pănuşi de porumb şi alte rămăşiţe ale mişcării de cară din timpul dimineaţii. Mi s'a părut un oraş urît care începe frumos.

Poate că acum, în comparaţie cu alte reşedinţi de judeţe, Ploeştii, cu mărimea şi mişcarea lor, mi-ar părea altfel, dar atunci aşa l-am văzut.

Şi cred să nu-l fi văzut rău, nedrept. Ploeştii e, în adevăr, un oraş nou: înainte de Mihai Viteazul, care l-a făcut târg, nu era aici decât un sat, al urmaşilor lui Ploe. Pe atunci chiar, el n'a însemnat nimic. Până mai dăunăzi, analele trecutului nostru nu-l ştiu. Amintiri istorice nu se leagă de el.

Pe urmă, Ploeştii nu s'au alcătuit din prisosul unor mari sate vecine. El nu s'a ridicat iarăşi prin aplecarea boierilor către el. E un oraş de colonisare, cel d'intăiu dintre ele. Orăşenimea lui, adusă de marele Voevod întemeietor, îmbogăţită mai tărziu prin imigrări, îi dă acest caracter de colonisare, ca, oarecum, în Alexandria, în Turnul-Măgurele, în Giurgiu şi Brăila. Iubirea pentru zgomot, îndărătnicia faţă de guvernele de orice coloare, oarecare brutalitate în apucături amintesc şi ele această origine. Ceia ce nu înseamnă că e îndreptăţit cineva să dispreţuiască un mare oraş, cu poporaţia astăzi mai pe întregul românească şi care prin munca ei practică îmbogăţeşte şi întăreşte ţara.

www.dacoromanica.ro

(1909:)

De fapt, e un oraş mare ca poporaţie, ca bogăţie, ca mişcare. El nu şi-a găsit însă până acum nici hotarele, nici caracterul. Se pierde în mahalale curate şi înflorite, pe alocurea, în Ţigănii flămânde şi tâlhăreşti, prin alte părţi, în livezi închise, în maidane, în străzi pe care ploaia le preface în canale ori băltoace noroioase, pe când, aiurea, fabrici nouă, „atenanse" şi ateliere ale Gării uriaşe, fabrica de petroliu Vega, noua Gară de Nord spre Văleni, îi fac margenea. Grădini publice, parcuri, pieţe lipsesc prea mult. Are un măreţ Liceu şi o Prefectură în casă închiriată, o Primărie amestecată printre prăvălii, căsărmi miserabile, niciun Teatru şi abia o sală de conferinţe şi întruniri[1].

Putea să fie, cu puţină supraveghere şi ajutor al Guvernelor de pe vremuri, un mare centru de gospodărie românească, Ardeleni veniseră de luaseră loc în piaţă cu prăvăliile lor.

Au venit, au luptat, în mare parte au căzut, ei de ei, cum li-a fost norocul. Clasa politică avea altă grijă: îşi făcea palatele de pe bulevard, înzestrate cu toate rafinamentele civilisaţiei parisiene. Din Bucureşti, de o parte, din Moldova, de alta, s'au abătut Evreii: negustori şi samsari. Au luat o parte din piaţă şi luptă s'o iea şi pe cealaltă. Afacerile de petrol, ridicând în sus o clasă de advocaţi care nu-şi merită bogăţia şi nu ştie ce să facă dintr'însa, căzând răpede în imoralitatea luxului de îmbrăcăminte, femeiesc şi chiar bărbătesc, şi al sporturilor de paradă, a umplut văile de străini de toate neamurile, cari au stricat şi preţurile şi moravurile. Ei muncesc,

[1] Arhitectul Toma Socolescu a avut, mai de curând, nobila ambiţie de a da oraşului său un Palat de Justiţie şi Hale de caracter monumental, precum şi o nouă catedrală

www.dacoromanica.ro

speculează, câştigă şi se duc; de viaţa socială a Românilor, pe care o despreţuiesc, se ţin departe. Evreul, care se furişează şi pe lângă ţăranul cu pogoane petrolifere şi pe lângă Englesul, Americanul, Olandesul, Germanul care nu ni ştie ţara, oamenii, limba, şi pe lângă advocat, căruia-i mână clienţii, el rămâne, ocupă, anexează, domină. Toată societatea ploeşteană îşi presintă omagiile arhibogatului Max Şapira, şi foiţele locale se împodobesc cu chipurile şi biografiile Evreilor triumfători.

Mihai Viteazul era în Ploeşti, „în Curtea sa din Ploeşti", la 7 Iunie, apoi la 6, la 23 Iulie 1598, acum ceva mai mult de trei sute de ani. Între 23 şi 25 Octombre 1599, tocmai trei sute şaptesprezece ani de atunci, au plecat de aici cele trei cete ale oştirii lui, de multe mii de oameni, spre pasul Branului şi spre pasul Buzăului, — această din urmă ceată cu el însuşi în frunte, — ca să iea Ardealul.

Pe locul unde a stat marele viteaz, Matei Basarab, unul dintre tovarăşii săi de luptă de atunci, a făcut „sfântă şi dumnezeiască biserică din temelie", a Sf. Apostoli, pe care apoi, la 1742, o zugrăviau meşterii plătiţi de un Braşovean, mare negustor, Avram, a cărui soţie Ilinca îşi zicea „paniţă", jupăniţă. „Biserica Domnească", rău prefăcută, trăieşte şi până astăzi.

Negustori şi meşteşugari pământeni ca şi tovarăşii lor veniţi din Ardeal au ridicat apoi în *epoca românească,* de târg cu câştig şi economie aşezată, cu dragoste de biserică şi şcoală, care ţine pe la 1800 până după 1850, bisericile Sf. Pantelimon, Sf. Nicolae cel Vechiu, Sf. Dumitru, Buna-Vestire, Sf. Voevozi, Sf. Gheorghe, cu frumoşii stâlpi de lemn din pronaos, la care timpul nostru pretenţios şi fără gust a adaus câteva contrafaceri după biserica de

www.dacoromanica.ro

la Argeş, tip, consacrat de ocrotirea oficială, al bisericii româneşti de lux, pentru oficialitate şi lumea bogată.

Lângă Ploeşti, de unde te duce o bună şosea, se află pe şesul bogat, în vederea muncelelor împădurite, schitul Ghighiu, căruia i se zice şi mănăstire, şi cu drept cuvânt. Frumoasa biserică e încunjurată de paşnice clădiri gospodăreşti, cu coperemântul de şindilă supţire, bine aşezată. În faţă e o curte de întrare, cu arbori bătrâni, înalţi. În fund, unde curge limpede un „izvor al tămăduirii", se înşiră pomi roditori şi via se mlădie pe haragi. Un gard trainic, — dincolo de case numai pe o mică întindere mai sânt ogoare mănăstireşti, — încunjură colonia de bătrâni: unul dintre cei mai vechi de zile, înfăşurat în petece de şaiac, ca o scoarţă de trunchiu secular, dă drumul, ca portar veghetor ce este, rarilor visitatori.

Ghighiul, a cărui biserică e prefăcută în timpuri de tot nouă, n'are un trecut însemnat. N'a fost aici vre-un ctitor vestit; în cămăruţele caselor şindilite n'a lucrat niciun cărturar cunoscut; de aici n'a pornit nicio operă literară, nici un manuscript frumos. Dar cercetătorii culturii monacale din secolul al XVIII-lea ştiu că a existat un schimb literar necontenit între deosebitele mănăstiri, că a fost o circulaţie vioaie a manuscriptelor învăţătoare şi moralisatoare. Activitatea desfăşurată la Neamţ a îndemnat astfel la lucru pe părinţii din Cernica, şi am găsit chiar manuscripte nemţene în această din urmă mănăstire. Tot aşa călugări veniţi din centre mănăstireşti mai mari, mai luminate şi mai harnice, au adus la Ghighiu cărţi, tipărite şi scrise cu mâna, une ori de o însemnătate deosebită. Cele mai multe au fost dă-

www.dacoromanica.ro

ruite pe la 1830; celelalte au venit în deosebite timpuri de la persoane deosebite[1].

2. Mărginenii. Drumul Târgoviștii.

De la Ploești o largă șosea, foarte bine ținută, duce spre Mărgineni și Târgoviște, tăind șesul pe care ploile l-au acoperit de câteva zile cu vesela catifea verde a primăverii tinere. Porumburi se mai păstrează încă, înviorate și ele de târzia binecuvântare îmbielșugată. Prin miriștile de grâu se înalță ierburi fragede. În fund, la stânga, muncelele se urmează câtva timp, albastre-închis în aierul limpede. Frumoasa șosea e cu totul pustie. Numai lângă Ploești trec, în neorânduiala oboselii, soldați cari se întorc de la exerciții: ei sânt urmașii acelor vânători cari s'au arătat vrednici prin vitejia lor de monumentul de bronz ridicat din partea orașului Ploești bunilor luptători din războiul pentru libertatea, pentru numele cel bun și viitorul tuturor. Blusele sânt pătate și rupte, mersul în voie n'are puterea de a impune a marșurilor de paradă, flăcăii nu caută să câștige prețuirea nimăruia. Dar din uitătura lor fără sfială, din alcătuirea mușchioasă a trupurilor deprinse cu munca se poate gâci că ei n'ar rămânea mai prejos decât înaintașii lor, veșniciți în bronzul recunoștinții.

Prahova se trece pe un lung pod de fier cu vergelele albe. Nu e un râu strâns in maluri, un bun gospodar cu socoteală, ci un risipitor nebunatec, care-și împrăștie la întâmplare bogăția; șuvițe largi de apă adâncă aleargă un timp alături, apoi se contopesc, desfăcându-se mai departe, pentru a găsi alți tovarăși de șerpuire neastâmpărată, brăzdând ast-

[1] Numele se scrie și Ghighen. E luat după al târgului bulgar cu acest nume vechiul Oescus, Οἶσκος, la Dunăre).

www.dacoromanica.ro

fel în toate chipurile larga albie de prunduri uşoare. Un păstor şi-a oprit oile pe ţermul cu iarba proaspătă, şi el mână prin valuri, ţiind-o de după gât, o oaie, căreia i se curăţă lâna îmbielşugată.

Satele sânt puţine. De la cel d'intăiu se văd numai câteva case din care nu alegi nimic: e Târşorul cel mic, pe când cel mare, în care astăzi clădirea de căpetenie e închisoarea militară, se vădeşte în stânga prin coperemînte şi turnuri de tablă roşie. Peste câtva timp, vine însă un sat deplin, un sat mare: sânt în el şi coperemînte destul de posomorâte, ca părul buhos al unui copil ce a plâns, sânt case a căror curte n'are niciun hotar, dar vezi destule clădiri de cărămidă, din cărămidăriile ce se întâmplă une ori în margenea drumului; părcţii sânt împodobiţi cu forme de tencuială, care înlocuiesc, cu mai mult gust, stucul de la oraşe; ferestile sânt bune; curtea, împrejmuită cu gard de nuiele sau şi cu uluci, cuprinde şuri, grajduri, pătule, bine clădite din pământ sau cărămidă şi lemn. Crucile de lemn ale cimitirului se grămădesc într'o mică îngrăditură.

Acum o pădure mărgeneşte şoseaua, o pădure frumoasă, înaltă, deasă şi mută. Arborii se caţără la dreapta pe povârnişul unor muncele joase. Ei par să se întindă până departe în zare, dar în curând o poiană se deschide în mijlocul lor, la Mărgineni.

Odată slujitorii unui Domn rău călăriau grăbit prin potecile acestei păduri, închisă încă drumeţilor, pentru a căuta şi a da morţii pe un bun boier bătrân, Postelnicul Constantin Cantacuzino. El află însă şi trecu munţii în siguranţa Ardealului, care adăpostia şi lăsa pe fugari să se întoarcă. Precum a făcut mai târziu, în împrejurări tot ca acestea, fiul său Şerban, Postelnicul mulţămi lui Dumnezeu

www.dacoromanica.ro

făcând o mănăstire în mijlocul pădurii prielnice; dar el nu clădi din nou, ci *înfrumuseță* numai vechiul schit al lui Udrişte din veacul al XV-lea. Lângă dânsa erau curţile încăpătoare ale bogatului urmaş împărătesc şi ginere de Domn.

Înzestrată cu multe moşii, mănăstirea a dus o viaţă asigurată, până ce un cutremur îi dărâmă zidurile la începutul veacului al XIX-lea. Ea se ridică din nou altfel de cum a fost; egumenii greci îi dădură, atunci şi mai târziu, până după 1840, colonete de tencuială, o văpseală bătătoare la ochi, icoane nouă şi scumpa catapiteasmă de marmură nesculptată. Dar ei nu-i putură întregi liniile armonioase de la început, şi din ceia ce au fost atunci Mărginenii nu se mai vede decât frântura de inscripţie cu vulturul împărătesc, ce zace într'un colţ, după ce s'a prăbuşit prin cutremur din faţada dărâmată, o tavă de la Radu Paisie şi cutare potir care înşiră, în bun lucru ardelenesc din veacul al XVII-lea, proorocii şi sfinţii săi de argint suflat cu aur.

În locul călugărilor, hoţii locuiesc astăzi încăperile mănăstireşti, ei lucrează pretutindeni în grădini şi lanuri supt paza baionetelor ţintite spre dânşii; ba unul dintre ei păstrează, — şi nu fără credinţă, — scumpele odoare ale bisericii. Convoiurile desgustătoare se înfundă pe drumul ce încunjură zidurile puternice ale penitenciarului, şi în tot locul vederea şi lucrul îţi sânt tulburate de uşorul sunet metalic al lanţurilor supţiri care stavilesc setea de avânturi a osândiţilor ce se întrebuinţează la servicii mai lesnicioase în lăuntrul temniţii. Dar ei s'au deprins, şi de sigur nu li mai aud sunetul.

Iarăşi pădure deasă şi singură. Apoi muncelele apar foarte aproape în dreapta, înaintând în drepte linii şerpuitoare, verzi pe acest timp, de arbori răz-

www.dacoromanica.ro

leţi, de tufişuri, de iarbă luminoasă. Un nesfârşit lan de porumb se întinde ca o mare pănă la poalele înălţimilor. De cealaltă parte, sânt zăvoaiele din lunca Ialomiţei, un nesfârşit prăvăliş de sălcii schiloade, care ascund în cea mai mare parte cursul răpede al apei crescute. Satul pe care-l străbatem e încă mai bine întemeiat decât cele din Prahova, şi un hangiu român face să se zidească în margenea drumului o casă de oaspeţi care poate sluji de model.

În fund răsare acum dealul care poartă în frunte mănăstirea Sfântului Nicolae, unde se arată oricui, Român sau străin, caraghios sau om de omenie, ca o jucărie interesantă, deşănţată, capul lui Mihai Viteazul[1]. Un alt drum aleargă pe câmpie spre o biserică ascunsă între arbori, lăsând să i se vadă numai cele două turnuri albe. Cotim spre Apus, unde soarele săgetează ultimele-i raze fără căldură cu care aprinde rugul de lumină al serilor de vară. Trăsura taie pe rând şuviţele adânci ale Ialomiţei, împroşcând stropi fără de număr, ce scânteie. Prin cufundări de mal se ajunge la un sat cu casele risipite şi îndosite de vederi, din care au izvorît copii foarte bălani, cu ochii albaştri-deschis, limpezi ca o picătură de rouă: ei nu aleargă după trăsuri zbierând ca puii de Evrei din Calea Văcăreştilor, ci privesc cu sfială, mărindu-şi ochii frumoşi, sau zbucnesc de-odată într'un râs de argint, care e cea mai bună salutare ce poate dori călătorul.

Părinţii lor sânt la lucru într'o grădină lungă de mai multe pogoane; toţi sătenii par să fie grădinari, înlocuind astfel pe Sârbii din alte părţi. Aierul miroasă a mărar şi a ceapă, şi în verdeaţa câmpiei se străvăd punctele de roşu înfocat ale ardeilor, lângă care varza cu frunza cărnoasă dă colori de

[1] Acum cuprins într'un măreţ sarcofag (1939).

www.dacoromanica.ro

verde lăptos, de albastru vânăt, catifelate ca acelea de pe guşa porumbeilor.

Din acest sat care hrăneşte oraşul vecin străbaţi în bunele mahalale târgoviştene, neschimbate din trecutul lor depărtat. Lângă prăvălia vre-unui „cirezar de vite", lângă căsuţa modernă a unui advocat popular care se intitulează „apărător", vezi, abia prefăcute prin câte o spoială, casele vechi ale boierilor, cu ferestile sus de tot şi coperământul de şindilă, livezile multe, şi vântul serii trece slobod asupra amestecului pestriţ de căsuţe, de case boiereşti, de arbori, de biserici cârpite cu tablă modernă. Peste puţin ai trecut de cingătoarea de odinioară a zidurilor şi te afli în lumea de mari biserici, de ruine şi de clădiri nouă, foarte îngrijite, a Târgoviştii adevărate, Târgoviştea Domnilor şi Mitropoliţilor trecutului, a boierimii nouă de funcţionari.

3. Târşorul.

La vre-un ceas depărtare de Ploeşti e un vechiu „târguşor", care a fost odată şi reşedinţă a Domnilor călători pentru judecăţi şi războaie: acelui loc i se mai zice încă Târguşorul, Târgşorul, Târşorul.

Înşiri întâiu căsuţele joase şi strâmbe, acoperite cu paie, scânduri, şindilă fină rotunjită şi une ori şi tablă colorată, ale mahalalei ploeştene Sf. Tănase, cu o bisericuţă de sat, nouă. Apoi tot înainte printre grâiele înalte cu spicele de bronz şi adâncurile de aur roşietec, străveziu. Snopi zac pe alocuri în mirişte a gălbuie. Departe, în dreapta, învăluiţi de negurile ploilor de dimineaţă, se gâcesc totuşi munţii.

Doi stâlpi arată înainte drumul la Târşorul *Nou* şi la stânga acela care duce la *Vechiul* Târşor. Amândouă se înfundă în bogăţia lanurilor coapte, cu liniile de prăjini ale telegrafului.

Dacă-l iei pe acesta din urmă, te vei găsi de la

www.dacoromanica.ro

o vreme în lunca foarte largă a Prahovei, care e şi până acuma de un verde foarte tânăr; copaci rotunzi, singurateci şi în mici tovărăşii dese îl împestriţează. Mai mult sălcii moi, blânde. Printre dânsele se strecoară, rănindu-le, ramuri din Prahova iute, care se risipesc aici, stropind ierburile cele multe şi îngânând viaţa satelor rare.

Pe un tăpşan uscat, clădit din vechi dărâmături de piatră şi cărămidă, se vede încă de departe o biserică albă, care se pare nouă. În fund, la dreapta, alta mai mare, mai tristă, venind din timpuri şi mai îndepărtate. Mai încolo sânt copaci de livezi, câteva copereminte roşii. Găseşti, înaintând pe drumul de ţară, căsulii coperite cu stuf şi curţi împrejmuite cu răchită, pe care se razimă copii năcăjiţi şi femei cu rochii de târg, roşii. Nu văd cârciumă, nici semne de horă, de petrecere a Duminecii. O biată biserică urîtă, la ulucele căreia se îmbulzesc porci flămângioşi, e numai de dăunăzi, de pe vremea Mitropolitului Calinic Miclescu.

Toate la un loc fac Târşorul cel vechiu de astăzi, un mic sat fără de noroc, pe o moşie a Eforiei, arendată la exploatatori; abia e un sat, şi odinioară a fost un târg, care a avut cinstea de a găzdui pe Domnii ţării din vremurile luptelor celor mai mândre. Aceasta o spun cele două biserici părăsite, şi iată ce se află de la dânsele.

Cea din vale, de la care s'a smuls o frumoasă inscripţie din vremea lui Vlad Ţepeş, arată prin ţesătura ei de cărămizi care formează desemnuri în ciment, prin brâiele de altă cărămidă rotundă şi de cărămidă în colţuri, prin frumuseţa absidelor exagonale, că a fost înălţată, aşa cum se vede, în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, când norme moldoveneşti stăpâniau arhitectura munteană. Pe atunci, în epoca Mirceştilor şi a lui Mihai Vitea-

www.dacoromanica.ro

zul, Târşorul nu mai era de mult ceia ce fusese: Domnii nu mai stăteau aici, ţintuiţi fiind în Bucureşti de bănuielile Turcilor. Izvorul de bogăţie al negoţului secase şi el. Dar Târşorul era încă destul de însemnat pentru ca să se simtă nevoia de a ridica din nou, în altă formă, biserica oraşelului de lângă Prahova.

Îndată însă veniră furiurile sălbatece ale Tatarilor porniţi împotriva lui Mihai Viteazul, şi Târşorul fu măturat de pe faţa pământului.

Biserica din vale, care arsese, rămase pustie până în ziua de astăzi, iar pe dâlmă mucezia cetatea Domnilor luptători.

Peste vre-o şaizeci de ani însă ajunse Domn muntean un boier din aceste părţi. Antonie-Vodă din Popeşti era fiul unui căpitan Neagoe, care slujise prin aceste părţi lui Matei Basarab. Era un bun bătrân cucernic, trăind în sărăcie şi frică, supt privighetorea fiului său numit tot Neagoe. Îşi îndura Domnia şi-şi aştepta moartea. Spre a i se pomeni numele şi cârmuirea, spre a rămânea totdeauna în amintirea acelora din cari pornise spre culmi primejdioase, el acoperi cu o biserică maldărul vechilor dărâmături de cetate.

Dar nu trăi să-şi vadă gata ctitoria. Biserica fu mântuită numai după vre-o douăzeci de ani de acel bogat şi râvnitor Constantin Brâncoveanu Voevod, care ţinea pe Maria, fata lui Neagoe şi nepoata de fiu a lui Vodă-Antonie.

Nu trecu mult însă şi ruina cuprinse şi această clădire. Ea a mai fost dreasă după 1800, precum dovedesc ieftenele podoabe de tencuială văruită ce se văd încă pe din afară. Dar ele nu împiedecară risipa. Astăzi turnul e căzut, coperemântul spart;

[1] Aproape totul a dispărut azi (1939).

www.dacoromanica.ro

pe încetul se şterg de ploi chipurile lui Antonie, cu căciula ostaşului în cap, lui Neagoe, care poartă un calpac de căpitan cu surguciul înalt, pe când brocardul cu flori de aur îl înfăşură în falduri, al soţiei lui, al copiilor, al fiului Pană, care a fost boier mare, al fiicei Maria, Doamnă, şi, lângă uşă, al lui Constantin-Vodă Brâncoveanu însuşi, purtând încă o frumoasă barbă neagră, rotundă.

Jos în vale pasc vitele între răchiţi şi un ciobănaş orfan, sălbătăcit de singurătate, le chiuie şi le fluieră, pe când, cocoţat pe o fereastră spartă şi despoiată, el urmăreşte de aproape isprava de cetire ce facem.

Un Bulgar de la o grădinărie ni spune, cu un glas ce-i iese greu din gâtlej, pe unde se merge la Târşorul-cel-nou. E pe drumul cel nou, foarte pietros, de prund proaspăt, care aleargă în margenea păduricii.

Drumuleţ pustiu, cu prundul înalt şi neorânduit; pădurice măruntă, mută; de o parte şi de alta, lanuri vesele de meiu păsăresc sau „prighie". Cel mai minunat bielşug de flori înalte de toate colorile, învălmăşite în uriaşe mănunchiuri sălbatece. Numai aşa un an de îndurare poate îmbrăca atât de darnic câmpul supt umbra copacilor tineri.

Dincolo de vârful pădurii începe satul cel nou al Târşorului. E mult mai mare decât celalt, are şi gospodării bune; dar şi aici serbătoarea nu trezeşte nicio bucurie.

În fund, vechiul zid, păstrat în întregime, de cărămidă tare şi deasă, încunjură o biserică făcută din temelie pe la 1860, în forme ieftene şi slute, pe locul unei clădiri a lui Matei Basarab. Mai departe, lângă o poartă, se vede o grupă de soldaţi şi un ofiţer, care se dovedeşte cel mai îndatoritor călăuz.

www.dacoromanica.ro

— Aici, spune birjarul, e închisoarea militară pentru soldaţi din toată... Europa!

Vedem această nouă mănăstire pentru înfrânarea, până la doi ani, a soldaţilor nedisciplinaţi, a desertorilor, a Ţiganilor cari nu-şi pot păzi, pentru motive străine de dânşii, nici gura, nici picioarele. O curte e plină de dânşii, cari par oameni cum se cade în cea mai mare parte, băieţi fără minte şi fără noroc. De jur împrejurul unei mari curţi cu buruieni se deschid porţile atelierelor de fierărie, pielărie, „ciorăpărie", unde ei lucrează pentru a-şi trece vremea şi pentru a folosi soldaţilor celor amărâţi.

Drept înainte, prin satul „străjnicilor", ceia ce pare să însemne aici al paznicilor, trecem spre Ploeşti în căldura ce prinde să se deştepte la amiazi. De la nobila capitală moartă trecem la marele centru de negoţ puţin cam vulgar.

4. La leagănul Filipeştilor.

Pe marea întindere netedă din margenea Ploeştilor un drum de ţară îngust fuge, alb, printre porumbiştile însemnate în margene cu var ca să sperie ciorile flămânde. Oraşul s'a pierdut răpede în urmă, cu turnurile de biserici şi uriaşele coşuri de rafinării. În dreapta, în stânga, nici urmă de sat. Rar, câte un om în cale. Apoi câteva case şi o cârciumă în margenea Prahovei: e Nedelea. Apa curge pe largul pat pietros, mai largă şi albastră decât toate cele care udă aceste povârnişuri şi line şesuri care se numesc după dânsa.

Pe celalt mal începe a sui un târg de ţară, asemenea cu Vălenii-de-Munte, prin înfăţişarea sa patriarhală, prin buna linişte, pacea creştină şi românească din el. În margenea lui însă, o uriaşă ruină de cărămidă merge până în râpă. Se înţelege bine

www.dacoromanica.ro

rânduiala celor două caturi, împărţirea odăilor, rânduirea celor două aripi pe laturile clădirii de căpetenie care înaintează asupra drumului din târg. Vezi chiar de-asupra fereştii noi din faţă câteva linii rămase din vechiul cadru de tencuială tare.

Adunătura de prăvălii, dintre care se ivesc şi case boiereşti cu două rânduri, se chiamă Filipeştii-de-târg, în deosebire de alţi Filipeşti, cari, aflându-se supt codrul ce mergea până la muntele hotarului, — bun pentru pribegirea iute şi sigură a boierilor mari, urmăriţi de avanii Domni străini, lacomi şi sângeroşi —, se zic: Filipeştii-de-pădure. Cât priveşte măreaţa ruină, n'ai decât să întrebi pe oarecare din „jupânii" ce stau la tejghea, şi el îţi va spune răspicat şi cu mândrie:

— E casa Filipeştilor.

Dacă vrei, acum, să înţelegi şi mai bine, lasă „strada mare", şi, încunjurând conacul ascuns în pomi, în iarbă, în flori, al arendaşului, — doar n'o fi cine ştie ce fost slugoiu boieresc, pătimaş, bădăran şi crud! —, întră pe drumul ce se strecoară între noul „spital jubilar", încă în construcţie, şi biserică.

Aceasta pare nouă dintru 'ntăiu. Nimic în stil sau în podoabe nu spune vechimea. Dar trei cruci împrejmuite cu grilaj de fier arată cum s'a mutat altarul. Iar, dacă întri în biserică, afli cărţi de la Răducanu Slătineanu de prin 1780, care se mândria că vine, prin Cantacuzini, din Domniţa Elina, fiica lui Radu Şerban; afli un exemplar din strălucita Evanghelie greco-românească de la Snagov din 1693, pe care mâna meşteră a învăţatului boier şi scriitorului original Constantin Stolnicul Cantacuzino a însemnat leatul când a făcut acest dar. În sfârşit descoperi într'un colţ din pridvor o piatră, cu săpături de evanghelişti şi sfinţi, care spune povestea clădirii.

Deci, întăiu ctitor aici a fost *bătrânul* Cantacu-

www.dacoromanica.ro

zino, Postelnicul, soţul acelei Domniţe a vechiului Domn viteaz: al lui a fost de sigur şi acel palat pe care nu-l dărâmau arşiţile, ploile, ninsorile. Tovarăşi la clădirea lăcaşului de închinare i-au fost vecinii de moşie: cei d'intâiu Filipeşti mândri, bogaţi şi puternici, cari prin jocul banilor se oploşiseră la Bucov ca şi la Comarnic, ca şi, în sfârşit, aice în Filipeşti, de la care şi-a luat numele Dumitraşcu şi fiul său, Pană. Acesta ţinea atunci, în 1632, pe o Preda, dar peste puţin el luă pe fiica atot puternicului Cantacuzino, pe Marica. Şi cronicarul Căpitan a fost fiul lor.

La doi paşi se ascunde în verdeaţa mulţilor pomi bătrâni, în aromitoarea năvală a florilor, în pacea umedă şi cam tristă, casa în care a stat omonimul acestuia, Vistierul Constantin Filipescu, boierul lui Constantin Ipsilanti, mâna dreaptă a Ruşilor ocupaţiei, prigonitul, surgunitul, deposedatul lui Vodă-Carageà. Paraclisul, — mai vechiu decât dânsul —, în care se închina acest boier cu multe legături, rosturi şi unele păcate, e păstrat încă fără nicio schimbare, şi pe altar stă o altă Evanghelie din 1693 a lui Antim, Evanghelie strălucit legată, pe care se înfrăţesc pecetea cu leul a străbunului şi însemnarea pusă de mâna strănepotului.

Supt încă unul cu acest nume, moşia s'a pierdut. Casa e lăcătuită: doarme cu storurile trase. Slugile neplătite se îndeasă în odăile din curte. Peceţile sechestrului se văd pretutindeni. Şi cei de acolo se întreabă pentru cine s'a strâns şi se va strânge bogăţia recoltelor anului.

La ieşirea din sat, se văd în dreapta coşurile de fier şi reservoriile din Băicoiu[1], cu o bisericuţă mai veche pe moşia Ghiculeştilor, cu gara în margene;

[1] De la moşul Baicu, Băicoiu.

www.dacoromanica.ro

în stânga, se deosebesc bine Filipeştii-de-pădure, cu lăcaşul pe al cărui părete interior se înşiră în cea mai bună zugrăveală chipurile membrilor familiei. În faţă, zăreşti peste puţin casele, foarte bune, ale Călineştilor.

Biserica de aici datează din vremea lui Matei Basarab, cum spune, de-asupra uşii, o ştearsă inscripţie-pomelnic, care dă nume fără însemnătate.

Peste puţin şi acest pământ ajunse cantacuzinesc, ca şi o parte din Filipeşti, ca şi Floreştii apropiaţi. În cimitir, neînţeles de părăsită şi lipsită de îngrijire, se vede piatra de mormânt a unei copile din acest neam, moartă în 1857.

S'au adus reparaţii esenţiale clădirii, care s'a făcut mare, înaltă, cu trei turnuri de faţadă. Dar o minune a făcut ca arhitectul reparator, — de prin 1840, — să fi înţeles că în această ţară este o artă, ale cării învăţături trebuie urmate şi datinile ei respectate. Jocuri de cărămidă aparentă, discuri de smalt verde, de o formă particulară, fac din biserica de la Călineşti, de şi prefăcută, o clădire frumoasă[1].

5. În împărăţia petrolului: Ţintea. Băicoiul Floreştii.

De la Lipăneşti, pe valea Teleajenului, drumuri cotite duc la şoseaua cea mare a Predealului.

Apa se trece într'unul din cele mai frumoase puncte ale cursului ei. Sălcii bătrâne îşi mişcă în freamăt pletele de argint de-asupra râului care curge limpede, într'un mers lin. Până departe se înfundă, în dreapta şi în stânga, zarea pustie.

Apoi dincolo de Plopeni, cu case sărăcuţe, puţine, răsbaţi prin pădurea de înalţi stejari drepţi, în um-

[1] Am găsit-o încuiată. Parohul era la Ploeşti. Fusese înştiinţat în zădar. Alte lămuriri n'am putut deci să ieau, şi nici ce este în lăuntrul interesantei biserici nu pot să ştiu. Voiu fi poate mai fericit altă dată.

www.dacoromanica.ro

bra cărora flori de câmp se îndeasă supt cerul de secetă care aici, în răcoarea codrului, şi-a pierdut puterea istovitoare. În revărsări de apă se scaldă sălcii tinere şi mulţime de flori roşii. Toporul „Nemţilor" a rărit desişul, şi vor trebui mulţi ani până să se înlocuiască uriaşii căzuţi. Taina adâncurilor s'a luminat, dar şi după risipa războiului stejărişul păstrează înfăţişarea lui de templu imens al puterilor nevăzute şi nenumite.

La capăt răsar vârfurile de şchele din Ţintea, pădure seacă şi puturoasă a industriei moderne, lacomă de câştig iute, chiar şi cu distrugerea naturii. Acolo omul se îmbogăţeşte prin lefi mari, se „cultivă" cu îmbrăcăminte de târg şi cu idei socialiste, de care în fond n'are habar, fiindcă aceia e metafisică nemţească grea şi pentru capete de cărturari, dar ajunge, şi prin aceeste teorii, supus unor stăpâni străini.

E de mirare cum la atâta spor al producţiei satul, care se împărtăşeşte de lumina electrică transmisă prin înaltele eşafodaje de fier de-a lungul şosclei, n'a folosit mai mult. Ici şi colo case noi, cu numele proprietarului săpat în lemnul porţii frumoase. Încolo vechea alcătuire în paiantă, pe care o înfrumuseţează şi aici, ca în tot ţinutul dintre Teleajen, Doftana şi Prahova, întipăririle pe tencuială: linii împleticite supt coperiş, privazuri la fereşti, frunzişuri răsfirate între dânsele. Une ori gospodinele au avut ideia nenorocită de a văpsi toată această împodobire în colori tari: albastru, verde, roşu.

Dar n'am văzut nici biserică frumoasă, nici şcoală mare, îngrijită, nici casă de sfătuire şi petrecere pentru oamenii prin cari strâng atâţia bani exploatatorii cu firme româneşti şi francese, cari, — adesea iubiţii noştri Nemţi d'inaintea războiului, cari şi acuma „nu ştiu românește" —, calcă, întrând în exploatări, cu pasul sigur al „plantorului" american

www.dacoromanica.ro

de odinioară, domn peste negrii lui. De Sântă-Măria Mare nimic care să arăte serbătoarea decât un grup de codane cu feţele pe care s'a aşternut gros sulimanul. Ce lucruri mari şi bune s'ar putea face aici, cu iubire pentru acest popor bun şi răbdător!

La Băicoiu urmează terenul de ocupaţie economică străină, cu toate consecinţile lui. Din vechea curte unde a stat Alexandru-Vodă Ghica şi care a trecut pe urmă asupra princesei Trubeţcoi, o Ghiculeasă prin naştere, nu s'a păstrat decât puternica, impunătoarea încunjurime de ziduri. Locuinţile de astăzi sânt nişte şubrede construcţii moderne, în care locuiesc funcţionari de la societăţile de petrol. Strada a tăiat în două parcul frumos de pe vremuri: o parte a rămas legată de biserică.

Această biserică însăşi a fost refăcută în stil... gotic. Piatra de de-asupra uşii trenţuită de vremuri, e prinsă în zidul din stânga: se desluşeşte că pe locul clădirii primitive, din 1787, s'a ridicat o alta la 1828. Astăzi, după trecerea civilisaţiei germane, nu e decât o biată ruină, pe care proprietarul actual, d. D. Sfetescu, n'a avut vremea s'o repare. Icoanele stau zvârlite pe jos, şi zidăria se desface. Afară, cai, boi pasc din plantaţiile grădinii domneşti. Se pare că în localitate, unde este şcoală, nu se află nimeni care să se îngrijească de lucruri atât de puţin însemnate. Am relevat două inscripţii de mustrare ale unor visitatori simpli: unul aminteşte proprietarului datoria lui, celalt spune că, şi în ruină, tot casa Domnului este aici.

Mai departe, prin dumbrava de sonde care vâjâie şi pufnesc, se trece în curmeziş până la o pădurice de stejari înfiptă în pământul roşcat, sfărâmicios. Iar tocmai la capăt, unde Floreştii desfăşură un front de fabrici şi cazane de petrol în faţa livezii bogaţilor proprietari — aici se înfige societatea Sos-

www.dacoromanica.ro

piro lângă „Columbia“ de dincoace —, pe câmpul cel ars de soare se întinde, după o datină care e probabil încă din veacul al XV-lea, când şi Domnii veniau pe aici şi făceau scrisori datate Floreşti, *zborul,* bâlciul de Sântă-Mărie.

Din toate părţile aleargă fetele gătite ca de petrecere, mai toate după „moda nouă“ (sânt unele care se laudă că au acasă şi câte cinsprezece asemenea produse ale croitoriei rurale „elegante“). Pe o mare întindere de loc neted se grămădesc căruţele cu cai mărunţi, ici şi colo câte un car cu boi, pe lângă măgăruşii Ţiganului înhămaţi la vehicule informe, pline de borfe murdare şi de copii mai nespălaţi şi de cât dânsele. Etalaje improvisate înfăţişează pe preţuri mari ceia ce au mai prost prăvăliile din Câmpina, şi în jurul lor se adună fetele noastre cu obrazul pudrat, cu coafură şi cu rochiile trandafirii, albastre, lângă negrele cărturărese cu feţele tuciurii, cu câlţii încârlionţaţi şi cu fotele roşii. Supt frunzare veştede s'au instalat cârciume provisorii, unde vânzători, cumpărători, pungaşi şi cerşitori suspină, icnesc şi chiuie în sunetul vioarelor unor lăutari din speţa cea mai flămândă. Industria rurală e represintată prin fluiere strâmbe ori prin panere nepieptănate. Iar spectacolul îl dau panorame înjghebate din nimic şi bojdeuca unde se oferă admiraţiei publice boul cu „două guri“, legat supt fălci ca să poată mânca, şi calul „care dă bonjur“.

Din vechiul „zbor“ pitoresc, cu numele slav milenar, cercetat de săteni şi sătence în porturile îndătinate şi chiar de patriarhalii boieri din împrejurimi a rămas, supt paza vre unui jandarm pleşcar sau idiot, această ţigănime...

Nu se poate zice că educaţia poporului nu înaintează. Dovadă şi tineretul din Câmpina cu floarea roşie a socialismului la chiotoare şi publicul „bur-

www.dacoromanica.ro

ghes" internaţional şi interlop care, cu şăpci, ochelari, voaluri, mutre şi boturi, vâjie cu automobilele turbate pe şosea, mergând să facă la Casinoul din Sinaia, reşedinţă regală, un pontaj la „jocurile" pe care ni le-a trimes Apusul....

6. Câmpina.

Câmpina nu se vede, ca şi cele mai multe din vechile aşezări româneşti,— şi aceasta e foarte veche, trecutul ei se coboară până în străvechile vremuri ale Slavilor, căci, cu toată aparenţa, numele de „Câmpina" n'are nimic a face cu *câmpul*. De la gară, o şosea bolovănoasă, plină de prund adânc, duce în sus, spre o culme de lut goală, pe lângă începuturi sărăcăcioase de fabrici, pe când la dreapta malul se rupe prăpăstuit, lăsând privirea să străbată în adâncul din care răsar gâturile negre ale sondelor uriaşe, ca turnuri cernite ale unei straşnice capişti a diavolilor răi. Din sus, vin şiruri de care încărcate, şi din jos, de la tren, suie altele, ducând mari cocioabe de lemn cu un rost nelămurit. Rar, câte un drumeţ pe jos face să scrâşnească boabele mari ale pietrei de râu, care nu se va preface lesne în drum uşor şi tare.

Un mare şi frumos pod se ridică la înălţime asupra cursului sfâşiat în şuviţi de oţel albăstriu al Prahovei, ce se zbeguie în pietriş, curată pare că nu s'ar revărsa în preajma ei duhorile negre ale păcurii care pătează totul, în margenea liniei, cu murdăria ei grasă, îndărătnică. Şi aici, afară de clădirile prundului pe drumul cel nou, trecutul a rămas stăpân pe drepturile sale, şi stăpânesc încă vremile patriarhale, limpezi şi line. De şi e o zi de lucru, sătenii cari-şi mână boii domoli au portul neatins de înrâuririle altei munci şi altor scopuri decât ale lor: fluturii scânteie în soarele puternic pe bătătura

www.dacoromanica.ro

albă a cămăşii învoalte, în care e prins mlădiosul trup al fetelor.

Aici e încă lumea lui Dumnezeu şi, pe pământul nostru, lumea lui Grigorescu. Undeva, este o căsuţă cu două rânduri, cu cerdac de-asupra pivniţii, cu coperişul de şindilă ţuguiat, cu fereştile mici, vechi şi cu gardul de împrejmuire dărăpănat; e o casă, nu o vilă. Acolo şade singurul nostru pictor în adevăr mare. De câte ori se sălăşluieşte el în cămăruţa bătrânească, ea îi aduce, — cum e deprinsă de mult şi cum va face totdeauna, cât timp va fi aici un ochiu strălucitor, care vede, şi un cald suflet, care simte, — îi aduce din bielşug albastrul blând al cerurilor, fumuriul zărilor prăfuite, verdele amestecat cu mult albastru şi cu stropi de sânge al pajiştilor, veghea singuratecilor copaci, alaiul carelor călătoare, cu ochii sticloşi şi paşnici ai boilor albi şi tot cârdul de feţi-frumoşi sprinteni şi trandafirii, tineri ca floarea, al ciobanilor şi ciobăniţelor, cari sânt copiii de casă pe lângă acest Împărat bătrân al celei mai mari şi mai simple frumuseţi.

Şi la întrarea în orăşel nu vezi semnele timpurilor de astăzi. De pe culmea cu povârnişurile prăpăstuite, întri în lungi strade de sat mare, cu multe căsuţi mărunte, aţipite supt cuşmele sure de veche şindilă, cu cerdacele scoase înainte de-asupra ferestuicilor din faţă, care par nişte ochi mici de moşneag supt sprincene stufoase; în curte văd pomi răzleţi de livadă lăsată în voia Domnului; clădirile gospodăriei sânt aceleaşi ca ale unui ţăran mai cu chiag; legături de ardeiu şi de pătlăgele atârnă din streşină în salbe roşii şi vinete. Abia vezi câte un sătean mergând inimos către piaţă.

Dar din sus vin oameni cu pete unsuroase urîte pe cămaşa înfoiată; în câte-o căsuţă s'a oploşit muş-

www.dacoromanica.ro

teriul străin, care se anunţă, prin tabla prinsă de supţiratecii stâlpi de lemn, ca fierar şi lucrător de orice fel de unelte pentru sondaj; ba câte unul din oaspeţii aduşi de bogăţia ascunsă a păcurii şi-a durat pentru acest meşteşug, cu cât mai presus de vechea bătaie din ciocan a Ţiganului faur, o lungă magazie de scânduri, pe care, iarăşi, o împodobeşte inscripţia românească nouă-nouţă.

Strada centrală poate fi privită însă ca „un dar al petrolului". Şi tot aşa prăvăliile de haine gata pe care încep a le deschide Evrei moldoveni cu numele nemţeşti. Fabrica de bere Bragadiru are aici o sucursală, într'o casă pe jumătate ca de oraş, pe jumătate ca de sat, care trebuie să fie plină de lucrători din toate neamurile în zilele zgomotoase şi sălbatece de Duminecă şi de serbătoare, când cutare rege al rafinăriilor zvârle sute de lei în mâna Ţiganiilor lăutari, înebuniţi de bucurie.

Stăpânirea acestor cuceritori prin ban cuprinde un colţ întreg din Câmpina modernă, care se ridică din curăţirea de bogăţii a adâncurilor pământului nostru. Treci pe lângă încăpătoarea, chiar luxoasa clădire pe care e scris numai în nemţeşte, ca în Orientul turcesc sau asiatic, unde nu se ţine samă de ţara găzduitoare: „Şcoala germană". Un drum care era până dăunăzi o cărăruşă printre livezi, se deschide acum, şi pe o latură a lui se înalţă un şir din cele mai frumoase vile, clădite de un German foarte bogat, vile care se adaugă la contrastele celelalte.

Căci totul e alcătuit aici din contraste. La câţiva paşi de la aceşti păreţi în toate colorile, pe cari-i înfăşură iedera bogată şi-i încunjură grădina scumpă, se lucrează la o biserică a cultului catolic, pentru atâţia credincioşi pe cari i-a adus şi-i aduce tot vântul aventurii. Dar din acest loc se văd cele patru

www.dacoromanica.ro

turnuri ale bisericilor noastre, dintre care una, cu un stil frumos, se arată a fi veche, pe când cealaltă ar fi, mi se spune, numai un dar al unui localnic care a vrut să mulţămească astfel lui Dumnezeu pentru binele venit pe neaşteptate asupra lui. Un altul din aceşti aleşi ai norocului şi-a făcut numai o reşedinţă de prinţ, care şi ea se înalţă sus de tot peste umilele locuinţi ale târguşorului trezit din liniştea lui seculară de şuierul maşinelor şi de izbitura ciocanelor greoaie, de frigurile scormonirii pământului după zama neagră ce se preface în aur, în plăceri, în risipă şi în stricăciune, în strigătoare nedreptate pentru munca grea a săracului.

Cine ar crede că un astfel de loc e, nu numai adăpostul unui pictor mare, care a descoperit aici altfel de bogăţii, din acelea ce aduc veşnica bucurie a oamenilor prin înălţarea sufletelor lor, dar şi odihna a doi oameni de ştiinţă, dintre cari unul e numai harnicul şi inimosul doctor Istrati, iar celalt însuşi B. P. Hasdeu!

Acestelalte vile, care vin după ale petroliştilor din străinătate şi din ţară, se descopăr mai greu. A bătrânului istoric, cugetător şi poet e pe o culme, la capătul unui şir de căsuţe, locuite de străini în haine de lucrători, cari s'au cuibărit în locul vechilor gospodării de ţărani. După grilajul de fier cu simboluri mistice, vezi o grădiniţă cu copaci înalţi şi faţada casei de o formă neobişnuită, pornită din mângâietoarea credinţă a unei lumi mai senine, mai curate, mai depline decât a noastră, unde albele fantasme ale morţilor trăiesc o viaţă de gânduri limpezi şi bune, din care trimet solie de cuvinte înţelese acelor ce plâng pe urma lor şi nu-şi află odihna în sălbateca părăsire desăvârşită a inbiţilor lor. Când se lasă, răcoroasă, suflarea sfântă a serii peste dea-

www.dacoromanica.ro

lurile de lut, înfiorând verdeaţa ce mai trăieşte încă în Împărăţia oţelului şi fumului, când glasurile se desfac de tot limpezi în aierul învăluit de taină, când pe cărări sună clopotele celor din urmă turme din această lume a Iadului, când se potolesc în vale uriaşele turnuri ale celei mai moderne rafinării de petrol din lume, poţi vedea în pridvorul casei care vorbeşte încrezător de nemurire şi de frăţie între lumea celor ce vor muri şi a celor ce au murit, cum bătrânul, curăţit acuma de patimile ce l-au zguduit în viaţă, priveşte cu ochi obosiţi asupra podoabelor acestui pământ despre care a zis mai mult decât odată că el „nu-l atinge decât cu piciorul".

Sinaia.

La Ploeşti încă te afli în margenea muncelelor de pruni şi de vii, şi 'n zarea din sus se străvede într'un albastru nelămurit zidul de spre Dunăre al cetăţii Carpaţilor.

Una din cele mai străbătute linii de drum de fier duce pe aici către dânşii: de la capitala şesului bogat în oameni şi în roadă la cea mai înaltă întruchipare a muntelui pustiu, — de la Bucureşti la Bucegi.

Întâiu apar, în dreapta, spre Buzău, înălţimile mai blânde pe care le străbat rădăcinile pomilor hrănitori. Livezi, case albe, bine clădite: o înfăţişare de Arcadie îmbielşugată şi mulţămită. Linia e cuprinsă îndată pe amândouă părţile de aceste culmi supuse hărniciei omului, deprinse a fi dijmuite în fiecare toamnă.

Dar de la Băicoiu înainte pământul îşi pierde veselia de verdeaţă puternică. El apare răscolit, pângărit de pete negre. În locul şirurilor disciplinate ale pomilor, se înfig pârghii din care se scurg picături întunecate; ţevi de fier aruncă pripit împuşcături de fum alb. Piramide de scânduri se înalţă.

www.dacoromanica.ro

Case de piatră şi de lemn se strâng în adunări care nu erau ieri mai nimic şi care se poate să nu mai fie mâne nimic decât ruine: acum însă, ţărani de-ai noştri şi chipuri străine, blonde şi roşcate, în uniforma civilisaţiei, se poartă grăbiţi în stoarcerea unui câştig pe care pământul nu voia să-l destăinuiască până dăunăzi. Pe catalige de lemn se strecoară canalul conducător al preţiosului lichid pe care-l dă, de mai dăunăzi abia, valea Prahovei.

Din nemărginitele păduri care au putrezit în adâncimi apoase, atunci când nu apăruse încă inteligenţa neastâmpărată care era să stăpânească lumea, din putregaiul vieţilor stinse s'a revărsat, în basine bine tăinuite, zama neagră care poate da înapoi lumina cuprinsă odată în izvoarele ei. Ici şi colo ţăranii găsiseră taina şi săpau puţuri de păcură pentru a-şi umplea poloboacele de această răşină a pământului, care li era întru câtva folositoare în viaţa lor simplă şi săracă. Dar industria modernă vrea hrană pentru maşinile ei, şi tot petrolului i se cere lumina de pe masa tuturora. Producţia noastră, mult preţuită şi bine plătită, a căpătat un îmbold puternic. Pământul e încercat pretutindeni, şi vagoanele de petrol apucă tot mai multe drumul graniţei.

Dar, după ce ai lăsat în urmă Câmpina, prefăcută aproape într'un oraş prin noua bogăţie neagră, poesia, săracă şi curată, reîntră în drepturile ei. Vădit se înalţă pământul. Pădurile ieau locul livezilor, dar nu ele stăpânesc vederea. Cât cuprinzi cu ochiul, se amestecă între ele înălţimi capricioase, ale căror modâlci nenumărate se simt supt verdeaţa sau aurul ierbii ce ascunde foarte puţin alcătuirea lor ciolănoasă. Între dânsele se rotunjeşte une ori un larg câmp de prund, pe care l-a lăsat în urmă ca pe o jucărie părăsită acelaşi râuleţ albastru, limpede, care fuge acum în jos spumegând

www.dacoromanica.ro

pripit peste piedeca bolovanilor, atunci când el era un mânios şivoiu, care îneca văile, rupea malurile şi legăna bolovani smulşi de valurile sale tulburi în mânia fecundă a primăverii. Câte o tăietură din vechi lovituri de secure ale naturii arată suprafeţe verzui, roşietece sau negrii, sămănate de pietricele. Mai departe însă, aceleaşi deschideri în trupul muntelui nu mai vădesc decât rândurile de piatră, îngrămădite în nemărgenita scurgere a veacurilor moarte, pe când de-asupra triumfă în voie pădurile dese.

Iată, între ceilalţi arbori, pe cari-i desbracă vânturile reci ale toamnei, vânjosul, impasibilul brad, atât de supţiratec şi atât de trainic. Alte înălţimi, şi mai mari, ridică mai presus de cingătoarea lui totdeauna verde tufişuri de copaci închirciţi, cărora abia dacă li îngăduie stânca această viaţă săracă. În fund stau unul lângă altul, ca o manifestare a celui mai adânc trecut, a celei mai neînvinse puteri şi a celei mai înalte întrupări a măreţiei, Bucegii: Vârful cu Dor, Jepii, Caraimanul. Zăpada unei împărăteşti bătrâneţe li acopere culmile ascuţite, creştetele de stâncă.

Jos, vile se prăvălesc pe o înălţime mai mică, supt ziduri acoperite de brazi, întunecate ca o veşnică ameninţare, chiar atunci când razele soarelui se joacă pe ascuţişurile mai îndrăzneţe. E Sinaia: mănăstire, castel regal, staţie de aier pentru lumea cea mai bogată, aşezare industrială şi sat.

Mănăstirea e cea mai veche. Sfinţenia pustietăţii, păzită de vulturii stâncilor, de urşii greoi ai peşterilor, nu era străbătută decât de pasul prevăzător al haiducului ce-şi cânta cântecul de libertate şi răsbunare între brazi, când un mare boier muntean, plin de evlavie şi împovărat de prisosul bogăţiei sale, Mihai Spătarul Cantacuzino, nepot şi unchiu de Domni, clădi aici un lăcaş, întru mărirea

www.dacoromanica.ro

numelui lui Dumnezeu, întru iertarea păcatelor sale şi pentru ajutorul drumeţului. Se întorcea de la mănăstirea muntelui sfânt al Arabiei, unde se dăduseră tablele vechii legi, şi el numi deci ctitoria Sinai, iar lumea ţăranilor din împrejurimi îi zise româneşte Sinaia[1]. Două secole, armonioasa clădire de piatră cu turnuri frumoase răsună de cântări şi se pătrunse de sfinte miresme, pe când zidul gros al chiliilor şi turnurile din unghiuri supt căpiţa lor de şindilă neagră asigurau de duşmanii din pustiul măreţ: dobitoace şi oameni.

În jurul mănăstirii s'a strâns cu vremea un sat, satul Ţiganilor Sinaii, satul ţăranilor adunaţi din vecinătate, sau dintre Românii chiar al Sinaii, dintre sufletele româneşti dăruite odată cu moşiile. Satul acesta e originea aşezării de oameni săraci care se găseşte mai sus de stradele cu vile şi de parcul şi pădurea regală.

La sosirea în ţară a principelui Carol, noi i-am oferit, pe lângă palatul din Bucureşti, o casă boierească prefăcută şi mărită, chilii de mănăstire, pentru a petrece în ele timpurile de nemilostivă arşiţă ale verii din şesul dunărean. La Cotroceni mai stătuse Vodă-Cuza, Sinaia nu primise însă niciodată un oaspete strălucit, şi nici n'avea unde să-l primească. Chiliile erau puţine şi dărăpănate, În clădirile care se chiamă astăzi biblioteca şi în care harnicul şi inimosul arhimandrit Nifon şi-a strâns frumoasa colecţie de cărţi, monede, odăjdii, icoane, inscripţii[2], două odăiţe primiră pe principe şi pe principesa Elisabeta, care a lăsat ca amintire a zilelor petrecute aici acele schiţări cu creionul ale notabilităţilor timpului, ce se păstrează cu pietate. Înăun-

[1] După „mănăstirea *Sinaii*".

[2] Azi e un Museu public, orânduit de Comisiunea Monumentelor Istorice (1939).

www.dacoromanica.ro

tru poate să fi fost umezeală şi întunerec; de afară însă se vede cea mai frumoasă privelişte din România şi una din cele mai frumoase ale lumii.

Apoi vremile se schimbară. În codrul ce suia muntele, începu să se clădească, pe malul spumegătorului Peleş, un castel care pe pământ românesc aminteşte ţara de unde a venit acela care-l stăpâneşte. După câţiva ani se văzu, supt paza codrului păstrat în toate drepturile lui străvechi, o clădire de poesie îndrăzneaţă şi capricioasă, ascunzându-şi mărimea şi bogăţia supt înfăţişarea unei simple case de vânătoare. Mai târziu, cărări nouă se îndreptară spre alte locuri de odihnă princiară, şi, astăzi, în lunile de vară pădurea care a ocrotit atâtea zile grele din trecutul nostru cuprinde mulţămită între brazii săi, peste cari flutură steagul neatârnării noastre, o dinastie regală care uneşte înţelepciunea senină a bătrâneţii, cultul religios al Frumosului cu bucuria de a trăi a tinerilor şi cu neastâmpărul drăgălaş al copiilor din preajma tronului.

Regele Carol şi Regina Elisabeta au căutat aici la Sinaia măreţia isolată a naturii, care li-ar fi ajuns. Dar regii nu se pot isola. Strălucirea Curţii şi legăturile neapărate ale Curţii au adus în Sinaia vie a lunilor de vară miniştri, diplomaţi şi câţi se socot prin numele sau bogăţia lor a sta în fruntea poporului nostru. Lângă un otel care e, de sigur, cel mai frumos din ţară, răsăriră una după alta vilele cochete ale puternicilor, alcătuind strade de lux, care iernează în părăsire după ce strălucesc de lumini şi răsună de zgomot vesel vara.

În acelaşi timp, marele curent de viaţă economică, pornit de la graniţa apropiată a Ardealului, de o parte, iar de la Bucureşti, de alta, acel curent învietor care a creat Azuga ceva mai sus, atinse şi Sinaia. Ea făcu parte din lanţul de aşezări harnice şi în-

www.dacoromanica.ro

floritoare, muncind de-a valma în jurul coşurilor de fabrici, care mărgeneşte vioaia vale a Prahovei şi linde a o preface într'un singur roiu de muncă aducătoare de bogăţie şi civilisaţie. Sătenii de pe munte găsiră şi aici de lucru, şi satul lor crescu şi din acest motiv.

Dar Sinaia, frumoasa, lăudata Sinaie nu este şi nu poate fi un oraş. Răcoarea chiamă la dânsa şi frigul timpuriu o pustieşte. Oaspeţii ei vin la Bucureşti când nu trec graniţa.

Căci se văd şi aici marile neajunsuri ale clasei bogate de la noi. Fiecare trăieşte pentru sine şi pentru clipa prin care trece. Atâtea vile n'au creat nimic comun pentru locuitorii lor. Niciun loc de întâlnire culturală, niciun teatru, nicio bibliotecă[1], nici măcar un şir cuviincios de prăvălii pentru toţi bogătaşii aceştia, cari vin cu munţii lor de cufere. Şi astfel durabil, logic, normal e aici numai ce nu porneşte de la dânşii: mănăstirea cu biserica nouă, destul de frumos[2] reparată de dd. Mandrea şi Pompilian şi aşa de luxos împodobită — e şi lumină electrică! —, apoi clădirile Curţii regale, fabricile şi, pentru ele şi pe lângă ele, căsuţele satului ţărănesc. Ei, eleganţii Sinaii, sânt spuma care nu foloseşte şi se împrăştie.

Peste vre-un ceas eşti la Predeal, trecând prin căsuţele de vară ale Buşlenilor, alt adăpost de Bucureşteni, şi prin fabricile Azugăi. Graniţa e tăiată prin codrul muntelui înalt, graniţă grea de trecut şi aspră....

---

[1] Nici azi, afară de Teatrul legat de o casă de joc 1939).

[2] Dar cu totul împotriva stilului local şi cu odioase chipuri pe turnul de întrare (1939).

www.dacoromanica.ro

8. Doftana, Brebul.

Un tren încetinel, cu vagoanele pitice, foarte înguste, duce, printre rupturi ale coastei lutoase, în câteva minute la Doftana, alt loc al „dohotului", al păcurii, după care s'ar putea chema, ca alt sat din aceiaşi Prahovă, şi „Păcureţii".

Aici a fost odată o vestită ocnă, unde osândiţii se coborau pentru a desface lespezi din stânca de sare. Apa a năvălit cu timpul, şi galeriile, şi fără de aceasta sărăcite, s'au închis. În prăpastia cea veche a întrat pământul, astupând-o în parte, pe când cea nouă se poate vedea încă în părăsirea ei desăvârşită. Iar „ocnaşii" sânt astăzi numai muncitorii în deosebite ramuri, cari lucrează supt puşti sus pe mal colo, unde, din bogăţia copacilor paşnici, se desfac marile acopereminte de tablă roşie.

Altfel, Doftana are numai ulicioare ce suie greu pe dealul sfărâmicios, căsuţe de ţărani săraci, ai căror copii rătăcesc după câte un gologan pentru orice fel de slujbă —, unul, neputând face alta, îmi mângâia, sărmănelul, ghetele neprăfuite —, în preajma gării. Undeva, de vale, departe, e o biserică din vremuri. Şi, dacă este o mişcare în această gară, dacă linia nu e părăsită ca ocnele pustii, aceasta vine numai din faptul că la Doftana sosesc carele ce aduc păcura din alt imens reservoriu al ei, Buştenarii, — odinioară tăietorii buştenilor din munte —, unde, peste căsuţe şi colibe, peste holde şi livezi, peste nevinovăţia curată şi mulţămită s'a năpustit acelaşi avânt de lăcomie care a prefăcut Câmpina.

În sus, pe lângă apa răşchirată a Doftanei, care se strecoară în viţe pe întinsa albie de prund, se ajunge într'o jumătate de ceas de mers iute la marele sat de munte al Brebului, întemeiat cândva nu de un strămoş Brebul, care n'ar fi greşit alegându-şi aice, pentru el şi tot neamul său, locul de sălăşluire, ci

www.dacoromanica.ro

după un „breb", un castor, rar animal spre peire, vrednic să fie pomenit astfel. O mare bogăţie de livezi îl încunjură, şi lunga stradă curată îl tăiè prin mijloc.

Biserica Brebanilor e o veche mănăstire. La margenea satului se ridică un strălucit turn bătrân, care se poate asămăna doar cu al Câmpulungului. Răzimându-se pe frânturi din zidurile care, scăzute, încunjură totuşi întreg cuprinsul mănăstiresc cu perdeaua lor, străpunsă de fereştile menite puşcaşilor de odinioară, el desfăşură cu avânt liniile cărămizii tari, împodobite cu şiruri de firide. Şi astăzi sună de sus clopotele din arama pe care au dăruit-o Domnii evlavioşi; clopotarul ţăran mai suie treptele tremurătoare, speriind şopârlele mărunte care dau o viaţă veşnic înoită ruinelor sărutate de arşiţa soarelui de vară.

Biserica a fost făcută de însuşi Matei Basarab, în 1650. Se pare că bătrânul Domn cucernic voià să facă loc aice vre unor rude moarte mai de mult, căci zidirea are încă o încăpere, pe lângă pridvorul de stâlpi, pe lângă pronaosul ce sprijină prin frumoase boltiri două turnuleţe şi pe lângă întinsul şi luminosul cuprins al naosului: e cămara de îngropare, unde astăzi nu se mai vede însă niciun mormânt de ctitori.

Altfel, numai această formă generală a bisericii a rămas ca pe vremea întemeietorului; pe afară chiar, i s'au adus unele schimbări. Zugrăveala e nouă, de şi foarte bună, lucrată în linii mari, cu un deosebit bielşug de aur. Toată zestrea de odăjdii şi odoare s'a risipit şi a fost înlocuită. N'avem astăzi nici măcar acelea care au fost date în loc la reparaţia din 1834 sau la cea mare, din 1843. Cea d'intâiu a fost făcută de un harnic egumen, Isihie, care a clădit turla cea nouă, destul de bună; la cea de-a doua, săvârşită supt Vodă-Bibescu, în vremea secularisării

www.dacoromanica.ro

averilor acestei mănăstiri de ţară, s'a ostenit un arhimandrit Teodor, care venia din şcoala de credinţă şi muncă de la Cernica, a obştejitenilor, călugărilor trăind împreună, ca ostaşi ai rugăciunii, ai cetitului şi scrisului.

Tot la 1843 s'au dres şi „casele domneşti", clădirile cele mari prinse între chilii, acele încăperi de umbră în margenea grădinii largi, unde se odihnia, în mersul său prin ţară, după cercetări, judecăţi şi vânători, căruntul Vodă-Matei. Astăzi, ca şi la turn, la zidul de împrejmuire, şi aici roade necurmat ruina[1]. Prin rânduielile secularisării, pământul, cu moşie cu tot, a trecut la Eforie, care arendează, cui dă mai mult, lanurile, iar aici a făcut, pentru nimenea, o grădină de pomi şi de flori pe care o îngrijeşte şi stăpâneşte un Neamţ singuratec. El e urmaşul Basarabului în casa ctitorilor, din fereştile căreia se revarsă prisosul florilor din glastre.

Locuitorii ar voi să puie aici şcoala; li s'ar putea da pivniţile uriaşe pentru a-şi ţinea butoaiele; grădina întinsă ar putea să fie cea mai frumoasă grădină şcolară din România.

Dar cum poate ajunge până la cel mândru şi puternic dorinţa celui umil şi supus? Un ultim proiect al Eforiei prevede dărâmarea unei părţi din vechile chilii, de şi prin nimic ele nu chiamă această măsură, fiind mai tari decât o zidire nouă de astăzi. Dar veacul care nu mai poate întemeia simte bucuria dracului să dea la pământ!

9. Ocna Veche din Slănic.

Slănicul de de-asupra ascunde bogăţiile de sare ale adâncului.

Ocna veche, pustie, e una din minunile neştiute ale acestei ţări, ce nu se cunoaşte pe sine şi caută aiurea cu mărunţiş ce are acasă din bielşug.

[1] Biserica s'a reparat de Comisiunea Monumentelor Istorice.

www.dacoromanica.ro

Mulţi ani, robii au săpat puţul de sare, lărgindu-l în măsura în care el se cobora printre straturile tari, strălucitoare, în adâncuri ce nu se puteau măsura, nici prevedea. Meşteşugul inginerilor nu venise încă pe la noi, şi fiecare chibzuia după mintea lui, după experienţa ce adunase. Odată socotelile acestea simple au dat greş. Apele au năvălit, şi de atunci ele sânt stăpâne.

Apele de jos, care-şi sapă tot mai adânc, prin topirea înceată, răbdătoare, cazanul uriaş, par adormite, moarte. Faţa lor verde, fără un tremur schiţat, acolo unde nu răsbat mişcările văzduhului liber, o simţi grea. Dobitoace, crengi, gunoaie o pătează fără să se poată cufunda.

Sus, ploaia a fost un meşter neîntrecut. După ce a măturat răpede lutul galben, ea a început lucrul sării gingaşe, ici tăind dâri adânci, dincolo scrijelând uşor, prefăcând de la o vreme muntele întreg într'o fantastică şi minunată cetate, cu vârfuri, turnuri, peşteri, care cândva, prin pătrunderi trădătoare, se poate nărui în clipa vre-unui cutremur, lăsând numai lacul verde, cu apa grea şi răspingătoare, care samănă cu acele suflete blăstămate, ce nu pot să cufunde, ascunzându-le în uitare, nimic din ceia ce împrejurările ucigaşe, ruinătoare ale vieţii aruncă asupra lor.

10 Un vechiu târg stâns: Bucovul.

Dacă laşi, la marele sat al Lipăneştilor, drumul de la Văleni la Ploeşti, te înfunzi între mari lanuri de grâu, pe o moşie foarte întinsă. Tocmai se treieră: patru locomobile lucrează de zor la înghiţitul snopilor, din cari desfac hrana bună, paiul zădarnic şi pleava, praful ce zboară în vânt. Proprietarul cel nou al marii moşii e un Evreu, care a cumpărat-o de la un înaintaş român ruinat în parte prin lux,

www.dacoromanica.ro

Dar grâul ce se alege în maşini nu e al lui, ci al sătenilor. Ei s'au înţeles între sine pentru a-şi aduce Nemţii cu meşteşugul lor. Fiecare îşi are într'o mică arie produsul muncii sale, dar între ei se vede cea mai bună înţelegere, şi niciunul nu încearcă a trece înaintea celuilalt sau a-i încălca, oricum, drepturile.

Îndată se ajunge în străduţele întortochiate ale unui sat mare. Două curţi boiereşti întinse, cea din dreapta foarte frumoasă, amintind prin potrivirea aleasă şi modestia, discreţia ei, vechile timpuri de gospodărie netrufaşă, mărginesc drumul, care se deschide apoi, cuprinzând în mijlocul său biserica.

Frumoasă încunjurime trainică de cărămizi, zid de strajă şi de luptă. Clădirea însăşi se ridică dintr'un mare cimitir plin. Dintre toate mormintele iese la drum câteva, cu cripta lor supt sticlă, cu marmura lor, cu fotografiile lor şterse. Te apropii, şi afli că acolo se odihneşte Procopie Filitis, „născut în Turcia", şi urmaşii lui, cari locuiesc în casele acelea solide pe care le-a lăsat vechimea.

Păreţii sânt de cărămidă înegrită; forma, cea îndătinată. O inscripţie de la începutul veacului trecut nu spune niciun cuvânt despre vre-un Filitis: ea pomeneşte o întâie zidire de însuşi cronicarul muntean Constantin Căpitanul Filipescu, — care a fost deci şi întemeietorul caselor proprietăţii, — şi de fratele acestuia, Aga Matei; tace asupra temeinicei reparaţii îndeplinite de nepotul de fiu al lui Constantin, Pană, de la care s'au păstrat o sumă de însemnări, pe cărţi şi pe odoare; în sfârşit ea aminteşte că un nou Constantin Filipescu, acesta Mare Vistier, a înoit ctitoria înaintaşilor săi.

Acum se lămureşte schimbarea de stăpânire. Acest Constantin Vistierul a fost om bogat, puternic, cu multă înrâurire în zilele sale, acum o sută de ani. Supt Constantin-Vodă Ipsilanti, el se bucura de o

www.dacoromanica.ro

trecere deosebită la Curte, iar, când Ruşii luară în stăpânire Principatul, pe timpul războaielor napoleoniene, toate atârnară de la dânsul. La 1812, Ţara-Românească se întoarse însă supt Turci, şi noul Domn, Ioan Carageà, socoti că fostul ajutător al Ruşilor e un om primejdios, care trebuie prigonit. Îl trimese dar în surgun la ţară, — surgun din care se întoarse bătrânul cu totul zdrobit, numai ca să moară —, şi tot odată puse mâna pe moşiile lui. Aceasta fu dată lui Costandie Filitis, episcop de Buzău, pe care-l adusese ruda sa Mitropolitul Dosoftei, şi, la rândul său, şi Costandie chemă „din Turcia" pe un al treilea Filitis, pe Procopie, acela al cărui chip se şi răsfaţă singur pe păretele ctitoricesc de unde au fost izgonite chipurile Filipeştilor vechi şi noi.

Pe aceştia îi pomeneşte numai pisania, astăzi neînţeleasă, însemnările de pe cărţile ce au dăruit, — una poartă supţirile slove delicate ale Căpitanului scriitor —, şi o icoană, pe jumătate putredă, pe bogat fond de aur, supt care vezi rugăciunea scrisă cu roşu pentru mântuirea unui Constantin-Vodă care e Brâncoveanu.

Bucovul era odată reşedinţa ispravnicului, samegului şi logofeţilor cari cârmuiau judeţul Săcuienilor; ei, ca şi boierii de la Curte, tocmiau şi dascăl pentru târgoveţi. Dar, în veacul trecut, judeţul, „sud Saac" al documentelor, a fost desfiinţat. Casele de bârne se ruinară, uliţile se acoperiră cu ţernă de ogoare. Satul de astăzi e făcut ceva mai târziu.

El e al proprietarilor, Orientali prin sânge, Apuseni prin cultura lor parisiană. Mai sânt şi Greci în Bucov. O fabrică a adaus Evrei, cari sânt mulţi, tari şi obraznici. Ba chiar un Italian şi-a făcut sălaşul printre ţărani, şi *donna* lui umblă în portul leliţelor din partea locului. Altfel, printre ai noştri

www.dacoromanica.ro

obişnuita sărăcie, obişnuitul întunerec; încercarea de a le schimba, pe care o face preotul, trece, firește, drept instigație.

11. Urlații

Un scurt drum pe şoseaua ce se întinde dincolo de pustietatea pietroasă a Cricovului face să se vadă pe dealul din stânga ciudata „culă“ cu clopotniță de biserică și livezi întinse a familiei Belu, grecește Bellios, cu titlul austriac de baronie, căpătat după ce Vistierul cu acest nume al lui Vodă-Carageà întemeiase, pe o cale care a rămas în amintirea poporului, şi o vistierie proprie. Acest colț de bielşug boieresc şi de mândrie stăpânitoare face parte din Urlații, cu numele-poreclă indescifrabil.

Aici, în gura Urlaților, în locul unde Cricovul scapă din strânsoarea dealurilor şi prinde a se zbegui pe întinderi şese, aici a stat la 1711, în vară, Constantin-Vodă Brâncoveanu, cu cea din urmă oştire a Țării-Românești, mii de boieri, boierinaşi, ostaşi de Curte şi „slujitori“ țărani; a stat el aşteptând să vadă cum hotărăşte norocul războaielor la Prut, ca să ştie dacă rămâne cu Turcii ori merge să se închine Împăratului celui nou al Muscalilor. Acuma însă, pe malul drept al Cricovului, se răsfiră case de țară, din care se ivesc două sfioase bisericuțe din veacul al XVIII-lea, cu copereminte şi turnulețe de tinichea văpsite, urît, în roşu închis[1]. Iar două, trei străzi alcătuiesc târgul Urlaților.

N'are a face cu Vălenii, de şi locurile sânt foarte frumoase. Aici n'a fost nici boierime localnică veche, nici popas de negustori şi cărăuşi din Braşov. Târgul s'a făcut în vremi mai nouă, răpede şi rău.

[1] Biserica Galbenă, cu vechi fresce, scoase la lumină de supt pictura în uleiu a lui Tătărescu, a fost complet reparată de Comisiunea Monumentelor Istorice (1939).

www.dacoromanica.ro

O stradă îngustă îndeasă hanuri primitive, băcănii, farmacie, oficiile administrative. Tot trecutul s'a dus; noul stil hâd domneşte în voie. Biserica mare, într'o piaţă, a fost ticăloşită, în stil nou, pretenţios, cu un pridvor căzut şi cu zugrăveli proaste, care se şterg.

O cocoană în multe zorzoane înaintează maiestos, se întoarce în urmă pentru a constata impresia, şi trece mai departe.

E complementul „civilisaţiei" urlăţene.

12. La Mănăstirea Zamfira

Triste şi vulgare împrejurimile Ploeştilor în această zi de sfârşit al iernii, cu soarele călătorind pe jumătate ascuns prin deasa negură rece. În capătul mahalalei cu casele rare şi murdarele strade înguste, răsar cazanele uriaşe ale distilăriei de petrol Vega, cu lungul minaret fumegător al coşului. O împrejmuire de lemn urîtă, pripită, pare că vrea să tăinuiască toate cele ce se petrec înlăuntru şi din care nu răsbate nimic prin portiţa dată în lături, de şi chiar în zi de Duminecă viaţa nu va fi încetat cu totul în acest izvor de bogăţie pentru neamuri.

Mai încolo, o prelungire de căsuţe de ţară cu înaltul coperiş de şindilă măruntă, rotunjită. rânduită ca solzii unei zale, — aşa cum se obişnueşte numai prin aceste părţi prahovene. E mahalaua mahalalei, prelungirea prelungirilor din urmă ale oraşului. Ploeştii cel mic, al ţăranilor de odinioară, al lucrătorilor de fabrică de astăzi, încă murdari şi viţioşi, —

În Ploeştiori, lângă o bisericuţă, din care am deşghiocat frescele de un palid galben şi roz, casa puternică din veacul al XVII-lea, cu coloane ascunse şi pivniţe adânci, dăinuieşte.

Şi, mai încolo, la Scăieni, mari clădiri vechi, înegrite şi dărăpănate, într'o livadă pustie, unde printre copacii răzleţi se târăşte o ciudată apă de leşie: e

www.dacoromanica.ro

fabrica de hârtie, — de hârtie ordinară —, a unui Evreu. Această temniță a muncii e pecetluită de odihna Duminecii, și numai unda cenușie care hrănește mașinile se prelinge peste pajiștea înghețată, cotropită de zăpadă.

Acuma iată un sat prahovean adevărat. În margenea drumului, foarte cercetat, dar foarte rău ținut, multe cârciume părăsite, moarte, cu ferestile goale, șoproanele pustii și obloanele căzute de mult. Bisericuța, dreasă, sclivisită și văruită, are în păretele din dreapta o piatră, săpată cu multă răbdare în întortocherea, suprapunerea, îngrămădirea slovelor, care spun că zidirea e numai din anii 1830, de supt Mitropolitul Grigorie cel bun și harnic. Dar zidul care încunjură o curte largă, zid făcut din bolovani suri puși în cadru roșu de cărămidă, cum se vede în zidurile târgoviștene și în atâtea împrejmuiri de moschei din Constantinopol, vorbește de o vreme mai veche, când biserica era de lemn.

Se slujește: oamenii abia încap înlăuntru; femeile poartă îmbrăcăminte de târg, curată, cu colorile vii; portul bărbaților e cel obișnuit la munte. Un cântăreț, foarte aprins, dă atâta glas de zbârnâie ferestile.

— Cântă tare psaltul!

Un tânăr în haine orășenești, care s'a luat după noi, de cum ne-a văzut în ușa bisericii, zimbește de vorba noastră, și nu se poate ține a nu spune:

— Cel care cântă, e psaltul din strana stângă, măcar că azi e în dreapta.

Stă apoi un timp, se cugetă și întregește.

— Că în dreapta-s eu. Dar azi nu pot: sânt răgușit.

— ?!

— Da, răgușit; așa-s eu totdeauna când beau.

În margenea satului cotești pe dreapta, și te cobori în râpă pentru a trece Teleajenul. Sus aleargă înjghe-

www.dacoromanica.ro

barea, prea uşoară în aparenţă pentru a fi măreaţă, a unui pod nou pentru linia, încă nestrăbătută de locomotive, ce duce de la Ploeşti în sus şi ale cării cantoane, ce imită case de ţară, înlocuind greoiu cu ţigle coperişul de şindilă revărsat slobod în jos, se văd răspândite pe câmpie. Apa şi-a rupt de câteva zile prinsoarea de ghiaţă, lăsând din ea false ţermuri sticloase; e aşa de mică, încât cursul ei limpede nu acopere măcar roata trăsurilor noastre.

Un al doilea sat are o prăvălie a căreia firmă urează în versuri tot răul aceluia ce ar dori rău stăpânului ei. La cârciumă se face popasul ţuicei calde. Cârciumarul ţine şi odăi de oaspeţi într'o căsuţă nouă, alăturată, pe care a zidit-o ca pentru domnii din oraş. O mare primărie încăpătoare iese cu toată siguranţa la drum. Iar, în stânga, o cărare îngheţată fuge, prin ogoarele înzăpezite, către biserica făcută în vremea când boierii stăteau la ţară şi aveau acelaşi Dumnezeu cu ţăranii lor. Crucile de morminte, foarte dese, au margenile scrijelate în tot chipul de aspri meşteri săteşti; câte una ţine pe piept o cutiuţă de lemn pentru candelă, în lipsa căreia păsările cerului îşi fac toate rosturile în ea. Ulcelele sparte lângă cărbunii risipiţi arată grija curăţirii de păcate, prin miresme, a sufletelor zburate.

De-acolo încep Lipăneştii: cel din jos mai în vale, — şi prin el trecem —, cel din sus mai departe, către munte. Mulţi dintre locuitori sânt moşneni, cu pământurile lor vechi: aceasta se cunoaşte şi după mărimea şi buna rânduială a caselor bine şindilite, alcătuite din mai multe încăperi, cu pridvorul de lemn pe stâlpi, cu tot felul de lucruri scoase la aier, între care foarte frumoase scoarţe. Nu mai răsar în porţi pruncii golaşi şi desculţi de prin atâtea alte sate, ci omuleţi bine apăraţi de frig, cari au

www.dacoromanica.ro

faţa unor copii deprinşi să mănânce. Sătenii privesc în faţă şi nu se căciulesc a bună-ziua după datinele şerbilor şi clăcaşilor de pe vremuri.

Ziua de astăzi îi strică însă prin frigurile petrolului. Adulmecătorii de câştig au răsbătut şi în această vale a Teleajenului, şi, dacă nu se ridică până acum sondele, dacă brazda nu e spurcată cu zeama neagră a pământului adânc, toate măsurile sânt luate pentru a începe, poate chiar în primăvară, scormonirile de încercare[1]. Cei mai mulţi dintre oameni s'au lăcomit să-şi vândă ogoarele, ba unii şi-au înstrăinat chiar, prin lungi arende, vatra casei, din care nici aşa nu se pricepeau ce să facă.

Un drum îngust, printre îngrăditurile de nuiele ale unui sat sărac, duce la mănăstirea Zamfira. Apropierea lăcaşului de adăpost al maicelor se simte prin ivirea câte unui culion de călugăriţă în curtea unei gospodării de ţară cu copii mulţi. Satul a fost odată al schitului, şi oamenii se arată smeriţi la datul bineţelor, pe când copilăretul scoate chiote lungi şi strigă glume pentru „Nemţii" cu petrol din trăsură.

În mijlocul unei mari livezi se pierd clădirile mănăstireşti, din care se descopăr mai departe numai turnurile de lemn şi tinichea văpsită ale bisericii celei mari şi nouă. Cum ai trecut poarta, se vede însă vechea ctitorie a jupânesei Zamfira, soţia lui Mano Apostolu, omul de încredere al Brâncoveanului, păzitorul juvaierelor lui din străinătate, şi a nurorii sale, Smaranda Bălăceanca, urmaşa lui Constantin Aga, cel mort la Zârneşti, luptând, pentru Creştinătate şi pentru ambiţia sa, în rândurile Nemţilor, şi, prin bunica sa, mlădiţă a lui Şerban-Vodă Cantacuzino. Îndată, pe străduţe întortochiate,

[1] Astăzi e una din şchelele cele mai bogate (1939).

www.dacoromanica.ro

răsar căsuţele maicelor sărace, de la margene. Aristocraţia celor optzeci de fiinţi despărţite de lume, care li se pare zgomotoasă şi încurcată, stă, în faţă, în cercul de case bune, minunat de sârguitor îngrijite, care încunjură biserica de căpetenie, unde zi şi noapte sânt îndatorite a merge pentru închinăciune. În cea mai frumoasă locuinţă şade o călugăriţă care a scris şi cărticele de cântări şi ar fi având o bibliotecă moştenită de la două din înaintaşele ei. E prea bolnavă însă ca să ni fie îngăduit a vedea vechile cărţi ce se află în păstrarea ei.

Biserica din mijloc e un dar al Mitropolitului Nifon, care era Ploeştean. A fost zidită în stilul de încăpătoare hală ce se obişnuia prin anii 1850. E bine mobilată şi încălzită cu sobe de teracotă; păstrează picturile, de o minunată seninătate curată, ale lui Grigorescu tânăr, pe catapeteasmă. Interesant diaconul, un teolog tânăr, care e de părere că şoarecii au drepturi ce nu se pot atinge, asupra cărţilor vechi [1].

Vrednică de toată luarea aminte e însă ctitoria Zamfirei, de la care am găsit însemnări şi într'o veche carte din anii 1730, în biserica cea mare. Meşterii plătiţi de dânsa, supraveghiaţi de un preot, au lucrat după planul îndătinat al crucii; frumoase săpături înflorite încunjură uşa şi fereştile. Urme de zugrăveală bună se văd pe unde s'a cojit brutala muruială de var. Icoana întinsă credincioşilor se sprijină pe un pupitru măiestru lucrat în lemn, şi alte două, cu încrustări de sidef, ţin cărţile din strane. Într'o înăditură e bolniţa, şi multe căpăţini galbene se înşiră pe rafturi sau se amestecă în sicriaşe cu alte frânturi de oase, din care se ridică

[1] De atunci a venit în locul lui un diacon învăţat, părintele N. Popescu, cercetător priceput al vechii musici bisericeşti. El a suit apoi toate treptele carierei de preot şi cărturar.

www.dacoromanica.ro

de obiceiu o cărămidă pe care e scrijelat în cirilice, care nu s'au părăsit încă în acest rost n numele răposatei.

Biserica slujeşte acuma satului sărac. Năsălia de lemn negru e răzimată de pridvor. Crucile săpate aspru cuprind tot micul cimitir în care se coboară din când în când şi trupul maicilor adormite. Un mormânt e de tot proaspăt, o fetiţă din sat care a fost adusă deunăzi; cărbunii rugăciunilor pentru iertarea sufletelor nu s'au împrăştiat încă de vânt, şi bradul cununiei cu îngerul morţii e încă verde; panglicile, florile de hârtie, semne de bucurie zădarnică, se clatină trist la fiecare suflare.

13 Vălenii-de-Munte

De la Ploeşti o linie apucă spre Slănic într'o vale îngustă, printre gospodării ţărăneşti bune, cu livezi bogate. Mari înălţimi cu liniile blânde, acoperite de verdeaţa grădinilor, a viilor, a pădurii tinere închid de aproape vederea.

Ne oprim la Poiana, un singuratec colţ de ţară, unde în afundăturile pământului dintre frumoasele muncele prietenoase trebuie să fie un sat[1]. Trăsuri din Vălenii-de-Munte aşteaptă. Cu una din ele facem scurtul drum de vre-un ceas, până la marele sat de vechi boieri ai Teleajenului.

În urmă rămâne amestecul de culmi rotunzite, din care cele mai depărtate înfăţişează un albastru dulce ca şi al cerului. Într'acolo e Valea Slănicului şi târgul de munte cu ocnele şi osândiţii lui, cu plăcerea uşuratecă a oaspeţilor de vară, printre cari sânt mulţi, tot mai mulţi Evrei, şi mai bogaţi şi mai sărăcuţi chiar. Mergem pe un drum înalt între mi-

[1] Frumoase biserici mai nouă. în această Poiană (1939),

www.dacoromanica.ro

rişti de grâu des şi ogoare de porumb ţărănesc închircit şi rămas în urmă.

Bune case de bârne, frumos văruite şi acoperite cu un înalt coperiş de şindilă măruntă, foarte strâns prinsă; unele au două rânduri, dintre care cel de jos cuprinde pivniţa, ca în Muscel, în Argeş. Vechea răzeşie se simte, şi după ea, după buna ei orânduire curată şi vrednică s'au luat şi clăcaşii de odinioară. Împrejmuiri bine făcute şi îngrijit ţinute cuprind liniile prunilor, pe cari însă în anul acesta năvala omizilor i-a lăsat fără roadă.

Şoseaua prăfoasă pe care o urmăm de la un timp, Şoseaua de la Ploeşti, merge acum alături cu o linie ferată nouă, cam slăbuţă, la care se lucrează încă. Vagoane de încercare sânt oprite lângă o gară, care, pentru că e acoperită cu greoaie, dar cochetă ţiglă trandafirie, pentru că are turnuleţe şi cerdace şi stâlpi de lemn, pretinde să fie în „stil naţional", ceia ce desmint armonioasele clădiri de bârne cu netezii păreţi albi, cu fereştile mici şi rare, cu trainicul coif negru al coperişului de şindilă.

Întrăm în „urbe", căci Vălenii sânt comună urbană, cu judecătorie, spital, trecut şi ambiţie. Prăvăliile n'au nimic „modern", dichisit şi pretenţios, pe de o parte, neserios pe de alta. Datina veche a rămas neschimbată, şi, uitând gara sură-roşie, unde n'a început încă viaţa cea nouă, ţi se pare că te-ai strămutat de-odată în vremile de acum cincizeci sau o sută de ani, când pasul Predealului era străbătut numai de câţiva păstori mocani cu oiţele bârsane, când la Sinaia, după un lung drum de măreaţă sălbătăcie, numai clopotul de utrenie şi vecernie al călugăraşilor rupea, dimineaţa şi seara, pacea muntelui ascuns, iar pe dincolo, pe la Bratocea, necurmat veniau, pornite din Săcelele româneşti, carăle ce duceau marfa de Braşov pe drumuri mai lesnicioase,

www.dacoromanica.ro

pe suişuri şi povârnişuri mai dulci, până la acest popas d'intâiu, după două, trei ceasuri, al Vălenilor, unde aşteptau hangii şi negustorii greci, veniţi de prin Macedonia şi Albania, unde târgoveţii erau gata de un ajutor care li pria gospodăriei şi unde boierii cari cari nu se duceau bucuros aiurea priviau de sus din cerdace la venirea chervanelor cu bogăţie „evropenească".

Acuma bogăţia s'a dus, de şi poate nu pentru totdeauna, căci acest pământ de sare şi de păcură făgăduieşte mult pentru viitor şi pământurile neatinse ale Statului şi Eforiei mai pot înţoli o samă de oameni, pe cari-i dorim să fie Români.

Dar ceia ce-a rămas, e omogeneitatea poporaţiei româneşti, este, după plecarea a doi conaţionali negustori, un singur Jidănaş pripăşit[1], care vinde tinichele între patru păreţi umili din strada cea mare, numită „Principesa Maria" pentru ca să amintească o visită din fuga automobilului, pe care locuitorii n'au uitat-o.

A rămas iubirea, respectul pentru datină, care se păstrează în bolta joasă a negustorului, în căsuţa frumoasă a târgoveţului, în marea curte, cu două caturi, cu împrejmuire de zid, cu pază de sălbateci zăvozi înaintea acareturilor bătrâne care nu cuprind mai nimic. E o datorie ca viaţa de mişcare ce se pregăteşte să nu se atingă de aceste scumpe scule, care dau farmecul acestui colţişor de lume. A rămas buna viaţă ţărănească, de oarecare bielşug, a satelor vecine, de unde vin la bâlciuri, mai ales la cel de Sântă-Mărie, dănţuitori din şapte sate în şapte porturi, a căror potrivire ar fi în adevăr strălucitoare[2].

[1] De mult a mers la cimitirul jidovesc din Ploeşti veselul şi stricatul la joc de cărţi Moise de la Burdujeni, care se jura că a văzut pe Cuza-Vodă şi care-şi numise Mândruţa una din fetele cele mici.

[2] Obiceiu dispărut. Din bâlciu a rămas mai ales un prilej

www.dacoromanica.ro

Într'un „centru" sânt prăvăliile, înşirate pe o singură stradă, grădina publică plină de colţuri de umbră, unde se pot aduce lăutari şi bere bună[1], câteva din curţile cele mai vechi, prin multele încăperi ale cărora rătăcesc umbre de boieroaice sărăcite[2]. Şi acolo e şi mănăstirea Vălenilor, de unde a plecat târgul tot, aşa precum din mănăstirea Sinaii a plecat târgul, reşedinţa regală şi locul de vilegiatură al Sinaii de astăzi.

Dăunăzi, clădirea, de la sfârşitul veacului al XVII-lea, era în decădere, dacă nu în ruină. Fusese dărâmată întâiu de cutremurul cel straşnic de la 1802, apoi o înălţase din nou, împreună cu clopotniţa şi chiliile, cu ajutorul unui polcovnic dintre târgoveţi, egumenul grec de atunci, din 1802-9, care ocârmuia acest mitoc al Cotrocenilor. Apoi şi după această reparaţie biserica a început să-şi piardă puterea. După multe stăruinţi ale unui preot cu intenţii bune, primarul „conservator", un harnic ţăran, care a putut să ajungă în rândul şi chiar în fruntea celor d'intâiu gospodari ai târgului, Pisău, s'a înduplecat să dreagă cele stricate şi să înoiască şi unde nu era nevoie[3].

S'au şters inscripţii, — aceia a lucrărilor de după 1802 —, s'au făcut din nou, fără a le fotografia măcar în întregime, chipurile ctitorilor, s'au văpsit cu uleiuri, într'o urîtă coloare cafenie, cei doi stâlpi rămaşi din obişnuita colonadă care despărţia tinda

---

de beţie populară, cu pepeni verzi aruncaţi pe stradă, o kermessă.

[1] Acuma grădina Fundaţiei „Cuvântul" pentru cărţi populare, iar grădina e frumosul parc pe locul maidanului murdar al pieţei săptămânale.

[2] În timpul războiului s'a stins ca şi bunul mare proprietar Cereşanu, şi septuagenara doamnă Zănescu.

[3] S'a spălat pictura în uleiu şi au reapărut păturile succesive ale frescei.

www.dacoromanica.ro

femeilor de biserica propriu-zisă, s'au făcut sfinţi noi în genul „modern". Totuşi, cu înalta clopotniţă, care poartă încă, sus de tot, o însemnare grecească, tămânjită cu cenuşiu, cu larga curte plină de morminte între zidurile de piatră, cu armonia liniilor arhitectonice, cu inscripţia cea veche săpată de-asupra uşii, cu uşa şi stranele lucrate frumos de un maistru care şi-a însemnat numele, cu multe cărţi mai vechi, mănăstirea, aşezată pe un tăpşan, care se vede bine din toate părţile, face încă impresie, de şi una mai mică decât în vechile vremuri, când în jurul ei se aduna toată viaţa din aceste părţi.

Ceva mai departe, după un număr de case albe şi mari livezi de pomi, un pod de piatră înalt[1] trece apa ce se răsfiră uşor pe un larg pat de prund peste care atârnă crăcile sălciilor.

Peste apă sau „vale", — i se zice Văleanca —, e casa apelor, un chioşc după moda turcească, unde gâlgâie izvoarele la care vin locuitorii cu sticlele şi cofiţele lor. După obiceiul străvechiu, modă de Constantinopol, o cafenea simplă e înjghebată în jurul locului de unde pleacă undele răcoritoare şi, tăcuţi, stau pe bănci ceasuri întregi, cu ceşcuţa goală înainte, oameni cari nu ştiu ce-i lucrul şi timpul şi ce lume se mişcă în jurul liniştii lor de aţipire[2]. Apoi, tot mai în sus, aceiaşi „stradă mare" trece între clădiri publice, între bărbierii mai mult goale şi între prăvălii de câteva feluri, în care, agale, negustori şi meşteri români îşi fac, foarte curat, rostul de câştig.

Strade înguste, printre uluci şi ziduri, duc la mahalale, pe lângă aceleaşi bune case paşnice supt coperişurile ţuguiate de şindilă neagră, ce pare că nu poate putrezi. O biserică se află în mijlocul fiecă-

[1] Lărgit frumos astăzi.
[2] Acest colţ de Orient a dispărut.

www.dacoromanica.ro

reia. Colo, biserica Bercenilor, o imitaţie, de la începutul veacului trecut, a mănăstirii, cu o ciudată inscripţie în care slovele săpate au ductul celor arhaice întrebuinţate de Turci; apoi biserica lui Filip, bunul treti Logofăt Filip, care era privit ca un binefăcător în toate privinţile al Ţinutului şi pe care l-a pomenit într'o frumoasă cuvântare simplă profesorul Gorjan, traducătorul Halimalei (după el au venit tot dascăli distinşi, ca David Almăşanu, latinistul din Braşov, şi viitorul arhimandrit Ilarion Puşcariu, alt Ardelean). Mai departe, într'un Ţinut ca de ţară, bisericuţa Berivoieştilor, pe care mahalagiii o cred veche de trei sute de ani, se repară cu cheltuiala lor; în apropierea ei se ridică o cruce de pomenire din veacul al XVIII-lea. Supt bătrânul pom de ocrotire, vrednic de pomenire ca şi atâţia nuci centenari, Sf. Ioan, mai aproape de centru, pe drumul ce scoate din Văleni spre Nord, e prefăcută cu totul, fiind chiar în începuturile sale foarte nouă. Şi, în sfârşit, tocmai la capăt, în Tabaci, o biserică de prin anii 1830, cu bune zugrăveli ce par încă proaspete, lângă grădina unde se face o singură dată pe an, la Paşti, hora pentru popor[1].

14. Drajnele[2].

De la biserica, aproape catolică, a Curţii din Drajna-de-jos, — data aceasta văd chipurile, zugrăvite mai ieri, ale ctitorilor, cu mândrul Alexandru Nicolae, mort în 1852, aşezat, mărunţel, cu toupet cochet şi lungi mustăţi drepte, între măreţia işli-

[1] Toate bisericile vechi, la care s'a adaus cel mai bogat muzeu de folklore bisericesc, au fost refăcute de Comisiunea Monumentelor Istorice.

[2] Între „Drajna" şi „draniţa" de coperemânt este de sigur o legătură.

www.dacoromanica.ro

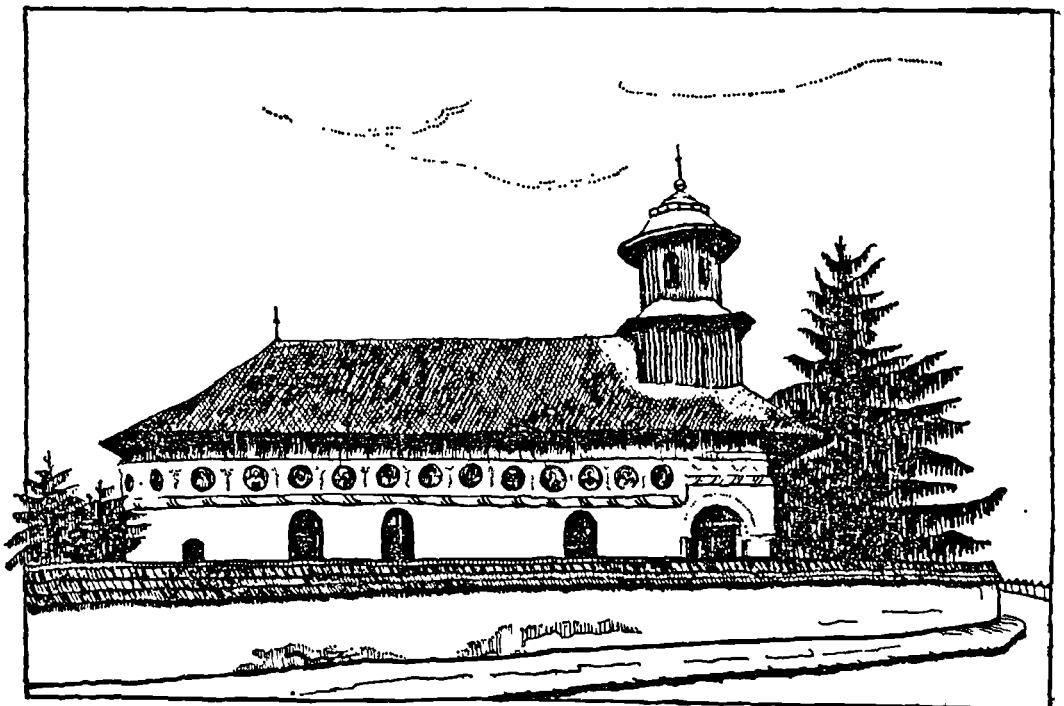

Biserica „Filip din Vălenii-de-Munte.

www.dacoromanica.ro

celor, giubelelor, bărbilor de protipendadă: a lui Nicolae, tatăl, a lui Pană, bunicul, şi văd şi marele mormânt de marmură săpată care cuprinde pe ultimul boier de moşie din acest loc —, de la această biserică, al cării zid de împrejmuire şi a cării clopotniţă sânt mai interesante decât arhitectura, suim printre căsuţele satului. Rânduiala cea mai bună, curăţenia cea mai desăvârşită îţi zimbesc de pretutindeni. Fericit colţ de lume!

Cotim la stânga, lăsând drumul cel mare ce duce la Chioajde, sate cu numele foarte vechiu, şi apucăm calea mai îngustă prin care se ajunge la altă Drajnă, cea de sus, pe care, între sămănături cu ogoare mici, — căci, dacă pământul Filipeştilor merge pe dincolo până în hotar, aici ne aflăm pe locuri „moşneneşti", ale moştenitorilor —, o atingem în vre-o jumătate de ceas.

Moşnenii au biruit pe clăcaşii din vale, de cari vorbesc cu despreţ, în felul de a-şi clădi şi ţinea locuinţile. Curţile sânt pietruite frumos, stâlpii sânt lucraţi ici şi colo ca o horbotă; pe poliţile dintre dânşii zbucneşte din frunzele de catifea floarea, de un roşu aprins, dar mângâios, a maşcatului, „muşcatei", cu mirosul fraged; pe lemnele încovoiate ale bolţilor sau pe pridvoarele acestor mândre case cu două rânduri se zgreapţănă cârceii de viţă. O firmă proclamă minunea băncii bogate, cu un capital de două sute de mii de lei. E meritul învăţătorului, pe care-l şi zărim în treacăt, un liniştit om în vrâstă.

Biserica e mai mult nouă. De şi e departe în dimineaţă, se face încă slujba. Prin întunerecul sămănat de lumina roşie a făcliilor se poartă multă lume. Spre biserica mai veche din vale ne duce unul din ctitori, pe prăvălişuri de bolovani şi peste ramuri albastre de Teleajen.

O clădire cu firide pentru sfinţi, cu o încercare

www.dacoromanica.ro

sărăcăcioasă de ciubuc înfăşurând păreţii joşi. Şi aici e slujbă. Afară, femei merg pe la morminte şi aprind candelele, şi curăţă florile, şi fumegă cu tămâie de-asupra movilei, aruncând cărbuni stânşi ca şi viaţa de desupt, în bielşugul ierbei. De departe a venit părintele s'o facă; murgul mărunţel, cu şeaua pe dânsul, paşte evlavios buruiana cimitirului.

Răpede, mi se aduc cărţile cele mai vechi, care, în lipsa unei pisanii, desluşesc rostul întreg al bisericii şi rostul mai nou al satului. Zidurile s'au înălţat la sfârşitul veacului al XVIII-lea, şi cel d'intăiu preot a fost popa Stanciul, care ajunse pe urmă şi proiestos şi a cărui iscălitură, măiestru încondeiată, odată pusă şi în criptogramă, se vede pe toate vechile tomuri chirilice. Sătenii cari s'au strâns, — sânt, la o parte, şi femei, dar fără port românesc; lângă „centru" am văzut chiar o grupă de fete în rochii de oraş, trandafirii şi albastre, — ascultă cu multă luare aminte şi recunosc: pe popa Stanciul, pe vechii clitori, străbuni ai celor de faţă, pe cutare Mocani din Ardeal cari şi-au trimes cărţile de danie. E o deşteptăciune, o siguranţă, o prietenie veselă care te încălzesc la inimă. Unul a ştiut să afle rostul criptogramei, pe care n'o puteam desluşi.

Şi iată vine de se amestecă la mica şedinţă de istorie locală, pe temeiul documentelor, şi părintele. Să aibă vre-o şaptezeci de ani; barba albă curge în valuri, părul se revarsă în plete încă sure; sprincenele negre fac umbră deasă de-asupra ochilor buni. Aude şi vede ca oricare din tineri. Şi parc'aş vrea să-l văd călare pe murg, pornind spre casă sau apucând, în această zi de Duminecă, drumul Vălenilor, ca unul din popii războinici de pe vremuri, cari biruiau pe Satana şi cu ascuţişul săbiei, cu glontele flintei.

www.dacoromanica.ro

15. Mănăstirea Verbila.

Ieşim din Vălenii-de-Munte pe lângă şoseaua pietroasă care duce la Ploeşti, ici şi colo, alături cu linia ferată nouă, la care lucrează de zor ţărani din împrejurimi şi urîţi „specialişti" sârbi şi bulgari. Cel d'intâiu sat bine rânduit pe margenile drumului are o biserică nouă: la poartă e atârnată o cutiuţă pentru sărmani; am zărit pe preotul tânăr în foarte frumoase odăjdii, care-şi făcea prin sat „zi 'ntâia" de August; la o mare distanţă se târa un dascăl amorţit de vrâstă.

Ceva mai departe răsare dintre copaci frumoasa casă de ţară a unuia dintre proprietarii mari ai Ţinutului; lângă Ploeşti un Evreu i-a luat locul, pe urma datoriilor. Aici el se mai ţine deocamdată.

Pe malul stâng al Teleajenului răsfirat în limpezi pâraie albastre pe un pietros câmp de prund grăunţat se întinde, cu case mai slabe decât cele de la munte, dar în mari livezi de pruni, satul Măgurelele, numit aşa după păduri care s'au prăpădit de atunci. Are două biserici: una din anii '30, iar cealaltă de la sfârşitul veacului al XVIII-lea, clădită de soţia unui boierinaş, mamă a unui copil care nu purta numele soţului ei, dar moştenitoare a Cantacuzinilor, cum spune însăşi, cu mândrie. Preotul e şi învăţător, şi are şi un han: face politică şi, pe lângă interesele lui, se zice că apără şi pe ale ţăranilor, cari au de lucru cu proprietarul de viţă nouă din casa cea frumoasă încunjurată de un parc des.

Aici lăsăm drumul Ploeştilor, care duce îndată la satul Filipeştilor şi cotim pe lângă un curat han românesc, clădit în stil vechiu, la stânga. Mult timp rătăcim pe câmpul pârlit de soare, unde porumbul închircit ridică strujeni slăbănogi. La girezile de grâu, şi aice a început treierul cu maşina pentru boieri, pe când oamenii lucrează prin curţile lor, după ve-

www.dacoromanica.ro

chea datină, călcând grâul cu caii mânaţi în jur de sfârcul biciului, sau strivind spicul supt picioarele încete ale boilor; prin unele ogrăzi, gospodarii au început a-l şi vântura. Toată casa are de lucru; femeia e acum de valoare mare, pe când, spune vizitiul, un ţăran din Văleni, iarna nu e bine să o ai în casă, căci hrana e puţină şi lemnul scump.

Păduri se văd pe coastele din stânga şi satele albe cutează pe-aici să se răsfire în vileag, pe povârnişurile lor sau chiar pe culmea liniei de dealuri.

Un han deschide satul Mehedinţa, căruia i se zice şi Podenii-de-jos. Hangiul bătrân, Român sau Grec, vinde măsline, vin prost şi bere rece, din pahare cărora murdăria îngrămădită li dă o coloare specială. Ceva mai departe, o bisericuţă de bârne te pofteşte să întri prin versuri naive, scrise pe stâlpii de lemn ai pridvorului. Inscripţia zugrăvită arată ca înoitor pe un Grec arendaş de dăunăzi, al cărui chip se şi vede zugrăvit în portul lui răsăritean. Un biet copilaş străveziu de slab şi cu ochii adânciţi în cearcăne negre, bolnav de friguri rele. rătăceşte printre mormintele cu cruciliţi de lemn, căutând parcă locul în care curând el însuşi va merge să se odihnească de nedreptatea acestei lumi.

Satul se mântuie cu case ţigăneşti, abia înjghebate: movili de lut murdar între porumburi înalte. Copiii goi îşi arată pielea ca arama şi pâsla creaţă a părului stufos. Nu iese la drum, nu fac tumbe, nu cer de la „boieri“ „gologanul“. E un început de aşezare, de plugărie, cu alte moravuri. Sătenii, cari au pepeni verzi pe ogorul lor şi-i scot în vânzare pe mesele de lemn din mijlocul câmpului, adesea nepăzite de nimeni, nu par să aibă ca muşterii pe pârliţii haramini.

Drumul mai înşiră un sat, apoi, pe lângă râpa Cricovului cu apa săracă pe obişnuita albie largă

www.dacoromanica.ro

de torent, sămănată cu pietrişul de ieri şi cel de sute de ani, din malul înalt de lut nisipos iese, în oblojeala lor de scânduri, conductele de fier, ţevile pline de petrol ale Americanilor cari-şi au sălaşul la Apostolache. Cărări ascunse prin porumburile înalte suie acelaşi deal, pe culmea căruia se răsfiră cărările drepte ale viilor nouă. Pe ele vin alene dintr'un sat, ascuns până întri în el, Ţigancele tuciurii, cu puzderia copiilor pe lângă poale. Este deci în apropiere un sat mănăstiresc ai cărui locuitori de astăzi, urmaşi ai vechilor robi, întrebuinţează mai bine sau mai rău, — oricum, nu pentru o adevărată gospodărie statornică, — libertatea, „sfânta" libertate ce s'a dat părinţilor şi bunicilor lor.

Abia se vede, foarte de aproape, mănăstirea de care, sute de ani, a fost legat neamul lor. Dintr'o piaţă largă, ca de sat ardelenesc, vezi o întrare dărăpănată, prinsă într'un zid ca de cetate tare. De şi, cum spune o fărâmă de piatră zvârlită în curte, acest brâu de piatră a fost înoit cu totul pe vremea lui Vodă-Caragea, acuma un veac numai, de un egumen grec care avea interes să locuiască bine şi doria să nu fie prădat, dar ştia să-şi economisească banul, vezi înalte clădiri de cărămidă tare şi de piatră prin care se crapă ferestuici pentru împuşcat în duşmanul ce ar veni de undeva din luncă, din vii, din păduricile vecine. Buruiana sălbatecă năvăleşte curtea; nici preotul, pe care nu ştiu cine zicea că l-a găsit dormind în altar într'o zi de foc ca aceasta, nici dascălul, care a trimes cheile printr'un băieţaş bălan în cămaşă neagră, care nu ştie să zică decât un „hâ" de întrebare şi un „hâhâ" de răspuns, nu-şi dau osteneala să facă, în acest bielşug de putere vegetală, măcar o cosire de fân. Stăpâne peste tot locul întins sânt numai albinile şi poate şerpii de ruină, cari şi-ar avea bune culcuşuri între

www.dacoromanica.ro

bârnele dislocate ale locuinţilor călugăreşti părăsite.

Întâiu s'ar părea că biserica are o formă ciudată. Te lămureşti însă îndată dacă ceteşti pisania cea veche, în două bucăţi de piatră aruncate de-asupra lespezilor scării, apoi cea nouă, stângaciu scrijelată de un rău cunoscător al limbii noastre şi al meşteşugului său, dacă-ţi opreşti ochii pentru ca să admiri uşa bătrână, care a scăpat neatinsă de tragediile naturii şi de prostia de comedie a oamenilor, dacă, încunjurând prin bălăriile ce-ţi vin până la brâu, mânând înainte un adevărat roiu de gâze îndârjite, priveşti acelea din fereşti care au rămas în fiinţă.

A fost un lăcaş frumos şi trainic, mic, dar plin de armonie, ridicat pe vremea lui Radu Călugărul, Radu fost Paisie, odinioară fecior de Domn adăpostit la mănăstirea Argeşului, de către boieri cari pe vremea lui nu mai aveau trecerea, puterea, boieria de fapt de care se bucuraseră supt alt Radu, care, dacă n'a avut niciodată cârja în mână, a ştiut să învârtă bine buzduganul: Radu de la Afumaţi. Una din pietrele, frumos şi original săpate, în linii rotunde italiene, în dibace legături de slove, numeşte pe ctitori: Dragomir Spătarul, Toma Banul şi pe mai micul lor tovarăş care poartă numele vechiu de Caraciu (Carapciu). Alta va fi venind de la vre-un schit sau de la o bisericuţă adausă, prinos al celui d'intâiu egumen, Antonie.

Biserica de căpetenie a fost înălţată după datinile moldoveneşti, lăsându-se la o parte încercarea, unică în felul ei, a lui Radu-cel-Mare, la Dealu, şi a rămas încă, înaltă şi îngustă: fereştile samănă prin tăietura liniilor cu acelea din Moldova, dar, sus, aceste linii se mlădie încovoindu-se, iar jos cadrul se opreşte înainte de sfârşitul deschizăturii, printr'o întrerupere cochetă. Uşa e însă fără pereche: două linii curbe care se taie în ogivă străbat o întreţesare

www.dacoromanica.ro

de linii drepte care formează pătrate mărunte: pentru varietate s'a făcut câte o scobitură în fiecare din pătratele acestea.

Soţia lui Dragomir, Caplea, îşi pregătia, încă fiind în viaţă, piatra de mormânt, pe care n'a întregit-o nimeni la data lăsată în alb. Ea a rătăcit, după moartea soţului, multă vreme în Ardeal, dar tot aici a venit să moară, tot supt piatra ei s'a întins trupul pentru odihna nimicirii. Lângă acest mormânt, foarte bine păstrat, e altul mai şters, mai neîngrijit săpat. Supt el se adăpostesc rămăşiţile unui mare boier căzut în luptă împotriva Domnului său, în oastea unui Domnişor tânăr şi voinic, venit de peste munte. Stanciul, Marele-Vistier, vre-o rudă a lui Dragomir şi a Caplei, a perit în Octombre 1544, la cea d'intăiu ciocnire între credincioşii lui Radu Paişie şi tovarăşii lui Basarab, zis Laiotă, drept „moştenitor" de ţară şi căpetenie de năvălitori.

Cutremurul din 1802 a găsit biserica din Verbila rău ostenită de veacuri, căci niciunul dintre domneştii înoitori ai vremilor mai târzii nu s'a fost gândit la dânsa. Zidul cu uşa şi fereştile frumoase a rămas în picioare, dar coperişul, fruntea au căzut, în acelaşi timp când frânturi din cetatea de împrejmuire se desfăceau în zgâlţâirea grozavă a scoarţei de lut. Un egumen grec a dres cum l-a tăiat capul, zvârlind pietrele de ctitorie pe o scară nouă, înaltă, potrivind un pridvor de zidărie proastă, peste care se caţără un cerdac de priveală pentru Sfinţia Sa, puindu-şi apoi numele pe acea lespede grosolan tăiată care s'a cocoţat de-asupra uşii şi acoperind pereţii cu o zugrăveală nouă, în care Radu Paisie şi Stănilă „Filipescu", — alt ctitor, sau o „fandacsie" grecească —, au inscripţii în noua limbă sfântă şi primesc ca vecin pe egumenul reparator şi pe colegul său de la mănăstirea Mărginenilor[1].

[1] Biserica s'a reparat de Comisiunea Monumentelor Istorice.

www.dacoromanica.ro

16. Ogretinul, Starichiojdul, Poeştii, Cărbuneştii.

De la Drajna în sus, Ogretinul, cu amintirea luptei lui Radu-Vodă Şerban împotriva Tatarilor, — un deal zis al „Domnului" se vede în dreapta —, păstrează bisericuţa făcută sau refăcută la începutul veacului al XIX-lea, cu frescele populare de afară, scăpată de ruina părăsirii în mijlocul îngrămăditului cimitir sătesc, şi cu casa bătrână de pe modâlca de pământ încunjurată şi astăzi cu zidul cel vechiu. Mai departe, Râncezii, atinşi de molima adventismului, amintesc coborîrea oamenilor din munte între aceşti „Cojani" mai din jos, cari nu şi-au dorit astfel de tovarăşi. De aici înainte, ai de ales între drumul Chiojdului şi acela care coteşte la dreapta către Poeşti şi Cărbuneşti, cuiburi de veche moşnenie.

Era odată, pe întâiul drum, din muchea dealului, o privelişte fără păreche în toată ţara peste pajiştea cu toate florile, ca un covor al Raiului, care se zicea, cu un sunet de silabe dulci ca o mireazmă din potirele lor de taină: a Zeletinului. Acuma împărţirea pământurilor a tăiat ogoare mărunte, în care nu mai are ce să caute acea nesfârşită floare.

După cărarea din dreapta, ducând la un sat de plugari înstăriţi, Chiojdul. Lângă curţi boiereşti care-şi păstrează aroma de trecut, în stăpânirea urmaşilor neamului Macovei, bisericuţa de lemn care biruie întrecerea cu cea de cărămidă mai de vale. O zugrăveală arhaică e plină de pricepere şi de poesie naivă.

La Poeşti, satul lui Posea, tocmai sus pe o culme bogată în pomi, altă biserică de lemn dăinuieşte lângă fudula ei urmaşă, ascunzând supt tavanul ei jos lespedea de mormânt a ctitorului; moşnenii nu s'au clintit de pe cinstita lor agonisită şi ei îţi aduc înainte hârtii de-ale bătrânilor cari ştiau şi în cel din urmă sat slova frumoasă şi stilul ales, însufleţit

www.dacoromanica.ro

de simţire. Şi, dacă birui prăpăstiile bolovănoase, tăiate de şivoaie, ajungi la odihna gospodărească din casele înalte, curate ale urmaşilor moşului Cărbune, Cărbuneştii.

17. Pe valea Anei spre Piatra Corbului.

De la Starichiojd (Starchiojd zic localnicii [1]), drumul apucă în stânga pe lângă vechea cruce de pomenire de pe la 1730 — obiceiul crucilor e pretutindeni, ca în Buzău; una, răsturnată, e din vremea lui Brâncoveanu —, spre Valea Anei.

Valea Anei e râul, gârla. Sprenţară, ea aleargă prin nisipuri, peste bolovanii pe cari tot dânsa i-a cărat în zilele ei mari, când se zbate, torent, între maluri lărgăiate. De-asupra, pădurea spartă de locuinţile răzleţe, perdelele singuratece de anini. Cu ţipete de prunc părăsit păsărèle sure-albe se joacă din zbor de-asupra pietrelor sămănate de potopul primăverii. Li zic prundari, iar, când joacă a glumă din codiţile supţiri ca nişte surguciuri de domniţe: codobâte, în loc de codobature.

Aştept în luminiş după descoperitorul lespezii cu inscripţie de pe Dealul Corbului, unde „se pomenesc Tatarii". Deplină tăcere, una aşa de mare, încât îţi pierzi simţul că eşti o fiinţă deosebită de copacul care fâşâie la vânt, de floarea care soarbe soarele, de iarba care mereu creşte. Redevii o parte anonimă a naturii.

Sunet de clopoţei. Peste gârlă trece şi se pierde în depărtări nunta.

Pomul cu panglică şi zorzoane de hârtie se scutură la hopuri, steagul se zbate în a doua trăsură,

---

[1] Munţii au nume ciudate: Roma, Zimbrarul, Benia, Macrea, îmi spune d. Tache Macovei = Macabeu; v. numele biblice din Buzău şi din Secuime.

www.dacoromanica.ro

cosiţele unse ale druştelor se coc la soare în celelalte, până la gâturile de cobză care iese obraznic din carăta Ţiganilor.

Satul răzleţ, o sută de case, samănă pe margenea apei, pe povârnişul dealurilor vechile sălaşuri, cu pridvor şi fără, cu înaltul coperiş ţuguiat, cu amestecul de şuri şi de hambare; poverni se ridică pe îngrămădirea pietrelor culese din „valea“ de dedesupt.

O lume sprintenă şi frumoasă. Vrednice femei care au crescut câte zece copii, — Dumnezeu ştie câţi au răzbit! Prunculeţi cu părul de aur şi negrii ochi atenţi. Săteni cari, cu patru clase primare, scriu răvaşe capabile de a avea o notă de trecere la bacalaureat. Flăcăi pe cari nevoia de bani i-a oprit la capătul gimnasiului. O nesfârşită dorinţă de a învăţa, dar şi setea de leafă. Au adus cu truda lor un învăţător intermitent. Dorinţă de a şti şi minte deschisă. Femeia de cinzeci de ani, care a ridicat o întreagă familie, povesteşte ce a păţit pe vremea Nemţilor, când, din două cazane, pe unul îl dase, iar pe celalt îl ascunsese într'o groapă, sădind şi un copac de-asupra. Lumea a pârît-o. „Că aşa e lumea acum, numai coarne n'are; dar i-or creşte şi coarnele.“ Au venit cu topuzul; cazan sau: „puşcă“. Şi al ei s'a îmbolnăvit şi a căzut mort a treia zi. De aceia nu-i bun războiul. Acum e vorba să fie între Franţa şi Italia. Păcat! Şi de s'or mai adăugi şi alţii...

Mergem, cu un grup întreg de săteni de toate vrâstele, spre Piatra Corbului, unde un copil rătăcit a găsit într'o adâncitură, faţă în faţă, două pietre cu litere pe ele. Şi o flacără verde ţâşnia din pământ. Să nu fie acolo comoara Tatarilor? Fiindcă povestea ştie că a fost un sat de Tatari, oameni cumpliţi, cari, de la o vreme, s'au tot dus pe Valea

www.dacoromanica.ro

Bâştii de nu s'au mai întors. Şi au rămas Chioajdele astea slobode. N'o fi amintirea Ungurilor cari au dat numele acesta de Kövesd, Ţinutului?

Pe pripoare înguste, sărind peste deschizăturile de-asupra apei unde se hârjonesc copiii goi, ajungem la locul misterului.

De o parte şi de alta lanuri sărace, grupe de pruni. În fund un ciudat deal vânăt, plin de pădure deasă, cu un vârf ca un deget spre cer. Acolo e Cetăţuica.

Şi iarăşi un colţ de istorie învăluit în brumă se ridică înainte. „Cetăţuica" e, ca şi Cetăţuia, totdeauna vechea aşezare preistorică.

Lângă noi, Piatra Corbului. E o imensă clădărie de pietre sure care ar părea anume şlefuite şi aşezate. Suprafeţe plane, muşcate şi pişcate de ploi, cu crăpături simetrice, cu săpături naturale şi unghiuri. Aşa e şi în adâncitura unde ploaia singură a săpat capricioasele zigzaguri. Gol, uscat, ars, fără un muşchiu, monstrul cenuşiu priveşte spre verdele viu al Cetăţuicei...

Ne întoarcem. E vorba de lipsa de grijă, de încurcăturile ţării. La aceşti domni ai sufragiului universal e un nesfârşit desgust pentru alegerile care „ţin două luni pe ţărani numai într'o beţie".

Asemenea convingeri fac cât comoara visată pe Piatra Corbului, — unde Tatarii n'au scris nimica.

18 La schitul prahovean al Crasnei.

De la Izvoare, în Prahova, apa Crasnei apucă la stânga, strânsă din ce în ce mai mult între dealuri pietroase, care par despicate numai pentru a lăsa să se strecoare această şuviţă de argint viu. Drumul înalt duce printre fâneţe ce se cosesc de oameni cari au venit pentru aceasta de departe şi se adăpostesc noaptea în preajma caselor mari risi-

www.dacoromanica.ro

pite pe pajiştea desgolită. De foarte departe se văd turnuri de biserică, dar pădurea în mijlocul căreia se află, pare să le înghită.

În sfârşit, iată că într'o adâncitură un vechiu gard de nuiele împrejmuieşte o mare livadă sălbătăcită: e pădurea care ispitia din depărtări. O poartă de jitar închide drumul. O dai în lături singur, căci nicăiri nu se vede nicio viaţă. Ba da: râsete vesele de copii răsună din dosul altui gard de răchită, dar cei ce râd se ascund bine. Acuma e un mare loc deschis, sămănat cu copaci bătrâni. O clopotniţă puternică se vădeşte în stânga: întrarea pe supt dânsa e astupată de crengi îngrămădite.

Sărind pârleazul, ceia ce, se vede, fac şi sfinţii părinţi de la schitul Crasnei, unde sântem acuma, te afli într'o frumoasă poiană. De jur împrejur, case de ţară, cu înaltele coperişuri de şindilă, care, lucrate mărunt şi îngrijit, au, la soarele de seară, răsfrângeri mătăsoase. În mijloc e biserica, fără frumuseţă şi însemnătate în stil, dar desfăşurându-se minunat din fondul de verdeaţă al pădurii pe care se razimă. În faţă, apa gâlgâie. într'un basin de piatră, şi un înalt copac, din vremea întemeierii, întinde o mare umbră tristă asupra acestui colţ care aminteşte Răsăritul bucuros de apă.

Un biet călugăr bătrân, orb, pipăie cu mânile noduroase pentru a găsi întrarea la căsuţa lui năpustită de toate borheiele; unul tânăr, care vede bine şi mănâncă bine, şi nu petrece rău, — trimes de la mănăstirea Sinaia pentru pocăinţă —, ni iese somnoros înainte, după ce i-am cercat în toate felurile uşa. E ca un fel de stareţ, având supt el pe orb, pe alt moşneag şi, poate, femeile satelor vecine.

Cu dânsul întrăm în biserică, unde nu e măcar o candelă aprinsă. Însemnări pe cărţi şi pe odoare arată că avem a face numai cu un schit făcut de

www.dacoromanica.ro

boierii Izvoreni (i se zice şi: „Izvoranu") pe la 1828.

„Stareţul" asigură că numai vântul rătăcit prin cutare geam spart a stâns candela, că în fiecare Duminecă şi serbătoare se face slujbă. Iar, când ajungem la poarta de spre drum, auzim clopotul care sună la schit. Sânt cinci ceasuri trecute, dar cine vrea, poate crede că acum se fac rugăciunile de vecernie. Şi părintele doreşte ca domnii din Bucureşti să creadă aceasta.

Călugărie, călugărie!

E încă de vreme când ieşim din Izvoare, şi, deci, în loc să apucăm prin Homorâciu, spre Văleni, cotim la stânga spre Drajna.

Unul după altul se trec, într'o lume de albastru şi auriu, idilică şi sălbatecă, ramuri din Teleajen, care încunjură, supuse, bolovanii pe cari tot mânia lui i-a cărat aice. Apusul înfocat aruncă luciri de sânge pe apele albastre, între dealurile pietroase.

Un urcuş lin, lângă pajişti mărunte, foarte verzi, duce pe drumul satului. Îl începi cu acea biserică foarte bine îngrijită, dar clădită din nou în cel mai bun stil catolic. Am spus că ea cuprinde mormântul unor Filipeşti mai vechi, cari au stăpânit aici şi al căror şir s'a stâns, lăsând numai o moştenitoare.

Curtea spre care, de partea cealaltă, întri supt un arc cu inscripţie chirilică, e adâncită în copacii unui strălucit parc, cu grădinar frances. Arendaşii sau vechilii locuiesc înăuntru. Şi acesta e un sat părăsit de aceia cari-i au folosul[1].

În mijlocul lui e biserica, mai puţin latinisată, a Sfântului Nicolae. E numită astfel după Nicolae Filipescu, care era stăpân aice la sfârşitul veacului al XVIII-lea. Peste o jumătate de veac de la întemeiare, un Frances, Colson, rudă cu scriitorul, atârnă

[1] Acuma Curtea e locuită de urmaşul Filipeştilor, d. Varlaade (1939).

www.dacoromanica.ro

în păreți tablouri religioase în genul său. Era începutul; astăzi se poate vedea sfârșitul[1].

Și e o frumuseță în această noapte cu lună plină în străditile curate ale satului de munte, prin care trec tăcute gospodinele ce se întorc la vatra ce fumegă; e o poesie în strecuratul neobosit al apei care prinde luciri din aurul lunii; o nelămurire tainică în trecerea pe drumul de țară a călătorilor cari se văd și totuși nu se văd bine; e o binecuvântare și o sfințenie în toate...

Și cum pot fi sufletele care nu înțeleg, și nu se lasă robite, și nu se fac mai bune!

19. La mănăstirile Susana și Cheia.

Din Văleni, spre șoseaua din spre Miazănoapte, către mănăstirile de la munte și către vechea vamă a Brașovenilor.

Întăiu, cale ușoară și frumoasă printre sămănături ca acelea de la câmp. Sânt boieri pe aice: astfel, Cereșenii, cari au moșie în celalt capăt și au înoit rău vechea lor casă din Văleni, iar, mai în sus, livezile cu margenea lor de spre drum sprijinită pe zid și plăcutele case de țară în stil vechiu sânt ale bătrânului domn Ștefan Grecianu. Treci printre casele unui bun sat, Homorâciul, — de la *homor,* ca și Homorodul ardelean (și *hlmul* balcanic, muscel), în care 'n zădar ai căuta o gospodărie mai rău îngrijită, o livadă mai prost ținută, o casă mai rău clădită și învelită. Biserica, foarte mărunțică și plină de umbră rece, are în frunte o inscripție din veacul al XVIII-lea, care-i pomenește ctitorii, boierinași de munte, însurați cu bogate fete de negustori greci de prin târgurile vecine. În curând ai ajuns la patul

[1] Biserica a fost trăsnită și se reface de Comisiunea Monumentelor Istorice (1939).

www.dacoromanica.ro

pietros al Crasnei, care se răsfaţă în şuviţi pe un pat de pietriş imens, supt măluri râpoase pe care cresc sălbatec copacii: drumul se tot caţără, se învârte, stăpânind necontenit întortocherile îngustei ape vii pe larga întindere de pământ mort supt prund, supt bulgări şi pietroaie din timpul revărsărilor. Acesta e satul Izvoarelor. Casele sânt cu adevărat minunate. Faţade curate, umbroase, cerdace de lemn, largi grădini, în faţă; în fund, frumoase livezi. Cei mai bogaţi inovează nenorocit prin galerii de sticlă stropite cu flori văpsite.

Femei cu strălucitoare cămăşi albe, sămănate cu cusături negre bogate, dar fără altă urmă a portului, înlocuit cu o fustă de târg; frumoşi bărbaţi în portul sprinten al muntelui. Merg, vara, departe, la câmp sau la baltă, bucuroşi că pot căpăta doi lei pe zi la secere, — i-am văzut întorcându-se de acolo, hămesiţi şi slabi, către bunele lor sate de munte; altfel, se ţin din lucrul livezilor şi din cărăuşie. Ştiu strânge însă şi îngriji bine. Pe străini, de orice fel, chiar pe Românul din alte părţi, cu altă înfăţişare şi alte obiceiuri, nu-l sufăr. „Civilisaţia" a dat doar câteva rochii de oraş, a căror vedere nu face, de sigur, cât de puţină plăcere. Alte sate, numai la Mâneciu, — un *La Manche* românesc, pentru pasul muntelui ca o „mânecă" —, împărţit în Mâneciu-Pământeni, vechi locuitori din „Ţară", şi Mâneciu-Ungureni, Mocani trecuţi de peste graniţă[1]. Casele unora şi altora, fără nicio deosebire între ele, se deapănă cale lungă până în margenea pădurii, al cării rând a venit în sfârşit.

În modâlci de pământ nisipos, care se desface în pâlcuri albe, se înfig bătrâni copaci de dealuri, strânşi unul în altul. Numai la Orăţii, pădurarii Eforiei încearcă o pepinieră de brazi, cari, deocamdată, în

[1] Şi la Poseşti e tot aşa.

www.dacoromanica.ro

tufe mărunte, îşi strâng frunzele dese. Prăpăstii mari se deschid în dreapta, şi dincolo de dânsele alte dealuri rotunde se ridică supt alt veşmânt de păduri până la culmile din zări, care zimbesc, albastre. Jos, Teleajenul tulbure vuieşte mânios de vale.

Turnuri răsar din desiş, şi îndată te afli înaintea bolţii de întrare a mănăstirii Susana Un cerc de bune case curate ca păharul încunjură o bisericuţă gătită. De mult încă, din veacul al XVIII-lea, erau „maice călugăriţe", de aici şi de „dincolo", în codrul din valea Teleajenului. Numai în veacul nostru, biserica s'a făcut de piatră, la 1840, iar peste patruzeci de ani s'a înoit cu ajutorul a trei Braşoveni. Stariţa însăşi era Braşoveancă, precum este şi cea de astăzi; o bună parte din maice, care lucrează la dulceţi de zmeură, la scoarţe şi la desul mohair negru, sânt fete în Ardeal, dar nu din ţărănime chiar, ci din ceia ce s'ar putea numi „aristocraţia" Săcelelor.

După ce s'a isprăvit pădurea, drumul duce tot printre minunate pajişti înflorite, de care încă nu s'a atins coasa la acest sfârşit de Iulie. Drept înainte, el ţinteşte, printre căsuţele unui sat mai mic şi sărac, la pasul, tăiat în lutul dealurilor împădurite, al Bratocii[1]. La dreapta, o cărare şerpuieşte printre flori până la mănăstirea Cheii.

Te-ai aştepta la una din tainiţile de murdărie şi neîngrijire care sânt astăzi, prea adesea, mănăstirile călugărilor. Îndată ai însă o plăcută surprindere. Totul e în bună stare şi arată un spirit de rânduială desăvârşită. De-asupra uşii, o inscripţie cu slovele frumoase, bine săpate, arată cum s'a ridicat clădirea pe moşia Banului Mihalachi Ghica, frate a doi Domni

[1] E un nume de om. Cf. Obrocea.

www.dacoromanica.ro

şi stăpân pe acest pământ de hotar, — însuşi tatăl femeii, de o cultură universală, care a fost scriitoarea în mai multe limbi Dora d'Istria. Se pare că la început se pusese numele Banului între ctitori, de şi el nu se îndurase a da pământul fără plată: un rând a fost, în adevăr, şters şi înlocuit cu altul, care vorbeşte de cumpărătură.

Cei d'intâiu călugări de aici, cari au venit cu cărţi multe, cu unele manuscripte bune[1], cu icoane şi portrete de învăţători ai lor, au pornit de la Căldăruşani, unde, ca şi la Cernica, pătrunsese spiritul de reforme, de hărnicie disciplinată, de iubire pentru carte, de bună înţelegere frăţească al Paisienilor din Moldova. În arhondaric se înşiră chipul de bătrâneţă ale lui Paisie, acela al lui Calinic de Cernica, ajuns apoi episcop de Râmnic, şi ale altor clerici din aceiaşi direcţie. Calinic e înfăţişat şi mort, înveşmântat în scumpele-i odăjdii arhiereşti. Se vede şi un portret al Mitropolitului Dionisie Lupu, ocrotitorul lui Lazăr şi părtaşul la întemeierea celei d'intâiu şcoli înalte româneşti în Capitala principatului muntean.

Azi paisianismul, sârguincioasa şi rodnica obştejitie s'a dus. Dar îi vezi încă urmele în cuvioasa înfăţişare a lucrurilor şi oamenilor: bătrânul stareţ voinic, eclesiarhul cu lungă barbă neagră, priceput în ale zugrăviei bisericeşti. Nu s'ar putea învia oare din asemenea urme vechiul curent folositor Bisericii şi culturii?

---

[1] Unul trebuie să se afle acum în biblioteca lui I. G. Duca.

www.dacoromanica.ro

VIII.

I L F O V U L

1. Bucureştii.

Călătorul venit dintr'un oraş de provincie, unde Bucureştii sânt lăudaţi peste măsură, batjocuriţi din despreţul pe care-l avem pentru tot ce se ţine de noi şi porneşte de la noi, sau invidiaţi pentru răpedea lor înflorire pompoasă, drumeţul plin de evlavie, care soseşte, cu mintea luminată de un ideal, dintr'un colţişor ardelean sau bănăţean, ori din Bucovina,— unde totuşi e mai puţină încredere în silinţile noastre —, e lovit întâiu de meschinăria gării. Vechea clădire neîncăpătoare şi fără faţă era să fie înlocuită, cât de răpede, printr'un măreţ edificiu, al cărui proiect a fost însă înlăturat prin vremile rele de deunăzi, aşa încât am rămas cu ceia ce era mai înainte[1].

Nu numai gara a fost înălţată fără gust, dar locul ei chiar a fost ales fără nicio socoteală alta decât a interesului practic, care nu merită totdeauna locul întâiu, când e vorba de o Capitală. Ploeştii, Piteştii, şi mai ales Galaţii, impun de la început prin larga, frumoasa, moderna stradă care se deschide în faţa celui ce părăseşte gara. Aici te afli înaintea unui trunchiu de alee încunjurată de plantaţii, din care se iveşte monumentul inginerului Duca. Apoi întorci în dreapta şi, mai puţin cotită decât în alte părţi, vezi Calea Griviţei.

[1] O gară nouă, modernă, luminoasă şi aerată, dar fără caracter monumental, s'a ridicat pe urmă (1939).

www.dacoromanica.ro

Odată era aici, înainte de zidirea gării şi strângerea în acest punct a firelor de fier ce mijlocesc transportul, o mahalà-sat, o ulişă de târg dunărean, cu hanuri ale căror curţi rău îngrădite adăpostiau, într'un amestec de pănuşi şi băligar, cară şi căruţi, cu crâşme de drumul mare ispitind la turburel botezat şi la mititei daţi prin cenuşa de supt grătarul lor de frigere, cu maidanuri pentru câni fără stăpân şi pentru murdăriile vecinătăţii. De atunci s'a făcut aliniarea, s'a întins unul din cele mai bune pavagii de granit, s'au înfipt felinare a căror lumină Auer scânteie până departe, s'au pus şine pentru tramvaie. Noaptea, şirul lung de birje minunate, ce mărgeneşte trotoarul cât vezi în zare, strecurarea grăbită a mulţimii în toate părţile, mulţime care ştie să meargă şi ştie să se îmbrace, lunecarea luminoasă a vagoanelor de tramvaiu, defilarea răpede a trăsurilor, printre care se amestecă echipagii boiereşti cu livrèle şi roţile învelite cu cauciuc[1], strigătele, care sânt unul din cele mai sigure semne de recunoaştere ale Bucureştilor, gardiştii cu înfăţişarea militară, cari îndreaptă şivoiul ce se tot revarsă, — acestea toate ieau ochii şi auzul, şi cuceresc.

Altfel e însă ziua. Cu toată lărgimea şi circulaţia ei îmbielşugată, Calea Griviţei nu e de loc monumentală şi n'are niciun caracter lămurit. Taraba populară, boltă orientală, învelită cu tinichea, pretinde să stea în rând cu casa ce are două, trei etaje, cu vila, cu palatul; şi anumite consideraţii, foarte omeneşti şi foarte politice, cruţă această rămăşiţă de barbarie săracă, pe care se poate însă ţintui o 'cartă de alegător în Colegiul întâiu. Statul a dăruit acestei „căi", ce răsună toată ziua de huruitul trăsurilor, Şcoala de Poduri, a cării faţadă polihromă răsare şi mai frumos vara din mijlocul verdeţii arborilor, dar

[1] Dispărute în epoca tracţiunii mecanice (1939).

www.dacoromanica.ro

frumoasa, întinsa Şcoală de Meserii, din apropiere, se ascunde în ramura laterală din stânga, Strada Polizu. Tot de la Stat vine, mai încolo, Şcoala de Aplicaţie, cu faţada severă, goală, o clădire de pe la 1860, din era căsărmilor lui Cuza, — mult inferioară Şcolii Militare din Iaşi, înconjurată de atâta aier şi de atâta lumină. Curtea de Conturi, care se vede ceva mai departe, tot în stânga, e nouă, dar face o impresie împovărătoare prin greoiul coperământ de tablă care o striveşte, şi e lipsită de orice frumuseţă. Numai la capăt, se văd parte din marile ziduri galbene, bătrâneşti ale Ministeriului de Finanţe, care pătrunde strâmb în întretăiarea Căii Griviţa cu Calea Victoriei.

Comuna, din partea ei, a găsit că aici e locul să aşeze o hală şi, pe când Calea Buzeştilor, dreaptă, largă, dar întunecoasă, fuge în stânga, în dreapta e învălmăşeala precupeţilor, scaunelor de carne şi căruţelor, care strică începutul curatei strade a Berzei.

Până aici Calea Griviţei părea să se desvolte ca o stradă comercială, progresând de la cocioabele cu restaurante ieftene la înaltele clădiri care adăpostesc mai departe prăvălii moderne. Dar de la această încrucişare urmează mai departe un amestec de case de locuit, — ca în toată România o casă pentru o familie, — de băcănii, de băi, de magazine, de ateliere. Casele sânt mai toate curate, dar numai ici şi colo se poate vorbi de frumuseţă. Un tip sarbăd de construcţii de specula se repetă mai des, ca şi în alte părţi ale oraşului. Laudă s'ar cuveni numai acelor ce au reparat cu toată cuviinţa biserica Sfinţilor Voevozi, la o nouă întretăiare de strade laterale, făcând din această clădire cochetă şi din şcoala comunală de lângă dânsa un colţ pe care ochiul îl caută cu mulţămire, sau gustului care a condus clădirea Casei Lahovary de lângă Curtea de Conturi.

www.dacoromanica.ro

În total vorbind, Calea Griviţei, care e totuşi o parte aşa de importantă a Bucureştilor, se termină fără să-şi fi găsit rostul.

În jurul ei se grupează însă un întreg cartier, fără distincţia sau luxul boieresc, care nu dă muncă şi nu face schimb, dar care înfăţişează partea cea mai sănătoasă şi mai cuviincioasă a cartierelor de case de închiriat pentru funcţionari: o curte îngustă, două fereşti în coastă la stradă, şi apoi un şir mai lung sau mai scurt de odăi ce se prelungesc în aceiaşi direcţie, încheindu-se prin bucătării cu tavanul mai jos. Tramvaiul circulă pretutindeni prin stradele, drepte une ori, dar mai adesea încolăcite, sau mai bine formând necontenit unghiuri cu o nouă linie de aliniare. Unele, — cele mai mari —, au o alee de bulevard, iar cele mai mici cuprind aceiaşi arbori în mica livadă cu care se mântuie curţile în fund. Lumina e neîndestulătoare, dar pavagiul se menţine bun. Această parte din Capitală a fóst creată prin nevoia de funcţionari ai Statului întemeiat pe o bază centralisată şi de răspândirea profesiilor libere. A prefăcut astfel pe cât era cu putinţă vechea mahală deşirată, deslânată, strâmbă, sămănată la întâmplare prin şesul cel fără de hotar, bogat în arbori fără întrebuinţare, în praf de vară, în noroiu de primăvară şi toamnă, în zăpadă murdară de iarnă.

În Calea Griviţei, care a fost stradă fără a fi fost „pod", nu se întâlnesc amintiri ale unui trecut boieresc sau domnesc. Din potrivă, marea arteră de lux, de strălucire, de primblare, de cofetării şi cafenele, de comerţ supţire: mode, mobile, cărţi şi „delicatesuri" de băcan, a avut o îndelungă şi însemnată viaţă înaintea botezului ei cu cele două neologisme, care n'au gonit însă din întrebuinţarea poporului vechiul nume secular de Podul Mogoşoaii, adecă al

www.dacoromanica.ro

nevestei boierului Mogoş, care şi-a câştigat faţă de această parte a Bucureştilor drepturi de recunoştinţă de mult uitate.

„Podul" de scânduri era mărgenit odată între pădure, una din pădurile răsărite din pământul gras al mlaştinilor secate în jurul oraşului, şi între râpa lutoasă a Dâmboviţei, care, ca un Bahluiu ceva mai mare, părea că are apă numai pentru a nărui primăvara, în săptămânile ei de şivoiu umflat, urîtele maluri, pentru a da umezeală veşnică tuturor caselor risipite de-o parte şi de alta a ei şi pentru a îneca din când în când pe cele mai apropiate de dânsa. În faţa lungului „pod", mai şerpuitor şi mai îngust decât oricare altul din ţară poate, se înălţa, pe una din movilele malului drept, Curtea Domnească, dreasă din piatră, poate de Matei Basarab, de sigur de Brâncoveanu, Vasile Lupul muntean în ceia ce priveşte iubirea pentru clădiri, lux şi strălucire, şi de Alexandru Ipsilanti. De la o vreme, încă din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, boierii în lungi haine orientale se deprinseseră a nu mai sta pe la moşiile şi viile lor, ci se îngrămădiau cât mai aproape de ocrotitoarea streaşină a lui Vodă. Podul Mogoşoaii căpătă astfel viaţă: case de piatră pentru stăpân şi pentru numeroasa tagmă a robilor cari făceau toate meşteşugurile casnice, se durară în mijlocul curţilor noroioase, grădinilor bogate în flori, livezilor cărora nu li se mai dădea de capăt, pierzându-se tocmai în sărăcia umilă a mahalalelor. Arcuşurile fermecate ale Ţiganilor meşteri prinseră să se audă în cerdacele de privelişte şi de sfaturi. Şi butcele vechi, caleştile mai nouă duruiră pe scândurile şi bârnele de care era acoperită cea mai mândră din stradele Scaunului Domniei.

O mare schimbare suferi „podul", când Chiselev, Muscalul „filosof" şi filantrop, care făcu şi puse

www.dacoromanica.ro

în aplicare Regulamentul Organic şi care ne iubia pentru primitivitatea noastră patriarhală, cât şi pentru anexarea de care ne credea vrednici, făcu în pădure *Şoseaua,* — ca drum, prelungit apoi de Domnii ce urmară după el, până la Ploeşti, şi cu boschete de arbori. Înainte se mergea după aier, care era şi în livada fiecăruia, pe malul Dâmboviţei, până la ostrovul Sfântului Elefterie, până la Herăstrău, puncte de răcoare umedă şi de bogată vegetaţie băltoasă, aşezate „la ţară", departe de margenea risipită a oraşului. Lucrul de căpetenie era însă legănatul molatec pe pernele caleştei. O plăcere pe care au găsit-o şi în noua primblare, care n'a fost, multă vreme, cercetată decât de oamenii purtaţi pe sus, şi astăzi încă nu e gustată pe cât se cuvine. Între noua „şosea" şi oraş se întindea până dăunăzi un capăt de mahalà, făcut pentru a primi ţărani drumeţi cu carăle. Dar, cu toată păstrarea vremelnică a acestui ostrov din trecut, Bucureştii erau încheiaţi în această parte care era să vadă, mult mai târziu, bizarul amestec de mari case luxoase de toate stilurile, confundate une ori în aceiaşi clădire, dar în mediu vesel de verdeaţă, al noului cartier Filipescu[1].

Peste o întreagă jumătate de veac de la Chiselev şi îmbunătăţirile lui, Dâmboviţa, „dulcea" apă cu chefuri rele, intră în sfârşit supt stăpânirea omenească. I se puseră stavile de maluri adânci, săpate în gropile râpei, dar fără altă verdeaţă decât a buruienilor răpănoase sămănate cu mătreaţa hârtiilor murdare şi a imundiţiilor, şi poduri de piatră înlocuiră de-asupra râului canalisat vechile podeţuri de lemn, cum sânt acelea care se pot vedea şi astăzi în Moldova, peste urîta gârlă a Bârladului.

[1] S'a adaus frumuseţa Şoselei Jianu şi noul cartier creat supt primarii din urmă, de la d. Donescu la generalul Dombrovschi (1939).

www.dacoromanica.ro

Acum începu gloria Podului Mogoşoaii, peste care trecând, în 1878, oştiri româneşti învingătoare, ele-i schimbară numele în Calea Victoriei. Boierii începură a-şi preface casele, înşirate mai ales de către Şosea, unde arborii schimbau mai mult aierul. Casele unora dintre dânşii, vândute Guvernului sau particularilor, deveniră Academia Română, alcătuită cam stângaciu din două gospodării boiereşti, dintre care una e şi ceva mai înaltă decât cealaltă[1], Ministeriul Justiţiei, proprietate a Academiei, pensionatul călugăriţelor francese, unde e şcoală de multă vreme[2], Legaţia germană, Liceul Sf. Gheorghe. Puţine vechi locuinţe păstrară curtea lor de igrasie, coperemântul lor ţuguiat, fereştile lor mărunte, aşa cum se văd la Casa Moruzi, pe ruinele căreia, mâne, va fi aşternut pavagiul unei strade noui[3]. Gheorghe Vernescu începu cu înălţarea de admirabile palate, pentru boierimea veche sau nouă, şi după dânsul cartierul întreg se împodobi cu clădiri măreţe, potrivite cu bogăţia, cu mândria proprietarilor şi cu aspiraţiile moderne ale României şi capitalei sale: casele Grădişteanu, Olănescu, Cerchez[4], enorma clădire, făcută din toate materialele, în toate colorile şi cu toate stilurile, masiva coroană de suveran oriental, prin care beizadea Grigore Sturdza aduse cel puţin marele serviciu de a distruge un întreg ungher de mahalale; în sfârşit noua casă Cantacuzino. Pe locul unde, în 1891, se vedea un vechiu arc de triumf uitat, cu stâlpii lui de lemn de pe cari se cojia hârtia poleită, între mici bărbierii şi cârciume de sat turcesc, se rotunzeşte o piaţă mare, singura în

[1] S'a adaus marile clădiri din fund (1939).

[2] Acum Pensionul Moteanu, Călugăriţile, prin grija noastră de a ni creşte străin copiii, au un palat aiurea (1906).

[3] A putut fi salvată şi e un Museu al oraşului (1939).

[4] Şi-au schimbat proprietarii (1939). V. şi cartea mea, *Istoria Bucureştilor*, 1939.

www.dacoromanica.ro

Bucureştii fără perspectivă şi fără aier. De o parte domină, isolat în trufia sa, acel palat Sturdza, — azi Ministeriul de Externe[1], — cu aurilurile şi emblemele sale; în faţă, o altă frumoasă clădire, a Funcţionarilor Publici, în stil vechiu românesc, cu coperemânt ţuguiat, ocniţe, brâie de smalt şi lemnării săpate, scobeşte cele trei rânduri ale sale, cuprinzând berării, spiţerii, sanatorii şi cochete apartamente.

Şoseaua porneşte în faţă, cu mulţimea nesfârşită de trăsuri luxoase ce se înfundă în verdeaţă, în amurgul zilelor de serbătoare, supt paza splendizilor jandarmi călări, ca nişte statui de bronz, pe când mahalalele-şi răsfiră pe alei cocoanele pretenţioase, în haine bătătoare la ochi prin coloarea şi croiala lor, şi lumina bună a soarelui darnic în aur şterge neegalităţile şi greşelile de gust, curăţind şi înfrăţind toate într'o frumuseţă felurită şi vioaie. Vechile şosele în care, de pe la 1870, se încingea oraşul, Şoseaua Bonaparte, Şoseaua Basarab, Şoseaua Filantropiei, îndreptate întru câtva în ceia ce priveşte umilinţa clădirilor scunde, se desfac pierzându-se în zare. Iar, ca strade nouă, de o parte Strada Buzeştilor, aliniată, împodobită cu arbori de bulevard, străbătută des de tramvaie ce vin de la gară, din Strada Berzei, iar, de alta, noul bulevard al Colţei, început pe vremea de mari clădiri şi deschideri de strade, în clipa celui mare avânt de înoire, prin anii nouăzeci. Cea mai largă din stradele Capitalei, despărţită în două printr'un şir de castani tineri, ţinteşte drept înainte spre Strada Romană, între minunate vile cu două rânduri şi între locuri încă goale, care aşteaptă clădiri asămănătoare. Iar Strada Romană, care scade în frumuseţă înaintând, duce, la capătul ei, spre fundul de mahalale care s'a păstrat încă mai îndărătnic, în partea opusă

[1] Menit peirii, ridicându-se în loc altă clădire (1939).

www.dacoromanica.ro

gării civilisatoare: mahalaua Teilor şi a Icoanei, care, începând prin zidiri nouă, se mântuie între căsuţe bătrâneşti cu zaplazuri putrede, cu streşina peste ochi mărunţi de geamuri, cu gospodari în papuci, gospodine legate la cap şi puzderia cânilor răi cari apără de pungaşii aruncaţi pe strade în pripa civilisaţiei avutul unor oameni cari nu pun uşor în mişcare banii strânşi cu greutate şi bine tăinuiţi.

Tăierea Dâmboviţei n'a găsit destule puteri şi destulă iniţiativă pentru ca râpile, prefăcute în strade destul de largi, în „splaiuri", cum li se zice pe urîte table albastre pătate, să ajungă a fi strade locuite, strade străbătute, strade bine pietruite. În sus, spre gară, malul stâng n'are alte podoabe decât o nouă casarmă, în mijlocul unui maidan pe care până ieri vuiau minavetele panoramelor, dulapurilor şi menageriilor, şi spaţioasa clădire pătrată, roşie-galbenă, a Imprimeriei Statului [1]. Malul se duce apoi, pe lângă unele case particulare frumoase, către o regiune de căsărmi, de spitale militare, de mici străduţe înguste, unde nu e măcar o mahală cu bune obiceiuri vechi, ci o ţigănie prăfoasă şi noroioasă, din care te strecori cât mai iute ca să poţi răsufla în larg [1].

În jos, privirile întâlnesc pavilionul de fier al Halei celei mari, cu pivniţele ei adânci, cruşite de sânge pe trepte, cu împrejmuirea de deposite de mărfuri ce nu mai încap în cuprinsul de metal. Apoi, pe lângă căsuţe, suite une ori pitoresc pe înălţime, „splaiul" merge să se piardă în regiunea de mahalale pe care am întâlnit-o şi înainte: funduri joase cu căsulii urâte, peste care se năpusteşte, la

[1] Frumos refăcută de directorul Bunescu (1939).
[2] Noile prefaceri au înlăturat-o în sfârşit (1939).

www.dacoromanica.ro

anumite timpuri ce se prevăd, dar nu se înlătură, şivoiul ploilor mânioase.

Dar, dincolo de acest zid de case ale malului, pe care-l sfarmă ieşirea spre Dâmboviţa a Căii Victoriei, se întinde ceia ce nu e, în Bucureşti, nici mahalà, nici Sfat boieresc, nu are nici petrecerile smerite ale mitocanilor, nici risipa, în gust franţuzesc, a claselor stăpânitoare. De la Calea Griviţei până la Hôtel de France, — de la care până la râu se întind măreţele clădiri ale Casei de Depuneri şi Poştei şi masivul casei Prager, — domneşte viaţa de negoţ, puternica viaţă de bazar a Bucureştilor.

Calea Victoriei înaintează, ducându-se necontenit, fără unghiuri de întrerupere, de cârnire, dar aproape fără perspectiva ce i-ar înzeci frumuseţa, între mari clădiri, mai ales cu două rânduri, dar înălţându-se de atâtea ori mult mai sus decât atâta. Aici, după casele boierilor, sânt magazinele, sânt o parte din marile oteluri. Stradele înguste ce se desfac nu cuprind, afară de singura Stradă Regală, foarte scurtă, decât vile şi case de locuit, printre care se văd unele şcoli şi clădiri oficiale. Viaţa politică şi culturală e represintată prin Ateneul cu linii antice, strivit azi de un mare otel în beton armat care vămuieşte pretenţiile indigenilor şi străinilor în luxul său trufaş, prin Palatul Regal, de cărămizi, văpsit galben, simplă clădire fără valoare, dar şi fără pretenţii arhitectonice[1], prin Fundaţia Universitară a Regelui Carol în faţă, iar mai jos prin Teatrul, clădit cu vre-o jumătate de veac în urmă, dar crescut mult prin înădirea în anii ultimi a unor spaţioase anexe[2].

[1] Înlocuit de măreţele construcţii noi, după focul care-i cuprinsese partea principală (1939).

[2] Şi aici, în faţa Palatului, betonul armat şi-a ridicat un monument, de aceiaşi lipsă de stil şi de gust: Palatul Telegrafului şi Telefoanelor (1916).

www.dacoromanica.ro

Urâtele biserici cu turle de lemn, — căci Bucureştii sânt aproape lipsiţi de biserici vrednice de acest nume —, care pătau partea boierească a stradei, nu se întâmpină aici. Una ceva mai cuviincioasă, Sărindarul. a fost înlocuită printr'un parc, care era însă cât se poate de rău îngrijit, pentru ca apoi să se înalţe pe el liniile simple, dar măreţe, ale Palatului Ofiţerilor, a cărui frumoasă faţadă a fost stricată însă de facerea unor trepte exterioare inutile.

Aici o nouă şi largă stradă, plantată cu arbori, luminată cu globuri de lumină electrică, străbătută de masive vagoane de tramvaiu tot electric, taie vechea cale a noii Victorii. Sânt bulevardele.

Amintirea bulevardelor parisiene, pe care le-a deschis baronul Hausmann şi care în cel mai scurt timp s'au acoperit de clădirile cele mai strălucite ale Parisului, dorînţa respectuoasă de a da Suveranului o legătură dreaptă, largă între reşedinţa sa de iarnă din Bucureşti şi cea de vară, care era atunci la Cotroceni, mai sus de Dâmboviţă, şi, în sfârşit, convingerea că noul Bucureşti trebuie clădit pe ruinele mahalalelor, a făcut, pe vremea războiului de Independenţă, să se dischidă, prin exproprieri costisitoare, Bulevardul Elisabeta. S'a uitat însă un lucru: că o stradă nu e nimic fară case şi fără locuitori şi că aceştia nu vin decât atunci când strada se despică între regiuni care căutau neapărat şi de multă vreme o legătură. Însă viaţa Bucureştilor nu se desvoltă în spre Cotroceni şi nicio aglomeraţie mare nu se făcuse acolo, trebuind a fi unită cu centrul. Deci particularii n'au clădit, şi până astăzi se văd de-a lungul bulevardului, chiar în părţile lui mai apropiate de Calea Victoriei, locurî virane, de multe ori neîngrădite, vechi dărâmături, clădiri nelocuite. Această nepăsare a Bucureştenilor pentru frumosul drum nou

www.dacoromanica.ro

putea fi compensată de Stat, care avea atâtea edificii de înălţat încă. Ceva s'a făcut. Pe când Eforia Spitalelor Civile îşi clădia palatul băilor şi Otelul Bulevard se ridica în coastă, Cârmuirea zidia, în faţa grădinii pe care Bibescu o dăruise oraşului pe locul de băltoace al Cişmegiului (sau Fântânarului), Imprimeria Statului, apoi Ministeriul de Lucrări Publice (în stil românesc cu coloane egiptene). Era vorba de alte clădiri mari, dar crisa ultimilor ani opri lucrările şi, — greşeala pe care Statul a făcut-o la noi numai şi continuă a o face —, atâtea edificii grandioase, în loc să fie grupate pe aleile de căpetenie ale circulaţiei, fură aruncate în unghiuri neprielnice, unde abia dacă le zăreşte călătorul sau chiar Bucureşteanul.

Un alt primar, Pache Protopopescu, om cu cele mai bune intenţii, pentru care i s'a şi ridicat o statuie de bronz, cum n'o au un Eminescu, un Alecsandri, socoti că un bulevard al Nordului cere după dânsul şi un bulevard al Sudului. Acesta fu adus la îndeplinire frumos şi răpede. De la clădirea severă şi liniştită a Universităţii, — în care însă Senatul şi Museul ghemuiesc salele de curs într'un singur colţ[1], — linia noii strade străbătu vălmăşagul mahalalelor, tăind case în două, prefăcând dosuri în faţade, lăsând grădini spârcuite pe margenea trotoarelor de basalt artificial. Această stare era un provisorat, care trebuia înlocuit în cel mai scurt timp. Bulevardul mergea spre Calea Moşilor, cu oborul ei aşa de cercetat, cu târgul anual din timpul verii, — care s'a desvoltat în ultimii ani până la un mare bâlciu, până la o Exposiţie populară, — cu mahalalele ei înţesate de locuitori săraci, ţărani şi lucră-

[1] Senatul a fost mutat pe Bulevardul Elisabeta (1939).

www.dacoromanica.ro

tori de la fabricile din vecinătate. Dar regulamentul prevedea clădiri mari, scumpe, proprietarii ţineau la preţuri neauzite, şi până atunci se respecta cocioaba lor sălbatecă, în loc de a o arunca la pământ şi de a împrejmui locul gol, ca aiurea, cu uluce înalte, ce s'ar fi acoperit de afişe. Se zidi aici, în faţa casei cu chirie pe care o ocupa Ministeriul de Război, un costisitor şi baroc Ministeriu de Domenii. Ici şi colo, câţiva particulari strânseră în pustietate palatele lor, arătând în acele locuri ce ar putea să fie acest bulevard. Unele colţuri zdrenţoase fură curăţite, rotunjite, lăsând să se vadă mici strade laterale plăcute. La întretăierea cu Strada Colţei, unde se veşniceşte cea mai păcătoasă din Primării[1], iar, de cealaltă parte, marele spital modern întinde faţada-i dungată, — un masiv grup de bronz şi piatră, cu alegorii francese greoaie, fu aşezat întru amintirea muncii roditoare a lui Ion Brătianu. În altă piaţă rotundă, mai sus, se făcu loc unui Rosetti în jilţ, pe când o a treia cuprinde comemoraţia în bronz a lui Pache Protopopescu însuşi. Dar, cu toată existenţa acestor oaze, bulevardul rămânea o alee de triumf printre căsuţe de târguşor.

Între acest bulevard şi Dâmboviţă se întinde adevăratul cartier de comerţ. Strada Colţei duce în larga piaţă a Sfântului Gheorghe, cu o mare biserică în mijloc. Aceasta poate fi privită ca sâmburele Bucureştilor ce vând. Insula zgomotoasă, cu mărfuri atârnate pe pereţi sau expuse în vitrinele înaltelor case, lipite, ca în Apusul zgârcit de spaţiu, una de alta, e străbătută de trei lungi strade: Strada Doamnei, Strada Lipscanilor, unde vindeau Grecii şi Bulgarii ce-şi aduceau marfa din Lipsca, de la vestitul iarma-

[1] Dărâmată de atunci, dar nu înlocuită. Un loc viran deschis binevoitor privirilor publicului se răsfaţă în locul ei (1916). E întrebuinţat pentru mici expoziţii (1939).

www.dacoromanica.ro

roc; Strada Carol, cu piaţa Sfântului Anton, unde se vând florile. În lat, se coboară spre Dâmboviţa Strada Şelarilor şi Strada Bărăţiei. Iar în fund Calea Moşilor, Calea Călăraşilor, cu aceiaşi înfăţişare de suburbie vienesă, merg spre mahalalele din mergene. Tot pe acolo e Calea Văcăreşti, şi stradele, ulicioarele vecine adăpostesc, pe lângă cafenelele, halele lor de lucruri vechi, sinagogele lor, Evreimea săracă, care se împrăştie din acest mare negoţ variat cu mărunţişuri. În Orient, până la Constantinopol nu mai e un bazar ca acesta.

În faţă cu acest Bucureşti e un altul, vechiu, sărac şi mort. Începutul oraşului de astăzi e cetăţuia pe care Mircea-Vodă o întemeiè în secolul al XIV-lea pe locul unde sânt astăzi Archivele Statului, de sigur pentru a supraveghia ce se petrece în largul şes băltos ce merge până la Dunăre. Celelalte Curţi domneşti, dintre care cea din urmă, a lui Alexandru Ipsilanti, a dat temelii şi fragmente de ziduri şi palatului, ce se ridică astăzi, al Archivelor, după ce ruinele din secolul al XVIII-lea adăpostiseră încă de la crearea instituţiei rămăşiţile documentare ale trecutului, se vor fi urmat pe acelaşi pământ, cum era obiceiul. În acest cas, biserica lui Mihai-Vodă va fi înlocuit o alta mai veche, mergând până la timpurile depărtate ale întemeierii.

Acest vechiu sâmbure al Bucureştilor se desvoltă întâiu către Sud. Alexandru-Vodă ridică în al XVI-lea veac încă o nouă biserică, pe un al doilea deal, acea biserică ce primi, la restaurarea ei de nepotul de fiu al întemeietorului, numele de „Radu-Vodă", după acest Radu Mihnea, un bun creştin şi un om cu apucături mari. Apoi, în împrejurimi, alţi Domni ai aceluiaşi veac dădură lupte şi înfipseră în pământ mari cruci de amintire. Pe când oraşul trecea

www.dacoromanica.ro

Dâmboviţa, el înfloria până departe în lungul apei, aruncând tot ramuri nouă de mahalale. Prin anii 1650, Constantin Şerban clădi pe vârful dealului celui mai înalt, dar celui mai depărtat de râu, Mitropolia, care putea fi socotită pe acea vreme ca o clădire frumoasă. În ultimul şfert al acestui secol al XVII-lea, Şerban-Vodă, care, ca prigonit al Domniei, căutase mântuirea în colţul de vechiu codru ce rămăsese la Cotroceni, îşi făcu mica, dar armonioasa mănăstire, socotită pe atunci ca o minune a artei, într'o curăţitură de pădure. El însuşi, când moartea-l smuse înainte de vreme, şi ai lui găsiră odihna lor aici. Cu mănăstirea Cotrocenilor şi cu mahalalele tăbăcarilor din capătul opus, vechiul Bucureşti îşi ajunsese hotarele la Miazănoapte şi Miazăzi. La Răsărit, el n'a fost niciodată foarte întins, ci s'a pierdut îndată în şesul sămănat cu căsuţe.

Viaţa s'a depărtat astăzi de acest ţerm al cărui rost samănă, oarecum, cu al Iaşilor. Începând de la creaţiunea lui Şerban-Vodă Cantacuzino, şoseaua care se ridică de la Dâmboviţă, despicând un teren mlăştinos, pe care l-au curăţit aici canalele de scurgere, are la dreapta întinderile cu boschete, straturi, sere şi pavilioane, vastul parc ştiinţific al Grădinii Botanice, cu înălţările şi scufundările lui. De cealaltă parte, se îndesesc arborii bătrâni ai parcului princiar, cari duc la frumosul castel nou, cu faţada primitoare. Pe lângă el, biserica, dreasă în ultimele luni, a Cantacuzinilor, apare ca o capelă de Curte, iar turnul de întrare, pe care se amestecă stema domnească veche şi cea nouă, stă ca o curiositate istorică măruntă, cruţată încă. Căci în chiliile călugărilor şi-a făcut loc întâiu reşedinţa princiară de vară a lui Vodă-Cuza şi Vodă-Carol, care a avut de urmaşi în clădirea, astăzi aşa de deplin prefă-

www.dacoromanica.ro

çută, pe Principii Moştenitori, şi în toate se simte eleganţa aleasă, iubirea de artă şi de natură, simţul pentru originalitate, pentru coloarea locală şi coloarea istorică, care deosebesc pe Principesa Maria.

În faţa castelului e o mică gară, care-l deserveşte. Apoi mai în sus, şoseaua desparte casărmi şi stabilimente militare mai ales, cu care sânt în legătură şi casele de locuit din mica mahalà, înaintea căreia se opreşte, lângă râu, linia tramvaiului electric.

Ştiinţa e vecină cu arta din palatul şi parcul princiar. Pe un nou bulevard, încă aproape gol de clădiri, care duce de la Dâmboviţă la poarta sudică a parcului, ea a clădit Facultatea de Medicină, înaintea căreia se ridică acum statuia iniţiatorului învăţământului medical român, doctorul Davila. Şi apoi pe mal se înşiră: Şcoala de Veterinărie, cu faţada luată după a Imprimeriei Statului, marele Institut Bacteriologic, unic în Europa, al d-rului Babeş, Institutul de Chimie al d-rului Istrati. La doi paşi de Facultatea nouă, clădirea mai veche, din vremea lui Cuza, a Asilului Elena Doamna, astăzi şcoală reală de fete şi internat, desfăşură faţada-i severă.

Într'a doua linie vin acum casărmile: casărmile lui Cuza, ce se văd de la Dâmboviţă, păzind singuratece în câmpie, căsărmile nouă din Dealul Spirii, care se încheie jos cu zidurile Arsenalului Armatei, după ce înfăţişează eleganta siluetă a monumentului de bronz pentru pompierii căzuţi la 1848, luptând, fără scop şi mai mult într'un năcaz, contra Turcilor veniţi ca suzerani şi prieteni.

De la acest cartier militar înainte, porneşte altul, care cuprinde mai mult rămăşiţe istorice, dintre care multe sânt adaptate nevoilor vremii nouă. Lângă palatul lui Ipsilanti, pe deal, stau acum Archivele Statului, clădire masivă, puternică şi sigură, al cării coperiş de ţigle roşii se vede de departe, de pe

www.dacoromanica.ro

malul celălalt. Biserica lui Mihai-Vodă îşi are şi astăzi slujba în curtea Archivelor. Biserica Doamnei Bălaşa, în minunata ei grădină, Spitalul Brâncovenesc au ca interminabil vecin Palatul Justiţiei, în măreţia căruia lipseşte numai măsura. Prin singura stradă largă a Bucureştilor vechi, Calea Rahovei, se ajunge la cea mai mare biserică din Bucureşti, înaltul Sf. Spiridon al Ghiculeştilor. Mitropolia lui Constantin Basarab e încă Mitropolia noastră, pe atât de strălucitoare, pe cât de fără strălucire se înfăţişează în afară. O clădire nouă lângă dânsa adăposteşte Camera Deputaţilor, şi o aleie de stâlpi cu vulturi de stuc (nu de piatră, nici de marmură) duce, nu atât la Mitropolie, cât la locul unde se face gălăgia care întovărăşeşte munca de toate zilele a Statului[1]. Cealaltă coastă a dealului, pe unde nu vin trăsurile miniştrilor şi deputaţilor[2], e, prin urmare, cu totul părăsită, năpustită de arbori, în cari se pierde micul palat metropolitan. Din vechea biserică a Radului-Vodă a scăpat de o reparaţie fără socoteală, făcută, totuşi, în vremea marilor, învăţatelor restaurări ştiinţifice, numai splendidul turn greoiu, care ameninţă să se dărâme; biserica însăşi a fost nevrednic de prefăcută, şi cine-o ştie cu câţiva ani în urmă n'o mai recunoaşte astăzi; vederea ei de la Dâmboviţă e ascunsă printr'o mare clădire fără stil, care e Internatul Facultăţii de Teologie. La doi paşi de aceste prefaceri regretabile, bisericuţa din veacul al

[1] Vechile cămăruţe umbroase, cu puţina lor solemnitate stângaciu improvisată, au fost dărâmate dăunăzi pentru a face loc unei enorme clădiri de piatră care porneşte de jos din vale prin substrucţii de risipă pentru a-şi odihni frontul, somptuos şi banal, în faţă cu pereţii elegantei Mitropolii vechi. Înlăuntru asfixia fisică e în proporţie cu asfixia morală (1916).

Aici s'a lărgit şi împodobit, la 1932, aleia ce duce la Mitropolie şi la Camera Deputaţilor (1932). Palatul metropolitan a fost adaus, fără mult gust (1939).

www.dacoromanica.ro

XVIII-lea a lui Bucur, în care mulţi au văzut pe presupusul cioban ce ar fi întemeiat Bucureştii (numele însă vine de la un Bucur *strămoş* de sat), se năruie în împrejurări de părăsire şi murdărie orientale. Din pietate şi din simţ pentru frumos, vechiul oraş merita o soartă mai bună pentru monumentele lui[1].

Aceştia sânt Bucureştii, mari ca întindere, ca populaţie, ca silinţi zilnice, ca bogăţie a edificiilor publice şi a locuinţilor particulare privilegiate, ca rost politic şi cultural, dar amestecând mărimea lor cu meschinărie la fiecare pas, şi încă mai mult cu o lipsă de gust care e din partea Statului un adevărat sistem. Natura nu li-a dat nici o apă mare, nici adevărate înălţimi, nici împrejurimi în totul frumoase, căci une ori şi prin sate de Ţigani şi Bulgari trebuie să răsbaţi ca să ajungi, în şesul pătat de bălţi[2] şi păduri, la mănăstiri, care mai aproape ar fi o fală (ca, pentru Iaşi, mănăstirile din margenea lui).

Şi, pe lângă acestea, norocul n'a dat încă oraşului un om care să aibă tot odată şi gust, şi putere de muncă, şi entusiasm, şi răgaz, pentru a stârpi locurile virane, pentru a nimici cocioabele, pentru a distruge necurăţenia, pentru a restrânge raza oraşului, a-l complecta în cuprinsul ei capabil de o bună gospodărie, a masca neajunsurile şi a scoate la iveală însuşirile, care există, şi a da astfel României o Capitală de care să poată fi mândră, cu *totul* mândră[3].

---

[1] O reparaţie a fost începută şi lăsată în drum, — aici ca şi aiurea (1916). A fost terminată apoi de Comisiunea Monumentelor Istorice. — Pentru toate v. lucrarea recentă: N. Iorga, *Istoria Bucureştilor,* 1939.

[2] Azi curăţite şi legate între ele (1939).

[3] S'a făcut şi se face din iniţiativa regelui Carol al II-lea (1939).

www.dacoromanica.ro

2. Plumbuita. Văcăreştii.

Şoseaua Colentinei, care duce la moşia ce a fost a lui Grigore Ghica, Domnul de la 1822, îngropat chiar în biserica de sat, se desface din şoseaua Ştefan-cel-Mare, cu fabricile ei puternice, uriaşi de că rămidă goală înegrită de fum. Aceastălaltă şosea însă nu-i samănă. E un depărtat colţ de Bucureşti, în care trecerea timpurilor a adus numai schimbări de tot mici. Pe malul de lut pe care-l taie drumul, se văd, când mai sus, când mai jos, căsuţe strâmbe, sărace, pe care chiar cea mai harnică bidinea de gospodină nu le poate îndrepta, nici înveseli. Toate sânt foarte urîte, dar urîciunea uneia nu e de acelaşi fel cu urîciunea celeilalte, ci fiecare se poate lăuda cu o nepotrivire, cu o lipsă, cu un cusur pe care nu-l împarte cu nimeni. Aici nu se mai clădeşte, ci numai rămăşiţile obosite ale trecutului, de sat oriental, pirotesc de căldura soarelui sau se posomorăsc la ploaie, ca nişte găini bătrâne, cu penele căzute.

Dar mulţime şi zarvă şi mişcare şi lucru, — acestea sânt de ajuns. Femei stau pe pământul gol cosând din degete şi din limbă; copiii se amestecă prin toate; simple războaie de ţesut se învârt pe prispă, porcii guiţă cu furie împotriva unor duşmani nevăzuţi, sacagii mână la deal cai sfârşiţi de zile, a căror spinare ciolănoasă sângeră supt biciul sălbatec, rotari încheie căruţe în mijlocul drumului, câni se răpăd înverşunaţi asupra trăsurilor, Ţigani bat fierul în colibe; supt frunzare, în prăvălii cu păreţii de coceni uscaţi, mustarii vând ghiuden uscat şi rodul cel nou, dulce şi ameţitor, al viilor.

La dreapta şi la stânga, vederea aleargă slobodă peste tăpşane învălurate, pe care le acopere de o potrivă noua catifea verde răsărită din dărnicia ploilor. Nu e un şes şi nu sânt dealuri: pare că toate

www.dacoromanica.ro

aceste case depărtate, aceste împrejmuiri de zid, aceste desişuri de copaci au fost anume desfăşurate spre vedere, ca de mâna unui copil ce se joacă. În trei părţi se văd biserici: una, mare şi nouă arată unde avea de gând un proprietar să facă un oraş de vile care nu s'a putut înjgheba; dincolo de apa de pârău a Colentinei, alcătuită ieri-alaltăieri din şivoaiele norilor, se vede de-o parte biserica din Tei, iar de alta Plumbuita.

De departe, pe muchea unei înălţimi din cele mai modeste, se descopere un mare turn de clopotniţă şi o bisericuţă pătrată cu coperemântul roşu şi cu un turnuleţ scund, ascuns ca un căpuşor fricos de broască ţestoasă. De aproape se deosebeşte înfăţişarea, vădit nouă, a turnului de la poartă şi frumuseţa, puterea zidului împrejmuitor, care a crăpat în zdrenţe roşii de cărămidă. În timpuri, el alcătuia însă o puternică cetăţuie de apărare, cu stratele-i despărţite prin var tare, cu creasta-i acoperită, nu cu oale, ca la Mărcuţa, ci cu cărămizi culcate pieziş. Din casele şi clădirile călugărilor greci s'au păstrat în trei colţuri trei ruine. De la una se vede o cămară sprijinită pe stâlpi rotunzi de cărămidă, cealaltă înşiră un rând de alţi stâlpi frumoşi, cari sprijină bolţi de-asupra beciurilor adânci. În fund, trapezăria e mai bine păstrată: o încheie un turnuleţ jos, acoperit cu tichie de ţigle[1].

Biserica însăşi, foarte trenţăroasă, se deosebeşte mult, în unele lucruri, de clădirile religioase obişnuite din aceste părţi. Pe faţadă, ocniţe se arcuiesc între două brâie de triunghiuri scobite: două ferestuici se crapă la dreapta şi la stânga uşii împodobite cu un sistem simplu de ciubuce de piatră. Încolo, e o clădire oarecare, şi aceasta vine din multele prefaceri ce a suferit biserica: din vechea zidire a lui

[1] Fundamentale reparaţii se fac azi (1939).

www.dacoromanica.ro

„Petru Voevod“ (Radu Paisie) n'a rămas ca ornamente decât cutare urmă de piatră pe care am mai semnalat-o; de la reparaţia lui Alexandru-Vodă Mircea se va fi păstrat cadrul cu ciubuce al uşii, de la înoirea lui Matei Basarab ocniţele şi brâiele de triunghiuri (care, amândouă, samănă cu podoaba bisericii, de formă munteană, de la Caşin), iar toate celelalte elemente vin de la reparaţia făcută, în urma cutremurului celui mare, în cei d'intâiu ani ai veacului al XIX-lea.

Înapoi, prin învălmăşeala şoselei cu căsuţele bătrâne. La tăierea şoselei Ştefan-cel-Mare, se văd chioşcurile părăsite ale Moşilor. Apoi *Oborul* înşiră prăvăliile-i joase, din care năvălesc asupra stradei doniţe, lucruri de fier, căciuli, sumane şi şalvari, în teancuri şi movile. Dâmboviţa apare lângă clădirile întinse ale Turnătoriei Lemaître. De acum înainte Calea Văcăreştilor se târăşte spre barieră: tipuri evreieşti se strecoară pe stradă, pânditoare sau trufaşe, pe când copii murdari aleargă după trăsură, strigând şi arătând cu degetul; o dărâmătură în mijlocul unei curţi împovărate cu tot ce se poate arunca de altfel de oameni poartă firma, românească şi evreiască, de „casă de rugăciune“ şi arătarea că acolo locuieşte un haham. O bucată de vreme vin la rând case mai bune, unde se sălăşluiesc, de sigur, creştini. Apoi nu mai vezi decât cârciume de cele mai proaste, prăvălii părăsite, maidane, case fără niciun fel de împrejmuire şi copii lăsaţi în voia lor.

Pe neaşteptate, după o uşoară coborîre, — aşa încât această jalnică prelungire a Bucureştilor se poate cuprinde de-odată cu o privire care zăreşte mai mult verdele viu al arborilor —, ai zidurile albe ale cetăţii puternice care e temniţa Văcăreştilor.

Poarta greoaie se deschide, şi înaintezi prin mari

www.dacoromanica.ro

curți pustii, dincolo de zidurile cărora se aud comande scurte, pașii apăsați ai trupei și, pe lângă aceasta, un necontenit urlet prelung, în care se amestecă strigătele și râsetele celor cinci sute de întemnițați, cari se închid în sălile și chiliile lor pentru odihna, pentru somnul dobitocesc, pentru gândurile rele și mușcăturile de căință ale nopții.

În acest cadru de ticăloșie, pedeapsă și nenorocire, — totuși curat, orânduit, senin în clădiri, ca o școală de fete —, răsare înalta biserică a lui Nicolae Mavrocordat, a cării fațadă puternică îți cucerește sufletul.

Supt triunghiul de piatră de sus, un rând de ocnițe lungărețe, tivit jos cu un brâu împletit; zece supțiri coloane închid un luminos pridvor. Niciodată din vremile lui Neagoe Basarab nu s'a cheltuit un astfel de material și atâtea silințe pentru a împodobi o biserică: stâlpii sânt canelați, împodobiți la bază cu flori și încununați sus cu strălucite capitèle corintice, alți stâlpi corintici împodobesc fațada paraclisului din fund, făcut de Constantin, fiul lui Nicolae-Vodă, alții se văd ceva mai departe, în fruntea unui cerdac din clădirea încunjurătoare, ale cării chilii de pace s'au prefăcut în celule de blăstăm. Dar aceia cari nu-și află păreche în țară și cari, pentru vremea când au fost săpați, sânt o minune, se află în pronaos, unde, ca la Cotroceni, ei sprijină arcuirea bolților și despart de naos: de sus până jos, numai o sculptură înflorită, un brâu de frumuseță îmbielșugată, care se împleticește urcând pe piatra greoaie. Ușa e lucrată și ea după modelul celei de la Cotroceni, pe care o întrece însă ca bogăție și mărime: altfel, sânt aceiași lei, aceleași flori, aceiași serafimi în zbor; sus de tot, de-asupra pisaniei, coroana plutește peste stema îndoită a vulturului și a zimbrului. Și ferestile au același cadru

www.dacoromanica.ro

de sculpturi. În planul de clădire, în felul zugrăvelii, — care aici e păstrată aşa cum a fost la început şi impune tot atât de mult ca la Slatina în Suceava, — se vede înrâurirea bisericii care a slujit de îndreptar. Însă, precum toate sânt aici mai mari şi mai scumpe, nu un singur turn, ci patru: două în faţă, două mai în fund spre altar, se ridică deasupra clădirii, pentru care sânt însă prea mici, dacă nu prea uşoare.

Înlăuntru, — şi tot astfel în paraclis, — se văd supt coroane sau işlice de blană neagră părinţii lui Nicolae-Vodă, soţia, cei patru fii: Scarlat, Alexandru, Iancu, Constantin şi nora; îi acopăr caftane blănite de mătasă sau catifea obişnuită fără florile de aur ale vechilor brocarde veneţiene. Ctitorul doarme supt înalta placă de marmură din dreapta, cu slovele săpate şi acoperite apoi cu un ciment roşu, care alcătuiesc versuri eroice, în vechi metre clasice, întru pomenirea dreptăţii şi învăţăturii Voevodului mort.

Trăsura nu se întoarce prin ticăloasele căsuţe de sat, ci trece înainte prin întunerecul păzit de stele limpezi. E o şosea cu totul paşnică, în care te afunzi, lăsând în urmă strălucirea electrică a imensei temniţe. Abia câte o căsuţă cu lumina chioară, lătrat de câni, ţârâitul clopoţelului de la o bicicletă militară ce lunecă spre oraş. În dreapta, zidurile moarte ale marelui cimitir Belu, unde oaspeţii stau dedesupt şi n'au nevoie de nicio lumină după ce au părăsit sfânta lumină de soare a zilei. Apoi prin lunga aleie netedă, cu înalţi copaci negri, care pare că plânge acum toate durerile ce a văzut trecând pe drumul morţilor, — spre strălucirea clară şi zgomotul vesel al Bucureştilor de seară.

www.dacoromanica.ro

3. Palatul lui Vodă-Bibescu[1].

Domnia de şase ani a lui Vodă-Bibescu, nesigură, tulburată şi, în multe privinţi, nehotărîtă până astăzi înaintea cercetătorilor, a lăsat în preajma Bucureştilor un mare palat neisprăvit, în măreţia planurilor căruia, ca şi în dărăpănarea lui de astăzi, se poate vedea un simbol.

Pentru ca să ajungi la dânsul, trebuie să străbaţi marele vălmăşag de strălucitoare deşertăciune a Şoselei. Trăsura de drum se strecoară printre trăsurile de plimbare, smăltate cu toate coloriile şi toate scumpeturile lumii. Pe încetul, lunga alee printre copacii bătrâni se face o şosea ca oricare, şi apropierea Bucureştilor se simte numai prin câte un velocipedist care trece cu gâtul întins, zângănindu-şi clopoţelul, sau prin vre-o liniştită ceată de Nemţi, cari se duc tacticos la răcoare şi la „Natur".

Iată Băneasa. Într'acoace vin şcolile care fac marşuri de Duminecă, şcolile cele nouă cu apucături milităreşti şi mândrie în exerciţiile gimnastice. Prin crângul acela se înfundă din când în când domni ofensaţi cari vin să-şi cerce pielea, căci sântem pe terenul clasic al duelurilor prin care se cârpeşte „onoarea", chiar dacă obraznicul şi ticălosul iese învingător şi-şi mai adauge un penaj la trufie.

Numele vine de la o văduvă de Ban, văduva Brâncoveanului adecă, lui Grigore Brâncoveanu, cred. Mai de mult încă decât adăpostirea ei la această moşie din margenea Scaunului de Domnie, Văcăreştii ar fi stăpânit aice şi peste pământ şi peste oameni, într'un timp când ei nu erau despărţiţi de dânşii. Bisericuţa curată ce se vede încă aproape de drum, clădire

[1] De curând dărâmat fără autorisaţia Comisiunii Monumentelor Istorice.

www.dacoromanica.ro

bună de pe la sfârşitul veacului al XVII-lea, atunci când Ienachi Văcărescu cel d'intăiu era o rudă de aproape a lui Brâncoveanu, care domnia, se pune în sama lor. Aşa spune, după amintirile altor preoţi, preotul de astăzi, care slujeşte pentru un sat mic şi sărac. Inscripţia nu se va fi pus poate niciodată; acuma nu se mai vede nici locul ei.

Lângă biserică sânt case pentru lucrul moşiei, o gheţărie mare acoperită cu stuf; se vede că stăpânul nu locuieşte aici şi că orice viaţă mare, mândră, s'a dus. Frumosul lac cu apele răsfirate până departe nu e încunjurat ca în alte vremuri de înalta verdeaţă a copacilor bătrâni, cari-i dădeau farmec şi poesie. De jur împrejur, bălării pe care le sfarmă şi le vestejesc umbletele vagabonzilor de cari destui se înădesc aici, din marele oraş vecin, pentru ca să se răcorească în apele prăfuite[1].

Şi în această părăsire murdară, în această înjosire practică, un palat uriaş întinde două rânduri largi de cărămidă strânsă, cu multe fereşti mândre, încadrate în piatră lustruită, care se deschide de-asupra norilor şi a seninului. Ani de lucru ar fi trebuit aice până ce clădirea ar fi fost gata în toate amănuntele ei şi s'ar fi arătat vrednică de a fi ceia ce o menise începătorul ei: leagănul unei dinastii. Dar vântul revoluţiei europene a anului 1848 bătu şi aici, şi lucrările meşterilor se opriră pentru totdeauna. Castelul de trufie rămase încremenit, — mort fără să fi avut, o clipă măcar, viaţă.

Din pivniţile adânci se ridică duhori grele; un zarzavagiu îşi îngrijeşte de marfa lui ascunsă prin încăperile lor şi un mare câne sălbatec adulmecă după hrana murdăriilor.

---

[1] Acum inginerii români, cari au ridicat de-asupra apelor frumoasa biserică de la Rebegeşti, a Creţuleştilor, au făcut Bucureştilor o cingătoare albastră de ape line.

www.dacoromanica.ro

4 Cotrocenii. Ciorogârla.

Cotrocenii, la cari ajungi după un scurt suiş de la Dâmboviţa, printre cârciume joase ţărăneşti şi mici gospodării, e o mănăstire care nu s'a văzut niciodată. Era odinioară o nestimată ascunsă în inima codrului, a codrului aceluia de înalţi arbori supţiri, de *baltă,* între cari şi-a găsit adăpostul fugarul Logofăt Şerban Cantacuzino, care era să fie peste puţin Şerban-Vodă cel nou al Ţării-Româneşti. Codrul mergea până în malul apei, întinzând în ea şfichiurile sălciilor sale, el urca mai departe dealul şi se răsfira larg în dreapta şi în stânga, împrăştiind miasmele mlaştinilor în timpurile de călduri şi suflând adieri răcoroase asupra câmpiei încălzite. Frumoasa clădire de mulţămită pe care Şerban o durase într'o poiană, rămânea supt straja codrului care ocrotise aşa de bine şi pe ctitor în ceasurile de mare primejdie. Drumeţul ce va fi trecut pe poteci, aici ca şi la Ciolanu, în muncelele Buzăului, nici nu se va fi gândit une ori că-i stă aşa de aproape adăpostul cel bun al călugărilor, în chiliile lor primitoare. Numai când, la cele patru slujbe din fiecare zi, undele de sunete porniau din turnul cu clopotele la poartă, se simţia în deal şi în vale că rugăciunea orânduită, munca gospodărească în numele lui Dumnezeu s'a sălăşluit în adâncul codrului. Apoi sunetele se răriau, slăbiau din putere, şi, la ultima lovitură de clopot răzleaţă, pădurea se învăluia din nou în vechea ei taină. Bucureştii se aflau încă departe, supt dealurile celelalte, al Spirii, al Mitropoliei, al lui Radu-Vodă şi al lui Mihai-Vodă; el nu trecuse încă Dâmboviţa, aşa încât nu era pentru Cotroceni decât un oraş *vecin.*

Vremurile nouă revărsară marele oraş în creştere şi peste graniţa de pace a mănăstirii. Câtva timp ea părea menită să iasă la iveală, ajungând

www.dacoromanica.ro

însă numai una din multele biserici ale capitalei muntene, apoi capitală a României unite. Dar cel d'intăiu Domn după Unire, Alexandru Ioan Cuza, ceru pentru odihna sa de vară câteva chilii călugărilor greci, pe cari-i goni îndată, şi de aici, şi din alte stăpâniri ale lor, paşalâcuri adevărate pentru egumenii străini. Cotrocenii fură şi supt Cuza şi supt principele Carol o reşedinţă înainte de toate. În umbra copacilor bătrâni, supt covorul uşor şi dulce al florilor, veni să se odihnească mica Domniţă Maria, pe care pădurea o primise cu atâta dragoste, începând a-i şopti, în liniştea primblărilor singuratece, vechi poveşti din trecut, care apropiau de noi, de ţară şi de neamul nostru pe fiica, născută pe acest pământ, a noilor Domni români. Apoi, după un lung şir de ani, noul palat al principilor moştenitori se ridică iute în preajma mănăstirii, care mucezia cam uitată până la reparaţiile de dăunăzi, care i-au dat măcar înfăţişarea cuviincioasă, dacă nu strălucirea, viaţa, mândria din veacurile încheiate.

Astăzi turnul de la poartă ţine pe pieptul său marca ţării; ea se înfăţişează întăiu celor ce pătrund în curtea stăpânită de păreţii cocheţi ai palatului modern, şi numai d'inăuntru se văd cuvintele de îndemn pe care Şerban-Vodă le îndrepta către aceia ce veniau să cerceteze mănăstirea lui: slovele au căzut pe alocurea şi înţelesul vechilor învăţăminte se întunecă prin lipsuri. Biserica, pe timpurile ei o clădire falnică, pare sfioasă, cam umilită, faţă de strălucirea vieţii mirene de lângă dânsa[1].

Dar cine nu s'ar opri înaintea ei ar dovedi puţină pricepere pentru frumuseţa simplă şi trainică a clădirilor din trecutul nostru. Cu adevărat, Şerban-Vodă a înălţat aici o zidire măiastră.

Un pridvor luminos, uşor, se razimă pe şase stâlpi

[1] A fost reparată cuminte şi a cuprins mormântul fiului celui mai mic al reginei Maria (1939).

www.dacoromanica.ro

de piatră octogonali, sculptaţi la basă. În fund, uşa se deschide în mijlocul unui cadru încă mai frumos săpat, în flori ce pornesc de la leii de jos şi se împleticesc bogat până la aripile desfăşurate sus ale heruvimilor de strajă. Păreţii laterali se înfundă puţin, înainte de a se rotunzi în absidă: fereşti mărunte, cu frumoase rame de ciubuce tăiate în piatră, îi străpung. Un turnuleţ de zid încununează coperemântul.

Înăuntru, bolţi se razimă unele pe altele; doisprezece stâlpi sculptaţi închid în pronaos un pătrat mai restrâns şi despart acest pronaos de înaltul, limpedele naos, pe păreţii căruia se văd încă vechile zugrăveli îngrijite care sânt măcar din veacul al XVIII-lea; în fund, faţa de săpături aurite a catapeteasmei e de o bogăţie neobişnuită. Înaintea ei atârnă încă, după atâtea prădăciuni păgâne, candelele cele mari de argint care poartă stema Cantacuzinilor: vulturul împărătesc cu cele două capete. Mormintele au fost şi ele scormonite, descoperite şi pângărite în cursul vremilor fără putere şi apărare, dar marile lespezi de marmură săpate în flori împodobite şi în slove clare arată încă locurile unde s'au coborît în pământ trupurile lui Matei, lui Iordachi, lui Răducanu Cantacuzino şi ale altora dintre ai lor. Şerban-Vodă, ctitorul, se odihneşte pe înaltul postament de supt candela nestinsă, acolo unde pomeneşte marmura pecetluită cu pajurea Împărăţiei Răsăritului.

Şoseaua care duce înainte străbate un adevărat oraş militar: căsărmi, magazine de echipament, depositе de arme, ateliere, Pirotehnia, mari clădiri bine îngrijite şi foarte tăcute la acest ceas de dimineaţă, cu toată munca încordată ce fierbe dincolo de ferestuicile închise; garduri de lemn văpsite cu negru, gherete, sentinele care păzesc cu ochii în zări, Bulgari cari dau târcoale cu covrigii şi plăcintele lor murdare.

www.dacoromanica.ro

Apoi satul Militari, întemeiat abia de câteva zeci de ani: casele, unele bunişoare, altele mai rele, sânt răspândite cam în toate părţile. Prăvălii mari cu mititei „renumiţi“ şi băuturi îmbielşugate se aţin la drumul pe care-l privesc lacom din ferestile lor cu gratii. Căci drumul acesta e bun, cu atâtea căsărmi aproape, cu atâţia muncitori pe cari ele-i adună, cu atâţia drumeţi de zi şi de seară. Necontenit trec căruţe cu fel de fel de lume, mai ales căruţe cu pui, pe cari Bucureştii îi cere pentru hrana „boierilor“ săi.

Ploaia a făcut să răsară pretutindeni vesela iarbă nouă. Ea e presărată ici şi colo de mici lanuri de meiu cu frunza deasă, bogată, de pâlcurile galbene ale porumburilor uscate. Copacii răsar singurateci sau în grupe, în pânze, acoperind fortificaţii ale aceluiaşi Bucureşti, care nu se mai vede acum de mult, dar se simte prin atâtea din nevoile sale.

Întrăm în satul Ciorogârlei. Ca toate aşezările ţărăneşti din împrejurimile Bucureştilor, el arată tainiţe ţigăneşti, căsuţe păcătoase şi câteva gospodării mai bune, unde stăpânul a ţesut o împletitură de vergi în jurul curţii (pe care cei mai mulţi locuitori o lasă vraişte, cu toată calicia şi mândria răsfăţate ţigăneşte în mijlocul drumului), iar nevasta a făcut din văpseli şi din potrivirea lutului în forme ieftene sculpturi sau zugrăveli în colori tari. Cele mai adesea ori, florile ce se desfăşură pe păreţi sânt lucrate cu gust, şi fiecare meşteră caută să dea alte podoabe şi alte legături.

Mănăstirea o vezi numai când ai ajuns la poartă. E o clădire din 1808, de două ori prefăcută până acum. Mai lată decât lungă, având câte două rânduri de străni, sprijinită pe stâlpi de lemn cari o despart în trei, ea nu samănă de loc cu tipicul şi e simţitor mai urîtă decât acelea care-l urmează.

www.dacoromanica.ro

Oarecare frumuseţă se poate găsi numai în săpăturile stâlpilor şi catapetesmei şi mai ales în cadrul de verdeaţă care încunjură biserica. În fund, e, iarăşi, un mic cimitir pentru Bucureşteni.

La întors, drumul dintre căsărmi e ca un bâlciu. Oltenii, ţăranii desfac în grabă struguri şi prune; cârciumele de pe margene sânt pline de oaspeţi, cari beau, mănâncă iute, se frământă, vorbesc, pe când alte roiuri izvorăsc din toate porţile atelierelor şi fabricilor militare, şi codane care au familie merg încetinel spre casă, râzând între ele, şi mai ales în dreapta şi în stânga. E ceasul de odihnă, de înviorare şi de zgomot al amiezii, care liberează o clipă mulţimile muncitoare.

5. Mogoşoaia Brâncoveanului.

Bucureştenii cunosc Mogoşoaia, care e mai aproape de dânşii decât alte locuri de primblare. Mergi prin aleia de morţi săraci ai Căii Griviţa, care trece pe lângă urîta poartă funebră a cimitirului Sf. Vineri: mai totdeauna vei întâmpina carul hâd cu cununile, birjile ce şchioapătă pe caldarâmul rău, femeile care plâng în tăcere sau zbucnesc în chiote, pe când pe laturile stradei stau fete de mahala cu cocuri înalte şi flori şi bărbieri iefteni cu şorţul alb înainte; oaspeţi de cârciumă cu ochiii tulburi se uită nepăsători la privelişlea durerilor. Florari, pietrari pentru mormînte, buchete grele, cruci albe cu slovele aurite...

Un câmp întins, care, când se duc înaltele sămănături ale primăverii, are înfăţişarea unui maidan. Mai departe, linia fortificaţiilor trece pe lângă perdelele de copaci deşi cari o ascund: căsărmi se sapă în pământ, cupole, care ascund tunuri gătite, îşi încălzesc liniştit pălăriile de tinichea roşie-ştearsă, grupe de căsuţe albe, paşnice, cuprind soldaţi. Mulţi

www.dacoromanica.ro

Ţigani foarte curaţi, adecă foarte negri, pe cari căldura i-a lustruit, i-a spoit. Câte un umbrar unde zdrăngănesc cobzele şi în zilele de serbătoare se văd părechi cuprinse de brâu.

O linie de tramvaiu cu aburi duce la o biserică mare, nesfârşită, la un parc frumos, la două grădini de bere, unde servesc Ţigani foarte „naturali" şi unde lumea venită pentru răcoare se încălzeşte în „serbări populare", la care se zgâieşte toată împrejurimea oacheşă, îmbătată de musici şi de zgomot. Un glas ţigănesc răguşit, — trebuie să te uiţi ca să vezi că e o femeie, şi încă nici atunci nu eşti sigur, — întinde silabele idioate ale unui „cântec de lume" din ziua de astăzi, unui cântec de „hamo-o-o-or". Pe şoseaua prăfoasă stau brecuri deshămate, din care s'au coborît Nemţi cari caută berea, indiferent de împrejurările în care se bea. Necontenit vin vagoanele greoaie, care înaintează maiestos până înaintea Ţiganului... Ţigancei care cântă despre „hamo-o-or". La dreapta, la stânga câte o vilă goală, cu slugi răsfăţate pe nobilele terase, cu bălării în grădini. Câte o cârciumă cu obloanele închise şi băncile mucezite. Câte o casă gospodărească, dar fără gospodari. O mare fabrică de bere, cu coşul înalt. Toate acestea se chiamă Bucureştii-Noi şi represintă proprietatea unui profesor de la Universitate, de la Facultatea de drept. Noroc bun, collega! Berea d-tale e bună.

Încă pe atâta până la Mogoşoaia. Aici e un sat adevărat, cu mulţi Români. şi destui Ţigani. Căsuţe albe, neîngrădite; cârciumă, în care astăzi, de Rusalii, zdupăie hora, cu uşoara mişcare de fâlfâire, în care steclesc toţi fluturii şi tremură toate panglicile şi florile, mişcare pe care, oricât ai vedea-o, tot ţi se pare mai frumoasă decât învârtirea nefirească a bărbaţilor care ţin femeile în braţe ca nişte perini;

www.dacoromanica.ro

valţul oraşelor. Un mare parc, o lungă pădure nobilă, închisă, astupată, lăcătuită. Urmaşi ai lui Vodă-Bibescu locuiesc în această insulă aristocratică, despre care geografii ar putea spune numai cu greu că este în comuna Podoleni, în satul Mogoşoaia, din judeţul Ilfov al României.

Ne oprim înaintea porţii castelului[1], şi prin crăpăturile ei putem zări câte o fereastră arcuită, bucăţi de ziduri roşii, un cerdac pe stâlpi. Îmi pare ciudat gândul că această clădire ar fi pornit cândva de la Constantin Basarab-Brâncoveanu, Domn a toată Ungro-Vlahia şi cel mai darnic ziditor de biserici şi mănăstiri, cel mai măreţ bogătaş domnesc ce-a fost vre-odată prin aceste locuri, cel mai bun închinător al lui Dumnezeu şi binefăcător al oamenilor de pe pământul său. Ce bucurie de oaspeţi va fi fost în vremuri pe aice...

Chiar lângă înaltele ziduri care isolează castelul, între nuci bătrâni şi un bielşug sălbatec de buruieni, se vede o biserică, bună biserică smerită, dreptcredincioasă, din timpurile vechi. Un mare acoperiş de şindilă se mlădie, ca în vechile lăcaşuri bucovinene, după liniile zidirii, şi din el răsare un turnuleţ de lemn. El e pus la o parte, de-asupra unei umflături a zidului, în stânga pridvorului pe stâlpi. E o orânduială nouă, care n'a prea fost urmată aiurea. Altarul e în cinci muchi, stranele nu se desfac în abside rotunde. Un brâu împarte pereţii în două: jos sânt pătrate ca nişte cadre, sus linii de înfloritură se împleticesc original în formă nouă, ca vărguţele prin care se împrejmuiesc straturile în vechea mea Moldovă.

Ting-ting, ting-ting face clopoţelul din turnul de lemn, tras de o mână de copil, de Ţigănuş. În prid-

[1] Azi cu gust reîntregit de soţii George Valentin şi Marta Bibescu (1939).

www.dacoromanica.ro

vor e răzimată o năsălie acoperită cu postav curat. Se aude cântându-se veşnica pomenire. Şi prin uşiţa joasă apare preotul în odăjdii, paracliserul smolit, o femeie cu pomenile prinse într'o legătură şi câţiva ţărani cari poartă pe umeri în sicriul lui de lemn un bătrân cu căciula îndesată pe liniştita faţă de ceară.

Ting-ting, ting-ting....

Nici jale, nici pripă, nici frică. Moşul merge înainte, pe sus, cu ochii închişi supt căciula mare, cu gura mută supt mustaţa albă, supţire.

— De ce a murit bătrânul?

— A zăcut trei zile şi-a murit... Aşa i-a fost lăsat lui. E de bătrâneţă...

Ting-ting, ting-ting... Dumnezeu să te ierte, moşule!

Logofătul Constantin Brâncoveanu a isprăvit această biserică în luna lui Septembre 1688, în Domnia unchiului său Şerban Cantacuzino, cu câteva săptămâni înainte de a fi Domn el însuşi. Zugrăveala s'a făcut când ctitorul era acum Constantin-Vodă, şi în pronaos se vede el, Voevodul, cu patru fii, Doamna cu şase fete, — neam binecuvântat ca în vremea patriarhilor. Se mai află jilţul cu prag de piatră săpată, unde stăteau soţii domneşti, încunjuraţi de bogata lor odraslă.

Şi acum? Păreţi smoliţi de fum, strane de lemn prost, fereşti de pe care au căzut pe alocurea cadrele de piatră înflorită, icoane nouă supt frumoasa catapiteasmă veche, un biet paracliser ţigan, poporeni săraci. Poate că mâni se va dărâma lăcaşul şi de pe părete va cădea chipul Domnului, Românului, moşneagului de odinioară, care va muri astfel încă odată.

— Dumnezeu să te ierte şi pe Măria Ta, — moşule!

www.dacoromanica.ro

6. Cernica.

Spre Moşi, unde totdeauna sânt rămăşiţe din serbarea cea mare a lunii lui Maiu, când bâlciul se desfăşură şi chiamă la el lumea de pretutindeni. Străzile întortochiate, cu case văpsite ciudat, duc spre întinderile, acum goale, ale zgomotoasei petreceri populare. Apoi mahalaua se desfăşură mai departe, până ce ea se restrânge la căsuţele ce mărginesc şoseaua. Tot cuprinsul omenesc al micilor locuinţe smerite s'a revărsat astăzi pe margenea drumului mare. De o parte şi de alta a acestuia, mucezesc apele ploii din urmă, şi copii slabi, palizi, cari se uită sfioşi, cu ochi de bolnavi, mărturisesc şi aice despre faptele rele ale apelor moarte.

Am trecut acum în stăpânirea grâului primăvăratec şi a păşunilor ce aromesc, stropite cu florile galbene ale lui April, care fac lacrimi de soare în mijlocul bogăţiei veşnic noi a pământului. În fund se ridică nori albi, călătorind în bătaia vânticelului supţire, răcoros.

Întâiu răsar în cale două mănăstiri, de-o parte şi de alta a drumului, Mărcuţa şi Pantelimonul, cu năcazurile şi aiurările lor[1].

Dincolo de oazele suferinţii, începe iarăşi Împărăţia sfântului bielşug al câmpului.

Pe o mică înălţime, frunzişul des al sălciilor de argint cuprinde ca pe o floare ziduri albe ce se razimă pe un fond verde-clar de păduri. Drumul coteşte; et trece acum de-asupra tufişurilor de papură înfipte într'o mocirlă, din care se ivesc potirele aurite ale nuferilor, apărate de noroiurile adânci. O poartă de mănăstire, păzită de un omuleţ în zdrenţe, care, neputându-şi scoate comănacul călugăresc, face multe temeneli şi plecăciuni, bolborosind binecuvântări. Un pridvor de livadă pustie se deschide acum. În stânga, lacul, străbătut de podeţe, se vădeşte în

[1] V. mai jos descrierea lor.

www.dacoromanica.ro

pete neregulate, iar mai departe o biserică mai nouă. Chiliile se află într'o clădire aproape cu totul stricată şi fără nicio frumuseţă; arhondaricul e foarte sărăcăcios, cu păreţii goi şi paturile de scânduri acoperite cu cit. O pitărie veche are de-asupra o bibliotecă, de unde cele mai bune cărţi şi manuscripte au plecat la Academie, unde ele pot fi întrebuinţate. Case călugăreşti deosebite abia se văd prin drumurile înguste care rătăcesc aici mai mult decât la orice altă mănăstire. Părinţii sânt oameni săraci, şi în frumoasa biserică, înălţată de Cernică Ştirbei, pe la anul 1600, dar adese ori prefăcută, se văd aproape numai chipuri de ţărani bătrâni, cu totul îndobitociţi. Un călugăr cărunt, cu mersul prea sprinten al oamenilor cam ţicniţi, ţine afară o mică prăvălie de lucrişoare de lemn săpat pe care şi el le-a cumpărat de la Bucureşti: e un om învăţat, spre care ceilalţi se uită cu respect. Căci el a fost la Atos pe o corabie care merge fără vâsle, — tot: *bum-bum, bum-bum!* —, şi e cât o casă; la întrebări, el lămureşte că ţara noastră nu mai dă *embatic* Turcilor şi că aşa zic domnii cari vin de la Bucureşti că ar fi neatârnată: cu toate astea nu se poate şti bine.

Ce cimitir de minţi moarte, dintre care unele n'au trăit niciodată! Şi totuşi cimitirul a fost odată un loc de muncă şi de lumină. Călugării de la Cernica au întrat în marea mişcare paisiană de îndreptare spre lucrul cu gândul al călugărimii; ei au scris şi au tălmăcit, îmbogăţind literatura noastră din veacul al XVIII-lea. Între dânşii a trăit Macarie gramaticul, care avea o mare faimă de învăţat şi a îndreptăţit-o prin lucrări multe şi felurite. Până în veacul ce s'a închis abia dăunăzi, Cernica, păzind cu scumpătate o mare bibliotecă, a dat încă prinosul ei literaturii româneşti: aici şi-a petrecut ultimii ani dintr'o viaţă întrebuinţată pentru a învăţa pe

www.dacoromanica.ro

alţii Naum Râmniceanu, cronicarul cel din urmă al Ţării-Româneşti.

Astăzi, Cernica primeşte morţi din oraşul vecin, de luminile căruia nu se împărtăşeşte de loc. Din jos de biserică, e un lung şi încurcat cimitir, în bogăţia florilor sălbatece, supt seninătatea cerului albastru, care înlătură orice gând de moarte, orice semn de jale. Monumentele fără gust, fotografiile şterse, cununile de mărgele negre şi de flori decolorate, inscripţiile, stângace sau trufaşe, nu ating inima. Şi te primbli pe această ţernă care apasă de-asupra celor ce au fost oameni cum te-ai primbla prin cine ştie ce colţ fericit, uitat de lume, al unei mari grădini sălbatece[1].

7. Împrejurimile Bucureştilor.

Împrejurimile Bucureştilor n'au fost cercetate pe atâta pe cât se spune de rău de dânsele. Dumineca Bucureştenilor din popor şi burghesie, — „lumea bună“ se încuie în casă sau străbate vulgul în trăsuri bogate —, se încheie pe stradă, în grădini, la berăriile de afară: Luther, Oppler[2], prin crâşme şi cafenele; Şoseaua chiamă până târziu noaptea, în timpul frunzelor, adecă al răcorii şi tainei, drumeţi singurateci, părechi bucuroase de umbra aleilor şi zgomotoase familii în haine ce nu se poartă 'n toate zilele. Herăstrăul a murit aproape cu totul, şi el adăposteşte numai aventuri, beţii şi, întâmplător, bătăi şi sinucideri: mai dăunăzi otrăvile unei fabrici goliseră iazul de peştii cari formau una din ieftenele atracţii gastronomice ale localităţii[3].

Aiurea nu se merge. Mănăstirile, care erau, în alte timpuri, şi ţinte de primblare pentru butce şi ca-

[1] Astăzi e tipografie şi gimnasiu monahal (1939).
[2] Şi ele mai părăsite acum (1916).
[3] Opera de refacere s'a întins şi aici (1939).

www.dacoromanica.ro

leşte, au acum alţi locuitori decât călugării, şi porţile lor se deschid nenorocirii omeneşti de tot felul, iar nu dorinţii vesele de a pierde câteva ceasuri supt albastru, în mijlocul verdeţii. La Văcăreştii lui Nicolae-Vodă Mavrocordat, o minune de artă în vremea ei, sânt hoţii; la Mărcuţa nebunii, la Pantelimonul lui Grigore al II-lea Ghica, un simulacru de castel vechiu apusean înălţat în acest Răsărit pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, sânt incurabilii. Hoţii au stat mai de mult şi în frumosul ostrov din lac, în care vre-un Domn de la începutul secolului al XV-lea a înălţat juvaierul de mănăstire al Snagovului şi, în urma făcătorilor de rele, îndreptaţi spre alte temniţi, ruina şi-a întins mrejele de rădăcini sălbatece şi ploaia a curs, până la reparaţia de dăunăzi, prin spărturile mortale ale acoperişurilor prăbuşite. Cernica Ştirbeilor, veche de patru sute de ani şi ea, — încă o mănăstire în „baltă“, cu toate că aici iazul, năvălit de rogoz, e fără frumuseţa celui de la Snagov, — s'a făcut un cimitir, pentru înalţi clerici şi pentru familii care iubesc pompa cavourilor, dar nu pot cheltui mult. Rămân Căldăruşanii, cam dosiţi, şi mănăstirile de maici: Pasărea, Ţigăneştii, unde puţinii oaspeţi sânt cele mai dese ori tot aşa de sceptici în materie de cuviinţă ca şi în materie de religie.

Dar această regiune şeasă, în care se opresc apele râurilor de care nu mai simte nevoie Dunărea apropiată, nu e nici monotonă, nici fără caracter şi poesie. Vara, şoselele şi drumurile şerpuiesc prin lanuri mănoase şi înalte păşuni, şi pe ele se strecoară, în raza de viaţă puternică a marelui oraş, trăsuri, cară şi căruţi, dintre care unele, încărcate cu scânduri şi lemne lucrate, se coboară tocmai de la munte, găsind mai lesnicioasă această cale ieftenă. Pădurici răsar din toate părţile, cruţate de

www.dacoromanica.ro

civilisaţia care n'ar trebui să se atingă nici de acum înainte de aceşti arbori frumoşi şi binefăcători, ale căror frunze, păturite an de an în mlaştină, au făcut pământ bun de hrană şi în stare să ţie sate şi oraşe. Satele sânt dese şi mari.

Niciodată însă aceste împrejurimi ale Bucureştilor nu sânt mai frumoase decât în delicateţa tristă a zilelor de toamnă. Tufişurile, bălăriile nu mai ascund vederea cu verdele lor prea exclusiv în stăpânire. Se văd locuinţile risipite, turmele rătăcitoare prin aurul şters al imaşelor moarte, pe care-l păleazâ, ici şi colo, de un verde îndrăzneţ, vioiu, o buruiană mai îndărătnică sau un colţ de râpă ferit de arşiţa şi de veştejirea paşilor. Lângă mirişti, lângă porumbiştile presărate de cioturile frânte ale strujenilor, arătura nouă, vânătă de măruntele ploi dese, aruncă vârfuri fragede de verdeaţă din sămănăturile anului ce va să vie. Iar pădurile cu braţe negre sau înfăşurate încă în strălucite zdrenţe roşii, ruginii, galbene, cuprinse de frigul iernii ce se apropie, par că se apără prin negurile în care se înfăşură.

8. Mărcuţa, Pantelimonul. Pasărea.

Mărcuţa se află tocmai în fundul aleilor şi curţilor închise ale caseĭ de nebuni. Cum vii de la Bucureşti, ţi se înfăţişează dărâmăturile de rugină ale zidurilor şi vârfurile turnurilor fără frumuseţă.

Pănă la bisericuţa de cărămidă străbaţi însă, — cu o jale care nu te poate împiedeca totuşi de a râde une ori, aşa de ciudate sânt unele vorbe, aşa de neaşteptate anumite mişcări, — mulţimea totdeauna neliniştită şi mai plină de noutate, de originalitate, decât orice altă adunătură de oameni, a nebunilor. Oaspeţii Mărcuţei, „bolnavii", cum spun gardienii, cari arată oameni blânzi şi miloşi, samănă numai prin trista haină pe care o poartă; încolo, fiecare se

www.dacoromanica.ro

depărtează în alt fel de omul care trăieşte în tovărăşie liberă cu semenii săi. O învăţătoare ţupăie ca o vrabie, mlădiindu-se pe şolduri; un ofiţer palid comentează cu glas puternic şi rar ştirile despre războiul ruso-iapones pe care le culege din gazeta deschisă în bătaia vântului; e mândru pare că ar fi fost şi el pe acolo. Chipuri paşnice, umile, zgribulite, fricoase trec şoptindu-ţi că au nevoie, o *neapărată* nevoie de cinci bani: ba unul cere *douăzeci şi cinci* (mai puţin, nu). Un biet băiat merge lângă părinţii lui bătrâni, gârboviţi de vrâsta şi de nenorocirea lor, cari împart câte un gologan fiecărui tovarăş de boală al copilului lor (ofiţerul refusă, ridicându-se elegant: „sărut mâna, Doamnă; eu primesc bani de acasă"). Un flăcău care s'a smintit fiindcă i s'a cerut de ai lui să înveţe mai mult decât îl taie capul şubred, merge neobosit, căutând cu ochii lui aprinşi de mânie pe acela care l-a nenorocit. Ce falnic trece Ungurul care e încredinţat că trăieşte în India şi că vânează lei şi tigri: el înfruntă în treacăt pe supraveghetor pentru că obişnuieşte a fierbe oamenii (el însă nu va lăsa, o nu!). Un om cult, un scriitor se uită cu ochii îndobitociţi, întreabă unde se află Regele şi Regina şi se plânge că în vacanţa aceasta n'a putut merge nicăiri. De peste un zid răsună cântecul de o patimă straşnică, sălbatec, ascuţit, care pare desprins cu silinţi uriaşe dintr'un gâtlej sângerat, al unei femei care se întoarce necontenit asupra aceluiaşi şir de sunete. Iar o bătrână, dintr'o familie de moşieri, stă într'un colţ, adâncită în gânduri negre; apoi se ceartă, batjocureşte, se face a lovi, a arunca pietre; se ridică în sfârşit ca o fiară ce stă să se răpadă, şi peste o clipă joacă zimbind cancanul înaintea ofiţerului, care o priveşte despreţuitor; încă o clipă şi păru-i, despletit în şuviţe albe, flutură într'o curte

www.dacoromanica.ro

între nebuni ce fug speriaţi, pe când pumnii ei strânşi bat pieptul ei galben, desgolit.

Abia se deschide poarta din zidul înalt de cărămidă tare, şi ajungi în curtea bisericii. Clădirea e veche, fiind făcută întâiu cu câţiva ani înainte de Mihai Viteazul, din evlavia acelui Logofăt Dan, în casa căruia au fost ucişi, la 1594, Turcii din Bucureşti, de către oştile răsbunătoare ale Voevodului răscoalei. Pe atunci ea era numai mănăstirea Logofătului Dan; în vremea lui Brâncoveanu, la vre-o sută de ani de la întemeiere, o coborîtoare a ctitorului, fata Armaşului Marcu (sau Mărcuţă), Vişana, a cheltuit pentru înoirea zidirii. Dar, dacă de atunci vin cele două rânduri de ocniţe, stâlpuşorii rotunzi de cărămidă cari întră în făptura lor şi tot planul cu abside octogonale, pridvorul cu doi stâlpi, zugrăveala, întâia clopotniţă, cadrele frumos sculptate ale uşilor şi fereştilor pornesc de la altă înoire, supt Grigore Matei Ghica, un mare ziditor de clădiri sfinte, ctitorul Frumoasei şi al Pantelimonului, lângă cele două Capitale. Chipul Domnului, al Doamnei Zoiţa, ale celor cinci copii se văd făcute în biserică, la dreapta, de un foarte bun meşter, care a dat o înfăţişare dulce feţelor cuminţi ale beizadelelor. Peste vre-o patruzeci de ani, Alexandru Ipsilanti, alt Domn bun din vremurile rele, înalţă şi mai sus turnul şi dură zidul din lăuntru, paralel cu zidul de împrejmuire, şi pentru aceasta păretele din stânga al bisericii poartă chipul lui şi al Doamnei Ecaterina. Din timpuri mai nouă vine tencuiala groasă, spoiala trandafirie care s'a aşternut peste vechea cărămidă, precum şi turnuleţul de lemn de pe coperiş. Iar din vremea noastră este ruina care jupoaie şi năruie acuma toate.

www.dacoromanica.ro

Pantelimonul a fost totdeauna o clădire de gospodărie bună, de milostivă alinare a suferinţilor; sfântul tutelar, harnicul şi blândul doftor fără de arginţi, a ocrotit bine zidirile ce i s'au închinat de un Domn evlavios.

Odată fusese aici numai o umflătură a pământului din marele şes băltos cu drumuri mocirloase sau prăfuite. Grigore Matei Ghica făcu să se ivească toată frumuseţa de astăzi, ca printr'o năprasnică minune.

De la el vine parcul ca o pădurice, care urcă dealul, străbătut de alei şi de cărări, de drum pentru trăsuri şi sămănat cu foişoare vechi şi nouă, cu semne amintitoare şi cruci. De-asupra, oglindindu-se în heleşteul care nu lipseşte mai de la niciuna din mănăstirile acestui Ţinut, zidurile de vechiu castel, multe, înalte, impunătoare, în care e aşezat astăzi unul din cele mai curate, mai luxoase spitale din milostiva Românie. Treci printr'un mare turn înalt şi împodobit, în gustul, cam fiştichiu, al veacului al XVIII-lea, şi acum vezi biserica. Reparaţiile nu-i vor fi schimbat mult întăia înfăţişare, care e foarte simplă: păreţi puţin înalţi, cari se taie în unghiuri drepte. Frumuseţa o găseşti însă, pe de o parte, în minunatul pridvor boltit în toate părţile, printre stâlpii suptiri cu capitèle săpate, lăsând lumina să bată asupra strălucitei uşi de piatră, frumos lucrată, care nu-şi are părechea. Uşa de lemn sculptat, cu bourul Moldovei şi vulturul împărătesc, e vrednică de acest cadru. Înăuntru, două morminte domneşti pironesc luarea-aminte: o lespede de marmură împodobită, pe un înalt postament, cuprinde laudele în stihuri ale lui Grigore Ghica, ale cărui rămăşiţe se odihnesc aici, împreună cu ale Doamnei lui, Zoiţa, moartă nouă ani după „iubitul" ei soţ. Iar un urmaş al lui, Alexandru-Vodă, Domnul de pe vremea Regulamentului Organic, Caimacamul d'inaintea Unirii,

www.dacoromanica.ro

e astrucat în faţă, în sicriul răzimat pe vulturi cu aripile desfăşurate, de-asupra căruia stă, ca pecete, coroana, şi mantia domnească cade în faldurii grei ai marmurei de Carrara.

De la Cernica o largă şosea (şoseaua Brăilei), printre arături proaspete şi pajişti pe care ploile de o săptămână întreagă au trezit, după seceta îndelungată, un verde nou, tânăr şi vesel ca acela din April ce se trezeşte. În zarea vânătă se zăresc copaci răzleţi.

Apoi altă şosea, mai îngustă, de desface „la maici", adecă spre mănăstirea *Paserea*. În curând, eşti prins de pădure, înaltă, deasă, cu trunchiurile tinere strânse unul lângă altul, ca trestiile bălţilor. La capăt, un sătuleţ cu casele foarte păcătoase, strâmbe, joase, goale; o crâşmă unde benchetuiesc nişte cărăuşi foarte dârji, pe cari-i aşteaptă cară cu scânduri. Apoi mănăstirea se vede răsărind din pădurea nouă, cu turnurile ei roşii, verzi, albăstrii-sure.

E o zidire de tot nouă, întemeiată de evlavioşi călugări de la Cernica, în zilele de strălucire ale marii mănăstiri vecine. Nu e nimic frumos în stil, dar cuprinsul e larg supt boltirile înalte, şi icoane strălucitoare de argint nou, sămănate cu pietre scumpe, se văd în toate părţile. Un cimitir curat cuprinde câteva monumente costisitoare ale morţilor bogaţi aduşi din Bucureşti, de unde vine, zilnic aproape, atâta lume pentru a petrece cu mai multă sau mai puţină cuviinţă —, ceia ce maicile arată că nu pot împiedeca, aşa fiind datina.

Ce întors de strălucită taină! Soarele a căzut peste hotarele zării, lăsând în urmă capetele mantiei sale de trandafiri, viorele şi aur şters, care atârnă încă multă vreme în văzduhul umezit de ploi şi măturat de vântul furtunos. Arăturile sânt negre ca miezul nopţii, şi imaşurile de un verde untdelemniu se în-

www.dacoromanica.ro

tunecă treptat, cu drumeţi ca umbrele, cu turme ce trec tăcute, cu mişcări line ca ale spicelor supt adiere. Crengile arborilor taie cerul cu aspre dungi cernite.

Şi, pe şoseaua care nu se linişteşte, trec spre Bucureşti Olteni cu coşurile pline de struguri, băietani obosiţi, moşnegi ce pipăie calea cu toiegele, căruţe de măcelari care duc porci zvârliţi pe scânduri şi vite ale căror gâturi atârnă, harabale cu viţei, velocipedişti cari se opresc la restaurantele cu câte două rânduri din margenea şoselei, trăsuri de piaţă întorcându-se grăbit, cu oarecare frică, printre toată această mulţime de Ţigani, de Sârbi (adecă Bulgari) şi de orăşeni rău nărăviţi. Frumoasele sate cu coperemînte roşii nu se mai deosebesc, dar Pantelimonul negru e încins de brâul luminilor electrice. Mai departe, prin drumul fără felinare al şoselei, prin stradele bune şi cele rele, prin nesfârşita piaţă a Oborului, cu rămăşiţile de paie ale ultimului târg şi scheletele de chioşcuri ale Moşilor, ajungi în Bucureştii de lumină şi zgomot al centrului european.

9. Un adăpost de Domn: Paşcanii.

Pe cine nu-l vei auzi vorbind cu despreţ de împrejurimile Bucureştilor, care ar fi lipsite de felurime, de noutate, de poesie, de orice frumuseţă! Şi toţi cari zic aşa, nu le cunosc fără îndoială. Căci altfel n'ar spune, n'ar putea să spuie aşa. Atâta bogăţie a pământului darnic trebuie să fie şi frumoasă, şi nu în zădar în toate colţurile sânt răspândite, — aici unde au călcat prieteni şi duşmani, unde s'au încleştat lupte mari şi mici, unde s'au strecurat zilnic pompa, munca şi nenorocirea, — amintirile istorice. Chiar dacă n'ar fi nimic alta, pretutindeni ne-ar întovărăşi amintirile acestea, cele de bucurie şi cele, cu mult mai multe, care sânt duioase.

O invitaţie a lui Nicolae Filipescu m'a făcut să

www.dacoromanica.ro

descopăr, pentru mine şi pentru cine obişnuieşte să mă cetească, un nou capăt de drum pentru cei ce vreau să călătorească în jurul Bucureştilor: Paşcanii.

Într'acolo duce un drum paralel cu Şoseaua, care se găseşte la stânga. Abia ai ieşit din amestecul hâd al mahalalelor marelui oraş neorânduit şi nemărginit, şi o dărâmătură de veche biserică se iveşte, frumoasă şi cu totul părăsită, osândită, dintre straturile şi jghiaburile unui zarzavagiu. Un turn cu fereştile lungăreţe, sprincenate, un singur turn, căci altul care era înaintea lui a căzut. O clădire în cruce, cu brâu şi cu firide, care se mântuie sus cu înfloriturí colţurate. Strane şi altar în unghiuri. Din arcul rupt al pridvorului privirea se cufundă printre alte arce ca acestea, oprindu-se numai în zugrăvelile ce mijesc încă în fundul altarului. Frumoase şi îngrijite chipuri de sfinţi, cu inscripţii româneşti, din veacul al XVII-lea, cam de pe timpul Brâncoveanului. Se mai văd patru ctitori, dintre cari doi cu işlice boiereşti. Crăpături adânci prevestesc ruina, şi fire de buruiană se clatină sus în vârful turnului descoperit. Lovituri de pietre au nimicit feţele întemeietorilor.

Aici se zice: „la Floreasca". Odată era de sigur un sat, ai cărui locuitori s'au ridicat cu timpul mai sus, spre Bucureşti, lăsându-şi în urmă morţii şi biserica, menită să moară şi ea. Acum lumea ştie de „Floreasca" pentru frumosul lac larg, pe care tremură ostroave de muşiţă stropite cu flori galbene de nufăr, pe când pescarii ţărani îşi înfig prăjinile voloacelor şi cutreieră, în luntri uşoare, pe urma jigăniilor de ape. O grădinuţă de bălării, cu scaune şchioape, şi o biată tărabă de cârciumă săracă se laudă cu „peştii vii" şi racii ce pot da oaspeţilor veniţi din Bucureştii aşa de apropiaţi. Cu apa în-

www.dacoromanica.ro

tinsă înainte, cu mirosul nufărului în floare, cu depărtările verzi ale Colintinei, e un loc potrivit pentru făcătorii de chefuri ieftene, cari au cetit şi cărţi despre frumuseţile naturii. Poduri de lemn trec peste râpele umede, pe care le miluiesc ploile. În stânga, o mare clădire de cărămidă, roşie, e fabrica de glucosă a unor Belgieni. Glucosa şi zarzavatul, mai mult decât doritorii săraci ai „peştilor vii", au mâncat biserica.

Uriaşe grâne, în care se pierde omul, un ocean de spice grele, din care copacii zărilor răsar înjumătăţiţi; o nesfârşită gârbovire verde a lanurilor. Ce bielşug de binecuvântare! Famîlii răzleţe sau cete întregi în veşminte albe, ca o depărtată sămănare de flori, prăşesc răbdători porumbul, care-şi răsfaţă cele d'intâiu frunze lungi şi fragede. De mult s'au dus cele d'intâiu flori ale primăverii şi rămâne în locul lor, învingătoare, boamba ghimpoasă a spinului, stropită cu o pată de sânge, supt frunzele mari cu ţepuşe; sfioase flori de muşăţel se strâng în mănunchiuri bogate.

De la oraş vin mitocani cu docare, moşuleţi cu favorite sure, căruţi supt covergile cărora se scutură un întreg neam de oameni; pâlcuri de Ţigani. La Bucureşti sânt Moşii, şi ce de oale şi ulcioare şi ulcele şi doniţe, în mâni, în spate, sus în căruţă, se duc spre satele şesului!

Mai departe, numai cară încete se târăsc în arşiţă, cu ţărani adormiţi. Copilandri smoliţi păzesc negre rânduri de bivoli răpănoşi şi spurcaţi de tină. O samă dintre urîtele dobitoace zac într'un băltoc, unde se bucură în voie, ca păsările într'un cuib sau politicianii într'o comisie budgetară.

Unde se vede în fund acea cunună de arbori pecetluită pe albastru, e Paşcanii.

Un sat undeva, din care nu întâmpini decât o

www.dacoromanica.ro

primărie. Biserica, dreasă dăunăzi, cu podoabe de lemn şi zugrăveli catolice, de „pictori" din zilele noastre, n'are nicio însemnătate. De la Vodă-Alexandru Ghica, Domn de la 1834 la 1841 şi Caimacam înaintea Unirii, i-a rămas numai o evanghelie cu icoane de smalt, lucru rusesc.

Aleia cea frumoasă, în fundul căreia se vede casa înaltă, albă, „palatul", a făcut-o acelaşi domnesc locuitor de acum cinzeci de ani. Copacii bătrâni, înalţi, stau ca o „gardă veche" a Domnului lor. În fund tot el a pus să se taie prin pădurea necercetată lungi alei, cu vederi minunate, cu scoborâşuri şi ascunzători, — o strălucire de parc princiar! Un lac râde în lumină, şi pe argintul lui mişcat de un tremur veşnic trece o luntre cu vâslele domoale, mânate de un ţăran tânăr.

Casa a primit mari şi scumpe împodobiri, până şi în lunile din urmă. Dar în durarea ei harnică, în zidul ei ca pentru vecie, ca şi în luxul ales, ca o amintire din elegantul veac al XVIII-lea, se vede întipărirea fiinţii acelui ce a clădit-o. Pretutindeni el e pomenit, în chipuri, lucruri şi scrise. Colo, de-asupra uşii biuroului, se văd portretele în acvarelă ale Ghiculeştilor din această ramură: sus, Banul Dumitrachi bătrânul şi fratele său, Grigore Alexandru-Vodă, pe care l-a înjunghiat la Iaşi trimesul Sultanului. Apoi trei fraţi în işlice, cu barba roşcată, foarte înălbită la doi dintre dânşii; cel din mijloc are fund alb la işlic şi a fost Domn, va să zică. Sânt: Grigore Dimitrie-Vodă de la 1822, om bun, ocrotitor, paşnic şi cu multă evlavie, şi fraţii săi, Scarlat şi generalul Constantin, mort în Ardeal. Acum în alt rând vine un om frumos, distins, cu ochii foarte mari, negri, mustaţa răsucită cu o ştrengărie de veşnic tânăr, cu alba faţă prelungă, mică, între cârlionţii şi tupeul romantic. Acela e însuşi stăpânul,

www.dacoromanica.ro

veşnicul stăpân al casei, oricine ar veni în urma lui. Lângă dânsul, Spătarul Constantin, şi el în uniformă modernă, rusească, foarte strălucitoare de aurării şi decoraţii, şi, în frac civil, alt frate, Mihai, care a fost arheolog, numismat şi a avut de fiică pe frumoasa scriitoare Dora d'Istria, scriitoare de gânduri, şi nu de poesie. Se mai văd două femei, două surori, în rochii de modă uitată.

Şi dincoace şi dincolo apar în portrete mari Banul bătrân şi cei trei fraţi mai tineri, cu uniforme şi frac. Ceasornicul acela de cristal de rocă între două sfeşnice din aceiaşi materie limpede arată prin învârtitura neobişnuită a stâlpilor groşi şi prin semilunele aurite din vârf că e un dar al Padişahului. Supt el e întinsă strălucitoarea sabie, care nu s'a luptat niciodată şi n'avea voie să se lupte. La masa aceia scria în timpuri Măria Sa, şi în saltarele ei se amestecau *viedomoşti,* — rapoarte —, ofisuri pregătite şi scrisori de dragoste în franţuzeşte, — căci frumosul Domn fără doamnă a iubit până târziu. Încă un dar turcesc, lighianul cu ibric de cristal şi aur, colo. Cusături cu vulturul muntean, cu crucea în gură şi cu cununa domnească pe cap, fel de fel de lucruri de masă, cum nu se mai fac astăzi. În aceste două odăi largi, luminoase, care sânt un muzeu locuit, se văd chipuri regale şi împărăteşti, dăruite de aceia chiar pe cari-i înfăţişează. Ba iată şi un tablou turcesc, lucru nou pe la 1830: Sultanul Mahmud, foarte caraghios, stângaciu şi tărcat, trece fudul pe d'inaintea nizamilor săi, creaţi în locul ienicerilor măcelăriţi, şi ce cuminte e şirul acestor ostaşi europeni, cari-şi arată însuşirea lor de civilisaţie stând ca nişte scobitori înaintea păpuşii împărăteşti, călare pe un cal de lemn!

Bibliotecile adună cele mai bune cărţi francese clasice, multe opere donate, scrieri româneşti de

www.dacoromanica.ro

ale timpului, pecetluite cu stema pe care o ţin doi lei.

Şi, dacă te duci în cutare şopron, vei găsi, între multă lemnărie veche şi fierărie ruginită, marea carătă de gală, cu roţile uriaşe, hamurile bătute cu stema aurită, aurării sculptate de-asupra, cu îmbrăcăminte de mătasă roşie ţesută cu coroane şi iniţiale. Astăzi însă aşa de sfărmată, crăpată, ştearsă, uitată,— ca şi cum n'ar mai fi fost vremea alaiurilor de altă dată, când acel om supţiratec şi mlădios, cu ochii mari adânci, părul negru buclat şi mustaţa de cavaler, era Domnul ţării: „Io Alexandru Dimitrie Ghica Voevod şi Domn"!

Şi uite par'că-l văd prin cărarea ce se furişează între vechii arbori cari-l cunosc şi-l ascund de alţii, cari n'au grija morţilor. A lăsat casa plină de oaspeţi, ale căror aurării şi pietre scumpe sticlesc la lumina policandrelor grele, şi a plecat în umbră. Ce măreaţă privelişte de noapte, ce strălucită desfăşurare de alei, ce măreţie a lacului, ce dulce răsunet de musică; ostaşii miliţiei păşesc apăsat de jur împrejurul reşedinţii. Alexandru-Vodă se simte mândru, vesel, tânăr: e Domn!

Dar de-odată un gând îl întunecă, brăzdând frumoasa frunte înaltă, albă: e gândul cutăruia care e acum în salon acolo, mai încunjurat decât dânsul, mai măgulit, mai curtenit de toţi, şi care e Excelenţa Sa consulul Rusiei. Şi, ajungând la capătul aleii, Domnul priveşte asupra lacului întins în depărtarea neagră, — ca viitorul lui, ca viitorul nostru... Mazilie, batjocură, robie... Va fi o dimineaţă măcar pentru această ţară, dacă nu pentru Domnul ei îmbătrânit?

Şi, înainte de a merge să doarmă în mormântul imens de marmură la Pantelimon, el a văzut acea zi, şi carul funebru l-a dus prin stradele Bucureştilor României unite supt alt Alexandru-Vodă, Cuza. Poate însă că el ar fi dorit: supt dânsul....

www.dacoromanica.ro

10 Plumbuita. Căldăruşanii. Ţigăneştii.

Bucureştii se mântuie prin drumuri bune între case rele. Sânt mahalalele-şosele, care înşiră locuinţi sărace, sprijinite strâmb în stâlpi gârbovi, bojdeuce ce se chiorcoşează la soare prin ferestuici turburi, ca nişte pisici bătrâne. Astfel e şi şoseaua Colintinei.

Ea aleargă drept înainte, tăind un şes cu modâlci de movile, asupra căruia April a zvârlit acum mantia-i de rege tânăr, numai în catifea verde şi în flori albe. Apoi şiragul de căsuţe e alcătuit tot mai rar, până ce singură dunga cenuşie a drumului desparte nemărginirea câmpiei învălurate.

În stânga se văd acum două grupe de arbori şi de clădiri în jurul a două biserici. Biserica d'intâiu e veche şi o împrejmuieşte un zid de cărămidă ce se risipeşte pe încetul. E Plumbuita, care înşiră încă toată împrejmuirea de acum trei sute de ani, pe când biserica, păstrând la jeţul domnesc rămăşiţe în piatră de la începutul veacului al XVI-lea, stele cu multe ramuri, lei săpaţi grosolan, se acopere cu zdrenţele unei reparaţii ieftene. Aici, de o parte şi de alta a şoselei, pământul e mai frământat decât aiurea. El pare făcut pentru ascunzători viclene, pentru răpeziri prăpăstuite asupra duşmanului. Şi cu adevărat o luptă s'a desfăşurat acum aproape patru sute de ani, în Octombre 1632. Matei Basarab, Domn nou ridicat pe scutul unei răscoale, era între Dudeşti şi mănăstirea lui Mărcuţă sau a Mărcuţei. Duşmanul lui, Radu-Vodă, Domn legiuit, cu tuiuri de la Împăratul turcesc, îşi aşezase tabăra între Obileşti şi această Mărcuţă, căreia i se zicea atunci mănăstirea lui Dan, Vistierul lui Mihai Viteazul. Lupta s'a dat lângă Plumbuita. Matei, pe care-l doria ţara, învinse pe aceste locuri, a căror verdeaţă palidă de toamnă a fost smăltată cu floarea neagră a sângelui.

www.dacoromanica.ro

Astăzi clopotniţile scânteie vesel supt focul vioiu al soarelui de dimineaţă, cirezi străbat în fund păşunea grasă şi din adâncul crengilor care adăpostesc pe cântăreţi se înalţă cântece pentru lupta de iubire prin care se ţine lumea. Ce puţin e pentru atotputernicia naturii o vărsare de sânge ca aceasta, care ţine două zile şi se încheie, lăsând numai gropile proaspete până la cea d'intăiu ţâşnire de iarbă şi hoituri uitate pentru corbii unei singure ierne!

Am ieşit de mult din Bucureşti, dar amintirile lui se văd încă ici şi colo. În mijlocul câmpului, o foarte frumoasă biserică tânjeşte singură fără preoţi, fără poporeni. Un cutezător din timpurile de beţie a goanei după câştig a socotit că până aici va pătrunde Capitala în revărsările ei de mlaştină neorânduită. A pus deci pe un arhitect priceput să înalţe o clădire ca aceasta, care ar împodobi orice colţ bucureştean. Dar veni clipa de sărăcie şi timpurile de înfrânare, şi biserica rămase singură. Vizitiul mai vorbeşte de un meşter evreu care ar fi căzut de pe coperemânt şi ar fi murit pe lespezile clădirii sfinte, profanând-o. De aceia s'ar fi oprit slujba pe nu ştiu câţi ani. Ei vor trece însă, şi viaţa nu se va deştepta în această ruină nouă-nouţă, — sentinelă pierdută către Bucureştii unui viitor care nu va sosi poate niciodată.

În dreapta şi în stânga se înalţă păduri, tivind margenea, sprijinind în vârfurile lor învălmăşite marea întindere de albastru zimbitor.

Două sate în cale: Vărăştii şi Moara-Săracă; căsuţele gospodăreşti se înşiră albe în mijlocul curţii încunjurate cu garduri de nuiele. Pe un ogor, mulţimea se strânge în jurul prapurilor ce se ridică în cerul albastru al dimineţii. E slujba pentru roada câmpului: binecuvântarea ogoarelor.

Într'un loc, pădurile par a se atinge, împrejmuind

www.dacoromanica.ro

cu totul zările. Câmpia se prăvale la dreapta într'o „căldare", o „căldăruşă", în care izvoare puternice au întins o pânză de apă ce se înoieşte, sorbită de-asupra de soare. Lacul se înfundă în malurile înalte, înfige în ele mici golfuri ascuţite: din loc în loc, ostroave mărunţele îşi arată ţepii de rogoz şi ierburi înalte: li se zice *cociocuri,* şi în desişurile lor se prind peştii cari fac ici şi colo vârtejuri luminoase când se zbat de bucurie în apă călduţă. Luntraşi cu comănace şi haine de şaiac cafeniu vâslesc în vechi bărci dintr'un singur lemn, înguste, scorojite şi brăzdate de adânci tăieturi de bătrâneţă.

Părinţii pescari, cari urmează pilda lui Petru Apostolul în luntri care nu sânt mai bune decât ale ucenicului credincios al Mântuitorului, vin de la frumoasa mănăstire care se desfăşură mândră în faţă. Pe fondul de păduri dese şi înalte, pe care le-a cruţat până acum vremea noastră de speculă fără mustrări de cuget, se desfac zidurile înălţate de Matei Basarab şi turnurile de lemn de la trei biserici.

Întri prin livada catifelată, sămănată cu flori galbene răşchirate în raze, cu măciulii de puf înstelat care zboară la fiecare pas şi atârnă scânteietor în aier, cu petale cărnoase ce se desfac albe din merii în floare. O turmă paşte, într'o necontenită clătinătură moale a blănilor sure şi negre, pe când măgarii cari o întovărăşesc în rătăciri, măgari groşi, buhoşi, foarte neţesălaţi, smulg lacomi iarba vânjoasă. Un cioban cu comănac, închircit şi cu mutra îndobitocită, se lasă în genunchi, făcând cruci şi mătănii înaintea egumenului de la Căldăruşani, care ni arată îngustul pământ pe care-l stăpâneşte astăzi după secularisare mănăstirea lui Radu Mihnea şi a lui Matei Basarab, care s'a hrănit odinioară din rodul a „patruzeci de moşii".

Biserica de la Cocioc şi biserica din cimitir sânt

www.dacoromanica.ro

nouă. Biserica mănăstirii e prefăcută de iznoavă, în 1838, cu geamlâcuri în faţă şi sfinţi simandicoşi, cum nu-i ştia vechea zugrăveală religioasă[1]. Dreasă după gustul timpurilor noastre şi bolniţa, din care răsare câte un moş bătrân care-şi mişcă abia picioarele în mijlocul bucuriei primăverei ce se vădeşte în lumină şi cântece. Din vremile Regulamentului Organic sânt, aşa cum se văd astăzi, şi casa stareţului şi casa de oaspeţi şi atâtea case particulare, ale călugărilor înstăriţi. În aceia din margene stă, când nu-şi mângâie, călătorind, ambiţia rănită fără de leac, vestitul fost Mitropolit Primat Ghenadie. Mitropolitul Iosif a fost la stăreţie în timpul când Ghenadie se afla în Scaunul păstoresc din Dealul Mitropoliei. Un alt Mitropolit a locuit aici, atunci când el era numai smeritul diacon Grigorie, fiind totuşi una din luminile Bisericii româneşti, şi la Cocioc se arată clădirea ruinată unde prin ostenelile lui se tipăriau cărţi prin anii 1820. O amintire încă, pe care o lasă vremea noastră, — şi aceasta e o amintire frumoasă,— este, supt coperişul de tablă al unei fântâni, o pânză de Nicolae Grigorescu. Atunci când el era un tinerel zugrav de icoane de şaptesprezece ani, mâna lui, pe care n'o călăuzise nici învăţătura, nici sfaturile, a înfăţişat cu o deplină siguranţă, în preajma sfinţilor stâlciţi ai bizantinismului corcit de dăunăzi, scena Izvorului Tămăduirii: Maica Domnului de sus, sfinţii de lângă dânsa, cutare chip de Împărat bătrân sau de femeie prezic un maestru[2].

Vechimea trăieşte în zidurile de apărare şi de locuinţă care ascundeau biserica de la început. Un

[1] Şi acuma s'a aşternut o nouă reparaţie odioasă, cu pictură în uleiu şi adaus barbar la însăşi cinstita pisanie artistică a lui Matei-Vodă (1916).

[2] Acuma, în micul Museu, Grigorescu e represintat prin mai multe icoane (1939).

www.dacoromanica.ro

mare turn ca acela de la biserica din Cânipulung păzeşte spre Bucureşti: în el vor fi fost de atâtea ori străjeri la apropierea Turcilor sau în timpuri când se mişcau hoţii în aceste păduri care sânt cele, vestite, ale Vlăsiei. De la el porneşte clădirea, cu două caturi: cel de jos are arcade de piatră, cel de sus îşi sprijină arcurile pe beţişoare înegrite ca în cerdacele de demult.

Erau odată cinci sute de călugări aici, şi dincolo de gratiile de fier ale ferestilor trăia o viaţă de adevărată credinţă, de adevărată mustrare a cugetului şi une ori de adevărată muncă a minţii, căci aice, de pe la 1780 înainte, când Căldăruşanii s'au îndreptat după poveţele lui Paisie Rusul, reformatorul din Moldova, s'au scris şi s'au tălmăcit, de Macarie şi de alţii, multe cărţi, în limbi felurite. Acum vre-o patruzeci de bieţi călugări nevolnici, şi unii dintre dânşii desgustător de murdari, rătăcesc prin întunerecul încăperilor goale, având de tovarăşi câni flămânzi, Ţigani vagabonzi şi pisici sălbatece[1]. Ei merg şi ucum la slujba de zi şi cea de noapte, dar gândul lor fuge la gazetele din Bucureşti mai mult decât la ceasloave. Marea clădire care cuprindea pe fraţi la masa lor împreună, e pustie. Adevărata viaţă e aceia a rândunelelor negre care-şi au cuiburile supt arcade şi taie văzduhul, neprecurmat, cu trupurile lor supţiratece şi cu strigătele lor ascuţite.

Drumul spre *Ţigăneşti* trece prin marea comună Lipia-Bojdani, vestită prin răzvrătiri. Locuitorii, împrăştiaţi prin mai multe sate, sânt atâţia câţi ar face cinste cutărui oraş de provincie; numărul lor

[1] Se zice că o reformă ar fi intervenit (1916). Astăzi buna disciplină a părintelui egumen Atanasie Dincă, om tânăr, de înaltă cultură şi nobile scopuri, tinde a da altă viaţă mănăstirii.

[2] Mitropolitul Ghenadie a refăcut-o în totul (1939).

www.dacoromanica.ro

n'ar fi mai mic decât 10.000. Între gospodării, multe înfăţişează o căsuţă în mijlocul buruienii care creşte 'an de an de la sine şi nu foloseşte nimănui. Ici şi colo însă, pământul e lucrat pentru sămănături. Mai pretutindene e o bună orânduială curată. Locuitorii cari stau în cerdacul primăriei arată, aşa cum li-a mers vestea, hotărîţi şi dârji.

Ceva mai departe, un pod peste o gârliţă duce la un adevărat colţ de raiu: flori, pomi roditori, stupi şi o casă de ţară acoperită cu şovar, peste pereţii de pământ ai căreia, mai înalţi decât de obiceiu şi mai încăpători, se caţără sfârcurile verzi ale zorelelor. Din dumbrăvile apropiate răsună cântări, calde ca soarele de amiazi, şi zborul harnic al albinelor e risipit pretutindene. Un funcţionar bucureştean la pensie a întemeiat această oasă de civilisaţie foarte înaintată, de care se depărtează încă prea mult casele satului vecin. Prin locuri ca acestea se face bogăţia care înfrumuseţează şi duce înainte ţara.

11. În margenea Snagovului

Satul Turbaţi, aşezat aproape de Snagov, era altă dată pe moşia, foarte întinsă, a vechii mănăstiri, care începuse a strânge pământuri încă din veacul al XIV-lea. Atunci, cu bogăţia sa mare, cu zidurile sale puternice, cu mulţimea de călugări ce roiau în chilii, cu cărturăria şi tipografia mănăstirească, Snagovul era puternic faţă de sătuceanul ce-i era supus. Astăzi lucrurile s'au schimbat. Satele locului, de la Izvorani, — unde sânt izvoarele, — până la Coadă şi la Fund, abia se ţin dintr'o zi pe alta, din plata arendaşului bălţii şi din vânzarea peştelui prin părţile vecine; în case neîngrădite stau laolaltă Români şi urmaşi ai Ţigănimii egumenului. Iar Turbaţii sânt un sat mare şi înstărit, unul din cele mai bune ale ţării.

www.dacoromanica.ro

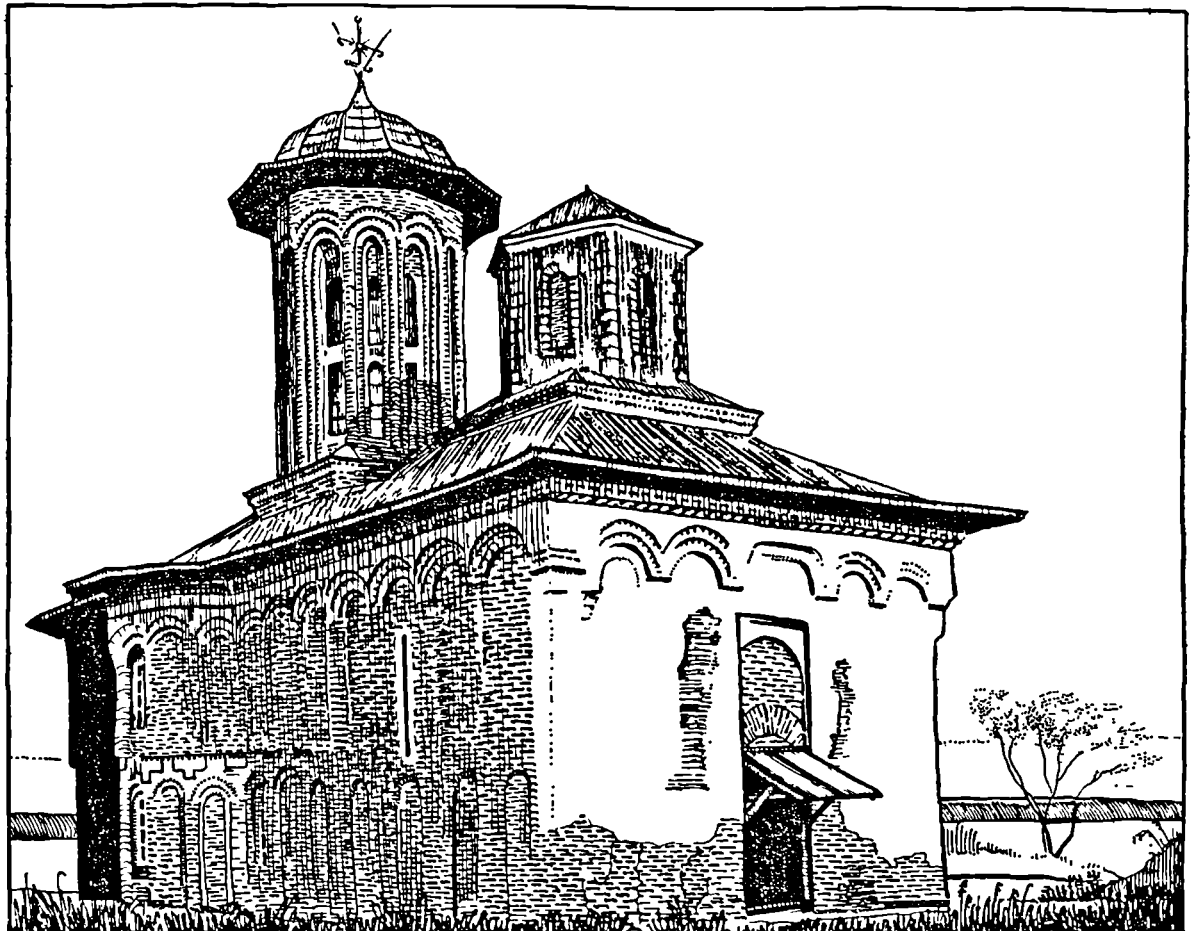

Biserica Mănăstirii Snagov.

www.dacoromanica.ro

La întrare chiar, ai o mare biserică nouă, făcută cu banii sătenilor de bătrânul preot, fiu şi tată de preoţi, care, cu barba-i albă şi părul cu totul negru, e o înfăţişare originală. Apoi încep gospodăriile, care nu iese la stradă, ci sânt despărţite de dânsa printr'o curte, care e şi aici părăginită. Locuinţile au măcar două încăperi, frumoase cerdace de lemn, şi prin uşa deschisă se vede marele horn bine văruit. Pe alocurea, sânt livezi mari, cu mulţi salcâmi vechi ce se amestecă între pomi. Şi drumurile sânt pline de copacii cu lemnul tare şi crengile presărate cu ghimpi cornoşi. Între gardurile de lemn, foarte bune, cărări şerpuiesc într'un Ţinut de lină idilă.

La şcoală se face alegerea, în folosul unui om de afaceri îmbogăţit, care învârte lucrurile supt partidul său. La una din cârciume se desfăşură hora, în care stau prinşi de mână flăcăi în haine albastre cu găitane şi pantaloni largi, — vechiul port orăşenesc, — şi fete pieptănate şi îmbrăcate întocmai ca la oraş. Supt adăpostul salcâmilor, s'a oprit o căruţă de Ţigani: bărbatul, răzimat de casa-i călătoare, trage din ciubuc, femeia diretică, iar fata, în fustă roşie, leagănă încet dănciucul mărunţel, care e prins într'o plapomă veche şi atârnă printr'o funie de doi copaci bătrâni.

La capăt e vechiul schit al Turbaţilor, prefăcut astăzi într'o bisericuţă de cimitir, sau, cum se zice pe aici: chimitir. Din mijlocul crucilor de lemn înegrite, cu forme noduroase şi schiloade, din mijlocul mormintelor proaspete, pe care mai freamătă crengile încărcate cu hârtiuţe şi panglici, se ridică ziduri joase, făcute, vădit, după modelul Snagovului, de egumenul Rafail de prin 1780 şi de stareţa maicilor de aici, care avea până atunci numai o bisericuţă de lemn, clădită de oarecari Voevozi ai vremilor bune.

www.dacoromanica.ro

Şi aici sânt chenare de cărămizi cu vârful scos în afară, sânt firide, — sus, dar nu şi jos —, sânt ciubuce. A fost şi un pridvor, care se stricase, şi în locul căruia preotul a făcut o oblojeală urîtă de scânduri, care strică toată faţada. Pentru a da mai ieften impresia pe care o dau la Snagov cărămizile amestecate cu tencuiala împietrită, s'au zugrăvit aici pe tencuială linii roşii în legături armonioase.

Înlăuntru, e întunerec şi goliciune. Abia se zăresc urâtele chipuri încoronate, cu ochii bulbucaţi, care ar închipui pe cei d'intâiu întemeietori domneşti. Pentru părintele ca şi pentru alţii, moşneagul bărbos ar fi Mihai Viteazul, iar femeia din partea stângă, Doamna Stanca. Fireşte, închipuiri.

Mai găsesc unele cărţi de la Rafail. Mai vechi nu sânt, nu puteau fi. Minunata Evanghelie legată cu plăci de argint aurit, pe care iese în relief sfinţi şi flori, Evanghelie păstrată la biserica nouă, e mutată de la Snagov, căreia i-o dăruise, pe la 1750, marele boier cu pofte de Domnie Constantin Dudescu.

Şi într'aceasta deci satul mic a moştenit mănăstirea cea mare, culegând odoarele care se desfăceau din sărăcia acesteia.

12. Snagovul.

Nu trece multă vreme, şi vederea se deschide asupra unui lac, pe care păduri vechi îl mărgenesc de o parte. Apele de oţel albăstriu se înfioară de vânt, prelingând malul buruienos al unui ostrov rotund. Din el se ridică, printre cărămizi şi pietre risipite de mâna vremii, care se joacă ironic cu clădirile trecătoare ale oamenilor, un turn puternic, pe care anii l-au scrijelat adânc cu dungi de ruină. Dintre aceleaşi dărâmături se iveşte armonioasă şi clară o biserică. E mică, precum sânt mici toate clădirile sfinte ale vechimii noastre, menite să strângă la un

www.dacoromanica.ro

loc pe credincioşii unui sat sau ai unei singure mahalale puţin locuite. Şiruri de stâlpi împart în trei spaţiul cel îngust al lăcaşului. Minunate picturi din cea d'intăiu jumătate a veacului al XVI-lea acopăr zidurile: pe lângă marile icoane ale Adormirii Vovedeniei. Întrarea în biserică, — de şi se spune că a fost cel d'intăiu hram —, ni înfăţişează de două ori, la dreapta pronaosului şi pe faţa de către altar a vechiului părete despărţitor, pe Mircea Ciobanul şi familia lui, în care deosebeşti pe Chiajna, — nu femeia straşnică din nuvela lui Odobescu, ci o faţă rotundă, tânără, cu păr bălan, sămănând cu Ştefan-cel-Mare, bunicul.

Aceasta a fost biserică de mănăstire, şi călugării vor fi încăput numai bine în cuprinsul ei întunecat, care miroase acum a muced şi mort, a ţărână şi a mormânt. Mai de mult, forma era o cruce, al cării mâner îl alcătuia un pridvor cu stâlpi rotunzi; un singur turn se ridica înaintea punctului unde se umflă în dreapta şi în stânga absidele căptuşite cu strane. Podoaba o făceau două rânduri de ocniţe: cele de jos, lunguieţe, întregi, cele de sus în arcuri; în turn, ele mergeau de sus până jos, coprinzând în boltirea lor ferestuicele înguste, ca nişte mari sprincene încondeiate de-asupra unor ochi mărunţei.

Cine a fost ctitorul d'intăiu al celei mai vechi din cele trei biserici de aice nu se poate spune, dar de sigur că un om din veacul al XIV-lea, care în Ţara-Românească, ca şi în Moldova, a dat operele de arhitectură religioase cele mai frumoase în spaţiul cel mai mic, şi fără îndoială şi lucrurile cele mai originale ale meşteşugului clădirii la Români. Piatra de pomenire a întemeietorului a căzut, s'a distrus, dacă nu va fi zidită undeva în încurcăturile reparaţiilor de mai târziu[1]. Cronica ţării scrie însă aşa:

[1] S'a găsit o piatră; ea trebuie să fi fost pusă în amintirea reparaţiei de Brâncoveanu.

www.dacoromanica.ro

„Vlad-Vodă Ţepeş, Acesta au făcut cetatea de la Poienari şi au făcut sfânta mănăstire de la Snagov". Ţepeş a putut fi ctitor aici ca şi Matei Basarab la Căldăruşani, ducând mai departe ceia ce altul începuse; căci mănăstirea capătă daruri încă de la înaintaşul său Dan fiul lui Mircea. Ziditorul cel vechiu pare a fi un boier sau Domnul însuşi, încă supt Mircea. Locul era bun şi pentru apărare, când se ridicau podurile şi năvălitorii fără luntri, după fuga pescarilor mănăstirii, se găsiau înaintea zidurilor înalte şi groase pe piatra cărora se linciuriau apele line, cu funduri adânci şi mâloase. Poate că aici s'au adăpostit boieroaicele şi copiii când Sultanul Mohammed al II-lea însuşi a venit să vadă ce viteji cresc pe acest pământ sălbatec.

Dacă Ţepeş a stat aici, şi sângele a trebuit să curgă, sângele care era pentru sufletul acesta tiran ca un vechiu vin ce încălzeşte inima şi iuţeşte mersul gândurilor. Aşezată lângă Bucureşti, mănăstirea a primit din când în când trupuri de boieri mari, fiind socotită ca un loc de îngropare ales. Astfel se odihniră aici pe rând, — lângă vechii boieri din vremea lui Neagoe: Pârvul din Craiova, Marele-Vornic, şi Logofătul Ioan, ajuns prin pocăinţă un smerit monah, — cu ajutorul calăilor lui Mircea Ciobanul şi lui Alexandru, fiul acestuia, toţi fiii lui Dragomir Postelnicul şi ai soţiei lui, Marga. După uciderea celui d'intâiu, mama cuprinsă de durere părăsi plăcerile zădarnice ale lumii şi îmbrăcă veşnicul doliu al călugăriei, numindu-se de-acum înainte monahia Eufrosina. Ea se îngriji ca fiecare dintre copiii ei iubiţi să fie acoperit după datină cu o piatră frumos săpată, în care i se pomenia fără niciun fel de plângere chipul morţii. Apoi cândva, — căci pe groapa ei n'a lăsat să i se însemne clipa plecării către ai săi, pe cari-i doria de mult —, bătrâna călu-

www.dacoromanica.ro

găriță muri zimbind, căci i se va fi părut că zăreşte prin negurile sfârşitului omenesc strălucirea întâlnirii voioase cu fiii cosiți în tinereța lor plină de îndrăzneală. Ea se culcă la picioarele celor patru morți tineri, ca o slugă care e gata să se deştepte şi să ajute pe acel ce sufere, şi lespedea ei supțire, îngustă pomeneşte numai că acolo se odihneşte în sfârşit o „mamă plină de durere până la moarte", o mamă ai cării patru fii au fost tăiați, şi o călugăriță[1].

Câteva zile după uciderea Turcilor din Bucureşti, Mihai Viteazul îmbogăți şi el cu un trup descăpăținat gropnița Snagovului. Oamenii domneşti aduseră la mănăstire rămăşițile sângerânde ale lui Dima, fost Stolnic supt Ştefan-Vodă Surdul şi trădător față de Domnul cel nou.

Apoi linişte se făcu în țară, şi mănăstirea nu mai primi astfel de daruri domneşti. Ea îmbătrânise puțin, din timpurile lui Mircea până în acelea ale lui Matei Basarab, care-i dădu o rivală în Căldăruşani, care fusese până atunci numai un schit în mijlocul şesului. Clădirea tragică a lui Țepeş şi a lui Mircea Ciobanul, mândra mănăstire domnească, pentru care se culesese dijma pe atâtea moşii şi se pusese de o parte banii vămii de la Prahova şi vămii din Brăila, văzu trecând aiurea norocul ocrotirii şi al daniilor.

Veni însă o zi când Snagovul, care primise pe morții ce căzuseră aiurea de urgia domnească, fu însăşi locul unui omor din porunca stăpânitorului. Grigore-Vodă Ghica bănuia pe Postelnicul Constantin Cantacuzino, om bătrân de vre-o şaptezeci de ani, vestit de bogat, de învățat şi de bun, că-i sapă Domnia. Dărăbanții veniră noaptea de-l ridicară din

[1] La o reparație care a înzestrat ostrovul şi cu o ridiculă şi nelocuită casă de preot, cărămida care rostia atâta durere s'a distrus ori s'a furat! (1916.)

www.dacoromanica.ro

aşternut, într'o Sâmbătă spre Duminecă. Un rădvan duse pe prins între arme la Snagov, unde luntrea mănăstirii îl primi pentru a-l trece spre moarte. Moşneagul ascultă a doua zi liturghia căzut în genunchi, ca unul care ştia pe ce drum se află şi ce aproape-i este sosirea. El îşi mărturisi păcatele şi primi împărtăşania înaintea altarului care nu mai păstrează nimic din comorile de artă din vremuri. Acolo unde astăzi florile galbene bogate în raze se bucură de fericirea primăverii calde, se ridicau zidurile în care călugării îşi aveau chiliile, iar oaspeţii odăi de primire de care-şi aduceau aminte cu recunoştinţă. Ele închideau o curte pietruită, în care se aflau cele două biserice ale Bunei Vestiri şi Adormirii Maicii Domnului[1], precum şi trapezăria. Când se făcu sara, în apropierea cinei, la care el nu mai era să iea parte, Marele-Postelnic fu zugrumat de un stâlp, la 20 Decembre 1662; şireangul se strânse şi albul cap căzu pe piept, pe când clopotele din turnuri sunau rugăciunea morţilor.

Sicriul fu aşezat în biserică supt lespezile căreia se odihniau jertfele Domnilor celor vechi, trădătorii din alte timpuri şi cei ce muriseră de jalea morţii lor. O fată de Domn, Ilinca, soţia bătrână a bătrânului Postelnic, şi toţi fiii ei, şase la număr, căpătară voia să-şi iea mortul. În acest loc îngust au stat ei câteşi şase, lângă tatăl culcat pe perna somnului fără tulburare şi lângă maica plecată în genunche. Îi vezi parcă, pe lespezi, de-asupra oaselor fără capete: Drăghici, menit morţii de ciumă, Şerban, care era să fie Domn şi să moară tânăr,

[1] Dar vezi, mai sus, observaţiile despre pictură. Mărturia e a lui Pavel din Alep, la jumătatea veacului al XVI-lea. O piatră adusă de aiurea în biserica de acum, arată că la 1588 Mitropolitul Serafim a făcut biserica Bunei Vestiri. Dar piatra lui de mormânt se află acum dincoace.

www.dacoromanica.ro

cu bănuieli de otrăvire, Constantin, care era să fie şi el zugrumat, la cele Şapte Turnuri din Constantantinopol, Mihai, al cărui cap uşuratec va cădea în Adrianopol, de aceiaşi urgie turcească, Matei şi Iordachi, cari fură culeşi încă în floare, de o moarte bună, care zimbeşte tinerilor ca o iubită. Şi luntri trec apoi pe lac, ducând spre malul de sus, către Ploeşti, către mănăstirea Mărgineni, sicriul acoperit cu stofe scumpe şi alaiul de îngropare.

Câte nu se schimbă înaintea zidurilor neînţelegătoare! Încă treizeci de ani, şi Snagovul cernit de atâtea amintiri e acum un roiu de harnice albine. Un străin a venit de departe, de foarte departe, unde stânci spintecă pământul şi se azvârl izvoare despletite, cu ţăndări de piatră în apa lor nebună, unde nu sânt zări întinse, de verde dulce şi aur curat supt cerul albastru, unde lacul nu se zbate de mulţămire între trestiile înalte. Antim din Ivir era un meşter de predică, un meşter de scrisoare, un meşter de tipar, un meşter de zugrăveală, un suflet curat şi o voinţă neobosită. Constantin Brâncoveanu, acel Domn strălucit prin binefacerile sale, l-a primit ca pe un trimes ceresc şi i-a dat pe mâni Snagovul. Totul se schimbă în cuprinsul şi între hotarele mănăstirii: pământul dădu mai mult, oamenii îşi făcură mai deplin datoria, iar, mai bine decât toţi, Antim însuşi. În chiliile sale, buchile frumoase, zugrăvite şi turnate de dânsul, se aşezară în tipare şi însemnară pe hârtie cărţi pentru slujbă, cărţi pentru îndreptarea vieţii. Uite acolo unde se soreşte şopârla verde peste cărămizile calde, va fi stat adese ori într'un jeţ căruia tot el îi va fi adaus săpături alese, părintele, privind apusul răsfrânt în apa liniştită. Cina s'a mântuit, călugării închişi în chilii se pregătesc de odihna care va fi prea răpede întreruptă de slujba tainică a miezului nopţii; argaţii mână

www.dacoromanica.ro

pe malul din faţă vitele care se întorc la adăpost, cu un prelung ragăt de chemare; chiuiturile lor îşi răspund de la o cărare la alta. Printre sălcii se ridică fumul albastru al mămăligii de sară, şi un caval răsună de la stână. Soarele a trecut de pragul care pentru noi e noaptea, şi razele lui din urmă, roşii în cer, se îndulcesc trandafirii în apa lacului paşnic. Antim priveşte cu ochi umezi această frumuseţă care-i prinde sufletul întreg, sufletul lui de poet, cu multe răsunete; el se ridică şi face semnul crucii spre mulţămire şi binecuvântare.

Antim ajunse Mitropolit şi luă cu dânsul zilele cele bune ale Snagovului. Şi această străveche mănăstire ajunse pe mâna călugărilor greci. Locuitorii ei se împuţinară, fiindcă hrana lor nu trebuia să scadă veniturile Locurilor Sfinte; chiliile se ruinară, biserica tot aşa, până ce se repară într'un chip care părea nepotrivit înainte de ultimele descoperiri şi constatări.

Acea fiică bună a stoarcerii prin călugării greci care a fost secularisarea, duse lucrul mai departe. În locul hoţului în mantie de arhiereu, venit ca să simtă plăcerile pântecelui şi mulţămirea grămezilor de aur, veni acum hoţul în uniformă de puşcăriaş, închis ca să-şi ispăşească păcatele printr'un traiu de pedeapsă. Un pod mişcător uni malurile pentru nevoile închisorii: odată el lăsă în adâncuri un convoiu întreg din ei, pe care lanţurile-l traseră la fund: crucea de lemn de pe malul din faţă arată unde stau, iertaţi acum, cei pe cari oamenii, cari nu pot ierta, îi pedepsiră. Biserica mai cuprindea odoarele vechi: ele au fost luate însă când ruina ameninţa să se surpe asupra preotului şi credincioşilor. Zidurile din prejur avură o soartă şi mai rea: închisoarea se strămută aiurea, şi clădirea pe care ea o pângărise se dădu la pământ. Reparaţia Snagovului s'a făcut dău-

www.dacoromanica.ro

năzi de aşezământul nou al Casei Bisericii: înlăuntru şi pe lături însă pustietatea, care moşteneşte pe toţi, n'a fost încă scoasă din drepturile ei.

Satul Snagovului făcea parte odinioară din stăpânirile întinse ale mănăstirii: astăzi locuitorii lui se hrănesc greu din munca pescuitului, la care li s'au alipit câtva timp şi Lipoveni, aduşi de la gurile Dunării, oaspeţi nu tocmai iubiţi pentru acei ce din neam în neam au vânat balta aici. Ca şi lacul din Căldăruşani, şi acesta ascunde peşti de mai multe feluri şi raci foarte gustoşi, cari, în partea locului, se mănâncă, nu numai fierţi, ci şi fripţi, puindu-li-se spinarea pe grătar[1]. Lacul e, ca toată vechea moşie snagoveană, a Statului şi e căutat în antreprisă.

Îndată eşti în şoseaua ce duce la Ţigăneşti. Satul, foarte mare şi risipit, se vede după puţină vreme pe largul şes verde, în care grâiele acum, în April, încep a undula mătăsos.

Înaintea noastră vine alergând, ca la un atac, o ceată de soldaţi în haine de vară, fără arme şi cu bidoanele de tinichea în mână: ei se îndreaptă spre puţul cu cumpănă, de al cărui lanţ de fier atârnă doniţa ce se scoboară în adânc. Alte grupuri ostăşeşti sânt risipite pe şosea. În curţi se văd piramide de arme. Câte un *leat* paşnic stă pe prispă între moşnegii casei, cari-i erau străini până acum zece minute, şi vorbeşte cu ei cum li-ar vorbi lui taică-său şi maică-sa de acasă. Alţii ajută la focurile care pâlpâie în groapă, supt cazanul în care fierbe mămăliga pentru unul mai mult, un Român, un frate şi, zic cei de-acasă cu milă, un soldat. Lângă un gard de nuiele, un chipeş ofiţer blond înoadă un sfat cu

[1] De mult, scursorile fabricilor vecine au otrăvit apa, devenită stearpă. Nu ştiu ce urmări va avea în această privinţă „asanarea" la care se lucrează astăzi (1939).

www.dacoromanica.ro

o fetiţă din sat în haine albe ca zăpada: fata stă dreaptă ca o statuie şi urmăreşte cu luare aminte, dar fără neplăcere, cu un zimbet poate în colţul gurii, complimentele de la oraş, care se ascultă, dar nu se cred.

Îndată întri în pădure, o veche pădure de mănăstirea pe care a cruţat-o secularisarea. Soarele se lasă spre asfinţit, şi în desişul de trunchiuri înalte e o tăcere... Huruitul roatelor, câte un cuvânt schimbat răsună clar şi prelung. În dreapta şi în stânga privirea se opreşte în pânza străvezie, însufleţită de lumină, a verdelui tânăr, pe unde străbate numai ici şi colo câte o săgeată de rază roşie, pe care veşnicul arcaş o aruncă în urmă, plecând.

De la o vreme, pădurea se preface într'un parc neasămănat: se văd alei prunduite, bănci. Câteva căsuţe în stil elveţian, foarte cochete, se înalţă în stânga: ele formează administraţia unui ocol silvic. Puţine învârtituri de roată încă, şi drumul merge acum între căsuţe gospodăreşti, acoperite cu solzi înegriţi de şindilă, având ferești mari, cerdace şi pridvoare de sticlă, iar, în faţă, meri înfloriţi şi sumedenie de flori, în straturi şi în tufişuri înalte, care toate slujesc în această clipă liturghia de arome a serii. Cunosc acest fel de case şi astfel de grădini: în ele şi între ele am copilărit în Moldova mea rămasă în urmă. Dar acolo, la acest ceas de vorbă potolită, ca înaintea cuiva foarte mare, de care te sfieşti să ţi se audă glasul, sânt în cerdace şi în grădini stăpâne de case, şi fete mari, şi copii. Aici nu se vede nimeni, de şi perdelele sânt date în lături ca să nu se piardă nimic din ceia ce poate aduce drumul. Numai un biet copil rahitic, sucit în toate încheieturile oaselor sale, priveşte către desfăşurarea trăsurilor.

Sântem în faţa mănăstirii Ţigăneşti, şi în căsu-

www.dacoromanica.ro

ţele acelea, aşa de paşnice la înfăţişare, dar în care de atâtea ori fierb şi intrigi şi păreri de rău şi chiar, se spune, une ori, moravuri care cer îndreptarea, stau maice.

Pentru dânsele nu sânt ca pentru călugări ziduri înalte, roiul de piatră străbătut de nenumărate chilii. Fiecare gospodină ţine să-şi aibă gospodăria ei, şi în largul arc ce încunjură biserica nouă, şi înoită încă, se orânduiesc, în curţi mărunte, cu grădiniţa în faţă, aşezări călugăreşti curate ca floarea ce le încunjură. Altele sânt de sigur sămănate pe de lături. În fund, se vede câmpul cu desăvârşire şes, fără modâlcile de movile prin care trece drumul Căldăruşanilor şi al Colintinei. Şi lacul lipseşte aici, şi numai o mlaştină năpădită de rogoz taie drumul la spatele căsuţelor: o podişcă de scânduri înguste duce drumeţii de ţară, cari se strecură unul după altul, pe când undiţi încearcă sărăcia apei noroioase.

Ţigăneştii nu povestesc nimic: frumoasa clădire cu două rânduri care primeşte oaspeţii e ridicată abia pe vremea, priincioasă pentru mănăstirile neînchinate, a Regulamentului Organic. Biserica nu se deosebeşte prin nimic de atâtea altele: e foarte bine ţinută de femeile închinate lui Dumnezeu, şi turnul de lemn, — căci bolţile sânt prea rău făcute ca să poată primi altă încoronare, — e văpsit cu îngrijire.

Întru la slujba de dimineaţă a Duminecii. Biserica se înfăţişează veselă, cu atâta aur pe catapiteasmă, pe icoane, pe greoaiele cadre de stuc în care ele sânt aşezate, pe odăjdii, cu atâta aur viu care năvăleşte pe ferestuice şi se joacă une ori pe fruntea sau pe bărbia albă a unei maice îngenunchiate. Stranele şi lespezile de jos sânt acoperite de chipuri îmbodolite în postav negru, cu faldurii nelămuriţi. Mai mult chipuri puhave sau costelive de bătrâne cu ochii

www.dacoromanica.ro

morți, înlăcrămați; maicile mai tinere par să fi părăsit lumea fiindcă ea nu putea să li dea fericirea unei gospodării, și în anume ochi adânci de fată săracă și fără noroc se și vede o părere de rău. Chipurile liniștite de madonă fără vrâstă, obișnuite în mănăstirile Apusului, lipsesc aproape cu totul aici: eu am văzut una singură, care avea obrajii trandafirii supt bruma celor patruzeci de ani, vorba foarte aleasă, ca a unei înalte doamne, și glasul ca de argint. Corurile sânt rele, și în nepotrivirea glasurilor domnește acela, obosit și răgușit, al bătrânelor.

Pe șosea, între grâne tinere, pe un șes ca o apă, cu fața de un verde fraged, umed, luminos, spre Periș. Satul se vede îndată, și-i străbatem lunga stradă, bine aliniată. Perișul e moșie a Coroanei, și urmele unei bune administrații se văd în toate. Casele sânt împrejmuite și împodobite. În această zi de Duminecă răsar din uși, în cerdacele umbroase, femei și fete ca acelea din mahalalele unui oraș în desvoltare. Iată acum hora, pe care o îndeamnă doi Țigani, cu vioara și dibla, care strigă pătimaș și bâzâie, ca un bas de albine. În lumină, hora lovește pământul, și dintr'un nou avânt ușor se duce mai departe: cosițe bălaie se amestecă în mulțimea cosițelor negre și fotele scânteie de bucurie din toți fluturii lor de aur; femei cu copii de mână, fără nicio gâteală și cu capu'mbrobodit, se uită cu jind de departe la ispita prin care oamenii se aduc spre împlinirea nevoilor mari ale vieții, pe când câte o codană căreia nu i-a venit ceasul să se prindă în danț aruncă pe furiș o căutătură și se strecoară iute cu piciorușele goale, ducându-și cofa la fântână.

Perișul e gară, și peste puțin ești iarăși la București.

www.dacoromanica.ro

13. Spre Gherghiţa.

De la Periş prin grâiele catifelate, prin lanurile înalte cât omul, de secară ţepoasă, de orzuri aplecate supt greutatea spicelor pletoase, de rapiţă albăstrie, scuturată de podoaba aurului şters al florilor, — la hanul de la Ţigăneşti. În stânga, e pădurea mare, deasă, cuib al sutelor de privighetori, care nu mai ştiu acuma ce e ziuă şi ce e noapte şi în umbra adâncă a frunzelor, în aroma îmbătătoare a salcâmilor dulci, a teilor cu suflări de smirnă, cântă o patimă ce parcă se avântă nesăţioasă spre moarte şi urmăreşte totuşi veşnica strecurare mai departe a vieţilor. Albastru limpede şi soare potolit, care se iveşte mai mult ca să strălucească, ca să deştepte puterile de viaţă de pretutindeni, pe care nu le topeşte şi nu le seacă. Un soare de zimbet într'un cer de nevinovăţie nesfârşită.

La Bucureşti se vor fi grămădind astăzi să vadă care cal scump fuge mai iute decât altul, la Bucureşti se vor fi gătind de parada cea mare a visitelor şi a Şoselei — adecă „rochia mea e mai frumoasă decât rochia ta“ —, la Bucureşti se vor fi cetind la umbră cărţi proaste în limbi străine, despre iubiri bolnave şi păcătoase.

Pe oamenii de acolo nu-i poate chema această mare strălucire curată, care-ţi premeneşte sufletul pentru săptămâni întregi. Mulţi nici n'or fi ştiind că este. Nicio trăsură de acelea corecte, neagră, lustruită, cu oameni băţoşi şi pe capră şi înlăuntru. Prin desimile sălbatec de frumoase în care luptă să se întreacă toate, dar toate florile primăverii, busuiocelul vânăt, albastra miere a ursului, strugureii de aur, aglicele, clopoţeii şi câte altele, flori mari triumfale, flori mici care par un strop de sânge întunecat, prin buştenii de măcieşi albi, trandafirii, roşii ca focul, prin această dumnezeiască sămănătură de

www.dacoromanica.ro

colori şi mirosuri, — asupra cărora se zbat fluturii albi, cei d'intăiu ai anului tânăr, — nu se joacă nicăiri frumoşii copii şubrezi, ţinuţi la o parte de atingerile cu oamenii şi de atingerile cu această lume mare, nemărgenită.

Sânt aceste rânduri o plângere în felul acelora pe care le înălţau scriitorii unui vechiu veac uşuratec, veacul al XVIII-lea, când blăstămau oraşele şi chemau lumea la ţară, la ţară... unde nu fuseseră nici cântăreţii cari o proslăviau? Nu, nu aceasta, ci numai încă odată constatarea unei înstrăinări fără leac, înstrăinarea faţă de neam şi faţă de ţară, adâncă necunoaştere, desăvârşită neînţelegere a acelor multe lucruri frumoase şi bune care se găsesc şi în unul şi în cealaltă.

Noi unii, cei cari stăm în trăsurica veche, dar foarte curată, a moşneguţului slab, ţăran din Periş, cu căciula mare, plete sure şi port alb de vară, noi cei cari înaintăm încetinel, potrivit cu silinţile a trei căluşei rău hrăniţi şi prinşi cu funii în loc de hamuri, noi aceştia cari n'avem niciun gând de „societate", ci trecem numai printre marile căruţe cu covergi, trase de boi pitici şi în care e clădit un neam întreg mergând „la lucru", noi ne simţim foarte fericiţi.

De şi e Duminecă, şi ieri a fost marea serbătoare a tuturor Linelor şi Ilenelor, hanul din răscruce, pe care-l ştiu bine acum, nu prea are oaspeţi. Acesta nu e un ţinut de beţivi şi nu sânt pe aici „pierdevară". Stau numai supt umbrar câţiva băieţaşi, doi Ţigani foarte frumoşi şi un Român îndrăzneţ, care nu mă lasă să-i ieau chipul decât cu ţigara în gură, pe când Ţiganii, sfioşi de cârâituri, după ce se ascund prin toate ungherele, se învoiesc a sta pe loc pentru cinci bani. Şi atunci stau drepţi, serioşi în ochii lor adânci supt genele lungi arcate, serioşi în trupurile

www.dacoromanica.ro

lor slabe, învelite cu zdrenţe, care sânt aşa de multe şi de felurite, încât par o horbotă ciudată alcătuită pentru haina de triumf a unui Împărat al calicilor.

Drept înainte mergi spre lacul cel lung şi minunat de albastru, spre lacul trestiilor mari şi racilor gustoşi ai mănăstirii răsărite din apă ca o minune ce nu poate să ţie decât o singură noapte de farmec. Pe acolo te duci la Snagov.

În stânga, e Ialomiţa, largă, cufundată în adânc, gălbuie de mâluri lutoase, apă nestatornică, şerpuind în cercuri mari peste nesfârşita câmpie de roadă. O trecem pe un mare pod vechiu, lângă care se lucrează la altul de o lume întreagă de fierari şi de muncitori, adăpostiţi prin încăperile dintr'o curte întinsă, plină cu tot felul de drugi de şine. Sântem şi mai departe pe şoseaua netedă care duce la Ploeşti.

O urmăm până la un alt han de drumul mare, care-şi razimă coperişul de tablă roşie pe tot felul de pari şi de sprijinitori, înfăţişându-se de departe ca o namilă de vechi ramuri cârligate. Lângă dânsul biserica nouă din Gorgota îşi desfăşoară turnuleţele de lemn pe margenea unui pâlc de pădure.

Cotim la dreapta prin pământurile Coroanei, cu păduri bine ţinute şi de aproape îngrijite, cu nesfârşite alei de salcâmi, ale căror crengi împovărate lasă să cadă ca un omăt leneş florile albe, lăptoase, de care sânt pline drumurile şi cu care se amestecă albul fluturilor strânşi pe margenea neagră a lăculeţelor de ploaie. „Şi aici şi aici tot Coroana", zice badea, care e, ca un Perişan ce este, cunoscător al măririlor şi a văzut şi pe „regele cel bătrân" şi pe „regele cel mic" şi pe „regina" şi se va fi minunat şi el, ca şi cutare preot, care-mi vorbia de petrecerile acestui colţ de pământ, când miniştri şi cei mai strașnici oameni de la oraş au prins a vorbi „în limba dumnealor" (aici era vorba de franţuzeşte,

www.dacoromanica.ro

dar „limba dumnealor“ există şi atunci când cred că vorbesc româneşte).

Iată, de la cutare fântână din drum, între copaci, fântână înconjurată cu crăci şi în care se coboară cu o mişcare gingaşă uşoara ciutură de lemn vechiu, iată acum un sat de toată frumuseţa. E mâncat tot de verdeaţă, de verdeaţa salcâmilor şi a marilor nuci vânjoşi şi a altor pomi şi a bălăriilor trufaşe şi a grădiniţilor, ce se văd ici şi colo. Toate curţile sânt încinse cu garduri bune de răchită. Casele au supt stuhul bine păturit, supt tabla roşie, păreţi albi, pe cari mâna gospodinei a făcut din tencuială tot felul de roate, de chipuri, de cadre. Câte una a dat pe de-asupra cu var albăstriu, pe când cele mai multe au şi zugrăvit în colori tari, bine potrivite. Sânt astfel stele albastre cu câte un colţ roşu, sânt oameni şi păuni vineţi, la zugrăvirea cărora s'a înlăturat tot ce e amănunt, lăsându-se numai şerpuiala liniilor decorative.

În fiecare curte, pe prispe, în fân, în cară ce se încarcă, în cuptoare împrejmuite cu răchită, se văd oale. Unele sânt smălţuite, peste tot sau numai în parte, în picături. Sânt oale obişnuite, care se vând cu „cinci parale“, când sânt de cele mijlocii, şi cu „un ban“, când sânt mai încăpătoare; dar alte oale au fost croite după frumoase tipare vechi, cu linii de amfore antice, pe care ochiul le urmează cu plăcere. Fiecare-şi are numele, şi aici s'ar putea cerceta cu folos despre vechiul meşteşug al olăriei româneşti, căci din moşi şi strămoşi în acest sat cuprins şi vesel se lucrează la pregătirea pământului pentru vase, la învârtirea lui pe roata olarului, la coptul lutului până se rumeneşte, la acoperirea lui cu coaja strălucitoare a smaltului galben, vânăt şi verde. De aceia se vor fi pricepând şi nevestele să tragă dungile de împodobire în tencuială şi să po-

www.dacoromanica.ro

trivească văpseaua pe părcţii pregătiţi astfel. De aceia în acest sat de meşteri şi în cele vecine, care cearcă une ori şi ele acest meşteşug, e atâta cuviinţă şi omenie la fiecare: toţi, până şi frumoşii bătrâni înceţi, spun „bună ziua“ drumeţului, pe care sânt gata să-l ajute la orice nevoie şi la orice dorinţă, şi d'inaintea porţilor, unde stau pe margenea şanţurile înflorite, se ridică femeile cu feţe senine, gătite de Duminecă în cămăşi ca laptele şi în catrinţe ca florile.

— Cum se chiamă satul ăsta?

— I se zice la Potigraf.

— La... Potigraf?

— Da, aşa.

Aşa-i, într'adevăr, Potigraf. Toate satele de prin prejur ştiu de Potigraf. Dacă ai nevoie de oală, de strachină, apoi ţi se spune că ai greşit locul, întrebând la dânşii: „De astea, domnule, sânt la Potigraf. Aici nu e la Potigraf“. Şi se ştie care anume din meşterii Potigrafului face cutare fel de oale.

Sânt şi nume urîte prin aceste părţi. Chiar lângă Snagov se înşiră, cu o biserică din vremea lui Mihai Viteazul, Turbaţii. Mai încoace, pe unde sântem noi, se ascund Ciumaţii. Dar drept în calea noastră spre Gherghiţa sânt tot nume frumoase sau istorice pentru satele care au fost sămănate odată în mijlocul huceagurilor din lunca Ialomiţei. Din Curcubeu dăm în Balta Doamnei, unde pescari domneşti vânau peştele pentru „gospojda“[1], Balta Turcului, cumpărată cine ştie când de vre unul din cei câţiva Turci aşezaţi în ţară.

După ce am ieşit şi din casele puţine ale acestui sat, iarăşi câmpia ialomiţeană, — judeţul însă e al Prahovei, — se desfăşură cu mănunchiurile ei de flori şi cu bogăţia de roadă înaltă. În această zi de

[1] Acolo, o bisericuţă de lemn, interesantă.

www.dacoromanica.ro

serbătoare nu e ca pe şoseaua care duce necontenit de la munte lucrători pentru bielşugul şesului. Nici căruţele cu covergi, nici drumeţi răzleţi. Fiecare sat se odihneşte acum pentru dânsul şi, curând după îmbucătura de la amiazi, vor începe petrecerile, tot numai pentru dânsul, după vechea datină. Nu e altă mişcare decât a norilor ce se strâng pe margeni pentru trăsnetele şi şivoaiele obişnuite în spre scară, decât valul de mătasă argintie ce trece peste creştetele holdelor la uşoara atingere a vântului, decât zburătăcirea fluturilor albi, însetaţi de drumuri lungi, şi picurarea florii de salcâm ce moare. Departe, se văd şoproane pentru adăpostirea plugarilor. Vite pasc în câte un colţ ce se adânceşte între sămănături. Tocmai în fund înainte se văd iarăşi, albăstrind slab, munţii.

Acum sântem la „ferma Gherghiţa": şiruri de hemeiu căţărat sus pe prăjini groase, lăptărie, hambare, o insulă de copereminte roşii în oceanul verde. Apoi prin întinderile strălucite ale acestuia ne îndreptăm spre sat, care e colo, unde arborii stufoşi întind supt albastru o dungă întunecată în curmezişul drumului.

Domni au stat aici, coborându-se din Târgovişte, în veacul al XV-lea. Era şi un loc potrivit pentru privigherea oştilor, pentru apărarea ţării. La Gherghiţa, în acest punct de supt muncele, se întâlneşte valea Dâmboviţei cu valea Ialomiţei, din care venim. Mai sus ceva e Cricovul. De la Târgovişte chiar, de la Buzău, din Moldova pe aici trecea calea veche către Bucureşti, cea mai nouă dintre capitale. Deci se pecetluiră hrisoave ce purtau însemnarea: „din Scaunul Domniei noastre din Gherghiţa". Roşi de ţară, grănicerii cei de demult, şi-au avut aici cetele. Mulţi printre căpeteniile lor erau boieri.. Şi pe urma Dom-

www.dacoromanica.ro

nului veniră, şi stătură apoi până târziu în veacul al XVIII-lea, dar tot mai puţini, mai săraci, tot mai ţărani, negustorii de la casele de cărămidă cu tarabe de lemn: Greci, Sârbi, Saşi.

Acuma „Coroana“ îşi are clădiri de administraţie şi de primire şi tot ce mai trebuie unei mari gospodării moderne (şi chiar ce nu trebuie, căci am văzut pe o masă, — îmi permit a pârî d-lui I. Kalinderu acest abus —, o murdară revistă bucureşteană, pe care niciun om cinstit n'o poate ţinea în casă). Locuitorii, vre-o opt sute, cu toate cătunele: şi Velicioaia şi Ungurenii, cuprind câteva străduţe cu casele rari şi fără multă îngrijire. Târgul de odinioară nu e astăzi măcar un sat mare, un sat de frunte.

Dar amintirea trecutului n'a perit cu totul din minţile acestor oameni săraci cari n'au niciun meşteşug, cari-şi arendează la cârciumari şi alţi stăpâni ai cametei bucăţelele de pământ şi trăiesc numai de pe urma „Coroanei“, de la care primesc şi aşteaptă totul. Întrăm într'o curte, unde a fost aşezată o cruce găsită în ogor, pe care au cioplit-o pe vremea lui Matei Basarab Căpitanul Lăpădat şi fiul său Neagul. Gospodarul a pus-o cu îngrijire la loc bun şi o păzeşte cu scumpătate. El şi-a scris pe partea goală a crucii pomelnicul. Nevasta lui ne primeşte cu oarecare conştiinţă că la dânsa nu e o casă de rând. Şi după câteva clipe soţul ei aleargă înaintea noastră ca să ni arăte o diplomă de la Bibescu-Vodă, în care se recunoaşte că tatăl său a fost moşnean sau, cum scrie acolo, spre marea bucurie a omului nostru: „boier de neam“.

În calea spre biserica din Ungureni, trecem pe la una din cârciume, unde se face horă. Foarte frumoasă priveliştea oamenilor frumoşi, sănătoşi, senini, curaţi fără osebire. Aici e rasă românească, din cea mai bună şi mai sigură.

www.dacoromanica.ro

Portul pare amestecat: nici tocmai ca la şes, nici ca sus, în munte, dar nimeni printre cei ce au venit la danţ nu e nevrednic de dânsul. Unele fete păstrează câte ceva din vechea datină de îmbrăcăminte, dar cele mai multe şi-au pus rochii de oraş, podoabe tot de acolo, ba s'au şi pudrat; despre aceia însă tot sânt frumoase, şi acelea care ştiu mai bine aceasta se desfac din rând şi privesc mândru trecerea drumeţilor străini.

Asta e însă hora cea d'intâiu. În călălalt capăt al satului s'a început hora a doua, unde vin oameni ceva mai săraci. Ţiganii joacă de-o parte (şi se poate să nu fie Ţigani unde a fost Domnul şi boierii?). Dar şi Ţiganii sânt tot oameni din sat: ei fac hora a treia. Iar cea de-a patra e făcută pentru cei mai despreţuiţi, — „adunăturile" venite din toată lumea.

Toate bisericile sânt prefăcute, adecă stricate, şi totuşi sânt vechi pe acest pământ istoric. Cea de lângă Administraţie a fost sfinţită într'o lună de Maiu ca aceasta, acum două sute de ani în capăt; un căpitan de Roşi a înălţat-o pe vremea Brâncoveanului. Biserica lui Matei Basarab însuşi a fost întâiu o ruină, apoi sătenii au făcut-o din nou, prin veacul al XVIII-lea, îngustând-o cu mult şi înlăturându-i marele pridvor deschis, pe stâlpi. Pisania rămăsese însă de-asupra uşii, şi se mai vedea şi alta, pusă de ispravnicul care a îngrijit clădirea, — fireşte tot un căpitan. Dăunăzi s'a făcut însă o reparaţie pestriţă şi împopoţonată, cu zugrăveală nouă: inscripţia cea mare a fost prinsă în zid, iar cea mică a căzut la pământ. Se zice că de curând s'ar fi luat hotărîrea de a se ispăşi acest păcat printr'o nouă reparaţie, care ar scoate la lumină ce ar mai fi rămas din vechime.

În sfârşit, în fund, unde se aşezaseră fugarii din Ardeal, Ungurenii, — bătrânii tot îşi mai aduc aminte

www.dacoromanica.ro

de această obârşie, — s'a făcut o bisericuţă de lemn, după chipul celor de cărămidă de atunci, în anul 1793. Şi ea e rău întreţinută.

Părintele din sat e un Gherghiţean de baştină, neam de neamul lui tot din Gherghiţa. Bătrân, frumos, cu ochii albaştri şi barba albă, bogată. Tocmai se întorcea de la congresul Băncilor rurale, ce s'a ţinut la Bacău, şi nu mai poate de bucurie.

E adevărat că n'a găsit hanuri creştine decât unde i s'a pus în mână o lingură de lemn, „cum nu le ţin aici nici Ţiganii", e adevărat iarăşi că a dat peste atâta jidovime, speriată de oaspeţii români, încât s'a scârbit rău. Când şi când n'a înţeles moldoveneşte şi s'a uimit dacă în loc de „niţel porumb" i s'a spus „o lecuţă de popuşoiu", dar bucuria tovarăşilor, frumuseţa caldă a cuvântărilor nu-i vor ieşi din minte. Şi mai ales alaiul lui Ştefan-Vodă şi a lui Ţepeş... „Calul alb, frumos, el în haine scumpe, bălan, cu plete lungi, mândru... Ce, Domnule, pot să zic că am văzut şi eu pe Ştefan-Vodă!"

Ne întoarcem spre Crivina, staţie mai apropiată decât Perişul. Cu un leu mai mult decât ne învoisem, moşul primeşte să ne ducă acolo.

În dreapta, în stânga, a plouat potop, din norii surii, apăsători, cari se strânseseră într'o clipă, mânaţi de vânturi ale înălţimilor, pe care noi nu le simţim. Aici n'au căzut decât puţine picături, care ne închiseseră în biserica lui Matei-Vodă.

— N'o să plouă, Domnule; aci la noi nu plouă. Aşa e blăstămată Gherghiţa. O să spunem şi „Coroanei", să ştie.

Şi aflăm că, atunci când s'a dat pământuri sătenilor, ei n'au vrut să le iea pe lunca Ialomiţei, cum hotărîse egumenul de atunci. El s'a supus cererii lor, dar, la plecare, fiind în trăsură, a legat cerurile de-asupra Gherghiţei.

www.dacoromanica.ro

Şi, de atunci, aici nu mai plouă.

La Gherghiţa, nu, dar pe drumul nostru din când în când se răpède o bură iute, care goneşte fluturi şi păsări şi face să fugă prin şanţuri câte un ariciu cu ghimpii ca suliţile.

De unde lăsăm drumul Perişului, — aici suspină moşul, care vede că întârzie şi zice încet: „Uite pe aici aş merge eu la Periş"!, — e o uimire ce sate şi ce case sânt, de la care ni vin înainte pe drumul larg fetele îmbujorate de danţ —, hora, dar şi... „Ţarina" —, flăcăii mergând solid, încet şi câte un „leat" scăpat o clipă pe acasă. Nu se poate un sat mai rânduit, mai îngrădit, — cu răchită, dar şi cu frumoase uluce de lemn săpate —, un sat mai cuprins şi mai mulţămit decât Gorgota. Visul nostru al tuturor celor ce n'au inimă numai pentru ei, pentru aşezămintele şi oraşele lor, e îndeplinit aice. Tocmai se mântuie petrecerea de Duminecă, tocmai se despart cunoştinţile, prieteniile şi iubirile, uşa se deschide în păretele alb fără o pată; ocolul primeşte vitele mari, frumoase, ce se întorc încet de la pajiştea înflorită, aplecându-şi capetele cu coarnele lungi ca ale cerbilor. E o nemărgenită pace senină.

Aproape tot aşa şi la Crivina, unde au trecut, — sau au fost mai de demult, — aceleaşi datini bune. Cine dintre călătorii acceleratului care nu se opreşte la căsuţa cu însemnarea „Crivina" ştie ce comoară de bună viaţă românească se ascunde aici?

La gară, băieţaşi curaţi, frumoşi şi cuminţi vând sparanghel sălbatec, cules de pe câmp în această zi slobodă, şi buchete de aglică şi de soc alb cu floricelele mici, aşa de puternic mirositoare. Trenul vine plin de escursionişti beţi, cari nu se mai pot răcori şi de femei uşoare care zbiară cântece proaste, cu accent evreiesc.

www.dacoromanica.ro

IX.

BUZĂUL

1. Buzăul.

Buzăul e vecinul de stăpânire judeţeană al Ploeştilor, de care e despărţit printr'un scurt drum în margenea muncelelor, ce trece pe lângă vechiul loc de oprire al cailor de „menzil", vechea staţie de poştă a Mizilului. Dar cele două capitale nu samănă. Buzăul e mai sărac, mult mai la o parte de drumul bogăţiilor, dar mai aristocratic şi mai românesc. Această inferioritate şi aceste însuşiri i le-aŭ dat împrejurimi deosebite şi un alt trecut. Aşezări săteşti mai însemnate nu se află aici, şi pasul care duce spre Ardeal e cel mai puţin cercetat din toate. E un ţinut de moşneni, şi unii dintre ei, urmaşi ai războinicilor din vremile de necurmate lupte, au, pe lângă aristocraţia vechimii pământului, şi pe aceia a îndelungatei mânuiri a săbiei, — dar bogăţie multă nu pare a se mai găsi în mânile acestor cavaleri cu căciule şi sumane.

În schimb însă, boierimea neastâmpărată a Buzăului, boieri de margene către Moldova, cari ştiau ce li se cuvine, pentru că îndepliniau greaua sarcină a apărării micii patrii, se frământă înaintea noastră, de cum putem străbate mai adânc în intimitatea trecutului nostru. Prin boierii de Buzău se fac şi se răstoarnă Domnii în anumite timpuri ale veacului de pretendenţi la tron: al XVI-lea, — după veacul întemeierii şi acela al apărării faţă de Turci. Şi mai târziu câte ceva aminteşte pe Buzoienii ce ţineau să fie întrebaţi la premenirea Domnilor.

Deci Buzăul a fost din capul locului o reşedinţă

www.dacoromanica.ro

trecătoare a vultanilor feudali din împrejurimi, pe lângă cari era şi târgul, de o înfiinţare mai veche, probabil străină, ca în atâtea alte locuri[1]. Şi azi se vede aceasta. În afară de stradele sale bune, Buzăul se poate mândri mai ales cu cartierele boiereşti, lungile strade drepte, largi, de o parte şi de alta a cărora se înşiruiesc vile încunjurate cu arbori şi straturi de flori. Până foarte departe, acest lanţ de cochete adăposturi ale unei vieţi de familie înfloritoare se menţine.

Buzăul e, iarăşi, o episcopie, o destul de veche episcopie, cu toate că, între celelalte ale Ţării-Româneşti de odinioară, ea vine tocmai la urmă, după ce Târgovişteа avea o Mitropolie şi Noul-Severin al Râmnicului se putea mândri cu o păstorie a sufletelor. Episcopia e frumoasă, — de şi o reparaţie din veacul trecut face să nu se poată recunoaşte pe deplin înfăţişarea ei de la început —: ctitorie a lui Matei Basarab, arsă de „năvălirile varvaricești“ şi refăcută de Vlădica din 1740 —; palatul episcopal, palatul oficiilor sânt mari şi curate. Episcopul, pe care de sigur că nu-l laudă nimeni prea mult[2], stă totdeauna în reşedinţa sa, şi aceasta-şi are foloasele. Se văd şi câteva biserici mai mari, dintre care una cu o icoană făcătoare de minuni, a Banului, clădită de Andriana, văduva lui Şerban Cantacuzino Vornicul, dar şi de noul ei bărbat, în 1722, a primit acum de curând un coperiş de olane colorate şi un pridvor de geamuri, care-i dau un caracter aşa puţin cam ciudat, de şi, în mijlocul unui parc bogat înverzit, această clădire nouă-nouţă face o întipărire modernă, apuseană.

[1] De şi s'ar părea a fi o poreclă românească: buză=Buzău; ca în: coadă=Codău, numele e vechiu slavon, ca la Braşov, Râşnov, etc.

[2] Era Dionisie Climescu, acusat de cumpărarea Scaunului şi de vânzarea parohiilor (1939).

www.dacoromanica.ro

Având fericirea, — atât de rară!, — de a păstra acelaşi primar într'un lung şir de ani[1], Buzăul s'a folosit ca puţine alte oraşe româneşti de bielşugul vremilor nouă, de ploaia de aur a împrumuturilor. O pădure de stejari mărginaşă, un sălbatec crâng prăfuit s'a prefăcut în parc frumos, cu multe alei şi largi perspective, cu chioşcuri şi statui. În capăt se vede, alcătuind astăzi mijlocul precis al oraşului, noua Primărie, cu un înalt turn, o lungă faţadă în stilul ţării, — toate în piatră, ici şi colo sculptată. Când clădirea va fi gata, ea va fi, neîndoielnic, cea mai frumoasă primărie din ţară şi o podoabă de mare preţ pentru Buzău.

Numai dacă Evreimea, ce se tot strecoară din prisosul Moldovei, n'ar preţui tot mai mult însuşirile oraşului! Chiar astăzi librăriile oferă cumpărătorilor cărţi poştale ilustrate cu salutări în ebraică şi expun „Calendarul Israelitului", caracterisat pe copertă prin tipul naţional: un bărbos cu anteriu şi şapcă (aşa am fi pus noi în Calendarul nostru naţional un păstor sau un plăiaş de munte). Chelneri creţi şi blonzi te primesc pe la oteluri şi-ţi încreţesc socoteala potrivit cu aptitudinile acestui neam. Singurul restaurant, „la Moldavia" (evident!), dă publicului să aleagă, pe o admirabilă listă, între „friguroi" şi „rinic sotei", pe lângă care se adaugă, firește, „fruhte", între care „fersici". Hăinăriile, prăvăliile de aşa-numită „galanterie" poartă în fruntea lor nume care chiamă în minte o imigraţie începută în ţara Canaanului, unde dorim Evreimii liberate de jugul creştin toate fericirile din vremile de aur ale patriarhilor.

---

[1] Constantinescu.

www.dacoromanica.ro

2. Ciolanul. Răteştii.

Străbătusem cu trenul şesul Siretiului, mărgenit necontenit în dreapta de culmile Vrancii şi dealurile de la picioarele lor, cotisem spre dreapta, în judeţul Râmnicul-Sărat, cel d'intâiu judeţ muntean, străbătusem păşuni arse, trecusem printre lanuri de porumb moarte şi printre întinse mirişti de grâu, cu păiuşul fără verdeaţă, întâlnisem Buzăul rupt în mici şuviţe pe albia-i largă şi prăpăstuită, şi, prin verzi grădini de zarzavat, bine udate, revenisem în oraşul Buzău. Un otel evreiesc ni dase adăpost pentru somnul tulburat de soneriile furioase ce anunţă accidentul de trăsură întâmplat unui comisar care petrecuse prea mult.

O „trăsură dă podu", adecă o birjă de piaţă, întitulată astfel pe tăbliţă, ne duce în faptul zilei spre mănăstirea Ciolanului. Mahalale cu case mici, pe laturile şoselei foarte prăfoase: negustorii din aceste părţi către barieră sânt une ori de acelaşi neam cu aceia cari au pus stăpânire pe piaţa mare: cetesc numele, romanisate, cum se vede, ale doritorilor de cetăţenie Ţinner, Buiumescu şi alţii ca dânşii.

Apoi şesul din margenea munţilor se întinde, cu nesfârşite mirişti, uscate şi pustii, pe care se odihnesc cirezi de vite flămânde. Porumbul urmează în mici lanuri ţărăneşti, nimicite de dogoare; bieţii oameni seceră buruiana mare ce foşneşte din frunzele-i galbene şi clădesc triste maldăre de sărăcie, din ceia ce era să li fie hrana şi bogăţia.

Şoseaua e plină de drumeţi, cari nu samănă între dânşii. Unii, cei mai mulţi în aceste părţi, sânt ţărani cu înfăţişarea de mahalagii ai oraşului; ei poartă pălării mici sau căciuli scurte, aproape ca nişte fesuri, pantaloni largi din stofă de târg şi scurteice de postav: roşii, vinete, albastre, care sânt în legătură cu trecutul de luptători călări, de Roşi ai lui

www.dacoromanica.ro

Vodă, pe care l-au avut înaintaşii acestor ţărani. Alţii sânt Ţigani foarte urîţi şi zdrenţoşi, cu câte o lungă căciulă ţuguiată, ca un simbol al nepăsării acestui neam pentru toate ale lumii. Rare ori câte un Muntean în cămaşă şi iţari de pânză albă, încins cu brâul roşu şi purtând o pălăriuţă sprintenă. Femeile, aproape fără deosebire, sânt îmbrăcate ca la oraş, cu polcuţe, fuste şi pestelci; un tulpan li acopere capul. Mai adesea vezi feţe neplăcute, late, umflate, cu ochii mici, care arată puternicul amestec cu străinii din valea Dunării.

Cel d'intâiu sat e boieresc, adecă locuitorii nuncesc boierului, luând o parte din roadă, care nu e nici cea mai mare, nici cea mai bună. În Simileasca se vede clădirea bătătoare la ochi a unei Bănci populare, dar casele sânt puţine, urîte, sărace. Îndată însă Verneştii înfăţişează altă privelişte.

E un sat de moşneni, cari din cele mai vechi timpuri, de când strămoşii lor erau boieri de Buzău, şi-au avut pământul. Casele sânt sămănate în cea mai mare neorânduială, încunjurate de sămănături împrejmuite şi de întinse livezi de pruni, din care seceta a dat jos cea mai mare parte din rod. Aici locuinţa nu se mărgeneşte la cele două odăi clasice ale ţăranului român. Dar clădirea, mult mai încăpătoare, nu e totdeauna croită în acelaşi chip. Vechimea şi gustul fiecăruia se oglindesc în alcătuirea casei. Cei mai mulţi şi-au durat-o dintr'o foarte deasă ţesătură de vergi, peste care a fost aruncat pământul lutos care e temeiul terenului, şi une ori frânturi de cărămidă rotunde. Şindila veche a coperemântului, formele, ce nu se mai întrebuinţează, ale ferestilor, arată că timpul de întemeiere e depărtat; unele case vin din vremea lui Bibescu sau Ştirbei, altele, cerdace de zid de-asupra beciului, cu ferestile înalte şi mici, de *culă*, sânt şi mai vechi. Se găsesc

www.dacoromanica.ro

pe aici şi unele zidiri de cărămidă, împodobite bătător la ochi mai dăunăzi. Întipărirea generală e o veche bună stare, care nu înaintează decât la foarte puţini, şi neprietenia unuia faţă de celalt, nevoia hursuză şi pizmătareţă de a nu vedea pe vecini, de a nu sămăna cu dânşii, marele păcat al micilor proprietari de pământ din moşi-strămoşi.

Îndată am ajuns la o *gură*. *Guri* se chiamă în Buzău, în Prahova deschizăturile prăpăstuite prin care dau în şes văile adâncite ale muncelelor de lut şi de nisip. Gura Nişcovului se numeşte aşa după apa de torent în care se strâng primăvara revărsările înălţimilor ce şi-au topit zăpada.

Satul acesta, ca şi cele următoare, Siliştenii şi Haleşul, nu e nici moşnenesc, nici ţărănesc: în el ca şi în cele mai multe din judeţ se amestecă vechiul proprietar şi împroprietăritul cu acel ce nu are pământ şi cu Ţiganul de mănăstire. De aici marea deosebire a locuinţilor, care, de almintrelea, fiind cele mai multe nouă, se orânduiesc, ca în Moldova, de-a lungul şoselei. Ţiganul stă trântit într'o rână pe prispa de lut a unei case cu fereştile goale, sau sparte, sau cârpite cu lut, în care coperişul e de stuf rar şi nepieptănat; împrejmuirea lipseşte; în vre-o pădure din apropiere, baba sau fata păzesc, pe jumătate goale, o vită pipernicită. Ţăranul se mulţămeşte cu două odăi, acoperite cu stuh şi încunjurate cu un urît gard de spini prăfuiţi; dar curtea lui e împărţită cu socoteală după nevoile gospodăriei; o a doua locuinţă, dărâmătură sau cocioabă, slujeşte pentru oploşirea vitelor, uneltelor; un coşar, care nu e, ca în Moldova, împletit din vergele, ci alcătuit mai statornic dintr'o împletitură deasă unsă cu pământ şi dintr'un fel de ceardac de lemn, de-asupra, păstrează grânele şi boabele. Cuptorul mare, larg boltit, foarte curat ţinut, e aşezat în sala care desparte cele două

www.dacoromanica.ro

odăi sau el se află de-o parte în curte, ca o clădire deosebită. Partea slabă a acestor case e coperişul, din stuh prost, vechiu, stricat, în aşezarea căruia nu e acea pricepere de a păturі rânduri şi de a face o streşină deasă, trainică, pe care o vezi la ţăranul moldovean sau la acela din încunjurimea, bogată în bălţi, a Bucureştilor; fereştile sânt apoi mai proaste decât la casele nouă din Moldova: acolo ele se cumpără gata de la Evreu[1] din târg sau din oraş şi clădirea se potriveşte după dânsele, pe când aici, dacă se întâmplă vre-o stricăciune, trebuie să se aştepte sticlarul ardelean, care vine prăfuit, alungând câniі cu bâtul, cu strigătul său obosit: „jamùr, jamùr", iar, până ce vine acest rar oaspete, cercevelele se umplu cu hârtie albă ori cu zdrenţe de ziar, de se întunecă în odăiţă.

Casele cele mai bune şi, aproape în toate aceste sate, şi cele mai multe, au trei-patru odăi într'o clădire care nu e totdeauna aceiaşi. La fereşti flutură perdele albe, în locul şervetelor cusute ce se văd la ţărani, clădării de scoarţe minunate se aierisesc în cerdacul măiestru săpat în lemn, cum n'am mai văzut aiurea; flori în oale se înşiră pe poliţile dintre stâlpi, alcătuind, de altfel, singura grădină. Împrejmuirea e de scânduri, însă numai unc ori de bună ostreţe drepte, fiind mai adesea o cârpeală din ce a găsit omul la îndămână. Gustul de a împodobi e vădit pretutindeni: colonete cu tencuială săpată în flori se razimă de păretele din faţă, bagdadia coperemântului, — care este de şindilă, câte odată de oale —, e şi ea lucrată ca o horbotă; cutare chiar şi-a înfrumuseţat uşorii porţii cu câte o statuetă de ceramică luată de la oraş. Dar nu se văd acele mari porţi de lemn lucrat, cu streşină şi uşori puternici, care fac frumuseţa atâtor case din Putna muntoasă, din Gorj, din Vâlcea sau din Ardeal.

www.dacoromanica.ro

Bisericile sânt mici şi urîte: peste o clădire oarecare, făcută din cărămidă, se înalţă unul sau două turnuri de lemn acoperit cu tablă văpsită albastru-vânăt sau roşu ca sângele uscat. O turlă de zid se pomeneşte ca o minune. Bisericile cele bune din Moldova le-au făcut în cea mai mare parte proprietarii, şi micile mijloace ale moşnenilor, strânse la un loc, n'au putut isprăvi dincoace cât bogăţia risipitoare a unui singur om dincolo.

Dar cimitirele sânt ca o florărie, bine îngrădite şi sămănate des cu cruci văpsite tare. Îngrijirea morţilor e un semn deosebitor al locuitorilor din aceste părţi, şi cu sutele răsar la răspântii, în margenea, în mijlocul drumurilor, în poienile pădurilor, pe vârful înălţimilor, crucile mari, tăiate în lespedea aspră şi grăunţoasă a munţilor Buzăului. Unele negre, şterse de vreme, săpate cu vechi litere chirilice pe care nu le mai înţelege nimeni, altele cu inscripţii latine, cu văpseli şi aurituri câte odată: ele amintesc o moarte năprasnică, sau sânt pomelnice ale răposaţilor dintr'o familie, sau, în sfârşit, mărturisesc despre evlavia unui călugăr care urmăreşte pe această cale iertarea păcatelor sale, ştiute şi neştiute, cu voie sau fără voie.

Toate mănăstirile din acest judeţ sânt înoite cu totul sau clădite chiar din nou: pe fondul gălbiu al dealurilor, pe verdele pădurilor, ele zugrăvesc vesel pete roşii şi albe, care se văd foarte departe, făgăduind drumeţului de o stare mai bună răcoare, apă rece şi o primire prietenească, iar bietului sătean obosit o cană cu apă la fântână şi poate câteva rămăşiţe din prânzul, ce se iea aici totdeauna împreună, al călugărilor şi al călugăriţilor.

Mănăstirea Barbu, la care se ajunge printr'un mic drum învălurat, între porumburi bune, e făcută pe

www.dacoromanica.ro

temeliile unui vechiu schit, al cărui ctitor d'intăiu a fost un Vel Căpitan de Margene. Din întăia clădire a rămas numai pisania, pe o tare piatră de Buzău, cu faţa aspră.

Un drum în pădure duce la mănăstirea Ciolanul. Muntele lutos e prins întreg de fagi supţirateci şi de stejari măreţi, cu trunchiul scrijelat şi ramurile vânjoase, larg întinse ca ale unui policandru. Seceta a nimicit pajiştea bogată de la picioarele uriaşilor, şi numai un luciu de aur palid, ca un muşchiu, îmbracă pământul înaintea stâlpilor înalţi, negri, pe când adâncurile sânt pline de giulgiul roşiilor frunze moarte. Aici nu sânt nici poiene, nici case, nici drumeţi singurateci: pacea desişurilor e nemărgenită.

Am ajuns pe un tăpşan păzit de o cruce de piatră. Într'o adâncitură neaşteptată, stă mănăstirea.

Chilii de o exemplară îngrijire, — case-model pentru orice viaţă împreună a oamenilor —, încunjură cele două biserici cu urîte turnuri de lemn şi tablă roşie. Cea mare e înălţată „din temelie" de episcopul de Buzău Chesarie, între 1822, anul întoarcerii Domniei pământene, şi 1828, când, spre marea bucurie a Sfinţiei Sale, ţara stătea în mâna „armiei preaputernicii Împărăţii a toată Rosiia". Clădirea n'are, firește, nimic deosebit, dar un cleric care-şi amintia tradiţiile de artă ale vremurilor bune a săpat cu o mare măiestrie cadrele uşii şi ale ferestilor, în flori care samănă, de te înşeală, cu acelea ce se lucrau din daltă în veacul al XVII-lea.

O reparaţie de mai dăunăzi, — 1857, — a stricat cu totul înfăţişarea micii biserici vechi, a cării ctitoră ar fi însăşi Doamna Neaga, soţia lui Mihnea Turcitul, înaintaşul lui Mihai Viteazul. Numai colonetele fine mai amintesc întru câtva ce a fost această zidire.

www.dacoromanica.ro

Prin poteci lunecoase ce se înfundă în marea pădure pustie, ajungi la un înalt punct de privire. Un singur călugăr păzeşte noua biserică din Cetăţuia, unde de sigur că au stat odinioară ziduri, ca întemeietor al cărora e arătat Matei Basarab, unul din Domnii cari au făcut danii Ciolanului. Biserica e încheiată toată din piatră tare, care nu ţine nici zugrăveala, aşa încât a trebuit să se întrebuinţeze plăci de zinc.

Zugrăveala aceasta are şi ea o însemnătate: afară de acea de pe catapiteasmă, ea e făcută de un călugăr al Ciolanului, părintele Eftimie Georgescu, care a învăţat la Tătărescu şi la unchiul lui, „dascălul Nicolae, cel mai bun zugrav de biserici ce am avut", mărturiseşte şi astăzi ucenicul lui. Părintele Eftimie, om tânăr cu ochii buni, vii, lungă barbă neagră şi mânile albe fine, trăieşte o adevărată viaţă de artist în atelierul său, la care duce o alee de butuci de vie, cu struguri ce atârnă, ca în Italia, din bolţile verzi. Judeţul Buzău îi e foarte bine cunoscut, în toate lucrurile de artă ce cuprinde, şi pe care le înşiră cu dragoste: mormântul de la Izvoranu al Mitropolitului Luca, biserica de la Berca din deal, cea din Bradu, cea din Aluniş, pe care o crede foarte veche, mănăstirea lui Mircea Ciobanul, uşile de la Cislău...

De pe vârful Cetăţuii, întreg Ţinutul se desfăşură, în ceaţa gălbie a prafului ce pluteşte pe alocurea. Muncelele dorm supt soare, ca nişte fiare sătule. În unele părţi, verdele pădurilor acopere liniile blânde, ce se supţiază pe alocuri în piscuri ca gurguiele; de cele mai multe ori însă, lutul gol, împistrit numai de dungile şi petele tufişurilor şi copacilor mărunţi răzleţi, are înfăţişarea ţestului unei broaşte uriaşe ce se odihneşte. În vale, Buzăul se suceşte alb supt păreţii goi ai malului. Grupe de case albe, puncte

www.dacoromanica.ro

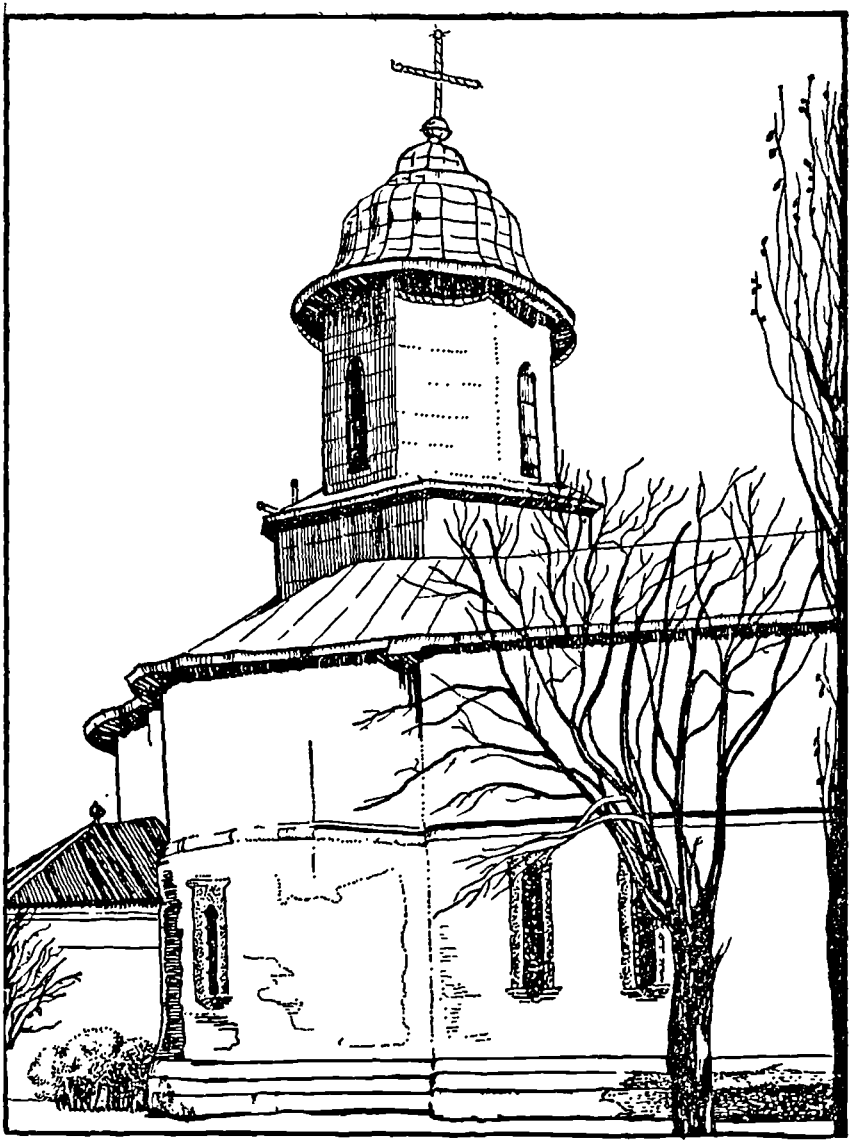

Biserica foastei mănăstiri Berca

www.dacoromanica.ro

de mănăstiri cu coperemintele roşii sânt sămănate în această împărechere de galben şters, de verde prăfuit, care dă impresia munţilor chirciţi ai unui pustiu.

Pădurea se prăvale acum într'un coborîş iute, şerpuitor pe care se încearcă o şosea. Doi boi albi, dintre cari unul se chiamă Târzian, bun nume pentru acest răbdător drumeţ, trag încet la cale trăsura, pe când caii, duşi de frâu, trec înainte, umplând desişurile de sunetul tălăncilor. Apoi, iarăşi cu caii, te înfunzi tot mai mult în povârniş, cu hurducături şi scuturături năstruşnice, când lutul s'a surpat în gropi sau bolovani rup cărarea. Schitul Nifon, acum un spital, încunjurat de pruni şi copaci sălbateci, înseamnă un popas de lumină în codrul fără poiene.

Îndată sântem în şoseaua care încunjură apa Buzăului şi duce, pe lângă un frumos han cu oleandri, pe lângă casele răsfirate ale unui sat sărac, la Răteşti. Copii bălani aleargă înaintea cailor, ţărani foarte blânzi scot pălăriile înaintea noastră, — adecă a trăsurii noastre —, cei ce n'au pălăriile pe cap, pun mâna la frunte; femeile apleacă elegant capul.

Salcâmii se înşiruiesc de-a lungul gardurilor de vreascuri şi spini; marea nevoie de nutreţ a făcut pe locuitori să li se ciocârtească toate ramurile, şi trunchiul ciung se ridică jalnic în văzduh ca o icoană a miseriei. O pădure cu trunchiurile rare ne încunjură o clipă. În stânga, — şi iată schitul.

De şi are şaizeci de maice, de şi în cercul căsuţelor-chilii străluceşte frumoasa biserică nouă, care a împlinit abia cincizeci de ani, pare că te găseşti mai curând într'o staţie de aier. Oaspeţii se văd mai mult decât maicele, şi unele din locuinţile acestora

www.dacoromanica.ro

sânt mai mult nişte vile în stil nou. E departe vremea când, la 1784 întâiu, Mihai-Vodă Suţu hotăria ca săracele călugăriţe strânse la Răteşti în jurul schitului de lemn să aibă un număr de şase scutelnici, scutirea de dijmărit şi vinăriciu, precum şi 78 de lei, dintre cari 45 pentru „15 bucăţi abà neagră dă îmbrăcămintea maicelor", iar alţi 9 „pentru 12 perechi papuci cu meşi"!

Întorsul în seara blândă, lăsând în urmă soarele roşu care se cufundă în dosul dealurilor goale. Cârlomăneştii, — satul urmaşilor lui Cârloman, — se deşiră în margenea marii şoseli prăfoase, care coboară încet la vale. Se ajunge la o vale de pietriş, unde fuge o apă săracă. De-asupra, pornind de la câteva căsuţe, care vin înaintea satului, un mare părete de lut se ridică de-asupra văii; pe vârful lui se vede o biserică veche, lângă o lungă perdea de zid ruinat, cu ferestile oarbe.

Satul se chiamă Berca, un sat de munteni săraci cari se coboară la câmp să câştige, câteva luni din an, patruzeci de bani pe zi. Niciodată el n'a putut să aibă vre-o însemnătate, dar un Domn, poate Matei, patriarhul cu Domnie lungă, a făcut aici o mănăstire; zidul de încunjur e clădit dintr'un rând de cărămizi puse în lat şi din alt rând de bolovani de râu prinşi în cărămizi puse în lung, sistem care se vede şi în zidurile Târgoviştii. Biserica avea un pridvor răzimat pe doi stâlpi cu podoabe săpate de flori şi struguri; stâlpi ca aceştia despărţiau pronaosul de naos. Cele două ferești de pe laturi, fereasta mai mică a absidei pentagonale, fereasta altarului, alt pentagon, fură cuprinse în cadre de sculpturi alese, deosebite de la o fereastă la alta.

Egumenii de mai târziu au pus un zid grosolan în locul stâlpilor pridvorului, cari au fost surguniţi să

www.dacoromanica.ro

sprijine un cămin. Ei şi-au făcut case încăpătoare într'o formă fără stil. Apoi, acum vre-o cincizeci de ani, şi ei se duseră, şi ruina puse stăpânirea pe zidurile de locuinţă şi de încunjur: în anumite zile, un singur preot slujeşte în biserica frumoasă.

Se face noapte când ne oprim la hanul mare al unui sat de moşneni. Hangiul ni dă ouă proaspete şi caş sărat, pe care-l fierbe pentru a-l muia; plata e foarte mică. În faţa satului adormit şi marilor întinderi doborîte, din care se ridică o duhoare caldă, el vorbeşte de anul rău, de bolile ce bântuie în mocirlele ce au fost bălţi, de lipsa de porumb şi de nutreţ, de greşeala ce crede el că o face Statul impuind băncilor populare garanţia, ruinătoare pentru ele, a împrumuturilor de bani ce vor face sătenii, de zădărnicia împiedecătoare a formelor ce se cer de la ţăranii cari au nevoie de frunziş, de puţina deprindere ce au oamenii cu nenorocirea. — Şi ce vor face acum? — Vor strânge de gât pe cei ce au.

Plecăm cu aceste cuvinte cobitoare în urechi. Din când în când, sate: la unele case, ferestile sânt încă luminate, de şi ne apropiem de oarele 10, la altele focul mai pâlpâie în curte sau în cuptor. Câte o femeie trece răpede, ca o pasăre înoptată, câte un ţăran tăcut, cu copilul de mână. Buzăul lunecă în râpă, supt un cer înourat spre dreapta, senin încolo: un pod nesfârşit huruie supt roate. Din nori pernesc picături mari, în urma cărora se închide iarăşi nemilosul cer de aramă...

Iar în grădinile Buzăului, „teatru de vară“ cu bere şi femei uşoare; musica militară cântă până târziu în piaţă.

Parcă am văzut una după alta două lumi duşmane.

---

www.dacoromanica.ro

X.

I A L O M I Ţ A

1. Bărăgan...

Trenul duce prin şesul întins ca o apă, cu miriști sămănate de mici tufe verzi, cu porumbişti încă bune. Ţărani cu scurteici roşii mână căruţe încărcate cu saci spre magaziile gărilor.

Apoi la Făurei, de unde pleacă în jos o linie a Ialomiţei, tai un colţ de Bărăgan, cu totul pustiu. Grâul rar s'a cules, miriştea n'are nicio viaţă; în locul imaşelor e pâsla galbenă a secetei. Nu vezi nici măcar ticăloasele case cu stuh şi păreţii de pământ nevăruit ce se pitiau ici şi colo până acum, lângă locuinţa nouă, puţin strălucită şi ea, a proprietarului şi arendaşului. Aici a ajuns exploatarea pământului, dar colonisarea e încă abia la începuturile ei.

Pe pământul Brăilei, luat gol de la Turci, acum şaptezeci de ani, cresc câteva lanuri de porumb încă bune, apoi stârpiciunea se desfăşură stăpână. Din şoseaua de lângă linia ferată praful gâlgâie ca un fum uriaş şi cuprinde totul, până sus la bolta descolorată, în urâtu-i abur gălbiu. Un vânt nebun, pornit din fericitele ţări unde a plouat, mână neobosit pulberea secetei.

Câteva pădurici prăfuite, şi Brăila se vesteşte prin căsuţe netrebnice, cu păreţii de ţernă mârşavă, — urât început de mahalale pentru măreţul port dunărean.

În câte un colţ râpos, arbori, case, sămănături. Apoi pământul ars şi norii de praf.

www.dacoromanica.ro

Când însă ai ajuns la Bărboşi şi la malul Siretiului, privelişte a se schimbă. Insule de papură înaltă, verde, apoi larga apă liniştită, cu nisipuri ieşite la iveală în mijloc. Pe urmă, ca în pământul Tecuciului, muncele de lut, şi mai înalte aici, şi mai rupte de vechile puteri mari ale naturii. Lostopane hâde de ţărnă gălbuie se înfruntă, pe când pe margenile prăpăstiilor sânt îngrădituri, vii, porumburi moarte, câte o rămăşiţă de pajişte: vitele urmăresc lacome aceste slabe rămăşiţe de nutreţ. Înaintea unor căsărmi cu coperemântul roşu, soldaţi păzesc în năvala colbului nemilos.

Apoi trenul se înfundă într'un foarte înalt defileu de înălţimi lutoase, pe care-l urmează un tunel şi alte strâmtori fără verdeaţă. Câteva bune căsuţe de mahalà, şi te opreşti în Galaţi. Dunărea e la doi paşi, şi, cu toată seceta, valurile ei grele se rostogolesc, frământate de vântul ce goneşte norii, şi cu dânşii, roada.

Altă dată, spre Călăraşi, printr'o dimineaţă de negură, în Novembre. Din învelişul alb răsare numai margenea drumului, cu tufişuri uscate şi lunci perindându-şi trunchiurile supţiratece.

De fapt, prin fecunditatea pământului, prin bogăţia pădurilor, — Statul a făcut la Brăneşti o şcoală de silvicultură —, prin poesia luncilor bogate în ape, prin seninătatea lacurilor, prin buna întreţinere a şoselelor şi desimea satelor, această regiune mărginaşă a Bucureştilor e una din cele mai frumoase ale ţării.

După un timp numai, pământul se înalţă în dealuri de lut, se sapă în râpe unde dorm bălţi sure şi verzii, unde şuviţi de apă fără scurgere hrănesc, vara, desişuri de buruieni, acum moarte.

Soarele, care a răsărit de mult, îşi tot zăboveşte

www.dacoromanica.ro

triumful. De-odată, spre ceasurile 9, el soarbe negurile, şi într'un larg zimbet rece arată nemărginirea Bărăganului.

E un pustiu, şi nu e. În toate părţile se desfăşură, ca o mare liniştită ce s'ar fi închegat pentru totdeauna, şesul cu desăvârşire gol. Nimic mai rar decât, tocmai în fund, o perdea de arbori săraci. Satele nu se văd decât doar câte unul în margenea depărtării imense.

Adâncul n'are apă, şi nicio rădăcină lacomă nu poate găsi pentru vegetalele mari izvorul de viaţă. Dar, într'un lung şir de veacuri, Bărăganul pustiu a fost patria bălăriilor înalte, dese, a micilor păduri cărora toamna distrugătoare li nimiceşte trunchiul şubred odată cu frunza îmbielşugată. Din rămăşiţile acestor rânduri de ierburi putrezite s'a alcătuit un covor hrănitor de pământ negru, în stare să dea înapoi viaţa cuprinsă în el, să hrănească din mormântul său de buruiene. Păşunile au rămas, bielşugul verde pentru turmele venite din alte locuri, dar alăturea de dânsele plugul a deschis câmpii de roadă pentru marii cumpărători de ţarini întinse.

Şi astfel aici păstorul mocan cu căciula pătrată trăieşte ca vecin al ţăranului cu căciula ţuguiată. Pe rând se înfăţişează ochiului împărăţia unuia şi a celuilalt. Oi miţoase undulează mergând prin miriştea gălbuie, în care se contopesc aproape. Bidivii speriaţi se opresc în margenea drumului, întrebând cu ochii lor mari umezi. Pluguri cu cai taie brazda nouă, pe când în ogorul vecin grâul nou mijeşte, des şi verde. Cară, căruţe, trăsuri, transporturi de fân se strecoară în preajma liniei ferate. Magaziile gărilor gem de sacii greoi, aşezaţi în rânduri pentru plecarea peste hotare. Accidentele câmpului sânt ariile, căpiţile de fân, clădăriile de coceni, maşinile, casele paznicilor aceste bogăţii strânse. Lângă staţii

www.dacoromanica.ro

se văd frumoase case de proprietari. Iar pe peroane se mişcă varietatea cea mai mare de căciuli ce se poate închipui, — până şi, la Ciulniţa, micile tichii de blană albă ale Albanesilor. Haine cafenii, albastre, roşii, — scurteici şi pantaloni largi, — se amestecă între ele într'un tărcat tablou de îmbrăcăminte populară.

De la Ciulniţa o linie secundară se desface din marea arteră, care, peste podul ce străbate insula Borcea în cea mai strâmtă parte a ei, merge să caute Constanţa, adăpostul corăbiilor. Şi în jos se urmează Bărăganul, dunga fără apă din preajma râului mare. Până la braţul Borcea, pe care sânt aşezaţi Călăraşii, mai e un singur sat, cu câte jumătate de ceas de pustiu înainte şi în urmă. Casele acestui sat, Siliştea, care se înşiră mult timp în dreapta liniei, lipsite mai cu totul de perdeaua ocrotitoare a arborilor, n'au unele din ele nici uşoara spoială a varului. În lutul gol al pereţilor lor, supt coperemântul de coceni înegriţi de ploi, ele par una cu ţarinile şi păşunile de care sânt încunjurate.

Alt şir de case după o lungă străbatere a deşertului. Un coş de fabrică fumegă. O grupă de căsărmi îşi arată coperişurile roşii de tablă. Clădiri mai răsărite vin acum la rând. Sânt Călăraşii.

2. Călăraşii.

Un vechiu sat, Licherestii, al lui Licherie, Glicherie, poate şi un călugăr, şi şchele neînsemnată, din care Ştirbei-Vodă a voit să facă un oraş, un port, o capitală de judeţ, Călăraşii purtară întâiu numele Domnului întemeietor, dar, după încetarea Domniei acestuia, se întoarseră la vechea numire: „Ştirbei-Vodă" se chiamă astăzi numai o stradă principală şi gimnasiul.

Întrarea în Călăraşi pare să arăte că planurile

www.dacoromanica.ro

lui Ştirbei n'au fost tocmai bine atinse. O şosea se întinde printre case mici, printre magazii de lemn, unde se drămăluiesc grânele de ţărani cari strigă tare numărul baniţilor pe care hambarul le primeşte sau le restituie. În dreapta, pleacă încă o ulicioară de sat sărac.

Dar iată în sfârşit o clădire mare, pe faţada căreia stă scrisă o devisă de învăţătură. E Gimnasiul. Apoi ceva mai departe, într'un parc, o alta, deosebit de frumoasă: Palatul Administrativ, care reproduce liniile, micşurate, ale unuia din marile spitale bucureştene.

Pe când în lat două lungi strade înşiră prăvălii mărunte, Strada Mare se desfăşură largă, cu case dintre care multe au două rânduri şi o înfăţişare plăcută. Aici şi în alte părţi ale orăşelului zimbesc trecătorului vile gospodăreşti, despărţite de stradă prin cochete grădini de flori.

E un oraş creat de curând: aceasta o arată sistemul european al stradelor, tăiate fără cruţare faţă de un trecut cu totul umil. Capitală de judeţ, el a primit podoabele de edificii publice ale acestora. Şchele frecventată, cum se vede din şlepurile ce aşteaptă încă şi la această vreme, Călăraşii durară prăvăliile multe şi înţesate, care sânt şi o podoabă. Alt centru al Bărăganului, Slobozia (— lui Ienache, cu puternica mănăstire-cetate, apărând de spre Turci), îndeplineşte mai mult menirea de târg interior pentru mocani şi săteni. Urzicenii, sălaşul celor veniţi de la urzici, e încă un sat cu biserică mai veche, stradă mare, han cu muşte şi librărie.

La Piua Petrei (a lui Petre) care lucra în acest Târg de Floci, odată cu două biserici, din care una e o ruină în porumburi, dăinuieşte mai mult viaţa pescarilor. Cu toată această concurenţă, bâlciul din Călăraşi nu-şi pierde mulţii muşterii şi visitatori din ţară sau de peste hotarul dunărean.

www.dacoromanica.ro

XI.

BRĂILA

1. Spre Brăila.

Trenul ce merge la Brăila se desface din Buzău, părăsind această regiune de muncele, străbate un şes gol de frumuseţi şi gol de locuinţe, un Bărăgan nou, aşezat la Miazănoapte de celalt, până ajunge la podul dunărean.

Oraşul, cu viaţa sa nouă şi puternică, cu amestecul său de neamuri înfrăţite în lupta pentru banul stăpânitor, se oglindeşte de'nainte în alcătuirea călătorilor de cari sânt înţesate vagoanele. Un arendaş român din valea Oltului, figură tânără, simpatică, blondă, un altul de loc din Ploeşti, cu faţa arămie, părul alb şi liniile feţei tăiate energic, amintind originea burghesiei din acest oraş, şi doi Brăileni: un domn cu craniul ţuguiat, nasul ascuţit şi barba scoasă înainte, o doamnă cu ochii mari şi liniile feţei foarte supţiri, — cari vorbesc greceşte. Ea e măritată cu un Român, şi, afară de o uşoară sisială, cunoaşte desăvârşit limba noastră; el, născut în Grecia, trăind într'un mediu curat grecesc, stâlceşte rău limba, în care totuşi, cum asigură pe tovarăşa lui de drum, scrie mult mai bine. Din zumzătul de cuvinte greceşti ce li zboară de pe buze, răspândind, cu tot amestecul de rasă şi decăderea de limbă, ca un slab parfum de miere antică, deosebesc ştiri nenumărate despre căsătorii, despărţenii, zestri, boli, morţi, copii cari învaţă tot de o dată gramatică francesă, gramatică elină, gramatică germană şi gramatică „vlahă“ şi

www.dacoromanica.ro

ştiu pe de rost, la vrâsta lor fragedă, pe toţi zeii anticităţii: „krima“ şi „kaimeni“, adecă „păcat“ şi „săraca“, revin necontenit în graiul doamnei, ca o largă compătimire orientală, când e vorba de cineva care sufere, şi în special de cineva care a sărăcit, de o fată care, cu o zestre prea mare, a luat pe un bărbat prea uşor la cântărit. Căci şi sumele de bani sună necontenit în convorbire, chiar şi milionul pe care cutare arendaş grec, îndrăzneţ şi cu noroc, l-a câştigat, puindu-l de o parte, spre folosul, de sigur, al ţării sale îndepărtate, în ani de bielşug, când Dumnezeu, în mijlocul secetei une ori, a trimes o ploaie de favoare numai pe lanurile lui fericite.

O gară spaţioasă, bucşită de lume bine îmbrăcată, care se mişcă în toate părţile, în duduitul nerăbdător al trenurilor de marfă ce aşteaptă. O alee de bulevard se deschide în noapte, luminată slab, supt apăsarea unor bălauri de nouri negri, de câteva felinare de petrol, care nu se prea potrivesc cu frumosul pavagiu, unic în România, pe care lunecă liniştit roţile birjei mânate de un urît birjar cu şapca pe ceafă.

Ai crede că la capătul acestei dumbrăvi îngrijite, prin frunzişul rărit de toamnă al căreia se văd înalte case cu faţada străbătută de lumini, se deschid stradele largi, cu case înalte, egale în bogăţie, pe care le cunoşteam de înainte, prin faimă, ale Brăilei comerciale. Şi aici însă satul, vechiul sat murdar de supt puternica cetate a Turcilor, pe terenul scurmat de ghiulele şi stropi de sânge al căreia se ridică acest port de căpetenie al Dunării româneşti satul acesta-şi reclamă drepturile antice. Vezi mici căsuţe, cârciume dese, dar nu şi frumoase, maidane, multe maidane, care sânt, ce e dreptul, îngrădite,

www.dacoromanica.ro

Mă prinde de la o vreme teama că *aceasta* ar putea să fie toată Brăila: căsuţe şi cârciume pentru petrecerea zgomotoasă a corăbierilor de toate neamurile, iar, undeva lângă port, câteva case, vaste şi scumpe, ale administraţiei.

Însă iată că zidurile se îndesesc, se înalţă de amândouă părţile stradelor largi. Tramvaie electrice lunecă scăpărând pe şine. Apoi linia de palate se mântuie într'o piaţă, care e miezul Brăilei.

Niciun oraş din România n'are o astfel de piaţă, şi ea îşi află greu părechea chiar în centrele mai mici ale Apusului. În mijloc e un parc desăvârşit întreţinut, care se desface la acest ceas de noapte, supt cerul mânios, în lumina felinarelor ce clipesc slab, ca o massă întunecată. Drumuri o străbat în toate sensurile, şi o încunjură strade neobişnuit de largi, alcătuind un dreptunghiu. Clădiri înalte, unele deosebit de monumentale, ca Teatrul Rallì, Otelul Frances, formează zidurile care domină, pe când strade lungi îşi înfundă, în sus, în jos, în stânga liniile de lumini; cafenelele, cofetăriile, tutungeriile, prăvăliile de stofe, de brânzeturi, de haine, de pălării, librăriile au încă vitrinele lor luminate: cumpărătorii şi clienţii sânt Români, Greci, Italieni, ba chiar Olandesi din Rotterdam, cari cer în franţuzeşte şi englezeşte cărţi poştale cu vederi din Brăila şi lipesc pe ele, cu deosebită plăcere, mărci poştale cu chipul Regelui Carol.

Ziua desfăşură frumuseţa orânduită a marelui port românesc. După ce, prin tratatul din Adrianopol, la 1829, — nu e nici o sută de ani de atunci, şi Brăila mai are timp să se desvolte până ce va ajunge să-şi serbeze centenariul —, locul pe care se ridicase cetatea, pentru totdeauna dărâmată, a Brăilei, fu încredinţat Ţării-Româneşti, din care fusese deslipit, —

www.dacoromanica.ro

buna gospodărie a lui Alexandru-Vodă Ghica întemeiè cu socoteală şi pricepere portul unde corăbiile Europei erau să vie de acum înainte în voie să caute rodul muncii locuitorilor principatului. Se desemnă măreţul centru al pieţii, se traseră liniile bine croite ale stradelor, se fixară hotare, care au fost însă adesea ori întrecute.

Cele d'intăiu case fură mici clădiri, în gen oriental, acoperite, ca în Balcanul turcesc sau în părţile Greciei, cu olane ruginii. Astfel de case se mai văd încă destule, unele culcate spre moarte în lături, prin ceia ce aiurea ar fi mahalaua, dar aici formează numai ultima prelungire a stradei largi începută cu palate. Şi pe costişele ce coboară spre port şi pe linia din faţa Dunării se văd magazii şi magazine, al căror coperiş, ale căror proporţii şi fereşti le arată că sânt din vremea înfiinţării, biete băbuşte pe care moda le-a lăsat în urmă cu îmbrăcămintea lor ruinată.

Statul n'a făcut mult aice, — şi o gazetă locală vorbeşte cu durere de banii luaţi din Brăila pentru a ajuta înaintarea rivalei de la Marea-Neagră, Constanţa de curând cucerită. Docurile însă, imensa clădire de la capătul cheiului, au înghiţit mulţi bani, nu fără să aducă totuşi un folos potrivit cu cheltuiala. Dar, afară de docuri şi de cheiul însuşi, pe care localnicii l-ar dori mai mare, mai încăpător, afară de liceu apoi, clădirile administraţiei nu se deosebesc prea mult. Vama, poliţia portului n'au nicio înfăţişare: cea din urmă e grămădită în vre-o două odăiţe murdare, cu geamuri sparte, într'o casă urîtă oarecare (sergenţii de oraş sânt, de altmintrelea şi ei, dintre cei mai păcătoşi ce se pot închipui: Ţigani murdari, bătrâni obosiţi şi alţii cu fel de fel de metehne[1]). Prin case şi prin oameni, Cârmuirea

[1] De atunci s'a făcut unificarea poliţiei (1916).

www.dacoromanica.ro

nu se vede mai de loc, cu toate că s'ar cădea să se vadă mai mult decât aiurea la această poartă larg deschisă a ţării.

Încă de la început, Grecii înţeleseră viitorul ce aştepta noul port şi-şi opriră locurile cele mai bune. Printre cele mai vechi ziare ale noastre, e unul tipărit aici, mai mult pentru dânşii. Levantini de limbă italiană se aşezară şi ei în Brăila, şi cea d'intâiu publicaţie a lui Arturo Graf, cunoscutul filolog şi finul poet italian, nişte preludii în versuri, poartă pe copertă, ca loc de tipărire, Brăila noastră. De atunci numărul Grecilor, armatori, comisionari, negustori de grâne, n'a scăzut, şi lângă aceşti fruntaşi băneşti şi-au găsit locul alţii mai săraci, negustori de tot felul, până şi vânzători ai ziarelor noastre, funcţionari de comerţ, meşteri şi marinari. La douătrei firme se ceteşte un nume grecesc, şi aici Evreul, care n'a uitat însă nici el Brăila, nu joacă în negoţ rolul cel d'întâiu. O minunată biserică în stil rococo şi cu o cupolă orientală, clădire puternică de piatră, cu stâlpi de marmură în faţadă, e biserica grecească: o vezi în curtea ei bine pietruită şi îngrijită ca un salon, în faţa sucursalei Băncii Naţionale, în unghiul de Sud al pieţii. Lângă port, un mare edificiu, cu trei rânduri bine alcătuite şi cu totul tăcut, e un institut „elin" de băieţi. Ziarele greceşti din ţară: „Patris", iar, din această patrie însăşi, amintită în titlul ziarului bucureştean: „Hestia", se văd pe toate mesele cafenelelor, unde găseşti şi ziarele vienese, *Figaro* şi *Corriere della sera*, pentru alţi oaspeţi. Greceşte se aude vorbindu-se ici şi colo pe stradă, dar cele mai multe din cafenelele întunecoase şi murdare ale portului, ale căror firme sună „Ithaca", „la Athena", „la Panhellenion", sânt ţinute de Greci, în mare parte tot pentru Greci. În tramvaiul electric te găseşti lângă domni ale căror nasuri lungi

www.dacoromanica.ro

par a fi nişte adăugiri de carnaval. La cutare papeterie, regele din fereastră nu e Carol I-iu, ci Gheorghe I-iu. Pe păretele unei brutării din Calea Călăraşilor e zugrăvită marca Eladei.

Mulţi dintre Greci participă, fiind naturalisaţi, la viaţa noastră politică. La viaţa noastră culturală însă, nu; şi aceasta împiedecă mult o sinceră şi desăvârşită romanisare. Sânt apoi atâţia cari stau în Brăila numai pentru a face bani din binecuvântata „Vlahie" pentru Elada săracă, pentru Constantinopolul Patriarhiei, unde sânt rude, unde se caută gineri, unde rămâne toată inima şi se duce tot banul. Şi *aici* se vede însemnătatea, pe care n'o văd politicianii miopi, a culturii naţionale: o înflorire puternică a acesteia ar impune, ar câştiga şi ar desnaţionalisa, ceia ce nu se poate face prin alte mijloace.

De un timp mult mai scurt, de pe când s'au strâns mai tare legăturile noastre cu Românii din Ardeal, o imigraţie de muncă, de hărnicie, de spirit cruţător şi îndrăzneţ ardelenesc s'a produs la Brăila. Pe când înainte venia numai Mocanul în sau din drumul său spre păşunile Ialomiţii sau ale Dobrogei, acum vezi numele Săceleanului, Braşoveanului îmbogăţit desfăcându-se în litere de aur de-asupra fereştilor atâtor mari prăvălii şi case de comerţ: Perlea, Grozea, Panţu, spun numele ce le-am cules mai întâiu. Unii, ca d. Sasu, se amestecă în politica locală şi-şi fac influenţa puternic simţită. Otelul frumos şi restaurantul foarte scump din mijlocul pieţii sânt pe jumătate în arenda unui Ardelean. Moşiile de prin prejur, care erau odinioară în cea mai mare parte ţinute de Greci, folosesc astăzi acestor oaspeţi din sângele nostru, cari aduc energie românească şi dau exemple de biruinţă pe terenuri în care se părea altfel că Românul nu se găseşte bine şi nu poate

www.dacoromanica.ro

ţinea piept străinului. În tren auziiu de la un Grec lauda Ardeleanului Ghiţă Găitan, a cărui agricultură, bine condusă, e mai cu noroc decât a tuturor, dacă se scoate doar la o parte gospodăria-model pe care o face d. Nicolae Filipescu pe moşia sa de aice.

Români din ţară sânt mulţi şi săraci, căci boierime brăileană veche n'a fost, fireşte, niciodată. Îl vezi, în cojoace sau în zdrenţe, unde e munca mai grea, mai grosolană şi mai puţin răsplătită, biet substrat indigen, autohton al unei civilisaţii economice pestriţe. Pe când armatorul, bancherul grec sau italian îşi iea mândru masa supt lumina electrică, în sălile luxoase ale Otelului Frances sau Splendid, el, fiul pământului, mână, spre port sau de la port, cărucioara sa trasă de căluţul înjugat ruseşte, ducând sacii de grâu şi sacii de făină, cuceriţi de alţii ca dânsul ori cărând bogăţii de supt alte ceruri, care lui n'o să-i fie de niciun folos.

Dar, în lungul şir de prăvălii pentru cumpărători cu bani pe fundul pungii, care sfârşeşte spre câmp frumoasa, larga Cale Regală, vezi adese ori negustori români, cari, la mica lor tejghea, fac bani şi se înalţă, spre binele lor şi al nostru, cari avem atât de multă nevoie de mici „burghesi" ca aceştia.

Românii localnici mai sânt şi pescari la Dunărea bogată în daruri. Ei au însă concurenţi întru aceasta, şi hala peştelui e hrănită şi de pescarul lipovean cu gâtul gros, coada ochiului ridicată în sus, părul lung uns şi nasul pitic. Lipovenii au o stradă a lor, de-asupra căreia se văd turnurile văpsite în galben, în verde, în roş, ca nişte pene de porumbel, ale bisericii lor shismatice.

Nu e stradă aproape care să nu mulţămească prin câte ceva privirea. Sărăcăciosul Bulevard Carol cu căsuţele mici face să se zărească însă ici şi colo

www.dacoromanica.ro

colţuri de veche viaţă patriarhală. Cutare străduţă, cu case ieşite dincolo de aliniere, cu prăvălii evreieşti întunecoase şi murdare, cuprinde însă înalta, greoaia biserică românească, pe care puţine în toată ţara ar întrece-o în dimensiuni. Aiurea vezi cu curiositate afişe de teatru de varietăţi pe o clădire cu două rânduri (teatru de căpetenie e însă Teatrul Rallì, unde joacă foarte adese ori, în treacăt, trupe româneşti, şi mai ales trupe străine). Prin Strada Bolintineanu, deosebit de bogată în solide case particulare, ajungi în splendida grădină publică, de pe terasa căreia ochiul cuprinde coperişurile roşii, de oale, ale magaziilor, catarturile pe care se ţese funii şi gurile negre ale vapoarelor ce se odihnesc de drum pe Dunărea îngustă, albă ca argintul, apoi ostrovul din faţă, cu verdeaţa-i deasă şi încă veselă, iar, tocmai la capăt, culmile albastru-închis ale dealurilor Dobrogii, tăindu-şi linia şerpuitoare în cenuşiul norilor greoi de ploaie.

Calea Regală, Strada Galaţilor şi Strada Călăraşilor sânt însă liniile mari ale oraşului, prin care fulgeră vagoanele tramvaiului electric, instalat şi exploatat de Casa Helios din Colonia. Pe cea din urmă mergi întâiu printre case mari, apoi mai mici, — cârciume mai mult goale, în care cumetre stau la taifas şi câni se tolănesc, lătrând —, în fine prin câmpie, la *Monument*.

E un obelisc de cărămidă, cu slove ruseşti de bronz, ridicat, după votul Divanului muntean, în amintirea războiului care a întemeiat Brăila. O alee de toată frumuseţa duce la acest semn comemorativ şi urmează apoi mai departe, între arbori şi straturi strălucitoare de flori.

Apoi, prin acelaşi şes cu iarba uscată de raze fierbinţi şi, acum, de vânturi reci (dincolo de şirul

www.dacoromanica.ro

de arbori din stânga curge Dunărea, şi înălţimile dobrogene, albăstrite de depărtare, închid zarea), printr'o pădurice şi iarăşi prin şesul uscat, ajungi la Lacul Sărat.

Lacul, lungăreţ, întinde până departe luciu-i de oţel, cu ape atât de grele, încât vântul cel tare abia le încreţeşte uşor într'o parte. Aleia cea mare se întinde între vile de bun gust, din care bolnavii de boli, bolnavii de urît şi bolnavii de inimă s'au dus cu toţii, lăsând grija aşezărilor pustii unei caraule şi unui paznic, care prin graiu şi mărturisiri se dovedeşte a fi un ţăran din Sas-Sebeş, unde ar dori să-şi şi încheie bătrâneţele, lăsând ceia ce a agonisit aici, copiilor. În dosul aleii, parcul vechiu se întinde până departe, cu înguste cărări şi desişuri pe care nopţile de vară le vor fi umplând de o fermecătoare taină, dar prin care acum se primblă vântul de moarte, suflând frunze galbene şi roşii, care tresaltă fugând. Paznicul s'a dus; ruinele unei vile de curând arse înalţă încă miros de tăciune stins. Un Bulgar stă în pragul cârciumei din faţă, pe când un conaţional mai sărac îşi duce covrigii spre satele vecine. O viaţă mai puternică o aduce în această singurătate de opt luni pe an numai tramvaiul electric care huruie, răpezindu-se pripit pe câmpia ce se găteşte de odihna albă a iernilor aspre pe malul Dunării bătrâne.

2. Din Brăila spre Galaţi.

Trenul duce prin şesul întins ca o apă, cu mirişti sămănate de mici tufe verzi, cu porumbişti încă bune. Ţărani buzoieni cu scurteici roşii mână căruţe încărcate cu saci spre magaziile gărilor.

Apoi la Făureii vechilor „făurei“ ţigani, pentru potcoave la drumul mare, din acest târguşor, de unde pleacă în jos o linie a Ialomiţei, tai un colţ

www.dacoromanica.ro

de Bărăgan, cu totul pustiu. Grâul rar s'a culeș, miriștea n'are nicio viață; în locul imașelor e pâsla galbenă a secetei. Nu vezi nici măcar ticăloasele case cu stuh și păreții de pământ nevăruit ce se pitiau ici și colo până acum, lângă locuința nouă, puțin strălucită și ea, a proprietarului și arendașului. Aici a ajuns exploatarea pământului, dar colonisarea e încă abia la începuturile ei.

Pe pământul Brăilei, luat gol de la Turci, acum șaptezeci de ani, cresc câteva lanuri de porumb încă bune, apoi stârpiciunea se desfășură stăpână. Din șoseaua de lângă linia ferată praful gâlgâie ca un fum uriaș și cuprinde totul, până sus la bolta descocolorată, în urîtu-i abur gălbiu. Un vânt nebun, pornit din fericitele țări unde a plouat, mână neobosit pulberea secetei.

Câteva pădurici prăfuite, și Brăila se vestește prin căsuțe netrebnice cu păreții de țernă mârșavă, urît început de mahalale pentru mărețul port dunărean.

In câte un colț râpos, arbori, case, sămănături. Apoi pământul ars și norii de praf.

Când ai ajuns însă la Bărboși și la malul Siretiului, priveliștea se schimbă. Insule de papură înaltă, verde, apoi larga apă liniștită, cu nisipuri ieșite la iveală în mijloc. Pe urmă, ca în pământul Tecuciului, muncele de lut, și mai înalte aici, și mai rupte de vechile puteri mari ale naturii. Lostopane hâde de țernă gălbuie se înfruntă, pe când pe margenile prăpăstiilor sânt îngrădituri, vii, porumburi moarte, câte o rămășiță de pajiște: vitele urmăresc lacome aceste slabe rămășițe de nutreț. Înaintea unor căsărmi cu coperemântul roșu, soldați păzesc în năvala colbului nemilos.

Apoi trenul se înfundă într'un foarte înalt defileu de înălțimi lutoase, pe care-l urmează un tunel și

www.dacoromanica.ro

alte strâmtori fără verdeață. Câteva bune căsuțe de mahalà, și te oprești în Galați. Dunărea e la doi pași, și, cu toată seceta, valurile ei grele se rostogolesc, frământate de vântul ce gonește norii, și, cu dânșii, roada.

3. La Lipovenii din marginea Brăilei.

La doi pași de Brăila, legată de suburbia Brăilița, cu frumoasa bisericuță nouă, satul Piscul te introduce într'o lume care se deosebește adânc de tot ce e obișnuit în viața noastră țărănească, de tot ce am văzut până acum în grupările noastre rurale.

Se chiamă Piscul, de și nu e nicio înălțime, și face parte din România, de și populația de acolo e adânc deosebită de tot ce se poate întâlni în lumea noastră.

Case curățele, cu ferestile mari, îngrijit spălate, curți pline de coșare, de poieți, de tot felul de curioase înjghebări de scânduri. Câni sălbateci latră în curțile cu îngrijire închise. Vite nu se văd nicăiri.

Pe străzile largi grupe de țărani neobișnuiți, cu pantaloni înfoiați peste cizme și, supt căciulă, lung păr uns și bărbi negre, roșii, albe, de care nu s'a atins niciodată pieptenele; rare ori un cap tuns și o barbă rasă. Femeile, în haine largi, cu cozile supt barizul negru, sânt albe, grase și în tinereță. Nu odată apare un tip asămănător cu al Ostiacilor sau al Vogulilor, ochi mărunți, oblici, oasele obrazului ieșite tare în afară.

Vorbesc ruseşte încet, moale, scuipând sâmburi de dovleac. Dar au conștiința unei lupte de două secole purtată cu aceia pe cari-i numesc cu dușmănie „Ruși". Sânt Lipovenii noștri, starovierții, ortodocșii „credinții celei vechi".

Unii sânt popovți, cu popi, și marea lor biserică, încununată cu două turnuri, dintre care unul cu trepte de pagodă, domină cele câteva străzi acoperite

www.dacoromanica.ro

cu zăpadă şi ghiaţă. Celor fără „popi", bezpopovţi, li se zice şi „barabulici".

Am prilejul de a pătrunde în tainele acestor duşmani îndărătnici ai statificării Bisericii muscăleşti supt Petru-cel-Mare, visitându-li, cu un medic cunoscut şi iubit în localitate şi cu un grup de prieteni, casele şi lăcaşurile de închinare.

La gospodarul Ivan Andreev, fost pescar, acum „om de afaceri", e buna rânduială cu care s'ar putea mândri şi un ţăran german din cele mai bune ţinuturi. Trei odăi mari şi un antret, largi, luminoase, o bucătărie, o baie de aburi, încă o clădire la poartă. Mese, scaune, mari poduri pe care stau doldora marile perne moi, dulapuri vechi, amintiri din Rusia, ca un baston admirabil lucrat în stil caucasian.

Dar ceia ce domină, ce înghite totul, e ideia religioasă, devenită o obsesie, o patimă, o sacră manie sentimentală.

Cum întri în odaia de culcare, ai icoanele în faţă. Culese din toate părţile ruseşti şi aparţinând la toate epocile. Originale din secolul al XVII-lea lângă cópii ale vestitelor modele din Chiev şi mai ales Moscova. În odaia de primire aceiaşi catapiteasmă strălucitoare. Până şi în cel din urmă colţ se ascunde un chip încunjurat de aceiaşi nesfârşită adoraţie.

Şi ce îngrijire iubitoare, ce nesfârşită jertfă pentru a le acoperi şi încărca, a le încunjura de o luxuriantă împodobire asiatică! Platoşe de argint, veşminte de mărgăritare, adevărate sau false, pietre strălucitoare, cadre aurite. Pare că tot câştigul, toată agonisitele merge la aceşti idoli ai unei atot stăpânitoare credinţe.

De-asupra uşii, invocaţii tipărite către Hristos Mântuitorul. Stampe cu sfinţi în defilare, pe mai multe rânduri.

— „La astea", spune Ivan Andreev, „nu ne închi-

www.dacoromanica.ro

năm. Nu e voie: sânt pe hârtie. Dar le ţinem ca să ştim la ce sfânt avem să cerem."

Dulapul cuprinde o adevărată bibliotecă de anticvar. Cărţi anterioare lui Petru-cel-Mare. Splendide vechi legături de piele sculptată, încheietori de alamă înflorită. Te-ai crede într'o cameră din departamentul de manuscripte al unui deposit admirabil îngrijit. Şi aceleaşi cărţi zac şi pe toate mesele.

Nu lipsesc tablouri naţionale, cu lungul şir al Ţarilor până la Alexandru al III-lea, iar, în mijloc, Petru-cel-Mare şi Alexandru I-iu. Ori presintarea Împăraţilor Bizanţului. Fotografia lui Nicolae al II-lea tânăr cu tovarăşa lui. Dar şi un Carol I-iu şi o listă completă a miniştrilor naţional-ţărănişti.

— Dumnealui are şi o biserică proprie, pe care a făcut-o împreună cu tatăl.

Deranjând un câne furios, care uită o clipă viforul sălbatec de care se zgribulia, deschidem uşa lăcaşului aşa de modest pe din afară. Dar e în adevăr biserică, având toate cele de nevoie, până la cărţi de slujbă, de aceiaşi vechime, şi la cărticele de pomelnic. Am văzut acasă şi un manuscript mai nou, delicat împodobit. Pretutindeni strălucirea argintului de pe icoane care sânt o mică avere.

Marea biserică e stampilată la întrare cu crucea veche, tăiată de două ramuri drepte şi una oblică. Trecând pragul îngheţat al puternicii zidiri, te afli într'o atmosferă de ev mediu solemn şi misterios. Marea catapiteasmă de zinc e numai o lumină. În dos altarul e îngrijit cu o iubire nespusă, de gospodină migăloasă, fanatică. Pe păreţi un zugrav foarte bun a observat cu cea mai conştiincioasă stricteţă modelele arhaice moscovite. Totalul e de o policromie fantastică.

Şi înlăuntru s'a strâns o lume de închinători cum numai acele veacuri de credinţă exclusivă i-au cu-

www.dacoromanica.ro

noscut. Acoperiţi cu halaturi negre ca anteriul tânărului preot abia sosit din mediul pur rusesc, aceşti ţărani par nişte călugări devotaţi ai sectei căreia i s'au închinat.

Au venit pentru vecernie. Femei nu văd. Mi se spune însă că nu sânt înlăturate de la multele slujbe.

În faţa acestui zel religios întreb pe gospodarul Andreev cum se poate ca tot neamul lor să fi îndurat ce au făcut cu legea creştină bolşevicii.

— Străini, Evrei... Şi apoi oameni ignoranţi, cari nu ştiu să cetească.

„Să cetească", aceasta e norma vieţii lor. Nicăiri cartea nu e mai scumpă tuturor sufletelor decât aici. Orice vechiu volum masiv închide adevărul etern cu care necontenit trebuie păstrat contactul.

Şi cartea ţine sufletele blânde şi bune. Când vreau să cumpăr două păsări, din cele care pretutindeni, în aierul glacial, se zbat prin curţile făcute cu un minuţios meşteşug, gospodarul Ivan răspinge plata:

— O, nu. Asta, nu!

Şi aşa, în veacul cinematografelor şi automobilelor, mii şi mii de oameni trăiesc în preajma oraşelor mari, de care se feresc cu groază, păstrând neatinsă datina comunicării cu sfinţii şi a unei iubiri de oameni desinteresate şi naive.

www.dacoromanica.ro

XII.

RÂMNICUL-SĂRAT

1. Râmnicul-Sărat.

Râmnicul-Sărat. O gară cochetă, prea mare pentru micul oraş, îşi desface peronul ei larg. De la dânsa se deschide un fel de bulevard, care duce la noul Palat Administrativ şi la vechea Casierie, amândouă clădiri impunătoare. Şi ele şi drumul sânt desăvârşit, model de curate. În dreapta gării, rânduri de plopi, sădiţi pentru a apăra linia de troiene, formează o dumbravă a cării răcoare chiamă, vara, amoresaţi cari au de ce să se ferească. Dar, pentru ceilalţi locuitori, Râmnicul are o grădină publică, împrejmuită cu grilaj de fier, străbătută de alei drepte, bine prunduite, împodobită cu arbori frumoşi, sămănată cu bănci comode, pe care le ocupă o lume bună. Mai departe, iată o şcoală primară frumuşică, şi, lângă ea, gimnasiul, curat ca un păhar; e despărţit de stradă printr'o grădiniţă îngrijită.

De o parte te înfunzi apoi într'o regiune de livezi, paşnică, pustie: ici şi colo câte o casă pierdută în locul întins care o împrejmuieşte: nimeni la fereşti şi nimeni în curte. Într'un loc se vede o căsuţă căzută în ruine. Sânt şi case boiereşti mai mărişoare, dar nici în ele nu se descopere prin nimic presenţa unor fiinţe vii. Singuri arborii, larg înrămuriţi, se bucură de darnica lumină a soarelui care plouă asupra nesfârşitelor livezi străvechi. Nu se aude măcar un câne lătrând. Numai câte un copil se întoarce de la şcoală cu ghiozdanul supţioară, îndreptându-se

www.dacoromanica.ro

către una din căşcioarele mute, sau cai mânaţi la apă se smulg de supt pază şi aleargă în voie, călăuzindu-se după instinctul lor sigur către uşa stăpânului....

De altă parte, e strada târgului, care lasă şi ea o întipărire deosebit de plăcută. Cele mai multe firme sânt româneşti, şi n'am văzut decât o cârciumă evreiască, o bătrână Ovreică grasă pe scările unui pridvor şi un negustor de seminţie biblică rătăcind într'un colţ de mahala[1].

În această stradă, în curtea Primăriei de astăzi, se vede mănăstirea Râmnicului. O clădire prefăcută pe vremea lui Brâncoveanu, cu stâlpi frumoşi şi bune proporţii. În ea a fost îngropat Suvorov tânărul, înecat în apa, acum secată de soare şi oprită de mori, a Râmnicului, într'unul din marşurile ruseşti asupra Ţarigradului robit de păgâni. O lespede aminteşte această păstrare a oaselor îndrăzneţului soldat, înainte ca ele să fie strămutate, pentru o odihnă trainică, în Rusia însăşi. Pe păreţi şi-au zgâriat numele, peste zugrăvelile de sfinţi, în amintirea înaintaşului mort, alţi ostaşi ruşi, din noul zbor de cucerire de la 1877[2].

În curte se păstrează o mare şi grosolană cariatidă, *Samsonul,* care sprijinia odată tavanul ospătăriei în vechile chilii prefăcute astăzi în cancelarii municipale restaurate.

Învingător la Râmnic, Ştefan-cel-Mare a durat aici una din bisericile sale amintitoare de biruinţă. E mai sus, în aceiaşi linie de clădiri. Dar simţul religios, iubirea de orânduială a cetăţenilor i-au smuls

[1] De atunci toată strada a devenit evreiască (1939).

[2] Comisiunea Monumentelor Istorice a readus la lumină admirabilele fresce (1939).

www.dacoromanica.ro

tot nimbul de vechime sfântă. Un arhitect oarecare a adaus, a dres, a văpsit, a unit gândul său cu gândul strămoşilor, ctitoria listelor de subscripţii cu ctitoria măreţului Voevod, şi astăzi numai frânturile de zid vechiu lângă noua clădire împopoţonată amintesc cu adevărat ceia ce s'a dus, în afară de urme de care numai un bun cunoscător şi un suflet pios au voie să se atingă pentru a li asigura mai bine păstrarea.

În încăperile vechii gări începe a funcţiona o şcoală de agricultură de gradul al doilea şi de grădinărie, căreia i s'a cedat un întins teren. Elevii în haine de uniformă sau în haine de ţară, feciori de ţărani, meniţi să conducă, apoi, ca vechili, vătavi, munca la câmp a ţăranilor, ard bălăriile, înfig pentru întâia oară săpile în păragină. În grajd boii voinici aşteaptă ploile de toamnă pentru a trage brazda începutului. Şi sămănăturile ce se vor ridica de aice nu vor fi singure, ci vor trezi atâtea altele, făcute cu socoteală şi ştiinţă, în lungul şi latul României, care se trezeşte la o nouă viaţă economică, la o nouă civilisaţie şi putere.

2. Părţi râmnicene.

Ştie oare d-na Finţescu de la Valea Călugărească (Prahova) ce frumoasă zidire veche, de la bătrânul Belu, stăpâneşte la via ei ? Dacă ştie, s'o păstreze aşa, neschimbată. Cu zidul înalt care o încunjură, cu stâlpii de la poartă înfăţişând balauri păzitori, cu şirul căsuţelor din dreapta care păstrează profiluri delicate, cu partea mai veche a încăperilor din fund.

Mai departe în câmp biserica părăsită, ruinată arde de soare şi se umezeşte de ploi. Totuşi se păstrează urme de pictură, însemnări de altar. Satul, plin de vile bogate, ar putea totuşi s'o ocrotească,

www.dacoromanica.ro

măcar pentru câte vechi rugăciuni smerite s'au şoptit acolo, şi împrejur s'ar întinde o grădiniţă în locul scaieţilor şi urzicilor.

Marea, masiva biserică nouă ar fi, mi se spune, creaţiunea marelui arhitect Mincu. E total nepotrivită cu mediul ţărănesc, alb, sprinten, uşor. Şi-ar afla locul într'un oraş italian, cu puternica-i cupolă, acoperind ca o cloşcă tot felul de umflături laterale. Simplii meşteri de pe vremuri înţelegeau mai bine că, dacă este o frumuseţă, nu este numai una, ci fiecare loc şi-o cere pe a lui.

Ce bine s'ar înfăţişa la Buzău, care se semnalează de departe cu turnul alb al Primăriei sale şi al cărui centru e curat şi vioiu, cartierul Episcopiei, cu toate reparaţiile, modernisatoare, ale marilor Vlădici, din secolul al XIX-lea, dacă nu s'ar lăsa neatinsă ruina războiului şi dacă nu i s'ar adăugi hâzenii nouă, cum e împrejmuirea de scânduri, ca la un han de drumul mare! Întrarea de către pod rămâne stricată şi părăsită, faţadele cu fereştile sparte arată că răutăţii Nemţilor li se adaugă lenea noastră. În nimic decât în această calică împrejmuire nu se vede grija zilei de azi. Şi totuşi s'ar putea înţelege că *acesta, numai* acesta e colţul interesant, ca trecut şi ca artă, al oraşului.

Mi se vorbeşte de un preot din margenea cochetului oraş îngrijit care e Râmnicul-Sărat, de un preot cu idei originale şi cu voinţă în serviciul lor, care, la apropierea năvălitorilor pe cari atâţia „buni Români" îi aşteptau, a luat puşca şi a tras în ei până la ultimul cartuş şi la ultima suflare. Dacă e adevărat, i s'ar cuveni un monument şi anume persoane ar trebui poftite la inaugurare....

La Focşani, literalmente îmbrăcat în steaguri pentru că trece un ministru, — oamenilor li se spune că trece Regina —, o ruină de biserică se întâlneşte

www.dacoromanica.ro

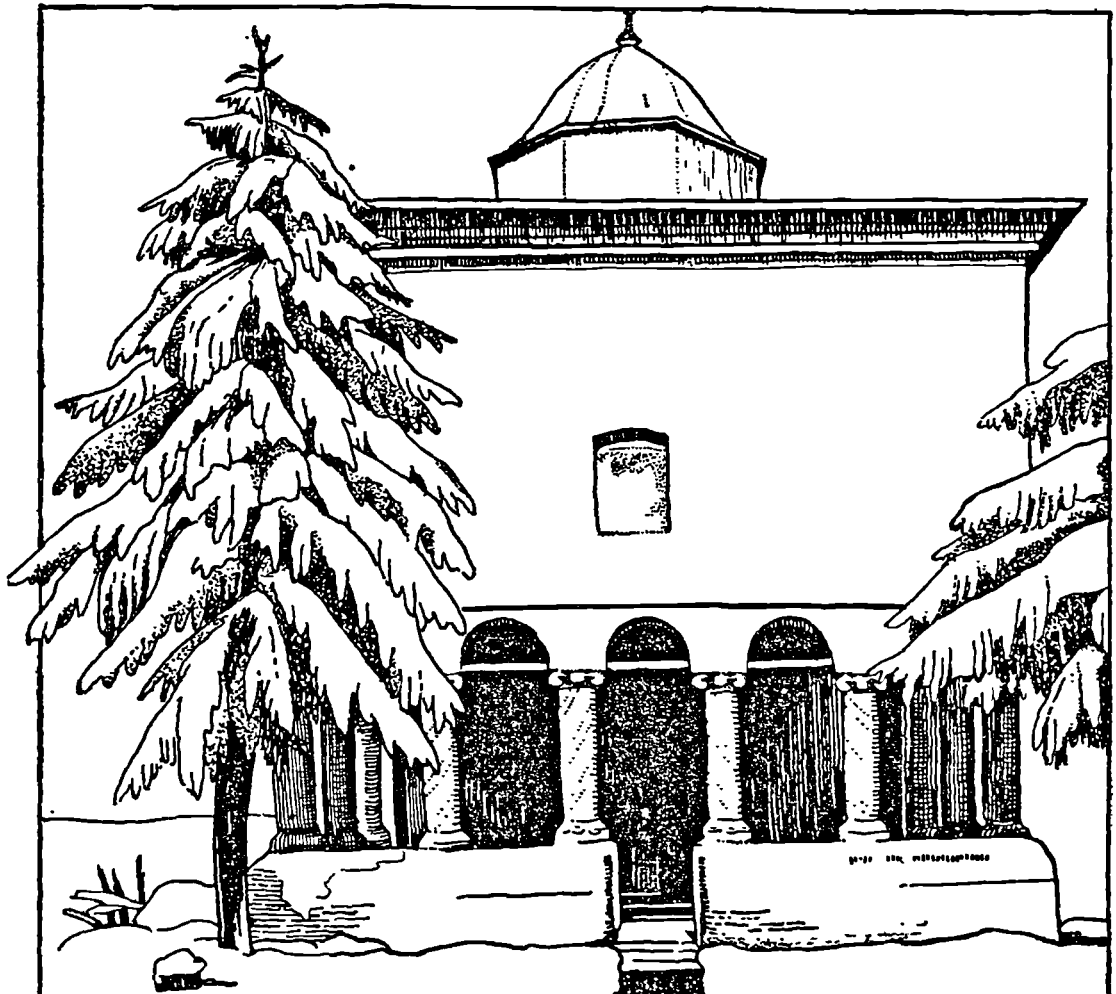

Mănăstirea din Râmnicul-Sărat.

www.dacoromanica.ro

chiar la întrare. Dacă la Valea Călugărească se poate îngădui o asemenea părăsire, aici ea revoltă.

Dar mai rău decât atâta. Clădiri particulare sânt lăsate să se îndese până în streaşina unor asemenea lăcaşuri. Ba câte un preot la mai multe biserici care, — zice-se, — cere el însuşi să se dărâme, pentru vechime, una, ca să aibă mai puţin de lucru. Dacă se mântuie de urgie cutare din ele, aceasta se datoreşte stăruinţilor făcute de enoriaşi.

Şi totuşi la vre-o două din ele, ar ajunge să se înlăture îngustele turnuleţe de tinichea, care aici sânt norma, să se curăţe unele adausuri nepotrivite, pentru ca trupul sănătos şi elegant al ctitoriei primitive să iasă la iveală întreg şi curat, podoabă a unui oraş căruia arhitectura modernă, pe apucatele, nu i-a adus de sigur niciun folos.

Bogata linie de case care duce, aproape fără întrerupere, până la Odobeşti, nu arată azi nicio urmă din grelele suferinţi ale războiului. Între solidele case de ţară câte una are stâlpii de zid puternici cari în oraşul vecin sprijină cerdacul. Curţile sânt pline de butoaie enorme şi porumbul desfăcut îşi clădeşte aurul supt şoproane.

La Odobeşti, ale cărui biserici, multe, ca după bogăţia seculară a aşezării lui Odoabă, au toate, în ciuda turnuleţelor supţiratece de tinichea, câte ceva interesant, în pictură, în sculpturile catapitesmei; evlavia gospodărească a d-lui Gheorghe Stratilat mântuie refacerea bisericuţii cantacuzineşti din deal. Vederea se întinde de aici asupra multelor case albe îngrămădite asupra liniei întortochiate a Milcovului, asupra tâmplei de dealuri împădurite pe care le domină acea cotă „o mie una“ de pe care Wilhelm al II-lea s'a cam grăbit să anunţe victoria sa definitivă asupra unei rude regale pe care o acoperia de toate jignirile.

www.dacoromanica.ro

Judeţul mic al Râmnicului-Sărat e, din orice parte l-ai privi, vrednic de toată luarea aminte. Spre Nord, spre Răsărit casele de zid, în mijlocul marilor livezi, cu piaţa la mijloc, au înfăţişare de târguri. Drumul către Focşani şi către Odobeşti e mai puţin pitoresc ca arhitectură ţărănească decât altele. Partea aceasta, deosebită de a muntelui şi de a şesului răsăritean, este şi oarecum deslipită din judeţ prin legăturile strânse cu Focşanii, ai cărui orăşeni îi ţin viile. Ici şi colo am găsit însă case în stil vechiu de toată frumuseţa.

De către Buzău, judeţul e mai rar locuit decât în părţile vecine cu Brăila şi cu Putna. Ne-am oprit o clipă la Plăineşti, al cărui nume vine de la familia boierească, azi, mi se spune, definitiv aşezată la Paris, Plainò, care se scrie şi ceteşte Plagino, de unde oficialitatea întrebuinţează forma, nobilă: Plagineşti. Un târguşor neînsemnat,dar la întrarea lui bisericuţa nu e lipsită de graţie şi sunetul de rugăciuni aprinse care vibrează din îngustu-i cuprins în această zi de Sântă-Măria Mică ne atrage. În luptă cu adventismul înrădăcinat prin vecinătate, ca la Tâmboieşti, satul lui Tâmboiu, preotul tânăr cu temperament de apostol ţine Scriptura la îndemâna credincioşilor şi cântă împreună cu dânşii, adecă numai cu parte din ei, şi din cei cari nu sânt intelectuali cu haine şi pălării de oraş. Vederea grupului nemişcat care în faţa catapitesmei se impresionează pe sine cântând, cu odăjdiile scânteietoare în mijlocul scurteicelor de postav simple, e emoţionantă.

Dincolo de linia prăvăliilor, în bogata verdeaţă a dealurilor, bisericuţile răsar cu o deosebită gingăşie, ca floarea firească a acestei verdeţi dese, sumbre. Undeva pe acolo, la Dragosloveni, era căsuţa lui Alexandru Vlahuţă, adăpostul, mângâierea şi bucuria lui. Locuri potolite şi de o discretă frumuseţă

www.dacoromanica.ro

intimă ca însuşi sufletul lui: mai jos ar fi fost banal, mai sus ar fi fost sălbatec.

Cotim spre Urecheşti, satul lui Urechie. Pe drum corturi ţigăneşti oprite. Straşnice fiinţi omeneşti mai mult sau mai puţin goale, — zdreanţa ea însăşi fiind un fel de goliciune şi acceptată ca atare, — şi totuşi având la gât mărgele, ghiocuri, mari medalii şi monede de argint, unse şi şterse. După aproape mia de ani ele duc din generaţie în generaţie pe calda faţă arămie şi în ochii de jăratec răsfrângerea soarelui focos al Indiei. Sânt „din ţară", şi în fiecare iarnă aiurea li se întinde cortul. Nu fac serviciul militar, fiindcă „n'au aşezare". Pentru Stat ei nu poartă niciun nume, dar au nume pentru Statul lor de juzi şi voevozi cu sancţiuni teribile. Sânt creştini, — şi se mândresc cu aceasta, — dar cine i-o fi botezat când nu li se scrie numele la Primării, când se îngroapă une ori la margene de drum, în locuri care trebuie să rămâie neştiute, când căsătoria se face după vechi legi care nu sânt ale noastre! Se păstrează bine: bărbaţii cu lungile plete fâlfâitoare, femeile cu codiţele mărunt împletite, grele de panglici şi de argint, arată măcar zece ani supt vrâsta lor. Vorbesc ţigăneşte şi româneşte, o românească vrednică de a fi studiată, cu greşeli de acord, cu forme dialectale: Ţiganca de la Urecheşti, care arată tolba farmecelor de dragoste, la care, spune ea, se uită lumea mai mult decât la faţa ei, spune, bănăţeneşte, *frace* în loc de *frate*.

Urecheştii, satul lui Ureche, e un adevărat orăşel. Buna stare se arată în toate amănuntele caselor, perfect îngrijite, în curtea cărora se lucrează la recolta îndoită, a porumbului şi a viilor. Căruţa cu cai duce pe şoseaua îngustă butoaiele pline de vin nou. E mulţămire, dar fără beţia care în părţile cu pruni întovărăşeşte fabricarea ţuicii.

www.dacoromanica.ro

Biserica din 1837, refăcută şi adăugită până după 1860, are o clopotniţă de cetate, ziduri tari, contraforturi voinice şi urme afumate ale unei zugrăveli care, oricum, tot e mai bună decât sfinţii de doi coţi cari se samănă ici şi colo de actualii „pictori" de biserică. Legenda spune că întemeietorul, un „crucer" sau clucer, — dacă vreţi —, căruia i se datoreşte şi bisericuţa din margene, cu crucile de lemn ale soldaţilor noştri puse de Nemţi şi cu însemnări nemţeşti, pe care nu le-am înlocuit, ar fi plătit cu înălţarea de şapte lăcaşuri uciderea întâmplătoare a unui Ţigan pălmuit. Era vremea când, faţă de Dumnezeu măcar, păcatele se plătiau.

De la Urecheşti, unde prietenii ne întâmpină cu o musică, o adevărată musică permanentă a satului, apucăm spre dealul care cuprinde, în pădure, schitul Vărzăreştilor.

Cărarea se strecoară prin desişul tăcut al copacilor bătrâni, buni pentru veveriţe şi vulpi şi haiduci moderni de felul aceluia care mai ieri a fost vânat pe aici, către Odobeşti. De trosnitul unei crengi călcate se înfioară până în fund toată adâncimea; prin frunza înroşită şi aurită de toamnă se joacă raze furişate.

Întovărăşitorii noştri, preoţi, învăţători, săteni, a căror prietenie nu voiu uita-o, îmi vorbesc de amintiri istorice pe care bucuros le-ar fixa şi păstra aici, unde Palanca, Măgura ar numi locul biruinţii lui Ştefan-cel-Mare asupra frumosului Radu. Râmna ce curge pe alături, înfăşurând, de fapt, o asemenea înălţime, era bună pentru război. Atâta numai că puteai lua, pe aiurea, drumul larg prin şesul Ţării-Româneşti.

Schitul e cufundat între pereţii de lut străpunşi de rădăcinile stejarilor. Părerea răspândită îl pune în sama lui Radu Vărzarul, boierul lui Matei Basarab, care, Radu, cu toată faima lui proastă, a mai făcut

www.dacoromanica.ro

o biserică la Târgovişte. De la Vărzaru la Vărzăreşti însă e oarecare deosebire şi sfetnicului domnesc nu-i va fi plăcut să i se zică după îndeletnicirea lui primitivă de grădinar, venit de peste Dunăre.

Micul lăcaş mai vechiu e înădit cu o veşmântărie, cu un pridvor de lemn şi încununat cu un turnuleţ de tinichea, cu altarul pentagonal, o formă ca acelea, simplificate, ale veacului al XVIII-lea. Trebuie să fi fost ridicat la începutul acelui veac, căci aici şi-a aflat întâiul adăpost Ucraineanul Paisie, marele creator, mai târziu, la Dragomirna, la Neamţ, la Secul, al vieţii celei nouă, de călugări mâncând şi cetind împreună. Poate a doua biserică să fie ctitoria lui. Nici una, nici alta nu păstrează nimic din trecutul total risipit. Doar fărâme de vechi cărţi, slavone şi româneşti, pe una din care se face menţiunea satului „Holteni", care e Olteni (ca Meedinţi şi Mehedinţi, Amaradia şi Hamaradia).

În jurul celor două paraclise, câteva case călugăreşti foarte modeste. Un heleşteu cu apele galbene se răsfaţă în margenea pădurii.

Dar nici cea mai frumoasă clădire n'ar putea da atâta farmec sufletului ca vederea ce se desface de aici, în largi linii de albastru palid, de alb nouraş cu străpungeri de soare. Se cuprinde un judeţ întreg, două până la margenea Dunării. În Apus, când soarele-şi retrage stăpânirea răsar, în fund de tot, sure, dealurile Măcinului.

Şi, pe când părintele Ghimnasie stareţul ni pregăteşte, ospitalier, masa, părintele din Urecheşti aduce vorba despre aceia ai căror ochi neobosiţi, căutători de frumuseţă, au stat aici în odihnă prietenească, vorbind de cele scumpe ale lor: Vlahuţă, Delavrancea. Şi în negura aurită care acopere întinderile imense pare că simţi plutirea înseninată a sufleţelor lor.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERII

OLTENIA

I. MEHEDINȚI. Pag.

1. Din josul Dunării spre Severin 3
2. De la Severin spre hotarul vechiu 7
3. Turnul-Severin 9
4. Cernețul. Topolnița 11
5. Spre Vârciorova. Ruinele Vodiței 14
6. Mănăstirea Strehaia 17
7. Pe Dunăre spre granita sârbească 23

II. GORJUL.

1. Târgul-Jiiului 27
2. Tismana 30
3. Pe valea Jiiului spre hotar 36
4. Între Târgul-Jiiului și Severin: două drumuri . . . 40
5. Priveliști gorjene 45

III. DOLJUL.

1. Craiova 53
2. Bucovățul. Calafatul 57
3. Drumuri doljene: Braloștița. Filiaș 63
4. Împrejurimi craiovene: Crețeștii. Vărițiĭ 65
5. Înșalnița. Almăgiul. Coțofenii. Brădeștii 71

IV. VÂLCEA.

1. Râmnicul-Vâlcii 77
2. Inoteștii 83
3. Lunca Oltului. Șerbăneștii-Dobrușa. Stăneștii. Mamul. Străjeștii. Drăgășanii 85
4. Cozia 90
5. Râurenii. Govora, Mănăstirea dintr'un lemn. Surpatele . 96
6. Hurezii, Bistrița, Arnota 100
7. Pe Olt: Cornetul 107

www.dacoromanica.ro

V. ROMANAŢI. Pag.

1. Spre Caracal 115
2. Mănăstirea Brâncovenilor 118

MUNTENIA

I. ARGEŞUL.

1. Curtea-de-Argeş 129
2. Pe drumul Voevozilor 136
3. Piteştii 137
4. Goleştii 140
5. Mănăstirea Vieroşul 143

II. OLTUL.

Slatina 147

III TELEORMANUL.

1. În Teleormanul şes 151
2 Pe Dunărea teleormăneană 152
3. Turnul-Măgurele 154
4. Zimnicea 157

IV. MUŞCELUL.

1. Spre Câmpulung 161
2 Câmpulungul 164
3. Rucărul Dragoslavele. Gura Dâmbovicioarei . . . 166
4. Generalităţi muscelene 176

V. DÂMBOVIŢA.

1. Târgovişteа 181
2. De la Târgovişte la Câmpulung 196
3. Viforâta. Mănăstirea din Deal 202
4. Potlogii. Găisenii. Căscioarele 204

VI. VLAŞCA.

1. Pe Dunărea-de-jos spre Giurgiu 225
2. Giurgiul 227
3. Comana. Dobrenii. Fierăştii 230
4. Între ruinele Giurgiului (1920) 238

www.dacoromanica.ro

VII. PRAHOVA. Pag.

1. Ploeştii 245
2. Mărginenii. Drumul Târgoviştii 250
3. Târşorul 254
4. La leagănul Filipeştilor 258
5 În impărăţia petrolului: Ţintea. Baicoiul. Floreştii . . 261
6. Câmpina 265
7. Sinaia 269
8. Doftana, Brebul 275
9. Ocna Veche din Slănic 277
10. Un vechiu târg stâns: Bucovul 278
11. Urlaţii 281
12. La Mănăstirea Zamfira 282
13. Vălenii-de-Munte 287
14. Drajnele 292
15. Mănăstirea Verbila 295
16. Ogretinul. Starichiojdul. Poseştii Carbuneştii 300
17. Pe valea Anei spre Piatra Corbului 301
18. La schitul prahovean al Crasnei 303
19. La mănăstirile Susana şi Cheia 306

VIII. ILFOVUL.

1. Bucureştii 311
2. Plumbuita. Văcăreştii 329
3. Palatul lui Vodă-Bibescu 334
4. Cotrocenii. Ciorogârla 335
5. Mogoşoaia Brâncoveanului 340
6. Cernica 344
7. Împrejurimile Bucureştilor 346
8. Mărcuţa. Pantelimonul. Pasărea 348
9. Un adăpost de Domn: Paşcanii 353
10. Plumbuita. Căldăruşanii. Ţigăneştii 359
11. În margenea Snagovului 364
12. Snagovul 366
13. Spre Gherghiţa 377

IX. BUZĂUL.

1. Buzăul 387
2. Ciolanul. Răteştii 390

X. IALOMIŢA.

1. Bărăgan 401
2. Călăraşii 404

www.dacoromanica.ro

Pag.

XI. BRĂILA.

1. Spre Brăila 407
2. Din Brăila spre Galaţi 415
3. La Lipovenii din marginea Brailei 417

XII. RÂMNICUL-SĂRAT.

1. Râmnicul-Sărat 421
2. Părţi râmnicene 423

www.dacoromanica.ro

TABLA ILUSTRAŢIILOR

www.dacoromanica.ro

TABLA ILUSTRAȚIILOR

OLTENIA

Pagina

Biserica Sf. Treime din Cerneț 12
Mănăstirea Tismana 32
Biserica din Brădești-Bătrâni 56
Bolnița Coziei 108
Biserica mănăstirii Căluiu. 120

MUNTENIA

Biserica Sf. Voevozi-Flămânzești din Curtea-de-Argeș . . . 128
Poartă din județul Argeș 136
Mănăstirea Tutana 168
Biserica Domnească din Târgoviște. 192
Pridvorul foastei mănăstiri Comana 232
Biserica Filip din Vălenii-de-Munte 292
Biserica mănăstirii Snagov 364
Biserica foastei mănăstiri Berca 396
Mănăstirea din Râmnicul-Sărat. 424

www.dacoromanica.ro

Așezământul tipografic
„Datina Românească"
Văienii-de-Munte
(Prahova)

www.dacoromanica.ro